

Українська філологія. Евристичні екзерсиси : посібник-практикум / Редактор-редактори-упорядники Віталій Півторак, Галина Слободян ; рецензенти: Надія Дерев'янка, кандидат педагогічних наук, Галина Машталер, кандидат педагогічних наук, Марта Хороб, кандидат філологічних наук ; координатор АТМП Галина Слободян ; консультант АТМП Наталія Уманців. – Івано-Франківськ : Інститут післядипломної освіти педагогічних працівників. – 2017. – (Рукопис)

Палітурку ілюстровано роботою з книжки-картинки «Українські прислів'я» (2014) художниці Анастасії Стефурак, яку дозволено для використання «Видавництвом Старого Лева» за усною згодою.

Авторська група:

Бойчук Наталія Павлівна, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, учитель української мови і літератури Тужилівського навчально-виховного комплексу Калуської районної ради

Василишин Леся Василівна, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, учитель української мови і літератури Чернопотоківської загальноосвітньої школа I–III ступенів Надвірнянської районної ради

Галуга Світлана Олегівна, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, учитель української мови і літератури Івано-Франківського природничо-математичного ліцею Івано-Франківської міської ради

Гева Леся Василівна, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, учитель української мови і літератури Галицької гімназії Галицької районної ради

Марусяк Іванна Миколаївна, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, учитель української мови і літератури Снятинської гімназії Снятинської районної ради

Пліхтяк Вікторія Василівна, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, учитель української мови і літератури Пістинської загальноосвітньої школи I–III ступенів Косівської районної ради

Руда Аліна Корнеліївна, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, учитель української мови і літератури Долинської спеціалізованої школи I–III ступенів № 6 Долинської районної ради

Семків Ганна Дмитрівна, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист, учитель української мови і літератури Яблуницької загальноосвітньої школи I–III ступенів Яремчанської міської ради

Тринцолин Оксана Василівна, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, учитель української мови і літератури Рівнянської загальноосвітньої школи I–III ступенів Рожнятівської районної ради

Редактори-упорядники

Півторак Віталій Романович, керівник АТМП, автор, учитель української мови і літератури Калуської гімназії імені Дмитра Бахматюка Калуської міської ради Івано-Франківської області, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист, керівник гуртка мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення МАН, тренер Всеукраїнської програми для демократичного громадянства «Демократична школа» МОН України та МЗС Королівства Норвегії, координатор міжнародних учнівських проєктів і програм

Слободян Галина Дмитрівна, завідувач лабораторії педагогічного досвіду Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій

Рецензенти:

Дерев'яно Надія Павлівна, директор Івано-Франківського обласного відділення МАН України, кандидат педагогічних наук

Машталер Галина Василівна, учитель української мови і літератури Калуської гімназії імені Дмитра Бахматюка Калуської міської ради Івано-Франківської області, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист, кандидат педагогічних наук

Координатор АТМП

Слободян Галина Дмитрівна, завідувач лабораторії педагогічного досвіду Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій

Консультант АТМП

Уманців Наталія Степанівна, завідувач лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Дізнатись не важко. Важко звикнути.

Григорій Сковорода

Здобуйте знання, теоретичне й практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і статечних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявляти ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною, тихою працею.

Іван Франко

Практична педагогіка – відповідь на вимоги часу, продукт свого часу, створюється для допомоги у вирішенні нагальних і найбільш складних проблем.

Іван Підласий,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних технологій Черкаського державного технологічного університету, міжнародний експерт з питань освіти

Коли є бажання щось подарувати світові – це означає, що внутрішня робота триває...

Тарас Прохасько,

письменник, журналіст та лауреат премії імені Юрія Шевельова

Одного разу воїн клану «Гілки дерева» прийшов до птиці – хранителя чорного каменя – із проханням відкрити йому нове знання, ІСТИНУ. Птах взяв у дзьоб раковину, що лежала на березі річки, злетів у повітря й кинув її у воду. Пролунав плюскіт...

– Ти зрозумів, що це? – запитала птиця.

– Так, – відповів воїн.

«Звук Істини». Даоська притча

ЗМІСТ

МЕТОДИЧНИЙ ЗАЧИН	9
ДИВНИХ ПЕРЛІВ ПІЗНАННЯ ДОШУКУЙМОСЬ РАЗОМ!.....	9
ЕКЗЕРСИСИ КЛАСИЧНІ (класно-урочні)	12
ПОШУКОВО-ЕВРИСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ УРОКІВ СЛОВЕСНОСТІ	
МОВОЗНАВЧІ ЕТЮДИ	12
Ганна СЕМКІВ	
ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ ІЗ МОРФОЛОГІЇ, СИНТАКСИСУ Й ПУНКТУАЦІЇ НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ЛІНИ КОСТЕНКО	
Дидактичний матеріал. Морфологія. 5–10 класи. Синтаксис. 7, 9, 11 класи.....	12
Леся ВАСИЛИШИН	
ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ ОПИСУ МІСЦЕВОСТІ. УСНИЙ ТВІР- ОПИС МІСЦЕВОСТІ (ВУЛИЦІ, СЕЛА, МІСТА) НА ОСНОВІ ОСОБИСТИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ І ВРАЖЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ (за дослідженням <i>топонімічно-фольклорним матеріалом</i>). 8 клас.....	21
Світлана ГАЛУГА	
ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВА РОБОТА УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	25
Урок. СТОРІНКАМИ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ ПРИКАРПАТТЯ.	
9 клас.....	27
Вікторія ПЛІХТЯК	
СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА. Урок-пошук. 9 клас.....	33
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ЕТЮДИ	47
Аліна РУДА	
Урок літератури рідного краю. КОСТЯНТИНА МАЛИЦЬКА. ВІРШ- ПІСНЯ «ЧОМ, ЧОМ, ЧОМ, ЗЕМЛЕ МОЯ...», ЩО СТАЛА НАРОДНОЮ.	
Урок-мистецтвознавча студія. 5 клас.....	47
Леся ГЕВА	
ТЕКСТОЗНАВЧИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ КОНСИЛІУМ (за повістю А. Дімарова «Блакитна дитина»). 7 клас.....	58

Оксана ТРИНЦОЛИН Література рідного краю. КРАСА ПРИРОДИ, КРАСА ЛЮДСЬКИХ ПОЧУТТІВ І РОДИННОГО ЩАСТЯ (за творчістю Лесі Шмигельської- Варварук). Презентація проектної діяльності з пошуковим компонентом. 10 клас.....	71
Іванна МАРУСЯК Література рідного краю. МИХАЙЛО БАЖАНСЬКИЙ: ЖИТТЯ СПОВНЕНЕ ГЕРОЇЗМУ. Екскурсійне представлення пошукової діяльності. 11 клас.....	80
Наталія БОЙЧУК ЕМІГРАЦІЙНА ЛІТЕРАТУРА. «ПРАЗЬКА ПОЕТИЧНА ШКОЛА» Урок-психологічне дослідження. 11 клас.....	85
ЕКЗЕРСИСИ АНАЛІТИЧНІ.....	98
УСЕСВІТ ЮНОГО ГУМАНІТАРІЯ-ДОСЛІДНИКА	
МОВОЗНАВЧІ ЕСКІЗИ.....	98
Світлана ГАЛУГА ОЦІННІ НАЙМЕНУВАННЯ ОСІБ ЯК ЗАСОБИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ НА МАТЕРІАЛІ З ДІАЛЕКТОЛОГІЇ.....	98
Леся ВАСИЛИШИН МЕТОДИЧНО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТОПОНІМІКИ В ШКОЛІ.....	102
Віталій ПІВТОРАК, Оксана ПІВТОРАК СВІТИВО СЛОВА. <i>Лінгвооптичні культуротворчі засоби сприйняття</i> в рамках відзначення Дня української писемності й мови, ювілею Маркіяна Шашкевича.....	115

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ.....	128
ДОСЛІДНИЦЬКИЙ УКРАЇНОЗНАВЧИЙ КОНТЕНТ – ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ УЧНІВСЬКОЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	128
Віталій ПІВТОРАК, Оксана ПІВТОРАК	
ПРИЙДЕ НОВЕ ЖИТТЯ, ДОБРО НОВЕ У СВІТ... Пророчі візії творчості Івана Франка крізь призму науково-дослідного пізнання його фольклористичної сербістики (за результатами міжнародної проектної та науково-пошукової діяльності). <i>Ювілейний консилиум юних науковців</i> . 8–11 класи.....	128
ДУХ МІЖЧАССЯ. Подієвий біобібліографічний паралелоїд громадянськості на тлі ювілею В'ячеслава Чорновола. Науково-педагогічна стаття про організацію міжнародної літньої школи.....	146
ЕКСПЕДИЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – ПІДҐРУНТЯ ТВОРЧОГО РОЗКРИЛЛЯ.....	155
Віталій ПІВТОРАК	
ЖИТЕЙСЬКИЙ ІКОНОСТАС, АБО МОЄ «ПОРТРЕТУВАННЯ» МИНУВШИНИ РІДНОЇ ЗБОРИ. Публіцистичний вислід науково-пошукового пізнання з фольклористики Наталії Шкоропаняк.....	156
Віталій ПІВТОРАК	
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ШЕВЧЕНКІАНИ: ПРОЕКТНІ ОРІЄНТИРИ ПЕДАГОГА-СЛОВЕСНИКА. Із досвіду роботи.....	168
МОДЕРНО – ПРО ШЕВЧЕНКА. Учнівська стаття-відгук Дарії Півторак про презентацію літературознавчо-мистецького проекту.....	176
Віталій ПІВТОРАК, Оксана ПІВТОРАК	
ЛИЦАРІ НАЦІОНАЛЬНОГО АРИСТОКРАТИЗМУ. СТЕЖІ СТРИЛЕЦЬКОЇ ЗВИТЯГИ КРІЗЬ ТВОРЧО-БІОГРАФІЧНИЙ ПОЗІР ОЛЕСЯ БАБІЯ. Матеріали для проведення години патріотичного себетворення з елементами заочної літературно-мистецької експедиції та літературно-лінгвостилістичної лабораторії. 8–11 класи.....	178
Іванна МАРУСЯК	
ЛІТОПИСЕЦЬ СНЯТИНЩИНИ. Аналітичний краєзнавчо-літературний проект. 11 клас.....	193
ІЗ ТЕКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ПАТРОНУВАННЯ.....	203
ВИМОГИ щодо написання, оформлення та представлення учнівських науково-дослідницьких робіт.....	203

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ УЧНІВСЬКОЇ ПРАЦІ. «ПІСНІ ПРИКАРПАТТЯ: ФЛОРΟΣИМВОЛИ ЖІНОЧИХ ТА ЧОЛОВІЧИХ ОБРАЗІВ» Надії Гук.....	217
ОСНОВНІ ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ СПИСКУ ЛІТЕРАТУРИ.....	209
РЕЦЕНЗІЯ ТА ВІДГУК НА НАУКОВУ РОБОТУ. Основні вимоги та рекомендації. ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЦЕНЗІЇ.....	218
ІНТЕРНЕТ-НАВІГАТОР СУЧАСНОГО НАУКОВЦЯ.....	234
ВІРТУОЗЗЯ ПОШУКАЧА.....	238
«Клавіатурознавчий» (майже сократівський) діалог Пошукача з Віртуозом-комп'ютерником.....	247
ЯКІ Ж ВОНИ, ПРАВИЛЬНІ ЛАПКІ, «КЛАВІАТУРНОГО ХАРАКТЕРУ»?.....	250
УКРАЇНСЬКІ РЕПОЗИТАРІЇ – REPOSITORIES OF UKRAINE.....	253
УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ЖУРНАЛИ В GOOGLE SCHOLAR METRICS.....	257
<u>СОЦІАЛЬНА МЕРЕЖА НАУКОВЦІВ LOOP.....</u>	258
<u>ЯК ПРАЦЮВАТИ з CSV-файлами.....</u>	259
<u>CREXPLOERER: ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КОРЕНІВ.....</u>	260
<u>ROAD: ТУТ ПОВИНЕН БУТИ ВАШ ВІДКРИТИЙ ЖУРНАЛ.....</u>	261
НАПИСАННЯ НАУКОВОЇ СТАТТІ: КРОКИ й ПРИКЛАДИ.....	262

МЕТОДИЧНИЙ ЗАЧИН

ДИВНИХ ПЕРЛІВ ПІЗНАННЯ ДОШУКУЙМОСЬ РАЗОМ!

Уявляємо, скільки запитань промайнуло в головах тих, хто бодай мимохіть зачепився поглядом за назву цього видання – **«УКРАЇНСЬКА ФІЛОЛОГІЯ: ЕВРИСТИЧНІ ЕКЗЕРСИСИ»**... І не простого, а методично-гурманного – із лоскитливою підназвою *«Посібник-практикум для небайдужого до організації науково-дослідної учнівської діяльності педагога»*. Розуміємо: можна було б і якось простіше, але вийшло так унісонно, на одному диханні... Одразу ж беремося свій вибір мотивувати, аби не залишати ніяких недомовок.

Щоб зрозуміти, що таке «екзерсис» у нашій інтерпретації, потрібно знати не лише його «родовід», а й сферу «побутування».

Оприявнилась ця лексична одиниця в хореографії: танцювальні вправи для розвитку пластики тіла й рухової культури – стійкий каркас для вироблення артистичної фахової майстерності; за його допомогою танцюрист має мистецьку потугу наповнювати свої рухи настроєм, думкою...

Скажете: є чимало теоретичних праць про навчання евристичне, за технологією якого учень спочатку конструює знання в певній сфері реальності, спираючись на власний освітній потенціал, освітнє середовище та евристичну технологію діяльності... Так, звичайно. Але чи не вартує продовжувати навчання в тому ж ключі, адже «нова українська школа буде формувати ціннісні ставлення й судження, які служать базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством» («Нова Українська школа: основи стандарту освіти. Версія 1.0, 2016, с. 21). Завдяки евристиці отриманий продукт (знання, досвід та ін.) за допомогою учителя – консультанта, партнера – зіставляється з культурно-історичними аналогами (витвори мистецтва, словесності, прикладної творчості; наукові способи вирішення одних і тих самих завдань – у версії, гіпотези), у результаті чого створене доопрацьовується, доповнюється, змінюється. Особистісний освітній приріст учня (його знань, досвіду, здібностей, матеріальної продукції та ін.) у цьому випадку першочерговий і неминучий. Та й відповідний понятійний апарат, який є в технології евристичного навчання, доступний кожному українському педагогові: «дидактична евристика», «евристичні здібності», «евристичні навчальні ситуації», «евристичні форми й методи навчання», «фундаментальний освітній об'єкт», «навчальний метапредмет» тощо.

Прообразом евристичного навчання є метод Сократа, або «Сократівський діалог», який разом зі співрозмовником шляхом особливих питань і розмірковувань «народжував» нові знання.

За допомогою наших ключових розділів-ЕКЗЕРСИСІВ – КЛАСИЧНИХ (класно-урочних) та АНАЛІТИЧНИХ (позакласних, позаурочних) – можна легко відпрацьовувати навички, які потрібні для виразного, правильного виконання елементів учнівської аналітично-пошукової евристики: гнучкість мислення, інтуїтивне «обертання»-інтерпретація думок світочів науки згідно зі своїми умовиводами, всеохопністю помислів, чіткою координацією думок і практичних дій, сили духу, витривалістю, «високим легким стрибком і пластикою» актуальних «свіжих» відкриттів... Це структуровані напрацювання з методично-практичного арсеналу учасників авторської творчої майстерні педагогів на базі Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти. Тут ми, учителі української мови і літератури Прикарпаття, оприявнюємо персоналізовані секрети патрунування науково-дослідної діяльності наших вихованців. Ті, які сприяють не лише формуванню умінь здійснювати пошук, синтез інформації з різних джерел, опануванню способів збору, узагальнення, систематизації лінгвотеоретичних, лінгвокультурних, літературознавчих, текстознавчих, ономастичних відомостей; розвитку як мовленнєво-комунікативних умінь, так і ціннісноорієнтаційних. Бо особистість майбутнього – не лише високоінтелектуальна, а й глибоко духовна – душтрепетна!

У розділі «ІЗ ТЕКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ПАТРОНУВАННЯ» в нагоді стануть, впевнені, такі рубрики: «ВИМОГИ щодо написання, оформлення та представлення учнівських науково-дослідницьких робіт», «ЗРАЗОК оформлення науково-дослідної учнівської праці», «ОСНОВНІ ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ СПИСКУ ЛІТЕРАТУРИ» (за Держстандартом 2013 року), «ІНТЕРНЕТ-НАВІГАТОР СУЧАСНОГО НАУКОВЦЯ», «ВІРТУОЗЗЯ ПОШУКАЧА («Клавіатурознавчий» (майже сократівський) діалог Пошукача з Віртуозом-комп'ютерником)», «ЯКІ Ж ВОНИ, ПРАВИЛЬНІ ЛАПКІ, «КЛАВІАТУРНОГО ХАРАКТЕРУ»?» тощо.

Наші екзерсиси, наснажені мовознавчо-літературознавчими етюдами, ескізами, студіями, – це системні вправи для самовдосконалення

пластики мисленнево-душетворчої діяльності тандему навчально-виховного процесу – допитливого учня й небайдужого до нього вчителя.

Ключовим компонентом нової школи є «вмотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно» («Нова Українська школа: основи стандарту освіти. Версія 1.0, 2016, с. 21). Ми не «пристосовувалися» до новітніх віянь-декларацій у сучасному українському освітньому просторі, а фахово й інтуїтивно не полишаємо наповнювати свої педагогічні потуги настроєм, думкою про майбутнє, небайдуже, вимогливе до себе й закохане у світ і всесвіти інших... Знаємо: не єдині. Відчуваємо: книга потрапила до рук однодумців. Спільними зусиллями можемо зробити багато. Дивних перлів пізнання дошукуємось разом! Набуваймось у світиві думки...

ДУШЕТВОРЧОЇ...

УКРАЇНОЦЕНТРИЧНОЇ...

ЛЮБОМУДРОЇ...

Автори-колеги

ЕКЗЕРСИСИ КЛАСИЧНІ (класно-урочні)**ПОШУКОВО-ЕВРИСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ УРОКІВ
СЛОВЕСНОСТІ*****МОВНІ ЕТЮДИ***

Ганна СЕМКІВ

**ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ ІЗ МОРФОЛОГІЇ,
СИНТАКСИСУ Й ПУНКТУАЦІЇ НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ
ТВОРІВ ЛІНИ КОСТЕНКО**

Твори Ліни Костенко – невичерпне джерело досліджень мовних одиниць, граматичних категорій і явищ у процесі вивчення української мови у школі.

У цій розвідці пропонуємо зразки дослідницьких вправ, дидактичним наповненням яких є цитати з поезій Ліни Костенко [2]. На уроках української мови вони прислужаться і творчому вчителю, і допитливому учневі як основної, так і старшої школи. Емоційна наснаженість матеріалу допоможе юним мовознавцям краще засвоїти граматичні категорії роду, числа, відмінка, опанувати правописні норми, з'ясувати стилістичні функції іменників у різних стилях мовлення.

Дослідницькі завдання мають на меті сприяти формуванню в учнів практичних умінь, навичок і мовно-пошукової компетентності. Досліджуючи різноманітні граматичні категорії, морфологічні явища й закономірності, учні набувають творчих умінь продуктивної діяльності, зокрема моделювання теоретичних знань безпосередньо на практиці, володіння прийомами логічних операцій у нестандартних ситуаціях.

Нижче подаємо класифікацію прийомів дослідницької діяльності за Сергієм Омельчуком [3].

Дослідження-реляційний аналіз варто використовувати на уроці в 6-му класі після того, як учні вивчили рід відмінюваних і невідмінюваних іменників на етапі застосування здобутих знань у процесі практичної роботи (приблизно 30–35 хвилина уроку).

Дослідження-класифікація. На етапі узагальнення й систематизації знань учні шляхом селекції з поетичних рядків занотовують у записники іменникові лексичні одиниці за відмінами й групами.

Після вивчення власних і загальних назв юним мовознавцям на етапі актуалізації опорних знань варто запропонувати **орфографічний практикум із обґрунтуванням**: записати речення й, розкривши дужки, вибрати потрібний варіант слова чи літери.

Дослідження-відновлення здійснюють учні 5-их класів під час вивчення теми «Звертання», а 6-класники – на етапі виконання завдань проблемно-пошукового характеру після вивчення особливостей відмінювання кличного відмінка.

Дослідження-розпізнавання доцільно проводити із учнями 10 класу, коли вони вивчають художні засоби мови (синтаксичні фігури та евфонічні засоби) на етапі застосування здобутих знань у процесі практичної роботи.

Дослідження-характеристика. Учні 6 класу на основі лінгвістичного матеріалу досліджують, у яких поетичних рядках власні назви виконують роль головних членів, а у яких – другорядних (на етапі засвоєння нового матеріалу).

ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ

Після цитувань у круглих дужках зазначаємо сторінку цього джерела:

Костенко Ліна. Триста поезій. Вибрані твори [Текст] / Ліна Костенко. – К. : А–БА–БА–ГА–ЛА–МА–ГА, 2015. – 416 с.

Дослідження-реляційний аналіз. Прочитати поетичні уривки. З'ясувати, чи всі власні назви, ужиті Ліною Костенко, належать до невідмінюваних. Визначити рід іменників.

1. Йду в **Карпати** крізь летючі хмари, де світанки сонце надпили (с. 288).
2. Старі дуби, спасибі вам за осінь, за відлітання радості і птиць (с. 311).
3. Як сірничок, припалений від сонця, день спалахнув, обвуглився, погас (с. 320).
4. В часи прекрасної Гелени ще не літало **НЛО** (с. 321).
5. А срібний дощ підніме жалюзі – півонії, рожеві, як **фламінго**, стоять в городі на одній нозі (с. 334).
6. Блискоче ніч перлиною Растреллі (с. 296).

Із виділеними іменниками скласти словосполучення «прикметник+іменник».

Дослідження-класифікація. Виразно прочитати поетичні рядки з творів Ліни Костенко. Виписати іменники, згрупувавши їх за відмінами і групами.

1. Звичайна собі мить. Звичайна хата з комином.

- На росах і дощах настояний бузок.
Оця реальна мить вже завтра буде спомином,
а післязавтра – казкою казок (с. 323).
2. Стоять жоржини мокрі-мокрі.
Сплять діамантові жуки.
Під грушею у дикій моркві
до ранку ходять їжаки (с. 328).
 3. Ти знов прийшла, моя печальна музо.
Не бійся, я не покладаю рук.
Пливе над світом осінь, як медуза,
і мокре листя падає на брук (с. 394).
 4. Любіть травинку, і тваринку,
і сонце завтрашнього дня,
вечірню в попелі жаринку,
шляхетну інохідь коня (с. 390).
 5. Стихії смутку і любові.
Великий сон душі, не втілений у слові (с. 383).
 6. Коти, зайці, ведмедики, лисиці,
рожева мавпа і зелений слон, –
мій зоопарк, і плюшевий, і ситцевий,
і черепаха, взута в поролон (с. 326).

Орфографічний практикум із обґрунтуванням. Записати речення, розкривши дужки: вибрати потрібний варіант слова чи літери. З'ясувати, у яких відмінках ужито виділені слова і сполучення слів.

1. Сонце моє, оченята карі,
синя криниця в моїй (С/с)ахарі (с. 39).
2. Пів/місяць, і зірка, і млосно
півонії дуже гарні. Вуста в них напів/відкриті (с. 335).
3. Люблю (Ч/ч)ернігівску дорогу – весною, влітку, восени (с. 302)
4. Лежить городів гарбузова Ме(кк/к)а (с. 295).
5. З гори збігає (Б/б)оричів узвіз (с. 296).
6. Хай присниться що хоче. Поле, човен, млинок.
Може, хто нас із (М/м)арса розглядає в бінокль (с. 382).
7. Чорний букет надвечір..я – ворони –
місту підносить струнка дал(е/и)на (с. 396).
8. Скільки років (З/з)емлі –
і мільярд,
і мільйон, –
а яка вона й досі ще гарна! (с. 337)
9. Ти на (Г/г)олгофі вже (М/м)есія,
а на руках іще дитя (с. 233).

Обґрунтувати написання іменників. Свої міркування звірити з теоретичним матеріалом підручника або чинного українського правопису.

Дослідження-відновлення. Відновити уривки з поетичних творів Ліни Костенко, поставивши іменники, що в дужках, у форму кличного відмінка. Усно обґрунтувати вибір закінчення.

1. Подаруй мені, (доля), у вікнах березу (с. 245).
2. Коханий мій рідний (народ),
ти збудешся врешті чи ні?! (с. 246)
3. Це знаю я. Жалій мене, (звіздар)! (с. 247)
4. Побудь дитиною, (синочок).
Твоє дитинство золоте (с. 233).
5. В таке цвітіння, (князь Володимир),
тобі не сумно бути кам'яним? (с. 296)
6. (Кобзар),
знаєш,
нелегка епоха
оцей двадцятий невгомний вік (с. 122).
7. Що, (розум), скептичний мій химернику?
Не прикидайся, ти сумуєш теж (с. 122).
8. Ти знов прийшла, моя печальна (муза) (с. 394).
Яку стилістичну функцію виконують звертання в поданих поетичних рядках?

Які з них є власне звертаннями, а які – риторичними?

Дослідження-характеристика. Дослідити, у яких поетичних уривках власні назви виконують синтаксичну роль головних членів речення, а в яких – другорядних.

1. Дорога йшла кудись на Овруч в лісах і травах до колін (с. 285).
2. Там досі моляться Стрибогу високі в сонці ясени (с. 302).
3. Русявокосі Берегині позолотили береги (с. 302).
4. Отак би й слухав про царя Салтана
або про те, як весело козак обманював турецького султана (с. 325).
5. Вже рік старий за обрії пливе.
Уже й Новий стоїть на виднокрузі (с. 357).
6. Над Везувієм сніг. Над фіордами спека.
І мене вже немає дві тисячі літ (с. 365).
7. Із Червоної книги вилітає лелека,
щоб зробіть над землею прощальний обліт (с. 365).
8. Мене водив під руку Арістотель
в якомусь дуже дивному саду (с. 395).
9. Ставить осінь на землю золоту жирандоль (с. 299).
10. А я тоді жила у Сіракузах,
писала вірші золотим пером (с. 395).

11. Цю грудочку тепла – у Всесвіті – людину!
І Всесвіт цей – акваріум планет (с. 379).

З однією із власних назв, ужитих у поданих реченнях, складіть речення так, щоб вона виступала в ролі різних членів речення.

Дослідження-відновлення. Відновити поетичні рядки, вставивши на місці крапок потрібні за змістом іменники. Поставити граматичне питання до власних назв, визначити їх синтаксичну роль.

1. Мені відкрилась істина печальна:
життя зникає, як ... Почайна (с. 87).
2. Страшна душа, як ... Лох-Несс.
Не вписана в безсмертну партитуру (с. 170).
3. Я хочу на ... Світязь,
в туман таємничих лісів (с. 283).
4. Отак би й слухав про ... Салтана (с. 325).
5. ... жонглює космос... Сатурна,
і Всесвіт крутить всю цю карусель (с. 389).
6. Шукайте... Джоконди,
вона ніколи не мине (с. 390).
7. Мені самотньо, як в Червоній...
останньому у небі журавлю (с. 67).
8. Давно нема ... Помпадур,
і ми живем уже після потопу (с. 240).

Матеріал для вчителя

1. Ріка. 2. Озеро. 3. Озеро. 4. Цар. 5. Брилик. 6. Посмішка. 7. Книга.
8. Маркіза.

Дослідити, чи однакову синтаксичну роль виконують загальні й власні назви.

Дослідження-розпізнавання. Виразно прочитати поетичні рядки із творів Ліни Костенко. Назвати синтаксичні фігури й евфонічні засоби в поетичних рядках.

1. Гроза погримувала грізно, були ми з нею тет-а-тет.
Тремтіла річечка рогізна, човни ховала в очерет (с. 285).
2. Дубовий Нестор дивиться крізь пальці
на білі вальси радісних беріз (с. 286).
3. Марнували літечко, марнували.
А тепер осінні вже карнавали (с. 297).
4. Осінній день, осінній день, осінній!
О синій день, о синій день, о синій! (с. 300)
5. Струшується сад, як парасолька (с. 330).
6. Біжить лошатко по асфальту.
Цок-цок копитцями, цок-цок (с. 342).
7. Смагляве літо смалить смальту.

- Булана гривка навскосок (с. 342).
8. Нечутно ходить вітер по землі,
цілує ніжно яблуням долоні (с. 393).
 9. Які тепер ми добрі і сумні,
які тепер ми серцем безборонні! (с. 393)
 10. Розпач накручує чорні спіралі (с. 396).
 11. І ми пройшли, проїхали, промчали,
ми пролетіли, власне пропливли (с. 180).

Матеріал для вчителя

1. Гомеологія – риторична фігура, яка являє собою повторення окремих частин слова – префіксів, суфіксів і под.
2. Повтор – фігура нагромодження однотипних мовних елементів (слів, словосполучень) у певній синтаксичній одиниці.
3. Градація – фігура, що ґрунтується на розташуванні слів у міру наростання чи спадання семантичних й емоційно-експресивних якостей їх.

Синтаксис і пунктуація

Поезія Ліни Костенко – бездонна криниця, звідки черпали й черпатимуть зернини мудрості, досконалості, безкомпромісності її сучасники і майбутні покоління небайдужих людей.

Дидактичні завдання рекомендуємо учителям-словесникам для застосування під час вивчення дієприкметникового та дієприслівникового зворотів у 7 класі, складних синтаксичних конструкцій у 9 і 11 класах.

Дієприкметниковий і дієприслівниковий звороти, 7 клас

Пунктуаційний практикум

Підкреслити члени речення, пояснити розділові знаки при дієприкметниковому звороті

- Земля вдихне глибинно і жагучо,
на вишняках настояний озон (с. 35).
- Ген килим, витканий із птиць, летить над полем (с. 300).
- І хмари, не прив'язані до слова,
от просто так – пливуть собі й пливуть (с. 293).
- сади стоять обдмухані вітрами (с. 306).
- Мої слова, у чоботи не взуті,
спливають кров'ю на її тернах (с. 281).
- Слово, приголомшене прогресом,
непритомне слово оживе (с. 279).
- Бринять берези. І блукають луни,
людьми забуті звечора в лісах (с. 275).
- Здається, вийде гномик в камізельці,
застебнутий на срібні гаплички (с. 217).

- Цвінуть обличчя, острахом не стерті (с. 197).
- Веселий сон душі, не втілений у слові (с. 383).
- Настане день, обтяжений плодами,
Не страшно їм ні слави, ні хули (с. 386).
- Мої суцвіття, биті холодами,
ви добру зав'язь все-таки дали (с. 386).
- Як сірничок, припалений від сонця,
день спалахнув, обвуглився, погас (с. 320).
- Сіре місто, бетонна маро,
до кісток перепахле гудроном.
Я маленька принцеса Метро,
коронована синім неоном (с. 282).

*Пояснити розділові знаки при дієприслівниковому звороті,
підкреслити члени речення*

- Поклавши крила на велику спеку,
стоїть над степом сірий журавель (с. 67).
- Я тихо йду. Так ходять скрипалі,
не сколихнувши музику словами (с. 37).
- Гудуть ліси, риплять дубові кросна,
парчеву зливу виткавши з небес (с. 35).
- А вечір пролітає, наче крижень,
черкнувши місто синіми крильми (с. 55).
- Чому ліси чекають мене знову,
на щит піднявши сонце і зорю (с. 284).
- Шалене слово загнуждавши римою,
влітаю в ніч (с. 281).
- Розбившись грудьми об полустанок,
в траві лежить березовий Ікар (с. 314)
- Той чорний реактор – пекло і трон.
Він спить на піску, підібгавши коліна (с. 260).
- Я прийшла у цей світ, щоб пройти обережно,
не завдавши нікому ні смутків, ні сліз (с. 245).
- Тут не можна пройти, не поранивши душу (с. 245).
- Умирають майстри, залишаючи спогад, як рану. (с.196).
- Поки геній стоїть, витираючи сльози,
метушлива бездарність отари свої пасе (с. 196).
- Кайдани, шаленіючи, бряжчали,
щоб заглушити пісню Кобзаря (с. 208).

Складні синтаксичні конструкції. 9-ий, 11-ий класи

Пунктуаційний практикум

*Пояснити розділові знаки в безсполучниковому складному реченні,
накреслити моделі речень, пояснити смислові відношення між частинами.*

- Скажіть суду: вона із димаря вночі літала чи згасила зірку? (с. 226)
- Вечірній обрій опустил завісу – космічний цирк запалює вогні! (с. 389)
- Мені страшно признатись: я щаслива (с. 56).
- Виходжу в сад, він чорний і худий, йому вже ані яблучко не сниться (с. 186).
- Уже й зникало сонце за горбами – сад шепотів пошерхлими губами якись прощальні золоті слова (с. 186).
- Останній пензель літньої майстерні – тополя зронить краплю багрецю (с. 308).
- Змарніє день, зіщуляться берези, замре коріння в сизій мерзлоті... (с. 308)
- Іще трава зіщулиться і змерзне, іще печальні скажуться слова (с. 361).
- Дуже дивний пейзаж: косяками ідуть таланти (с. 196).
- Страшний калейдоскоп: в цю мить десь хтось загинув (с. 197).
- Не встигне поле зазимків злякатись, не встигне вийти річка з берегів, – Весна пливе під парусом акацій, Зима пливе під парусом снігів (с. 360).
- Соснові плечі вивірка обтрусить, стрічати весну вийдуть явори (с. 358).
- Вона в житті зіткнулась з неприємністю: хлопчина їй не відповів взаємністю (с. 341).

Накреслити моделі складнопідрядних речень, визначити вид підрядних, пояснити розділові знаки.

- Я обламаю хвилинам пальці,
щоб не спітались в пальці годин (с. 38).
- В ніч високосного притулку,
коли йде обертом земля,
ти до плеча мене притулиш
безсмертним рухом скрипаля (с. 36).
- Недумано, негадано
забігла в глухомань,
де сосни пахнуть ладаном
в кадильницях світань (с. 42).
- Сама втекла в сніги, у глухомань,
щоб віднайти душевну рівновагу (с. 44).

- Якщо кохаєш – знайдеш без адрес
оцю хатину за морями снігу (с. 44).
- Не говори печальними очима
те, що бояться вимовить слова (с. 11).
- Іронія – це блискавка ума,
яка освітить всі глибини смислу (с. 220).
- За тим тимчасовим фасадом,
де стільки любові й тепла, –
людиною, річкою, садом
я тільки у слові жила (с. 388).
- Із Червоної книги вилітає лелека,
щоб зробити над землею прощальний обліт (с. 365).
- Облети, моя птахо, те царство вугляне,
що вжило неналежно Прометеїв вогонь (с. 365).
- Сваровські би позаздрив дивним стразам,
що мерехтять у мене на вікні (с. 360).
- Згадайте в поспіху вагона,
в невідворотності зникань,
як рафаелівська Мадонна
у вічі дивиться вікам (с. 390).
- Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там (с. 263).

Складнопідрядне речення з кількома підрядними

Пояснити розділові знаки у складних реченнях із кількома підрядними.

- Йду в Карпати крізь летючі хмари,
де світанки сонце надпили,
де на скелях пишуть мемуари
блискавки, століття і орли (с. 288).
- Якби я знала, що то щастя,
я б зупинила оту мить (с. 68).
- Погрійся тут, моя нічна мано,
хоч ми із казки вибули із віком,
аж поки ранок в чорне доміно
зіграє з нами вогниками вікон (с. 45).
- І поживу в малесенькій хатинці,
що так притульно висить на ялинці,
де заглядає в зоряні віконця
Кіт у чоботях з вусами гасконця (с. 356).
- Якщо не можна змалювати вітер,
прозорий вітер на ясному тлі, –
змалюй дуби, могутні і крилаті,
котрі од вітру гнуться до землі (с. 264).

Складносурядне речення

Серед наведених речень знайти такі, у яких між сурядними частинами кома не ставиться. Визначити граматичні центри, пояснити пунктограми.

- Холоне степ, і невкипілі зорі
рогатий жук виймає рогачем (с. 34).
- Розпались хмари на міліграми,
і всоx колодязь каламаря (с. 38).
- Зима стоїть персидська, як бузок,
і жоден птах її не хилитає (с. 43).
- Вже листопад підкрався з-за дубів
і гай знімає золоту перуку (с.310).
- Дощ полив, і день такий полив'яний... (с. 330)
- Ще назва є, а річки вже немає (с. 187).

Складне речення із різними видами зв'язку

Підкреслити граматичні основи, накреслити схеми речень, пояснити розділові знаки

- Коли ж звершилась вся ця чорна справа,
і люди вже розходилися ті, –
от парадокс: заплакав лиш Варава,
розбійник, не розп'ятий на хресті (с. 231).
- І хто всіляким ідолам і владам
ладен кадити херувимський ладан,
той хоч умре з набитим гаманцем, –
душа у нього буде горобцем (с. 237).
- Де бджоли носять сонячний пилок
і муравель над здобиччю міркує, –
ледь я зміню дистанцію на крок,
він перепурхне й далі чимчикує (с. 355).
- Усохли верби, вижовкли рови,
і дика качка тоскно обминає
рудиментарні залишки багви (с. 187).
- Чекаю дня, коли собі скажу:
оця строфа, нарешті, досконала... (с. 126)

Список використаних джерел

1. Варзацька Д. Дослідницька діяльність у системі особистісно орієнтованого розвивального навчання / Д. Варзацька [Текст] // Українська мова та література у школі. – 2004. – № 7–8. – С. 40–44
2. Костенко Ліна. Триста поезій. Вибрані вірші [Текст] / Ліна Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. – 416 с.

3. Омельчук С. Вивчення іменників – власних назв в основній і старшій школі на матеріалі поетичних творів Ліни Костенко / С. Омельчук [Текст] // Українська мова та література у школі. – 2013. – № 7–8. – С. 23–26.

4. Супрун Т. Дослідницький метод на уроках української мови та літератури / Т. Супрун [Текст] // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2015. – № 7–8. – С. 23–26.

Леся ВАСИЛИШИН
ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ ОПИСУ МІСЦЕВОСТІ. УСНИЙ ТВІР-ОПИС
МІСЦЕВОСТІ (ВУЛИЦІ, СЕЛА, МІСТА) НА ОСНОВІ ОСОБИСТИХ
СПОСТЕРЕЖЕНЬ І ВРАЖЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ
(на основі дослідженого топонімічно-фольклорного матеріалу)

8 клас

Мета: ознайомлення з особливостями будови опису місцевості; створення власного висловлення на основі пошукового фольклорного матеріалу; формування текстотворчих умінь; удосконалення усного й писемного мовлення, орфографічної та пунктуаційної грамотності; розвиток зацікавленості дослідницькою діяльністю; виховання поваги до культурної спадщини свого краю і села.

Технологія навчання як дослідження (за М. Кларінім)

Обладнання: роздавальний матеріал із попередньо зібраними топонімами, легендами та переказами села Чорний Потік, презентація «Історія села у назвах місцевості, прізвищах та прізвиських людей», мультимедійний комплекс.

Методична ремарка

Пошуковий матеріал цього уроку вповні відображено в наступному розділі, його варто застосувати до цього матеріалу як дидактичний. *ДОДАТКИ А, Б* містять пояснення назв місцевості села Чорний Потік та пов'язані з ними унікальні легенди, перекази, які свідчать про глибоку культуру й далеке, ще дохристиянське, минуле наших предків. Адже фольклор – це не тільки невичерпне джерело людської мудрості, духовна криниця для спраглих за колоритним українським словом, а й історія нашого народу.

Епіграф

Немає культури без спадщини, як життя без дихання.

Альбер Камю

Пахне рідне село тишиною лугів,
І роздоллям небес, і піснями гаїв,
І полями, де сонячно світить чоло,
І хлібом, і цвітом, і прадідом-дідом –
Гріє душу село, моє рідне село.

«Моє рідне село» .

Пісня на слова А. Демиденка й музику О. Зуєва

План-схема етапів уроку

Підготовчий етап уроку. «Пошукові орієнтири»

Заздалегідь учням було поставлено завдання зібрати топоніми та фольклорні твори різних жанрів, які пояснюють назви місцевості. У процесі пошукової роботи діти, об'єднавшись у групи «мандрівники-лінгвісти», «мандрівники-фольклористи», опрацювали унікальний краєзнавчий матеріал.

Це змусило учнів замислитися над духовною спадщиною предків, багатством їхньої уяви та мовлення.

Крім цього, випереджувальне завдання до уроку передбачало тлумачення й пояснення топонімічних термінів, опрацювання відповідної наукової літератури.

Антропонім – будь-яке власне ім'я, що стосується людини (ім'я, по батькові, прізвище, прізвисько, кличка, псевдонім).

Гідронім – власна назва будь-якого водного об'єкта.

Мікротопонім – власне ім'я географічного мікрооб'єкта (кутка, поля, лісу, урочища і под.).

Оронім – власна назва будь-якого елемента рельєфу земної поверхні (позитивного чи негативного); назва гори, хребта, долини і под.

Топонім – власне найменування будь-якого географічного об'єкта.

Перший етап – актуалізація опорних знань, мотивація наступної діяльності. «Лабіринтами теоретичних знань»

На цьому етапі вчителю потрібно з'ясувати, наскільки учні знають і розуміють типи і стилі мовлення, уміють komponувати творчу роботу.

Щоб сформувати мотивацію до навчальної діяльності, учитель звертає увагу учнів на епіграф, пропонує їм висловити свої думки щодо розуміння змісту, проводить бесіду із застосуванням прийому «Особисті асоціації» :

– З якими образами, відчуттями асоціюється у вас рідне село?

Другий етап – повідомлення теми, мети, завдань уроку

Третій етап – представлення членами експедиційних груп своїх напрацювань. «Із наплічника юного мандрівника-філолога»

Юні дослідники ознайомлюють присутніх із напрацьованим матеріалом, подаючи на розгляд найцікавіші, на їхню думку, топоніми, легенди, перекази.

Четвертий етап – вивчення та опрацювання нового матеріалу. «Зі скарбниці художніх образів»

Потрібно зосередити увагу восьмикласників на особливостях побудови опису місцевості, дібрати доречний лексичний матеріал (художні засоби, сталі вирази, влучні назви).

На цьому етапі можна запропонувати учням поетичні чи прозові уривки з художніх творів, вислови відомих людей про рідний край, село, свою домівку.

П'ятий етап – написання окремих частин твору, запис особистих думок і вражень. «У творчій лабораторії»

Оскільки на цьому уроці передбачено ознайомлення із особливостями будови опису місцевості та складання твору усно, то можна скомпонувати лише певні фрагменти роботи (на розсуд учителя чи за вибором учнів). Учитель подає пам'ятку, як працювати над твором-описом місцевості (За О. Глазовою).

Алгоритм твору-опису місцевості

- I. Де ця місцевість (галявина в лісі, берег річки, вулиця села тощо).
- II. Якою є ця місцевість.
 1. Що найперше впадає тут у вічі.
 2. Особливості місцевості.
 3. Архітектурні споруди в ландшафті (якщо є).
 4. Рослинність на місцевості (якщо є).
- III. Загальне враження (що подобається, а що, можливо, ні).

Творчо-пошукову діяльність учнів урізноманітнюють такі цікаві завдання (на основі зібраного й дослідженого культурологічного матеріалу): продовження твору за поданим вступом, завершення речень чи складання власної легенди, переказу, версії походження топоніма, гідроніма чи мікротопоніма, мікрогідроніма.

Варто застосувати такі методи й прийоми: робота в парах «Ти – мені, я – тобі», «Незакінчене речення», «Уяви й відтвори».

Шостий етап – підбиття підсумків, домашнє завдання

На завершення уроку доречно буде прослухати запис пісні, з якої взято епіграф.

Список використаних джерел

1. Богдан С. К. Наукова робота в МАН: десять порад юному мовознавцю : навч.-метод. посіб. – Вид. 2-ге, виправл. й доповн. / С. К. Богдан [Текст] ; [відп. за вип. О. В. Лісовий]. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 276 с.
2. Брайчевський М. Ю. Давньослов'янська топоніміка Прикарпаття і Подунав'я // Питання топоніміки та ономастики / М. Ю. Брайчевський [Текст]. – К., 1982. – С. 62–71.
3. Габорак М. Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник / Мирослав Габорак [Текст]. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 656 с.
4. Урок словесності: реалізація змістових ліній Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : зб. наук.-метод. матеріалів / упор. Н. Уманців, Я. Козленко, С. Худецька ; наук. ред. О. Мариновська [Текст]. – Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2012. – 270 с.
5. Хомеча Н. А. Фольклористика : методичні рекомендації до виконання наукових робіт [навч. посібник] / Н. А. Хомеча [Текст]. – Рівне : РМАНУМ, 2015. – 88 с.
6. Смирнова Н. Інноваційні системи навчання на уроках української мови / Смирнова Неля [Текст] // Українська мова й література в сучасній школі. – 2013. – №12. – С. 72.

Світлана ГАЛУГА

ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВА РОБОТА УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Технологічний коментар персоналізації

Соціокультурна компетентність є ціннісним аспектом життєдіяльності особистості. Тому виникає необхідність формування її в школярів на уроках української мови.

Основними завданнями, які необхідно реалізувати для досягнення соціокультурної мети, є такі:

- вироблення в учнів уміння взаємодіяти з іншими людьми в полікультурному середовищі;

- залучення школярів ефективно застосовувати набуті знання й уміння на практиці;
- формування духовного світу учнів, ціннісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів;
- виховання для життя в цивілізованому громадянському суспільстві.

Аналіз програм, підручників, навчально-методичного інструментарію засвідчує необхідність систематичної цілеспрямованої роботи над реалізацією соціокультурної змістової лінії, бо «соціокультурний блок програм дає змогу уникнути випадковості й безсистемності в доборі дидактичного матеріалу, які мали місце в традиційній системі навчання мови, спрямувати процес збагачення мовлення учнів на задоволення потреб їхнього мовленнєвого розвитку», – зауважує Н. Бондаренко [1, с. 10].

На підвищення ефективності набуття учнями соціокультурних знань впливає використання вдало дібраних засобів навчання: дидактичний матеріал, наочність, технічні засоби. Саме «дидактичний матеріал поєднується з усіма методами навчання, ілюструє теоретичні положення, сприяє успішному розвитку мовних умінь і навичок, збагачує інтелектуальну й емоційну сферу учня, формує його моральні переконання» [6, с. 156]. Дидактичний матеріал, об'єднаний певною тематикою, у комплексі ілюструє явище, допомагає учням цілісно сприйняти його.

Ефективним для формування соціокультурної компетентності учнів є метод проектів, який передбачає вирішення певної проблеми та орієнтується на самостійну дослідницьку діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову.

Для реалізації соціокультурної компетентності учнів вагомими є науково-дослідні проекти. Вони дозволяють школярам учитися самостійно здобувати знання, критично оцінювати інформацію, висувати гіпотези, доводити їх право на існування.

Під час роботи над проектом формуються такі соціокультурні компетенції: пошукові (дослідницькі) вміння (самостійно висувати ідеї, знаходити спосіб дії, застосовувати знання з різних галузей; шукати відсутню інформацію; формулювати гіпотези і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки).

Персоналізовані орієнтовні вимоги до рівня мовної, мовленнєвої, соціокультурної, діяльнісної компетентностей учнів під час роботи над проектом (за програмою «Українська мова» для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання) подано нижче.

Учень (учениця) самостійно:

- усвідомлює і визначає мотив і мету власної дослідницько-пошукової діяльності; планує діяльність для досягнення мети, розподіляючи її

на етапи; оцінює проміжні й кінцеві результати пізнавальної діяльності, робить відповідні корективи;

- робить висновки на основі спостережень; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності;
- уявляє словесно описані предмети і явища, фантазує на основі сприйнятого; переносить раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію; помічає й формулює проблеми в процесі навчання й життєтворчості; робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення; спростовує хибні припущення й твердження;
- помічає й цінує красу в явищах природи, у творах мистецтва, усвідомлює обов'язок кожної людини творити добро словом і ділом.

Результати досліджень учнів за технологією проектного навчання можна використати для вмотивованої організації міжпредметних чи внутріпредметних зв'язків, під час планування інтегрованих уроків, підсумкових уроків із теми чи розділу.

СТОРІНКАМИ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ ПРИКАРПАТТЯ

Основні види складнопідрядних речень: з означальними, з'ясувальними, обставинними підрядними частинами

9 клас

Мета: сприяти формуванню умінь здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність, синтезувати соціокультурну інформацію з різних джерел, опановувати способи збору, узагальнення, систематизації лінгвокультурних відомостей; розвитку мовленнєво-комунікативних умінь, здатності до аналітичного типу мислення; апробувати дидактичний матеріал, отриманий у результаті дослідницько-пошукового проектування; сприяти вдосконаленню вмінь і навичок розрізняти види складнопідрядних речень, визначати їх структуру, інтонаційно і пунктуаційно оформляти; на основі мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти вихованню любові та бережливого ставлення до природи.

Технологія. Дослідницька

Тип уроку. Урок формування й удосконалення знань, умінь і навичок.

Обладнання. Мультимедійний комплекс, учнівські портфоліо (дидактичні матеріали, творчі роботи, мультимедійні презентації, добірка

аудіозаписів голосів птахів, звірів), підручник, таблиці з теми «Складне речення», картки з індивідуальними завданнями.

Методична ремарка

У процесі підготовки до уроку учні отримують випереджувальне завдання – реалізувати проект «Сторінками Червоної книги Прикарпаття».

Тип проекту. Дослідницько-пошуковий.

За кількістю учасників. Груповий.

За терміном виконання. Короткотривалий.

Очікуваний результат. Учнівські портфоліо (дидактичні матеріали, творчі роботи, мультимедійні презентації, добірка аудіозаписів голосів птахів, звірів).

Мета проекту: підбір дидактичного матеріалу для уроку як персонал-технологія реалізації соціокультурної компетентності учнів.

Пошукові проектні завдання учнівської діяльності

1. Зібрати та систематизувати інформацію про рослини і тварини, що занесені у «Червону книгу» Прикарпаття.
2. Підібрати із художньої літератури складні речення про рослинний і тваринний світ, упорядкувати їх за тематикою та типами підрядності.
3. Створити макети сторінок екоальбому (художній дизайн, текст).
4. Дібрати аудіозаписи голосів птахів і звірів.
5. Укласти дослідницьке портфоліо.

*Щоб панувати над природою,
необхідно підкорятися їй.*

Френсіс Бекон

Перебіг уроку

Перший етап – орієнтаційний

Мотивація навчальної діяльності

Вступне слово вчителя (орієнтовно).

Освічена людина має володіти різноманітними мовними інструментами, щоб досягти успіху в спілкуванні. Знання й уміння будувати речення, різні за змістом і будовою, є передумовою взаєморозуміння між людьми. У цьому нам допоможе сьогоднішній урок.

Продовжуючи вивчення теми «Складнопідрядні речення», використаємо матеріали ваших дослідницьких проектів «Червона книга Прикарпаття».

Другий етап – цілепокладання

Повідомлення теми та мети уроку

Учитель. Тема нашого уроку «Основні види складнопідрядних речень: з означальними, з'ясувальними, обставинними підрядними частинами. Сторінками «Червоної книги» Прикарпаття».

Ми доповнимо відомості про складнопідрядне речення, удосконалимо вміння і навички розпізнавати види складнопідрядних речень, визначати їх структуру, інтонаційно і пунктуаційно оформляти їх, правильно використовувати складнопідрядні речення у зв'язному мовленні, а також використаємо матеріали ваших проектів для виховання бережливого ставлення до природи.

Актуалізація опорних знань

1. Один учень виконує завдання біля дошки. Робота з епіграфом.

Завдання. Підкреслити головні та другорядні члени речення, написати над словами частини мови, накреслити схему речення, визначити його вид.

2. Троє учнів працюють з індивідуальними завданнями (ДОДАТОК А).

3. « Незакінчені речення»

Складним називається речення...

Складні речення поділяються на...

Сполучникові речення поділяються на...

Складносурядні речення можуть бути з... (яким зв'язком?)

Складнопідрядні речення мають такі види...

Сполучні слова відрізняються від сполучників тим, що...

Складнопідрядне означальне речення відповідає на такі питання...

Складнопідрядне з'ясувальне речення відповідає на такі питання...

Обставинні речення є таких видів...

Третій етап – закріплення вивченого матеріалу

Лінгвістична загадка

Матеріали мультимедійної презентації висвітлюються на екран. Діти виконують завдання (Слайд 2). Слайд 3 демонструє розташування речень у правильному порядку. Слайд 4 – відповідь (самоперевірка) [2].

Назвати слово, яке означає ім'я бога лікарських рослин у римлян. Часом вживається як синонім до слова «лікар» (за Є. Чак).

Щоб виконати це завдання, потрібно в поданих реченнях підкреслити другу від початку літеру, записавши їх у такій послідовності:

1 – односкладне, 2 – односкладне, ускладнене звертаннями, 3 – двоскладне, ускладнене однорідними членами, 4 – двоскладне, ускладнене вставними словами, 5 – складне з сурядним зв'язком, 6 – складнопідрядне речення, 7 – складнопідрядне речення з кількома підрядними.

- *Справді, люди давно помітили, що деякі різновиди фіалки нагадують очі, які викликають в уяві приємні враження.*
- *Медовим чаєм з липи напувають при застуді.*

- У любистку мили дівчата волосся, і росло воно довге та пишне.
- Яке тільки не росте зілля у степах і гаях, по горах та при дорогах!
- Барвінок додавали у купіль для немовлят, щоб росли здоровими.
- Особливості тієї чи іншої рослини, юний друже, неодмінно вивчи.
- Пучечок калини був окрасою кожної оселі.

Відповідь – Ескулап.

Назвати слово, яке:

означає ім'я покровителя лікарських рослин в римлян. Часом вживається як синонім до слова лікар. (за Є.Чак)
Щоб розв'язати цю задачу, потрібно в поданих реченнях підкреслити другу від початку літеру, записавши їх у такій послідовності:

1. однокладне, 2. двокладне, ускладнене звертаннями, 3. двокладне, ускладнене однорідними членами, 4. двокладне, ускладнене вставними словами, 5. складне з сурядним зв'язком, 6. складнопідрядне речення, 7. складнопідрядне речення з кількома підрядними.

1. Справді, люди давно помітили, що деякі різновиди фіалки нагадують очі, які викликають в уяві приємні враження.
2. Медовим чаєм з липи напувають при застуді.
3. У любистку мили дівчата волосся, і росло воно довге та пишне.
4. Яке тільки не росте зілля у степах і гаях, по горах та при дорогах!
5. Барвінок додавали у купіль для немовлят, щоб росли здоровими.
6. Особливості тієї чи іншої рослини, юний друже, неодмінно вивчи.
7. Пучечок калини, до речі, був окрасою кожної оселі.

2. Ме^довим чаєм з липи напувають при застуді.
6. Ос^бливості тієї чи іншої рослини, юний друже, неодмінно вивчи.
4. Я^ке тільки не росте зілля у степах і гаях, по горах та при дорогах!
7. ПУ^чечок калини, до речі, був окрасою кожної оселі.
3. У Л^юбистку мили дівчата волосся, і росло воно довге та пишне.
5. Ба^рвінок додавали у купіль для немовлят, щоб росли здоровими.
1. С^правді, люди давно помітили, що деякі різновиди фіалки нагадують очі, які викликають в уяві приємні враження.

Робота з підручником

Виконання вправи 130, с. 77 (1–3 речення).

- Які помилки допущено в конструюванні наведених речень? Запишіть, виправляючи їх.

Диктант із коментуванням

1. У пошуках лікарських рослин ми нерідко забуваємо, що, висмикнувши їх із землі, навічно позбавляємось свого родоводу (В. Скуратівський).

2. Як же обійти оці прекрасні, ніжні, дивні квіти, що заглядають в очі, ніби діти? (В. Вдовиченко)

3. І тільки при людях, мабуть, дерева, яких поведуть ні за що ні про що на плаху, тремтять від жаху (Л. Костенко).

Робота із тлумачним словником

Учні шукають слово « плаха » , пояснюють його лексичне значення.

Робота в групах

Завдання висвітлюється на екран. Слайд 6 [2].

Із поданих простих речень утворити складнопідрядні.

I група.

Кожна квітка наповнена сонцем.

Вона бринить і співає над світом.

II група.

Айстри нагадують яскраві зірки.

Зірки розсипалися по синьому небу.

III група.

Рожеву й білу кашку на лузі я зриваю і слухаю казку.

Такої казки я ще не знаю.

Творче завдання

На екрані демонструються слайди із зображенням рослин і тварин, що занесені до «Червоної книги» Прикарпаття, та інформацією про них. Показ супроводжується аудіозаписами голосів птахів і звірів. Слайди 7–17 [2].

Учитель. Розгляньте ілюстрації. Зображені тварини і рослини занесені до Червоної книги Прикарпаття.

Від того, як ми ставимось до землі, повітря, лісу, тварин залежить наше майбутнє. Знищити природу легко, а зберегти – важко.

Ваше завдання – скласти діалог або монолог про охорону природи, використовуючи складнопідрядні речення.

Четвертий етап – підсумковий**Досягнення очікуваних результатів уроку****Рефлексія**

- Чим корисний був для вас урок?
- Які завдання сподобалися найбільше?
- Що на уроці було складним?
- Над чим доведеться ще попрацювати?
- Де можна використати матеріали ваших проектів?

Домашнє завдання

Написати твір-мініатюру «Що я можу зробити для захисту природи», використавши складнопідрядні речення;

або

Вправа 129, с. 77. Варіант А або Б

Повторити правила на с.76.

Емоційний акорд уроку

Вмійте природу любити,
Кожній стеблинці радіти
В полі, у лісі, над яром,
Квітам, деревам і травам.
Цвіту не вирвіть задарма,
Гілки не втніть для забави,
Все те окрасою буде
Нашого рідного краю.
П.Сиченко

ДОДАТОК А

Картки для індивідуальних завдань

№ 1

1. Укажіть складнопідрядне речення:

а) *Незабаром з обох боків звелися справді круті, розмиті береги, з яких соковитими жилами звисало у воду і гуло від найменшого дотику міцне берестове коріння (Григір Тютюнник).*

б) *На вулицях мало людей і тільки вантажні машини мчать до греблі й шлюзу. (О. Довженко)*

в) *Частіше задувають вітри з півночі, і сива трава на солончаках біжить, як вода. (О. Гончар)*

2. Зробіть синтаксичний розбір речення:

Між деревами, що кутались в туман, сполохано майнула жіноча постать і зникла за ворітцями в горах (М. Стельмах).

№ 2

1. Укажіть, який засіб зв'язку (сполучник чи сполучне слово) використаний у поданих реченнях.

І так мені хочеться когось зустріти, розказати, що я вже не якийсь там пастушок, а жнець (М. Стельмах).

На горбку, біля чиєїсь клуні, ялина висока вродливо чорніє, зелене хутро на ній із сивим, сріблястим полиском, що так і вабить зір (Є. Гуцало).

2. Зробіть синтаксичний розбір речення.

Де ясен горбатий зачах безкрило, діти з батьком дерева садили (І. Переломов).

№ 3

1. Укажіть складнопідрядне речення, у якому підрядне стоїть усередині головного:

а) *А хто стрічався на шляху зо мною, того я щирим серденьком вітала (Леся Українка).*

б) *З особливою пильністю зберігалися липові гаї, які давали мед, і дубові ліси (П. Загребельний).*

в) Як ото після градобною колоски на ниві підводяться, так зараз підводяться, відходять душею люди (О. Гончар).

2. Зробіть синтаксичний розбір речення:

До природи потрібно ставитися так, щоб залишити її нащадкам ще багатшою (Із журналу).

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. Проблеми словникової роботи на уроках української мови та шляхи їх розв'язання / Н. Бондаренко [Текст] // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 8. – С. 10.

2. Галуга Світлана. Сторінками « Червоної книги» Прикарпаття : мультимедійна презентація // [Електронне видання]. – Режим доступу : <https://drive.google.com/drive/folders/0BzGm6T0HQyDYmtVR0d1cHZoUHM>

3. Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. – К. : Генеза, 2009. – 238 с.

4. Корицька Г. Реалізація соціокультурної змістової лінії на уроках української мови. Державний стандарт / Г. Корицька [Текст] // Освіта України. – 2004. – № 5. – 20 січня.

5. Методика навчання української мови в середніх закладах / Колектив авторів за редакцією М. І. Пентилюк [Текст]. – К. : Ленвіт, 2004. – 400 с.

6. Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання [зі змінами, затвердженими наказом Міністерства від 29.05.2015 № 585] [Електронний ресурс]. – К. : Видавничий дім « Освіта» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8456/8458/468975/>

Вікторія ПЛІХТЯК

СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ

ІВАНА ФРАНКА

9 клас

Мета: закріплення засвоєних на попередніх уроках знань про складносурядне речення і розділові знаки в ньому; поглиблення знань зі стилістики; формування пошуково-дослідницьких та мовленнєво-комунікативних умінь школярів, навиків пізнавальної діяльності учнів, самостійної роботи з додатковими джерелами, вміння знаходити цікаві зі стилістичного погляду зразки використання вивчених синтаксичних одиниць; удосконалення культури писемного мовлення, виховання пошани до надбань української літератури.

Технологія дослідницька (авт. О. Мариновська)**Тип уроку:** урок узагальнення знань.

Обладнання: таблиця «Складносурядне речення», карта-схема «Епістолярний стиль», ілюстративний матеріал, індивідуальні картки з цитуванням уривків листів І. Франка, виготовлені за результатами пошуково-дослідницької роботи дев'ятикласників.

Методична ремарка

Із метою забезпечення свідомого й цілеспрямованого поглиблення, систематизації відомостей із синтаксису, пунктуації та стилістики учні отримують завдання випереджального характеру.

Двоє учнів готують аналітичний матеріал про епістолярний стиль, узагальнюють його та презентують у вигляді картки-схеми. Такий вид учнівської діяльності сприяє формуванню умінь виконувати мисленнєві дії (аналізувати, систематизувати, узагальнювати).

Група учнів готує дидактично-ілюстративний матеріал – складносурядні речення з листів Франка. Організація творчого спостереження над мовним матеріалом сприяє розвиткові вмінь бачити цікаві зі стилістичного погляду зразки використання синтаксичних одиниць, стимулює використання подібних конструкцій у власних висловлюваннях.

Друга група дев'ятикласників працює над створенням індивідуальних карток з фрагментами листів Івана Яковича Франка. Залучення учнів до самостійної практично-пошукової діяльності робить процес формування в учнів дослідницьких умінь більш ефективним. Для засвоєння теорії синтаксису слід використовувати мовну практику, а для розвитку дослідницьких умінь – теорію синтаксису.

Юні літературознавці готують довідковий матеріал про згадані в листуванні персоналії та в процесі роботи на уроці подають короткі відомості про них.

*Не високо мудруй,
але твердо держись...*

І. Франко

Перший етап – актуалізація опорних знань**Вступне слово вчителя (орієнтовно).**

Ці філософські слова, які є епіграфом уроку, належать Івану Яковичу Франку, геніальному українцю, який був водночас сильним і беззахисним, мудрим і безпомічним, грізним і ніжним. Попередньо

ви знайомились із життєвим шляхом великого Каменяра та окремими його творами. Однак шкільна програма не передбачає опанування епістолярною спадщиною Івана Яковича, яка, залишаючись фактом приватного життя письменника, стала фактором культурного життя нації.

Ми завершуємо вивчення теми «Складносурядне речення». Наступний крок – контрольна робота, тому варто підсумувати вивчене, продемонструвати вміння застосовувати набуті знання. Поглибити їх допоможе сьогоднішня тема уроку-підсумку «Складносурядне речення в епістолярній спадщині Івана Франка». У процесі підготовки до уроку ми разом досліджували листи українського Мойсея, відстежували мовний матеріал, були партнерами у пошуково-дослідній роботі.

- Чи всі слова у формулюванні теми для вас зрозумілі?
- Що таке епістолярна спадщина?
- Назвіть стилі мовлення.

Організація навчальної діяльності

Учитель. Окрім названих, існує епістолярний стиль. Вам було запропоновано виконати випереджальні пошуково-дослідницькі завдання. Двоє учнів опрацьовували матеріал про епістолярний стиль – оформляли відомості в таблицю-схему.

Учні презентують узагальнені відомості про епістолярний стиль у вигляді таблиці-схеми (ДОДАТОК А).

Дослідники-стилезнавці акцентують на сфері використання, призначенні, основних ознаках та мовних засобах стилю й зазначають, що думка мовознавців про існування епістолярного стилю як окремого стилю мовлення не однозначна. Текст, написаний епістолярним стилем, може належати до різних сфер суспільної та індивідуальної свідомості людини і бути стилістично неоднорідним. Не всі науковці вважають його самостійним стилем, а приписують до підстилю розмовного.

Учитель. Як ви зрозуміли, мовний матеріал для узагальнення знань про складносурядне речення – це листи Франка до друзів, знайомих, коханих, членів родини... З великої епістолярної спадщини Каменяра, що налічувала понад шість тисяч листів, збереглося лише близько 900 їхніх автографів та кілька десятків публікацій. Група учнів працювала з текстами листів Івана Яковича [5] і мала завдання проілюструвати таблицю-схему «Складносурядне речення» прикладами з епістолярної спадщини письменника. Ви, мабуть, звернули увагу, що в ній багато діалектних лексем та граматичних форм. Оскільки Франко писав галицькою говіркою, то особливих труднощів, на мою думку, у вас не виникло.

Другий етап – узагальнення і систематизація знань у процесі виконання практичних вправ

Представлення ілюстративного матеріалу (робота в зошитах)

На етапі повторення теоретичних знань про складносурядне речення представники групи диктують речення, а учні записують їх у зошити, пояснюють розділові знаки, підкреслюють граматичні основи та виділяють засоби зв'язку.

- Яке речення називається складносурядним?
- На які групи поділяються складносурядні речення?
- Назвіть єднальні сполучники.
- Які смислові відношення можуть бути між частинами складносурядного речення з єднальними сполучниками? (Приклади)
- Назвіть протиставні сполучники.
- Які смислові відношення можуть бути між частинами складносурядного речення з протиставними сполучниками? (Приклади)
- Назвіть розділові сполучники.
- Які смислові відношення можуть бути між частинами складносурядного речення з розділовими сполучниками? (Приклади)

Орієнтовні відповіді учнів

- Одночасність подій

Кінчу друкувати мої «Апокрифи», і ся робота не дає мені ані на хвилю відітхнути [5, с. 569].

- Послідовність подій

Віки-вічисті не писав до Вас, та й тепер тільки пару слів пишу [5, с. 569].

- Протиставлення

Рад би-м написати тобі про моє життя, але й так уже сей лист такий довгий [5, с. 47].

- Зіставлення

При тім же сестра могла б також з панною Дзвонковською вкупі заробляти і шиттям, а пані Дзвонковська могла б і вистаратись о роботу [5, с. 189].

Юні літературознавці. Не всі, мабуть, знають, хто така «пані Дзвонковська». Це наша краянка, родом із передмістя тодішнього Станіслава (Івано-Франківська), одна із муз творчості Каменяра.

- Взаємовиключення

Чи наш кружок вменшує права, чи тільки він хорує малосильністю? [5, с. 130]

Учитель. Зробіть, будь ласка, висновок, до якого типу зв'язку між частинами складносурядного речення найлегше було дібрати приклади? Речення з якими сполучниками важко було знайти?

Орієнтовна відповідь-узагальнення.

У листах Івана Франка переважають складносурядні речення з протиставними сполучниками, менше синтаксичних конструкцій з єднальним типом зв'язку. Важко було знайти приклад речення з розділовими сполучниками. Не вдалося відшукати ілюстративний матеріал зі смисловим відношенням чергування дій чи явищ. Але ще не все втрачено! Епістолярій митця – не вичерпний!

Учитель (*спонукає до систематизації лінгвістичних знань*).

- Які розділові знаки треба ставити у складносурядному реченні?
- Коли кому в складносурядному реченні не ставимо?
- Коли між частинами складносурядного речення ставимо тире?
- Як розмежувати складносурядне речення і речення з однорідними членами?

Пошуково-вибіркова робота

Дослідження-зіставлення

Проаналізувати пунктуацію у поданих синтаксичних конструкціях: за яких умов перед сурядним сполучником ставиться кома, за яких – ні.

Нині в Жаб'ю знов храм і Його [Остапа] вуйко вигнав з села, повалило туди маса народу з і він сидить тут [5, с. 74]. усіх гуцульських сіл [5, с. 614].

Орієнтовна відповідь

Обидва речення – складносурядні (дві граматичні основи, сурядний сполучник, рівноправність частин). У першому кому не ставимо, тому що є спільна обставина часу.

Дослідження-розпізнавання

Виписати складносурядні речення, розставити розділові знаки. З'ясувати тип смислових зв'язків між частинами речень.

1. *Остап тут остається і переноситься на долину в тій каменіці десь до меншої цюпки* [5, с. 77].
2. *Ваше тяжке положення дуже болить мене(,) і я з дорогої душі рад би хоч чим-небудь допомогти Вам* [5, с. 564].
3. *Гроші прийшли(,) і Белей держить їх у себе* [5, с. 267].
4. *Увага(,) зроблена Вами щодо того обходу(,) зовсім справедлива(,) і ми вповні признаємо її і підем за нею* [5, с. 268].
5. *Колевала не є епос(,) а ряд пісень(,) зв'язаних між собою* [5, с. 574].

6. *Я хотів женитися з нею(,) та вона(,) чуючи в собі початки сухіт(,) відправила мене і в кілька рік пізніше вмерла...* [5, с. 581]
 7. *Пізніше я познайомився з двома руськими поетесами(,) Юлією Шнайдер і Климентією Попович(,) але жодна з них не мала на мене тривкого впливу* [5, с. 581]. 8. *Як на початкуючу силу воно зовсім не зле(,) але має деякі важні хиби* [5, с. 622]. 9. *Я впав в елегійний тон(,) а хотів написати тобі щось веселого на свята* [5, с. 57].
 10. *Посередньо і безпосередньо він пер мене до публіцистики(,) але й тут не любив думок інших(,) крім власних* [5, с. 582].

(Правильна відповідь: 2, 3, 4, 6, 7. У реченнях 1, 5, 8, 9, 10 сурядні сполучники між однорідними членами речення.)

Дослідження-міркування

Дослідити структурну організацію речення. Пояснити, чому між частинами складносурядного речення стоїть крапка з комою.

Я надіюсь витягти в дорогу і свого, хоч не рідного, батька і, може, ще декого з товаришів; і грошенят децю до того часу у мене назбирається на устроєння нового життя [5, с. 348].

Орієнтовна відповідь

Крапка з комою ставиться між частинами складносурядного речення, поєднаними сполучником **і**, якщо вони мають значний обсяг і мають свої розділові знаки (в даному випадку перше речення ускладнене відокремленим означенням та вставним словом).

Синтаксична лабораторія (ДОДАТОК Б)

Учитель. Зараз ви будете працювати із уривками деяких листів Івана Франка, писаними в різний час і адресованими різним людям. *Ваше завдання:* прочитати уривок листа, знайти в ньому складносурядні речення, виписати їх, визначити в реченнях граматичну основу, засіб зв'язку і смислові відношення між частинами складносурядного речення.

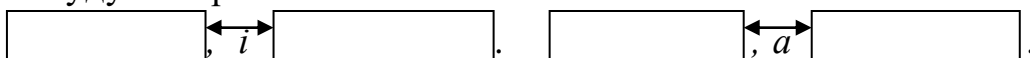
«З вершин і низин» синтаксичного розбору

Учитель. Зробити повний синтаксичний розбір речення із листа Івана Франка до Михайла Павлика.

До Косова Вас не пустять, і виною тому є лист до сестри, читаний при розправі [5, с. 96].

Дослідження-творче конструювання

Учитель. Використовуючи матеріал сьогоденного уроку, побудувати речення за схемами:

Орієнтовна відповідь

Літературна спадщина Івана Яковича Франка дуже багата та цікава, і стільки ще не знаного нами містить вона.

Про великого Каменяра ми знали багато, а знайомство з його листами відкрило нові грані письменницького таланту та нові сторінки життя генія.

Етап третій – оцінювання пошукової діяльності та відповідей учнів

Учитель. Сьогодні на уроці ми опрацьовували складносурядні речення, які мали можливість віднайшли в листах Івана Франка.

- Як ви думаєте, чому в епістолярній спадщині Каменяра переважають складні речення, зокрема складносурядні?
- Речення з якими смисловими відношеннями між частинами складносурядного речення домінують у листах Івана Яковича?
- Що нового на уроці дізналися?
- Які особливості епістолярного стилю?
- Які форми звертання використовує Франко у листах?

Зараз листування відходить у минуле. Ми обмежуємось короткими SMS-повідомленнями та короткими фразами в Інтернет-повідомленнях, а як приємно відкривати конверт, відчувати ауру людини, яка кілька днів тому писала тобі листа, і за почерком вгадувати її настрій. Яке щемливе відчуття охоплює, коли через двадцять-тридцять років розв'язуєш згорток листів і поринаєш у спогади... Можливо, це старомодно, але дуже зворушливо.

Недарма Ліна Костенко мовить:

Пишіть листи і надсилайте вчасно,
Коли їх ждуть далекі адресати,
Коли є час, коли немає часу,
І коли навіть ні про що писати.

Завдання додому

Написати лист до Івана Франка, використовуючи складносурядні речення.

Учитель. Чи хотіли б ви, щоб ваші листи мали свого адресата? Незважаючи на те, що писатимете Івану Яковичу, вони будуть адресовані наступним поколінням: ваші творчі надбання відредагуємо й укладемо в збірочку «Генію через віки» .

ДОДАТОК А

Епістолярний стиль

Призначення	регулювання правових, ділових, виробничих контактів, зв'язків між суб'єктами правових відносин, ділового партнерства та підтримання стосунків у родині і дружніх колах
Обставини	офіційне (службове) та неофіційне (приватне) письмове спілкування
Сфера використання	офіційні міжколективні й міжособистісні стосунки та неофіційні особисті зв'язки (побут, інтимне життя, виробництво, політика, наука)
Ознаки загальні	персональність; інформаційна цілеспрямованість (зазвичай на конкретного адресата); авторське «я»; наявність певної композиції: початок, що містить шанобливе звертання; головна частина, у якій розкривається зміст листа; кінцівка, де підсумовується написане, та іноді постскрипtum (P.S. – приписка до закінченого листа після підпису)
Ознаки мовні	адресація, межі мовного етикету, стандартність висловів у ділових листах; різноманітна конкретним змістом лексика, вільний виклад змісту у приватних листах; емоційно-експресивні засоби, варіантність норм і особливості порушення їх в інтимному листуванні; поєднання компонентів художнього, публіцистичного й розмовного стилів та вироблення індивідуального авторського образу в листах-сповідях, листах-творках, листах-інформаціях

ДОДАТОК Б

ІЗ ЛИСТУВАННЯ

ДОДАТОК Б–1

До Давидяка

Дрогобич, дня 13/05/1874

...Приятелю мій перший, котрого спотикаю на путі життя, чим Вам можу відплатитись за тії Вашії теплії слова, за теє дружеське письмо? Не гнівайтесь за тії слова, але я не маю досить власті над собою самим.

Приятелю мій, – я би ся мав гнівати на Вас за дружнюю раду?

Рідко коли або й ніколи не учую я тут нич подібного, проте всяка рада, всяка порада, всяка пересторога, всяке остереження єсть і буде для мене всегда приємне...

Іван Франко

ДОДАТОК Б–2

До М. Драгоманова

Львів, перед 16 березня 1877

Лист Ваш я отримав, – посилки всі також дійшли. Діла в нас стоять ось як: у Павлика я був. Він ще нужденніше виглядає, як уперед. Обіду не міг їсти, і я винаймив му обід у своєї пані. Його діло небавом рішиться...

Ваш І. Фр.

ДОДАТОК Б–3

До О. Рошкевич

Львів, 20 вересня 1878

Дорога, кохана Олю!

Ну, хороші ми, мужчини! Коли о то йде, щоб другому зробити яку-небудь, хоч і невелику приємність, то у нас все тисячні якісь перешкоди... А коли о то йде, щоб нам хто зробив щось доброго, то нетерпеливимося. Таке саме й зо мною. Тих дві неділі по приїзді я ждав ще одного листа від тебе, а сам боявся писати на Славкове ім'я...

Прощай. Цілую тя, твій навсегда *Іван*

ДОДАТОК Б–4

До О. Рошкевич

Львів, 2 січня 1879

Дорога моя Ольдзю!

Вчора, на Новий рік, получив я твій лист у сам прикрий час. У нас трьох вчора не було і centa грошей і не було надії полчити їх аж до

другого місяця. Але ось прийшов твій лист, твої кохані, сердечні слова – і ми всі розвеселилися, розговорилися. Але що з мене за нудяр – починаю лист такими мізерними новинами! Вчора, поклавшись спати, я довго думав о тобі і о тім, як написати сей лист, як перелляти в нього весь той жар, що в мені палає, – а нині годі.

Твій Іван

ДОДАТОК Б–5

До М. Павлика

Львів, червень, 1879

Коханий!

Я збирався писати лист до Вас, коли отримав Ваше письмо і статтю. Цілими днями лежу або ходжу і проклинаю все, а до жодної роботи не можу взятися, хоч гинь. Моя лолінська історія кінчиться, Богу дякувати, і як всі правдиві історії – сумно, сказав би-м трагічно.

Я все був тої гадки, що наших людей треба чепити за печінки, очарувати грубою руганиною... – тоді протруть очі. У мене тепер і нерви для тої потреби стали пригідніші, а внутрі стільки жовчі накипіло.

Є тут Остап. Його вуйко прогнав з села, і він сидить тут. Задумав податися і записатися в Відні на право. Чому не присилаєте коректури Вашої статті?

Прощайте!

Ваш Іван Франко

ДОДАТОК Б–6

До Уляни Кравченко

Біля 23 грудня 1883 р. Львів

Ласкава панно Юлію!

Вам видався мій послідній лист не свобідний, не такий, як попередні, де побіч польових цвіток і всякої іншої хопти були також будячки.

Тільки ще хвилечка терпливості – мушу Вас перед тим крихту понудити і відповісти пару слів на інше Ваше речення. Чи справді я питаю Вас: чи будемо разом працювати? Я собі якось такого питання не пригадаю, а воно навіть в моїх устах при теперішнім Вашім положенні було б зовсім не на місці.

Іван Франко

ДОДАТОК Б–7

До К. Попович

Львів, д[ня] 26/IV 1884

Ласкава пані!

Я й не знав, що Ви так близько знайомі з панною Ка[рачевською]. Мене познакомив з нею і з панною Бі[лінською] товариш Корженко, але обі ті пани мені якось не подобаються. О Вас вони говорили дуже мало і неохотно. Ну, але що мені до того! Хіба ж я потребую втискатися в Ваше приватне життя і знати Ваш характер?

Ваш Іван Франко

ДОДАТОК Б–8

До К. Попович

28 квітня 1884 р. Львів

Ласкава пані!

Нині дістав я Ваш лист і, покінчивши хоч в часті свою денну (не нічну) роботу, берусь відповісти Вам. А я таки трохи недобрий на Вас і маю до того добру причину. Ви самі признаєте, що у Вас є вірші «теперішні» і вірші, впливші з Ваших особистих обставин, значиться, прямо з Вашого серця. В поезії ліричній такі вірші звичайно найкраще удаються і найбільшу мають ціну, а Ви, недобрі, не присилаєте мені з них нічого.

Ваш Іван Франко

ДОДАТОК Б–9

До М. Драгоманова

10 травня 1884 р. Львів

Ласкавий добродію!

До таких людей почислю я дальше Даниловича, що спеціально віддається економії і статистиці. Тепер він мусить сидіти на селі, щоб поробити екзамени, і ладить докладну статистику того села, – між давнішими роботами я бачив у нього статистику народин, смертей і замужеств у тім селі за 100 літ після метрик церковних. Я з ним широко говорив про потребу зладження з часом історії економічного розвою нашого народу під Австрією і потребу збирання задля цього матеріалів, і він радо обіцяв взяти участь у тій роботі.

Ваш Іван Франко

ДОДАТОК Б–10

До Олени Пчілки

Біля 20 грудня 1885 р. Львів

Ласкава пані!

Отсе нині дістав Ваш лист і Вашу посилку і спішу відповісти Вам на деякі Ваші замітки...

Звісно, я бажав би дати що-небудь із Ваших творів до 1-го н-ра. В першій н-рі не буде зачинатися жодна ширша повість, а хотів би я напечатати в ній дві цілі новели, одну українську, а одну галицьку.

Щиро кланяюсь Вам

Ваш Іван Франко

ДОДАТОК Б–11

До Н. Кобринської

Львів, 5 червня 1886

Ласкава Пані!

Сердечно дякую Вам за Ваш лист. Адрес Ваш до Кулішихи добрий, і я радив би Вам заждати ще трохи. Я радо допоміг би Вам тут чим-небудь, але з Кулішем я не переписуюсь. Що я не оповістив Вас ані кого з галичан і галичанок о дні мого шлюбу, се походило з тої простої причини, що й сам я наперед о ній не знав. Я виїхав до Києва на два тижні перед тим, а в Києві стільки ще було клопотів, біганини та крутанини...

Бажав би я, щоб Ви познайомились з моєю жінкою, і для того замість оповіщення о моїм шлюбі позволю собі на Зелені свята відвідати Вас у Болехові... Добре?

Щиро кланяюсь усім Вашим і стискаю Вашу руку.

Іван Франко

ДОДАТОК Б–12

До М. Драгоманова

Відень, 28 січня 1893

Вельмишановний Добродію!

Я вже від тижня у Відні, та ходжу мов прибитий: дома дітей лишив хворих, а й жінці мало бракує, щоб за клопотами та безсонницею не заслабнуть...

Перечитую тепер річники «Романія» і роблю з них виписки. Гарний журнал, та яку широчезну перспективу великої, довговікової літературної праці відслонює він.

Та досить тої меланхолії! У Вас, мабуть, і своєї досить, а лист не повинен бути белетристикою. Тільки в романі можна давати волю своїм чуттям і турботам.

Отеє заляпав кілька паперу! Поздоровляю Вас сердечно і кланяюсь низенько Вашій пані Добродійці... Жду інструкції.

Ваш Іван Франко

ДОДАТОК Б-13

До А. Кримського

До 28 травня 1895

Дорогий Друже!

Ви, певно, не одержали мого попереднього листа, в котрім був 1 аркуш Клоустона і в котрім я просив Вас висилати якомога швидше рукопис Клоустона і Фірдоусі. Я, мабуть, у поспіху якось невірною заадресував той лист, та він був рекомендований.

Будьте ласкаві, напишіть!.. Не лишайте мене на льоду! Вже половина четвертої готова, а його нема! Цілую Вас.

Ваш Ів. Франко

ДОДАТОК Б-14

До О. Франко

Криворівня, 28/VIII/1907

Дорога мамо!

Я тут на разі відпочиваю від деякої духовної роботи і не почуваю до неї потреби. Два рази ходили ми на афини і принесли по неповному кошику. Ожини вже приносять гуцули, але вони ще переважно зелені...

Хлопці приповідок не записують, а я записав кількадесят від бабки Бурачинської та від гуцулів.

Іван Франко

ДОДАТОК Б-15

До У. Кравченко

Львів, 9 січня 1916

Високоповажна Пані Добродійко!

У тій хвилі маю приємність бачити коло себе обох Ваших дочок – нехай здорові будуть! – та чути їх бесіду. Втішила мене їх звістка про Ваше життя...

Мій матеріальний стан досить забезпечений, і я пишу тепер переважно на запас. Коли-то доведеться друкувати? Чи не могли б Ви звернути мені маленьку книжечку, яку я Вам позичив колись. Я переклав би її. Здоровлю сердечно.

Др. Іван Франко

Список використаних джерел

1. Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова. Підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. 9 клас. – К. : Генеза, 2009. – 238 с.
2. Омельчук С. Проблемно-пошукове навчання синтаксису рідної мови / С. Омельчук [Текст] // Дивослово. – 2007. – № 10. – С. 2–7.
3. Омельчук С. Теоретичні аспекти дослідницького навчання синтаксису і стилістики у старшій школі / С. Омельчук [Текст] // Бібліотечка «Дивослова» . – 2005. – № 3. – 64 с.
4. Супрун Т. Дослідницький метод на уроках української мови та літератури / Т. Супрун [Текст] // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2015. – № 15. – С. 2–6.
5. Франко І. Зібрання творів у 20-ти томах : том XX. Вибрані листи / Іван Франко [Текст]. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1956. – 812 с.

ЛІТЕРАТУРНІ ЕТЮДИ

Аліна РУДА

Урок літератури рідного краю

КОСТЯНТИНА МАЛИЦЬКА. ВІРШ-ПІСНЯ «ЧОМ, ЧОМ, ЧОМ, ЗЕМЛЕ
МОЯ...», ЩО СТАЛА НАРОДНОЮ**5 клас**

Мета: ознайомити з життям письменниці, її віршем-пісню «Чом, чом, чом, земле моя...» ; сприяти розвитку дослідницьких й аналітичних здібностей учнів, асоціативного мислення, навичок визначення художніх засобів поезії, удосконаленню вмінь самостійно опрацьовувати додатковий матеріал, вихованню патріотичних почуттів, любові до природи, поезії, музики, живопису.

Тип уроку. Урок-дослідження з елементами мистецьких асоціацій основного матеріалу.

Обладнання: проектор, мультимедійна презентація, роздруківка, де вміщено завдання, матриці «Літературознавчий помічник» для початкової науково-дослідницької роботи на уроці.

Методична ремарка

У процесі підготовки до уроку учні об'єдналися у групи: 1 – літературознавці («Гранослов»), 2 – музичні критики («Гармонія»), 3 – мистецтвознавці («Палітра»), 4 – музичні експерти («Квінтет»). Вони підготували випереджальні завдання.

ПЕРЕБІГ УРОКУ**Перший етап – повідомлення теми, мети уроку****Другий етап – активізація**

Учитель. Мамина колискова, батькове мудре слово, земля прадідів з багатовіковою історією. Високе небо, розписане журавлиними крилами, гори, повиті туманним серпанком... Усе це батьківський край, рідна сторона...

Продовжте, будь ласка, цей синонімічний ряд.

Орієнтовні відповіді учнів: Батьківщина, Вітчизна...

Учитель. А який зміст ви вкладаєте у поняття «Батьківщина»?

«Незакінчене речення»

Учитель. Доповніть речення: «Батьківщина для мене – це...»

Відповіді учнів.

Учитель. Скільки у ваших словах тепла і щирості. Відчувається, що усі люблять Україну. Недарма кажуть, що людина залишається справжньою, доки в її душі живе пам'ять про той куточок рідної землі, де вона народилася.

Любов до Батьківщини починається з отчого дому.

Третій етап – сприймання і засвоєння нового матеріалу

Учитель. Пройдімося життєвими стежками людини, яка працювала і творила в ім'я України.

Розповідь учителя

Віра Лужанська, Чайка Дністрова, Віра Лебедова, Растик. Так підписувала свої вірші та оповідання Костянтина Іванівна Малицька – педагог європейського рівня, громадська діячка, поетеса, прозаїк, перекладач, редактор.

Народилася Костянтина Іванівна Малицька 1872 року в селі Кропивник Калуського району Івано-Франківської області в родині священика.

Навчалася Костянтина у народній (початковій, з чотирирічною програмою навчання) та виділовій (три останні класи народної школи із семирічною програмою навчання) школах Станіслава, пізніше – у Львівській державній семінарії. Саме там вона починає віршувати.

У 1892 р., завершивши навчання у Львові, двадцятирічна дівчина їде до Галича і там одинадцять років працює вчителькою. Уже тоді проявився організаторський хист Костянтини: вона заохочує людей до заснування читальні «Просвіти», участі в церковному хорі.

Із 1903 року працює у с. Лужанах поблизу Чернівців. Ось тут і розкрився на повну силу її педагогічний та письменницький дар.

Костянтина була педагогом-новатором, людиною, яка ламала усталені канони й сміливо брала до свого арсеналу новітню методіку. У Лужанах літераторка написала багато віршів, оповідань, пробувала себе й у драматургії. Друкувалася у львівській та чернівецькій періодиці під різними псевдонімами.

Із 1906 р. К. Малицька викладає у приватній дівочій школі ім. Т. Шевченка у Львові. З 1906 до 1914 року редагує перший (і тривалий час – єдиний) український дитячий журнал «Дзвінок».

У 1915 році, коли Буковину та Галичину окупували російські війська, внаслідок переслідувань українських культурних діячів Костянтина Малицька потрапила на заслання до Сибіру, звідки повернулася аж 1920 року. Цікаво, що й там вона організувала українську школу для дітей тих українців, котрі відбували заслання.

Не можна не згадати і про громадську роботу письменниці, адже К. Малицька брала активну участь у діяльності культурно-освітніх

товариств у Львові, була організатором жіночих громад у Чернівцях і Львові, обрана заступницею голови світового Союзу українок.

На схилі літ Костянтина Іванівна працювала у Львівській науковій бібліотеці імені Василя Стефаника.

Учитель активізує учнів запитанням:

– Як називають тих, хто працює у закладах, де живуть книги?

Відповіді учнів.

– А ще вони називаються бібліографами, які допомагають науковцям і всім допитливим людям підбирати й віднаходити потрібну літературу.

Учитель. Померла Костянтина Іванівна в 1947 році у Львові.

Літературна спадщина К. Малицької – це в основному твори, написані для дітей.

Вірш «Чом, чом, чом, земле моя...», який став піснею, знають практично всі українці.

«Асоціативний ланцюжок»

Учитель. Складімо асоціативний ланцюжок, почавши його словом «земля» і закінчивши – «піснею» .

Учні виконують завдання у «Літературознавчих помічничках» (ДОДАТОК А, вправа 1, с.3).

Учитель. Торкнімося краси поетичного слова Костянтини Малицької.

Перевірка домашнього завдання

Учитель. Готуючись до уроку, ви навчалися виразно читати вірш «Чом, чом, чом, земле моя...» , попередньо склавши партитуру тексту (*випереджальне завдання*).

Учитель. Працюючи над твором, мабуть, звернули увагу на те, що авторка звертається до землі, як до живої істоти. У якій формі побудована поезія?

Відповідь учнів.

Мелодекламація

Учитель. Прошу відтворити цей діалог за особами.

Аналітична бесіда за змістом твору

Учитель. Які почуття висловлені у вірші?

Відповіді учнів.

Учитель. Із чого складається образ рідної землі в авторки? Знайдіть відповідь у віршованих рядках.

«Тронування»

Орієнтовні відповіді учнів:

Рідна земля – це...

- ❖ спів пташок;
- ❖ ліси;
- ❖ річки;
- ❖ місце, де народилася;

- ❖ боротьба предків за волю;
- ❖ родина.

Словникова робота

Учитель. Поясніть значення фразеологізму « пролити кров» .

Відповідь учнів.

Учитель. Чи можна вірш «Чом, чом, чом, земле моя...» назвати патріотичним?

Учні висловлюють свої думки, формулюючи аргументовані відповіді за схемою методу «Прес» :

1. Власна позиція: «Я вважаю, що...»
2. Обґрунтування: «Тому, що...»
3. Приклад: «Наприклад, ...»
4. Висновок: «Отже, ...»

Групове літературознавче дослідження

Учитель. Визначте тему вірша.

Учні виконують завдання у «Літературознавчих поміничках» (ДОДАТОК А, вправа 2, с. 3).

Учитель. Для того, щоб надати поезії емоційності, виразності, Костянтина Малицька використовує образні слова.

АНАЛІЗУЄМО ТВІР

Тема: змалювання прекрасної природи рідної землі, згадка про мужніх предків-захисників Батьківщини.

Літературознавчий кросворд

1	гі	пер	бо	ла
2	епі	тет		
3	стро	фа		
4	персо	ні	фі	ка
5	порі	вня	ня	

Літературознавчий кросворд

Учитель. Переконаймося, що і ви знаєте художні засоби. Розгадайте кросворд.

Учні виконують завдання у «Літературознавчих поміничках» (ДОДАТОК А, с. 4).

«Глибинне пізнання поезії» (робота з таблицею у «Літературознавчих поміничках», ДОДАТОК А, с. 5).

Учитель. Заповніть таблицю, виписавши художні засоби.

«Знайомство з дивотерміном»

Учитель. Які речення за метою висловлювання вживає авторка в першій та другій строфах?

Відповідь учнів.

Учитель. Чи можемо ми в цих питаннях знайти на них відповіді?

Відповідь учнів.

Учитель. Такі запитання називаються риторичними. Звернімося до «Літературознавчих поміничків».

Учні зачитують визначення.

Учитель. Кожен вид мистецтва для творення художнього образу послуговується властивими йому засобами.

Музика – сполученням звуків різної висоти, сили, тембру.

Образотворче мистецтво – нанесенням ліній фарбами різних кольорів.

Література відображає дійсність через образне слово. Але іноді одні митці запозичують засоби в інших.

Зіставлення образів (словесних, зорових і слухових)

Учитель. Що ви «почули» у вірші Костянтини Малицької?

Відповідь учнів.

Учитель. У змалюванні настрою твору важливу роль також відіграє колір. Відшукайте барви, якими розфарбувала слова своєї поезії авторка?

Орієнтовна відповідь учнів: ліси – зелений, вода – блакитний, кров – червоний.

Учитель. Чого навчає нас цей твір? Визначте і запишіть основну думку вірша.

Учні виконують завдання у «Літературознавчих поміничках» (ДОДАТОК А, с. 6).

Учитель. Жанр твору «Чом, чом, чом, земле моя...» – вірш-пісня (співана поезія). Звернімося до нашого «Літературознавчого поміничка» (ДОДАТОК А, с. 6).

Учні зачитують визначення.

Учитель. Кажуть, щоб створити пісню, потрібне особливе зусилля душі, адже автор повинен подбати про те, щоб слова були простими й зрозумілими, але водночас образними й емоційними. А в такому випадку не достатньо мати письменницький хист, потрібно бути справжнім Митцем у «Майстерні натхнення».

Робота в групах

Учитель. Щоб дізнатися про те, як була написана пісня Костянтини Малицької «Чом, чом, чом, земле моя...», завітаємо до нашої «Літературної скарбниці». Господарює там група «Гранослов».

Повідомлення літературознавців (випереджальне завдання)**Орієнтовна розповідь про історію написання твору.**

Учень 1. Свої вірші Костянтина Малицька адресувала насамперед шкільній молоді. Однак вчителька активно підтримувала діяльність спортивного протипожежного товариства «Січ», яке вело культурно-просвітницьку роботу серед народу. Січовики вигадали дуже цікавий спосіб поширення своїх ідей. Січові поети-піснярі склали тексти власних пісень на відомі й популярні серед народу мелодії.

Учень 2. Талановитою пісняркою виявила себе й Костянтина Малицька. Саме так у 1904 році з'явилася «Чом, чом, чом, земле моя...», написана на мотив тогочасної народної пісні «Чом, чом, чом, дівчино, знов...».

Учитель. Оцінімо й ваші спроби у царині мистецтва слова. Зачитайте, будь ласка, свої сенкани (випереджальне творче завдання).

Зразки завдання.*Батьківщина.**Пісня.**Найдорожча, рідна.**Дзвінка, зворушлива.**Ростить, плекає, вірить.**Надихає, підносить, збагачує.**У серці моєму єдина.**Захоплює серце і душу.**Україна.**Намхнення.*

Учитель. Як ви вважаєте, чи можна до будь-якого вірша написати музику?

На мій погляд, лише досконала, мелодійна поезія може стати піснею, зазвучати по-особливому. Вірш «Чом, чом, чом, земле моя...» поклав на музику Денис Січинський. Що ми знаємо про композитора?

Слово тримає група «Гармонія». Вона запрошує до «Музичної вітальні».

Повідомлення музичних критиків (випереджальне завдання).**Орієнтовна розповідь про автора музики.**

Учень 1. Січинський Денис Володимирович народився в селі Ключинці Тернопільської області в сім'ї вчителя. Навчався в гімназії м. Тернополя, де здобув початкову музичну освіту. У 1888 р. вступив до Львівського університету, пізніше перейшов до Львівської консерваторії. Одночасно брав приватні уроки в композитора Кароля Мікулі – учня Фредеріка Шопена.

Учень 2. Працював у Львові, Коломиї. У Станіславі заснував першу музичну школу. Був організатором і диригентом співацьких колективів.

Денис Володимирович – автор опери «Роксолана», музики до п'єс, обробок народних пісень. Із-поміж романсів Січинського найвідомішими є твори на слова Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки.

Учитель. Чому ж пісню, у якої є автори слів і музики, називають народною?

Учень 3. Багато пісень, які вважають народними, насправді мають

авторів. Це твори широковідомі, улюблені для багатьох поколінь українців. Ці пісні вполював народ і назвав своїми.

Пропонуємо вашій увазі кілька музичних ілюстрацій.

Звучать уривки пісень літературного походження (випереджальне творче завдання).

Учитель. Чудові пісні. Появу таких прекрасних творів можна легко пояснити – митців надихала рідна земля. І не тільки поетів і композиторів. Надзвичайні українські краєвиди спонукали брати до рук пензля багатьох художників.

Відчинімо двері до «Художньої студії» нашої «Майстерні натхнення». Запрошує група «Палітра».

Повідомлення мистецтвознавців (випереджальне завдання).

Орієнтовна розповідь про українського художника

Учень 1. Архип Іванович Куїнджі народився 1842 року в Маріуполі в родині бідного грека-чоботаря. Своє прізвище він отримав від прізвиська діда, що потатарськи означає «золотих справ майстер». Рано залишився без батьків і жив дуже бідно. Грамоти хлопець навчився у знайомого вчителя-грека, потім деякий час – у міському училищі. З дитинства він цікавився живописом, малював на будь-яких матеріалах – стінах, шматках паперу.

Учень 2. Пристрасть до малювання привела Куїнджі у Феодосію до Івана Айвазовського. Через кілька місяців навчання у знаменитого художника він їде до Петербурга з великим бажанням вступити до Академії мистецтв. Двічі складав іспити, але безрезультатно – його художня підготовка була дуже слабкою.

Учень 3. Наполегливого юнака це не зупинило. У 1868 році на академічній виставці він представив картину «Татарська сакля» і був зарахований до омріяного навчального закладу.

Через 10 років Архип Іванович узяв участь у Всесвітній виставці в Парижі. Французи були захоплені його пейзажами.

Останні роки життя митець присвятив благодійництву.

Учень 4. Полотна Архипа Куїнджі справили на нас неповторне враження. Хочемо презентувати вам і свої пейзажі. Завітайте до нашої картинної галереї.

Демонстрація дитячих малюнків (випереджальне творче завдання).

Учитель. Своєю творчістю ви торкнулися серця кожного з нас. Мистецтво повинно збуджувати нашу уяву, викликати позитивні емоції, грати на струнах наших почуттів.

Кажуть, голос душі людини – це пісня. А відтворити настрій музичного твору зможе лише не менш талановитий, ніж поет і композитор, співак.

Ласкаво просимо до «Концертної зали» . Туди нас проведе група «Квінтет» .

Повідомлення музичних експертів (випереджальне завдання).

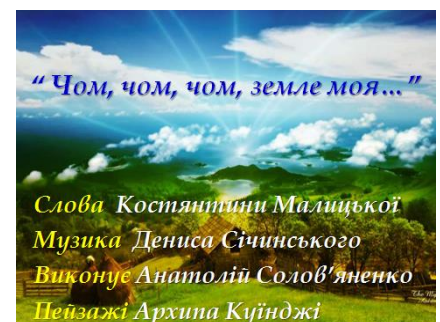
Орієнтовна розповідь про видатного співака.

Учень 1. Анатолій Борисович Солов'яненко народився в Донецьку, в шахтарській сім'ї. Після закінчення середньої школи вступив до Донецького політехнічного інституту, де пізніше працював викладачем. Усі ці роки брав уроки вокалу в одного видатного співака Олександра Коробейченка, а стажувався в оперному театрі «Ла Скала» в Італії. Виступав із концертами в багатьох країнах світу.

Учень 2. Майже 30 років Анатолій Борисович був солістом Київського театру опери та балету імені Т. Шевченка.

А. Солов'яненко відомий як виконавець народних пісень, творів української та зарубіжної класичної музики.

Учень 3. На сцені всесвітньо відомий співак

– Анатолій Солов'яненко. У його виконанні звучить пісня «Ніч яка місячна...»

Демонстрація відеозапису

Учитель. Дуже цікавими були відвідини «Майстерні натхнення». Групи чудово попрацювали у своїх студіях.

Ніхто не зможе заперечити, що зустріч із мистецтвом гармонізує наші стосунки, змушує відчувати усе набагато глибше й емоційніше. А чи можна об'єднати різні види мистецтва в одному художньому образі? Я спробувала...

Презентація асоціативного матеріалу, створеного на основі дослідницької та мислительної діяльності учнів.

Демонстрація відеоролика «Коли оживають слова».

Четвертий етап – рефлексія

Метод «Мікрофон»

Учитель. Доповніть речення: «Пісня Костянтини Малицької «Чом, чом, чом, земле моя...» популярна тому, що...»

П'ятий етап – підбиття підсумків, повідомлення домашнього завдання

Оцінювання роботи учнів

Домашнє завдання (у кінці ДОДАТКА А)

ДОДАТОК А

Цікавої мандрівки в Країну художнього слова! Успіху тобі на шляху до нової вершини знань!

Тема. Костянтина Малицька (Віра Лебедова, Чайка Дністрова). Віри-пісня "Чом, чом, чом, земле моя...", що стала народною.

1. Асоціативний ланцюжок.

2. Аналіз поезії.

• Тема твору: _____

3

• Доведи, що знаєш художні засоби, - розгадай кросворд.

1. Перебільшення властивостей чи ознак когось або чогось.
2. Художнє, образне означення, яке підкреслює у зображуваному особливу рису.
3. Кілька віршованих рядків, виділених у групу.
4. Уподібнення речей, явищ, рослин, тварин людським якостям.
5. Пояснення одного предмета, явища через зіставлення його з іншим, подібним.

• Заповни таблицю, виписавши з твору художні засоби.

4

Епітети	
Метафори	
Пестливі слова	
Повтори	
Риторичні запитання	

Запам'ятай!

Риторичне запитання - таке запитання, яке ставиться не для того, щоб одержати на нього відповідь, а щоб привернути увагу до певного явища або самим запитанням висловити ствердну думку, тобто це запитання, яке не потребує відповіді.

5

- Основна думка: _____

- Жанр твору - _____

 Запам'ятай!

Пісня – словесно-музичний твір, призначений для співу.

Дізнаєшся багато цікавого, якщо відчиниш двері:

- літературної скарбниці;
- музичної вітальні;
- художньої майстерні;
- картинної галереї;
- концертного залу.

Домашнє завдання.

На вибір:

- вивчити напам'ять «Чом, чом, чом, земле моя...»;
- написати твір-мініатюру, використавши одне з прислів'їв про Батьківщину;
- поповнити словничок ерудита «Для допитливих» визначенням понять «патріот», «бібліограф», «пролити кров», «співана поезія».

6

Словничок ерудита

«Для допитливих»

Патріот - _____

Бібліограф - _____

Пролити кров - _____

Співана поезія - _____

7

Список використаних джерел

- Ворожейкіна О. М. 100 ідей для проведення уроку / О. М. Ворожейкіна [Текст]. – Х. : Видавнича група «Основа», 2011. – 2-ге вид, перероб. – 255 с.
- Куцінко О. Г. Професійний довідник учителя літератури / О. Г. Куцінко [Текст]. – Х. : Видавнича група «Основа», 2012. – 381 с.
- Малицька К. Чом, чом, чом, земле моя : поезія // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikisource.org/wiki/Чом,_чом,_земле_моя_\(Малицька\)](https://uk.wikisource.org/wiki/Чом,_чом,_земле_моя_(Малицька)).
- Перелік картин Архипа Куїнджі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Перелік_картин_Архипа_Куїнджі.
- Черкаська А. Архип Куїнджі – справжній ювелір живопису / А. Черкаська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uamodna.com/articles/arhyp-kuyndzhi-spravzhniy-yuvelir-zhyvopysu/>.

Леся ГЕВА

ТЕКСТОЗНАВЧИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ КОНСИЛІУМ

(за повістю А. Дімарова «Блакитна дитина»)

Мета: допомогти учням зрозуміти сюжет та проблеми твору, авторські художні прийоми, усвідомлено робити синтетико-аналітичні узагальнення, розвивати культуру зв'язного мовлення, асоціативне мислення, уяву, творчу фантазію учнів, спостережливість та уважність, сприяти вихованню почуття пошани до творчості А. Дімарова, формуванню оптимістичного світобачення, сприяти розвитку умінь і навичок співпраці в групі, прагненню цінувати дружбу.

Тип уроку: літературознавчо-психологічне дослідження.

Обладнання: портрет письменника, виставка його творів, проектна робота «А. Дімаров. Життя і творчість», учнівські ілюстрації, дидактичний матеріал.

Форми роботи: робота в малих групах, інформаційний проект, «Займи позицію», рольова гра, бесіди («Вільний мікрофон», «Снігова куля»), «Інформаційне тріо», виразне читання, самостійна робота, мовознавче спостереження, психограмний аналіз, творча робота.

Методичний коментар. Цей урок – другий за творчістю А. Дімарова. На попередньому уроці ознайомились із життям і творчістю письменника, зі змістом (скорочено) розділів його повісті. Учні працюють у творчих групах: біографи-ілюстратори, актори, лінгвісти, письменники-фантасти. Вони одержали випереджувальне творчо-пошукове завдання, а на уроці у різних формах роботи захищають результати своїх досліджень та взаємодоповнюють інших. Узагальнені висновки записуються на дошці. Експерт учнівських психологічних досліджень – шкільний психолог.

Перебіг уроку

*Дитинство – щоденне відкриття світу.
Потрібно, щоб це відкриття стало перш
за все пізнанням людини і Вітчизни.*

В. Сухомлинський

Перший етап – установчо-мотиваційний**I. Організаційно-вступна частина**

Слово вчителя.

II. Повідомлення теми, мети уроку

Очікувані результати.

«Дерево очікувань» (Учні прикріплюють листочки «Я хочу, можу, буду сьогодні...»)

Другий етап – операційно-пізнавальний

III. Актуалізація та корекція опорних знань учнів

1. Презентація проектної роботи першої групи. «Життя і творчість А. Дімарова» .
2. Характеризування сюжету повісті (письмово): підібрати потрібні означення.

Орієнтовні відповіді учнів: іронічна, глибока, філософська, блакитна, пригодницька.

Визначення подібності сюжету до інших, раніше вивчених творів (6 клас: «Тореадори з Васюківки» В. Нестайка, «Митькозавр із Юрківки, або...» Я. Стельмаха). Учням пропонується заповнити діаграму Вена (ДОДАТОК А).

3. Текстологічний практикум групи лінгвістів «Засоби виразного читання» (ДОДАТОК Б).

Третій етап – творчо-дослідницький

IV. Застосування учнями знань, умінь, навичок

1. Інсценізація 1 (ДОДАТОК В).
2. Бесіда (ДОДАТОК Г).

Цей вид роботи має спонукати учнів до висновків щодо вибору методів виховання кожного члена сім'ї, а ще – до визначення однієї з проблем тексту.

3. Виразне читання тексту (ДОДАТОК Г).

Для читання подаються уривки, у яких ідеться про стосунки батьків та дітей. Опісля учні визначають їхній настрій (повчальний, гумористичний, мінорно-мажорний) та проблему, порушену автором.

4. Робота з лінгвістично-аналітичною матрицею «Види комічного, їх приклади» (ДОДАТОК Д).

«Лінгвісти» ознайомлюють інші групи із заповненою матрицею.

Перша проблема твору – батьки й діти.

5. Інсценізація 2 (ДОДАТОК Е).

Після перегляду інсценівки учитель просить учнів відповідати за алгоритмом «Снігової кулі» : перший називає слово, другий – речення, третій ставить запитання, четвертий відповідає на нього.

6. «Снігова куля» (ДОДАТОК Є).

Для чіткого уявлення образу Олі Чровжової, а також визначення наступної проблеми твору « письменники-фантасти» виступають із

випереджувальним завданням – усним малюванням її портрета (із покликанням на текст).

7. Усне малювання портрета (ДОДАТОК Ж).
8. Слово надається експерту-психологу.

Друга проблема – дружба і товаришування.

9. Лінгвісти зачитують дібрані прислів'я про дружбу (ДОДАТОК З).
10. Інсценізація 3 (ДОДАТОК И).

Після перегляду інсценівки учитель просить учнів відповідати за алгоритмом «Вільного мікрофона».

11. «Вільний мікрофон» (ДОДАТОК І).
12. «Продовжити сюжет» (ДОДАТОК Ї).

Цей вид роботи має допомогти учням зрозуміти, що вчитель – це, насамперед, мудрий порадник, хороший наставник, який може допомогти розв'язати найскладнішу задачу, впоратися з найважчим завданням.

13. «Займи позицію» (ДОДАТОК Й).

Після представлення роботи групи «письменників-фантастів» учні займають одну з позицій. Цей вид роботи допоможе визначити наступну проблему твору.

Третя проблема – навчання, роль знань.

14. Інсценізація 4 (ДОДАТОК К).
14. Проблемне завдання: «Чи можна виправдати вчинки Толі?»

Мотиваційні запитання (учитель спонукає учнів до мисленнєвої діяльності):

– У чому секрет такого сильного впливу Павла Степановича на учнів? Чому після зустрічі з учителем Толі ставало соромно, він задумувався над вчинками?

15. Текстологічна ремарка учителя (ДОДАТОК Л).
16. Слово експерта-психолога.

Четверта проблема – моральний вибір.

17. Текстологічний практикум учнів.

Прослухавши переказ фрагментів розділу «Літні канікули», учні визначають наступну проблему.

П'ята проблема – людина і природа.

Четвертий етап – системно-узагальнювальний

V. Закріплення знань, умінь, навичок

1. Складання інформаційного грона характеристики Толі (ДОДАТОК М).
2. Задачі для найуважніших та найкмітливіших (ДОДАТОК Н).
4. Творчі роботи учнів (реклама повісті, прозові мініатюри, вірші) (ДОДАТОК О).

VI. Підсумок уроку

Учитель. Говоримо про події більш як 70-літньої давності. Подумайте: чого навчає цей твір, у чому його актуальність, чи є зв'язок із вашим життям?

Міркування учнів.

Учитель. Найголовніше – це засвоєні з дитинства морально-етичні правила співжиття з іншими: друзями, батьками, які ґрунтуються на повазі, любові тощо.

Коментування епіграфа.

Підсумково-узагальнювальна бесіда. Аналіз поставлених на початку уроку завдань, їх коментар.

Учитель.

- Чи з користю ми провели цей час, чи не згаяли?
- Чи задоволені ви результатами спільної діяльності?
- Що ми вміємо і знаємо?

Відповіді учнів.**VII. Самооцінювання. Корекція оцінювання знань учителем.****VIII. Домашнє завдання (диференційоване).**

1. Усний твір-роздум «Чим близькі для мене герої твору А. Дімарова».
2. Методом кубування охарактеризувати одного з героїв.
3. Усна розповідь «Коли мої батьки були дітьми...».

*ДОДАТОК А**Діаграма Вена*

Що їх єднає, а що – різнить?

Орієнтовний матеріал для виконання роботи

- Михайлик – головний герой твору, бідний сільський хлопчик, чемний, добрий, працьовитий, шанобливий, кмітливий, цілеспрямований, допитливий, із жагою до навчання, читання книг та написання власних творів, з любов'ю до природи, з прагненням до пізнання світу;

- Ява і Павлуша – друзі-нерозлийвода, орли, соколи, рішучі, сміливі, винахідливі, наполегливі, цілеспрямовані, веселі, товариські, неслухняні, сусіди, однолітки, авантюристи;
- Толя – восьмикласник, випускник школи, військовозобов'язаний, добрий, щирий, чуйний, відповідальний, цілеспрямований, терпеливий, вміє кохати й іти на самопожертву, товаришувати, постояти за себе, поважає матір, цінує дружбу, любить читати книги.

ДОДАТОК Б

Текстологічний практикум «Засоби виразного читання» групи

Виразне читання – це мистецтво відтворення в живому слові думок, почуттів, настроїв, переживань, якими насичено художній твір.

Функціями і засобами виразного читання є техніка читання, логічний наголос (на найголовнішому слові у реченні), тон голосу, темп читання, паузи (довгі, короткі, середні), сприйняття-розуміння, бачення й реакція, ставлення читця до твору, мета читання й інтонація, а також зв'язок з аудиторією.

Специфіку техніки виразного читання необхідно знати для того, щоб промовляння чужого тексту сприймалося як процес говоріння, як акт формулювання власної думки. А домогтися цього допомагають саме засоби виразного читання

Учитуючись у твір, декламатор має уявляти собі живі картини й живих героїв, змальованих автором, збагнути найголовнішу ідею, висловлену у творі, осмислити свою виконавську позицію та свій виконавський намір і донести усе це до слухачів. Звичайно, слід пам'ятати: живої людської мови без інтонації не буває [3].

ДОДАТОК В

Інсценізація 1

Мати, син, тато, бабуся.

Мати (*тикаючи пальцями у щоденник з «двійкою»*). Це що?.. Що це таке, я питаю? Розкажуй, що ти там накоїв?

Син (*похиливши голову*): Ми, той... Ну, бігали... А тоді, той... каталися...

Мати: На чому каталися?

Син (*здивовано*): На чому, на чому?... Сів на Олеся, а він не віз мене... На вчительку... Параску Михайлівну...

Мати. О Боже!..

Син (*швиденько*). Вона, мамо, не впала! Тільки побігла...

Мати. Ще б не побігти! Два отакі бельбаси врзалися у спину! Чи у тебе є що в голові?

Син мовчить.

Мати (до тата). А ти чого мовчиш? Поговори хоч ти з ним.

Тато (відкладає газету, строго, повчально). Це – недобре! Це дуже, сину, недобре!

Мати. Твій тато ніколи такого не робив!

Син швидко дивиться на тата.

Тато (видишує з себе). Так, не робив.

Бабуся. Твій татусь ніколи не балувався.

Мати. І приносив додому відмінні оцінки!

Бабуся. І не завдавав учителям жодних прикрощів...

Син хилисть голову все нижче й нижче.

Мати. Ну, йди. Йди і постарайся хоч трохи бути схожим на тата, коли він був отаким, як ти!

ДОДАТОК Г

Текстознавча бесіда (учні підтверджують відповіді цитатами з тексту твору)

1. Хто найприскіпливіше реагував на записи у щоденнику та незадовільні оцінки Толика?
2. Яка реакція була у тата? Чому?
3. Чи бере активну участь у вихованні онука бабуся?
4. Які методи виховання Толика застосовують батьки та бабуся?
5. Чи були однотайні усі члени сім'ї стосовно вибору методів виховання?
6. Яким було ставлення батьків до Михайлика, героя повісті «Гуси-лебеді летять» М. Стельмаха?
7. Що ви помітили спільне та відмінне в методах виховання Толика та Михайлика?

ДОДАТОК Г-1

Коли мій син приносить незадовільну оцінку, дружина запитує з трагедійними нотками в голосі:

– Це що?.. Що це таке?!

І тиче пальцем у сторінку щоденника, де стоїть двійка або навіть трійка, схожа на злющого шершня: така ж маленька голівка, таке ж велике, хижо націлене черевце з гострим жалом на кінці. Тож дружина тиче пальцем у того шершня так, немов хоче зігнати його із сторінки щоденника, і все допитується:

– Що це таке, я питаю?..

Син мій – ані слова у відповідь. Тільки палахкотять відстовбурчені вуха.

Чого вони в нього такі великі й червоні? Невже і в мене колись були отакі?

Не добившись відповіді на перше питання, дружина переходить до іншого [1].

Повернувшись із школи, я відразу ж подався на луки. Вирішив почати із пуголовків: у них все ж дві ноги, а не чотири, – не так шпарко стрибатимуть у роті. Знайшов невелике озерце, наловив пуголовків, вибрав найменшого, сполоснув добре у воді і, набравши якомога більше у груди повітря, обережно поклав пуголовка на висолопленого язика. Точнісінько так, як клав гіркі жовті пілюлі од малярії.

Пуголовок попався ручний та смирний: не стрибав, не рвався з рота, а тільки ворухив хвостиком. Йй-богу можна тримати!

За якусь годину жабенята вільно гуляли в мене по язиці, весело стрибали у воду.

– Де це ти пропадав? – сердито запитала мама.

– Гуляв.

Мама почала сварити мене за те, що я біс його зна де тиняюся, «а уроки хто за тебе вчитиме?» , але навіть це не могло зіпсувати мого святкового настрою. Коли б мама знала, чого я сьогодні навчився, то в неї не вистачило б, певне, духу мені докоряти!

Але в мене вистачило розуму змовчати. З гіркого досвіду знав, що дорослі мають свої, відмінні од наших, погляди на речі, і те, що нам здається нормальним та бажаним, часто-густо викликає у них роздратування.

Незрозумілі вони, оці дорослі! Так, наче забули, як самі колись ходили до школи [4].

І я таки видряпався так, що наді мною було тільки небо, а підо мною – гострі верховіття сосен, бо ця, на яку я заліз, була найвища.

Дув вітер, сосна рівномірно погойдувалась, і я, вчепившись у тонкий стовбур, летів у блакитний простір, мов на велетенській гойдалці, аж дух мені забивало і лячно лоскотало в грудях. А внизу – страшно було й глянути! – ввіткнутими в землю сірниками стояли мої друзі з задерними догори головами.

– А ти, мамо, замість того, щоб пишатися оцим подвигом сина, починаєш суворо допитуватись, як це я примудрився розпанахати навпіл нову-новісіньку сорочку! Ну, я поліз на сосну... – починаю жувати слова.

– На сосну!.. Чого ж тебе понесло на оту сосну та ще в новій сорочці? Тут я вже зовсім втрачаю мову. Відчуваю ж бо: що не скажу, мама все одно не зрозуміє, що нова сорочка і сосна мають між собою найтісніший зв'язок. Що коли б я був у старій, заношеній льолі, то, можливо, і не подерся б на сосну.

Тоді мама, втративши надію почути од мене хоч слово, дістає голку й нитку та й тиче мені до рук:

– На сам і зшивай! Сам собі будеш латати, як на тобі все так і горить! І я, нічого не поробиш, беру голку, нитку та й сідаю кравцювати.

Не знаю також, чому дорослих не чіпали собаки, не товкли барани, не хвицали коні. Чи вони, дорослі, знали якесь слово, що кожного разу, цілі та неушкоджені, повертались додому?

Мені ж досить було появитися біля найсмирнішого цюці, як той став як скажений. Гавкав, аж вив, піднімався на задні лапи, напинаючи ланцюг, бризкав лютою піною. І, не дай боже, – зривався! Гнав тоді мене вповдовж вулиці, поки я або врятуюсь од нього, злетівши на тин чи на дерево, або він таки ловив мене та й вихоплював ззаду отакенний шмат штанів! І добре, як тільки штанів, а то, бувало, прихопить і шкіру.

Чому вони мене так ненавиділи? Не чіпав же їх ніколи, хіба що кинеш там грудочкою, намагаючись поцілити межі очі, особливо коли очі ті міцно заплющені, а їх власник солодко дрімає, пригрівшись на сонечку [4].

ДОДАТОК Д

Лінгвістично-аналітична матриця «Види комічного, їх приклади»

Орієнтовні варіанти застосування подано в 2-ій колонці

Порівняння	«двійка схожа на злющого шершня»; «видираюсь мавпою наверх (по яблуні)»; «чорний, мов із пекла, Полкан»
Фразеологізми	скрутити в'язи, не спускати очей, очі лізуть на лоба, лежачих не б'ють, кинути один одному рукавички, піти у вогонь і воду (за кимось)
Просторічні слова	бельбаси, Сергіїще, лупцювати, ушкварив (впік), гепнулась на підлогу
Гіпербола	«соми запливають у печі», «товста, як нога, гадюка», «голови поскручую», «вола проковтнути»
Використання наукових термінів для зображення побутових сцен	«прикрий випадок чисто психологічного плану» «безхмарний горизонт стосунків Віктора Михайловича та Галини Іванівни»
Прислів'я	мед-пиво пили, по вусах текло, а в рот не попало

ДОДАТОК Е

Інсценізація 2

Мати, тато, бабуся, син

Ванько. Слухай, а ти взяв би жабу до рота?

Толик. Пхі, ще б не взяти! Мені це як раз плюнути!

Ванько (*зітхає*). А я нізащо не взяв би!

Толик. Чому?

Ванько. Бо від жаби – бородавки. От усипле язик бородавками – що будеш робити?

Толик. Дам полизати собаці. Собака як полиже – всі до одної бородавки пощезають!

Ванько. Добре, як буде лизати... А то візьме та й одкусить! Хамкне разок – тільки його і бачили, твого язика!

Толик. Нічого, нічого, побачимо

Ванько (до хлопців). Хлопці, чуєте, а Только теж може в роті жаби тримати!

Хлопці. Бреше твій Толька!

Ванько. От і не бреше!

Хлопці. А не бреше, тоді хай покаже!

Только. Сьогодні в мене жаби немає... Хай завтра упіймаю та й покажу.

Хлопці. Хлопці, гей, хлопці! Только завтра у роті жаби носитиме!

ДОДАТОК Є

Снігова куля

Завдання: визначити причини витівок Толика.

Алгоритм проведення. Перший учень називає слово, другий – речення, третій ставить запитання, четвертий відповідає на нього.

Орієнтовні варіанти застосування

Слово	Толик
Речення	Пустотливий мрійник, який ні дня не може прожити без пригод, а все через те, думаю, що закоханий в Олю Чровжову.
Питання	То хто ж є причиною його пустоців? Оля? Друзі?
Відповідь	Закоханість і дружба.

ДОДАТОК Ж

Орієнтовне усне малювання портрета

Оля з чудернацьким прізвищем Чровжова дуже мила дівчинка. Вона почуває себе «маленькою царицею серед вірних васалів». У неї найдовші серед усіх дівчат коси. Чорні, товсті, вони звисають до пояса і «надають гордовитого вигляду смаглявому обличчю з великими терновими очима».

Оля кокетлива: «кивнувши гарненьким підборіддям», вона «зиркнула лукаво на мене». Проявляючи свою хитрість, вона з «чисто жіночою спритністю, ще зовсім підсвідомо, закидала ласкавенький гачечок своєї прихильності то з одного, то з іншого боку».

Але ця дівчинка розумна: «лузає» задачки – тільки лущиння летить.

Вона купається в увазі інших до себе», байдужа до будь-яких знаків уваги. «Але її прізвище (хоч і досить тверде й важке для вимови, здавалося (...)) наймелодійнішим».

ДОДАТОК З

Прислів'я про дружбу

1. Колектив – локомотив, не йди йому супротив.
2. Хто шукає друзів без недоліків, той залишиться без друга.
3. Добрі друзі ті, яким не зле і в тісноті.
4. Велика душа ніколи не буває самотньою.
5. Коли в твоє життя несподівано ввірветься вбогість через двері, то зрадлива дружба втече через вікно.
6. Задля друга нового не покидай старого.
7. Приятелеві вода краща ворожого меду.
8. Той є другом, який приходить тоді, коли всі інші нас покидають.

ДОДАТОК И

Інсценізація 3

Ванько, Толик, хлопці.

Дівчата (до хлопців). А ми щось знаємо, а ми щось знаємо! А вам не скажемо!

Хлопець (до дівчат). Що? Що? Ну скажи!

Дівчата. Не скажемо! От хіба що ви пообіцяєте не битися, не смикати нас за волосся, не...

Хлопці. Ну добре вже, добре, не будемо! Кажі скоріше!

Дівчата. Наш Віктор Михайлович закохався у Галину Іванівну!!!

Хлопці. Бре... Точно?

Дівчата. Точно, точно! Ми давно помітили! Усі ознаки: і червоніє, як де в коридорі стукнуться, і зі школи не йде, поки вона зошити перевіряє; а потім провоняє, говорячи, що їм по дорозі. А сам же в іншому кінці села

живе. А вранці на її стіл таємно ставить квіточки – ми як чергували, бачили!

Хлопці. Ти ба! А я чув, що за нею наш красень, машиніст Федір Бурлака упадає!

Дівчата. Оце тобі! Що ж робити?! Треба якось допомогти нашому Віктору Михайловичу! Тільки як?

Хлопці. Ну, це вже наша справа, щось придумаємо!

ДОДАТОК I

Вільний мікрофон

- Якого учителя хлопці найбільше боялися?
- Який предмет він викладав?
- Як звати вчителя?
- Назвіть інших учителів (Тамара Оксентіївна, Параска Михайлівна...).

ДОДАТОК II

Варіанти композиційних складових, які можна розвинути:

– Про що могли мізкувати вдвох цілу годину Толя з Павлом Степановичем?

– Як допоміг учитель хлопчикові зрозуміти формули?

Можливі варіанти застосування.

I.

– Алгебра, геометрія, вища математика... Декого ці слова змушують нервово гризти нігті та хапатися за голову. Так, математика дійсно вимагає серйозного підходу та старання, а не тільки здібностей.

Але постійна праця та цікаві вправи перетворюють математику на суцільне задоволення з цікавими задачами та прикладами. І не обов'язково без розуміння суті заучувати формули та зазубрювати теореми, вони самі «відкладуться» у твоїй голові, якщо виконуватимеш спеціальні вправи і будеш логічно думати.

А хочеш я навчу тебе, як обчислювати корінь? Ось знайдемо корінь з такого цифрового виразу: $24 \times 14 \times 7 \times 3$. Перше, що нам потрібно зробити – розкласти числа, які під коренем на множники, звичайно, ті, які розкладаються. Наприклад: $24 = 6 \times 4$; $14 = 2 \times 7$.

Отже, унас вийде такий запис: під коренем квадратним – $6 \times 4 \times 2 \times 7 \times 3$ (7 і 3 не розкладаються на множники).

– Але ж у нас 6 і 4 теж можна розкласти на множники. Тому наступний запис такий – під коренем квадратним – $3 \times 2 \times 2 \times 2 \times 7 \times 3$. А тепер слухай уважно: якщо під коренем два однакових числа, то результатом цієї дії є одне з цих чисел, тобто ми під коренем залишаємо одне з них. Наприклад: $3 \times 2 \times 2 \times 7 = 84$.

II.

– Наприклад, не обов'язково підносити до квадрату двозначне число з 5 на кінці, потрібно лише скористатись спеціально виведеною формулою. Наприклад число 65. Спочатку додаємо першу цифру з одиницею, а потім ту першу цифру множимо на отримане число: $6 \times (6+1)=42$. Отже, ми отримали 42, до якого потрібно підставити 25, і от – 4225, а це 65 в квадраті!

ДОДАТОК Й

Займи позицію

Можливі варіанти застосування.

- Більшість шкільних предметів для тебе є цікавими?
- Цікаво тобі у школі чи не дуже?
- Комфортно чи ні?
- Чи розуміють вас?
- На сьогодні навчання для тебе є основним?

Так	Ні	Інше

ДОДАТОК К

Інсценізація 4

Павло Степанович, Толя.

Павло Степанович. А, це ти? Ну, проходи!

Толя підійшов до столу. Павло Степанович показав на стілець.

Павло Степанович. Ну, сідай!

Толя сів на самий краєчок.

Павло Степанович (*пройшовши сюди-туди, зупинився, поклав на плече руку*). Так не виходить нічого з алгеброю? (*Підсунув крісло, сів поруч*) А знаєш, я колись точнісінько так не міг сприйняти, щоб літерами можна було оперувати, як цифрами... А потім алгебра стала найулюбленішим моїм предметом. Ну, давай поміркуємо вдвох.

ДОДАТОК Л

Із усіх учителів ми найбільше боялися Павла Степановича, завпеда, що викладав у нашому класі алгебру.

Високий, ставний, він мовчки проходив шкільним подвір'ям, строго поблискуючи скельцями окулярів, і, коли це траплялося під час перерви,

гамір одразу вщухав, і навіть найбільші забіяки ставали тихі та смирні, як ті овечки.

А коли, бувало, якийсь школяр розлетиться – наскочить на Павла Степановича, учитель не лаяв, не кричав на нього. Він тільки серйозно дивився на порушника спокою і коротко запитував:

– Ну?

І цього було досить, щоб учень відразу втратив увесь свій запал.

Найбільшою карою у нас вважалося, коли викликали до Павла Степановича на розмову.

Я теж кілька разів стояв у кабінеті завуча: маленькій кімнатці з столом, двома стільцями та книжковою шафою. І прямо скажу, відчував там себе препогано.

Павло Степанович мав звичку довго «не помічати» викликаного учня. І чим більшою була шкода, тим довше тривала мовчанка.

Стоїш, було, коло дверей, переступаючи з ноги на ногу в смертельній нудзі, а Павло Степанович, нахиливши велику посивілу голову, щось пише та й пише, і тільки чутно, як рівномірно скрипить перо, виводячи чіткі строгі літери. Врешті зведе голову, гляне на тебе так, наче не він тебе викликав, а ти сам напросився до нього, коротко кине: – Ну, далі?

Що ж далі. Далі відомо: Валька гепнулась на підлогу, а ти он стоїш...

– Все? – запитує Павло Степанович, і глузливі вогники починають спалахувати в його очах.

Ти ще більше похнюплюєшся, усім своїм єством показуючи, що більше нічого не маєш сказати.

– Герой! Ну, герой! Бігла дівчина, а він їй – підніжку! Я ніколи не думав, що ти отакий боягуз. Бо тільки боягузи знущаються із слабших, із тих, хто не може дати їм здачі.

Усе стискається в тобі в якийсь слизький, брудний клубочок. Стоїш і не знаєш, куди й дітись од сорому. Павло ж Степанович, ще трохи подивившись на тебе, так же тихо скаже:

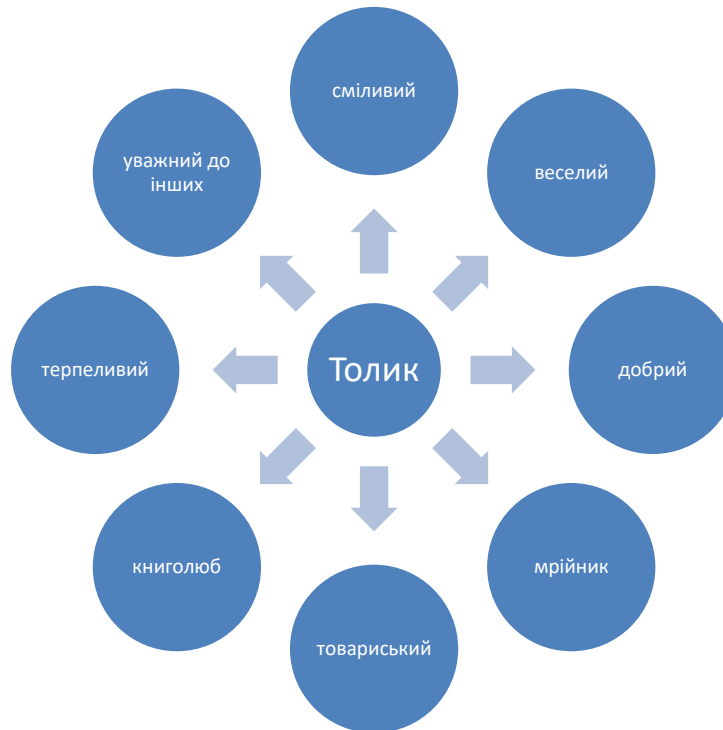
– Можеш іти!

І ти виходиш од нього, ледь переставляючи ноги. Особливо оту, що через неї перечепилася Валька. І треба ж було їй пробігти саме повз тебе! Ніби інших хлопців не було на той час у коридорі.

Ніколи не кричав на нас Павло Степанович, а боялися ми його більше за всіх учителів [4].

ДОДАТОК М

Інформаційне гроно

ДОДАТОК Н

Задачі для найкмітливіших

Розгадайте, що означають ці символи.

1, 2, 3... (кількість відер, які виливав на себе Віктор Михайлович)

В. М. + Г. І. = (Віктор Михайлович і Галина Іванівна одружились)

17 = 1 (17 бовтунів полетіло на 1 (одного) Бурлаку)

5–Б < 6–А (5–Б програє 6–А в сніжки)

5–Б + 1 > 6–А (5–Б разом із класним керівником виграють у 6–А)

І і 1 Травня (перший костюм Толя одягнув на 1 Травня)

2 і 2 (по два квитки купили Віктор Михайлович та Федір Бурлака, тільки Віктор Михайлович ними скористався, а його суперник – ні).

ДОДАТОК О

Можливі варіанти застосування.

Толик! Перед нами виростає образ допитливої, надзвичайно чутливої до життя, активної дитини. Водночас у Толика чимало негативних рис: він дещо ледачкуватий, непослідовний, розбишакуватий. Завдає чимало клопоту та навіть матеріальних збитків і без того бідній матері, наприклад, зрізавши гудзики з її єдиного святкового плаття і програвши їх, зіпсував костюм, на який мати збирала гроші більше року... Якби не любов до

книжки, яка заповонила все єство Толі, скерувала його бурхливу уяву й живу фантазію в певне русло, хто знає, що вийшло б із нього. Книжка приходить у бідне сільське життя дитини дуже рано й замінює йому все. Вона стає товаришем і мудрою порадицею.

Великий вплив на Толю має і мати, яка прищепила йому правдолюбство і високі моральні якості. Власним прикладом чесного, хоч і бідного, життя вона показала хлопчикові, що головне залишатися людиною. Основи сімейного виховання базувалися в сім'ї Толі на повазі до праці, до старших...

Отже, Толя робить чимало помилок, поганих учинків, але усвідомлює наслідки своїх пустощів, його мучить сумління, тому він намагається не повторювати їх, бо розуміє, що своєю поведінкою завдає прикрощів іншим.

Сенкан

Толик.

Життєрадісний, неслухняний.

Навчається, фантазує, співпереживає.

Йому властиве почуття гумору.

Блакитна дитина?!.

Список використаних джерел

1. Дімаров А. А. Блакитна дитина. Повість [Текст]. – К. : Веселка, 1972. – 179 с.
2. Слабошпицький М. Найцікавіший і найдемократичніший жанр // Дімаров А. Прожити й розповісти : повість про сімдесят літ [Текст] / Передм. М. Слабошпицького. – К. : Дніпро, 1998. – С. 3–6.
3. DOVIDKA.BIZ.UA : довідкові матеріали [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dovidka.biz.ua/funktsiyi-i-zasobi-viraznogo-chitannya>.
4. Анатолій Дімаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libruk.in.ua/templates/protostar/html/reader/reader.php?dimarov-blakitna-ditina>.
5. Анатолій Дімаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/vikoristannya-interaktivnikh-metodiv-navchannya-na-3.html>.

Оксана ТРИНЦОЛИН

Література рідного краю
КРАСА ПРИРОДИ, КРАСА ЛЮДСЬКИХ ПОЧУТТІВ І РОДИННОГО
ЩАСТЯ (За творчістю Лесі Шмигельської-Варварук)
Презентація проектної діяльності з пошуковим компонентом
10 клас

Реєстраційна картка проекту

Назва проекту. Краса природи, краса людських почуттів і родинного щастя

Автор. Тринцолін Оксана Василівна, учитель української мови і літератури, старший учитель Рівнянської ЗОШ I-III ст. Рожнятівської районної ради

Учасники. Учні 10 класу, поетеса Леся Шмигельська

Тип проекту. Пошуково-аналітичний

За кількістю учасників. Колективний

За тривалістю. Середньої тривалості

Характеристика проекту

Вибір теми проекту. Наш край багатий на людей-самородків. Дехто свій талант закопує в землю, а хтось продовжує працювати й довершуватися не лише фахово, а й духовно. Саме такою людиною, яка постійно працює над собою, і є Леся Василівна. Ми запросили її на презентацію дослідницько-мистецького проекту, щоб відчутти насолоду від авторських поезій і дізнатись, що спонукає її до творіння.

Мета проекту: ознайомити учнів зі збіркою Лесі Шмигельської-Варварук, досягнути силу таланту поетеси, неповторний і життєрадісний світ її поезій; сприяти розвитку естетичних смаків учнів, умінню сприймати поезію, аналізувати почуте й прочитане, робити власні висновки та узагальнення, формуванню прагнення до пізнання літературних творів рідного краю.

Завдання проектної діяльності учнів

1. Дослідити, вивчити й узагальнити факти з життя поетеси.
2. Розробити урок літератури рідного краю. Організувати зустріч із Лесею Шмигельською-Варварук.
3. Намалювати ілюстрації-асоціації до віршів.
4. Оформити буклети як результат учнівської творчості.
5. Покласти вірш «Калиновий вогонь» на музику, здійснити його пробне виконання.

Інформація про проект

1. **Засіб реалізації проекту:** здійснення пошукової експедиції, аналітичних узагальнень, проведення уроку літератури рідного краю за участю поетеси.
2. **Спрямування проекту:** сприяння розвитку творчої особистості, самостійній пошуково-дослідницькій діяльності учнів.
3. **Сфера реалізації проекту:** освітня.

4. *Сфера використання результатів проекту*: шкільна освіта.

5. *Час, потрібний для реалізації проекту*: місяць.

Анотація проекту

1. Актуальність проекту.

Актуальність проекту полягає в тому, що діти мають знати літературу рідного краю.

По-перше, це передбачено програмою з української літератури.

По-друге, дає можливість кожному учневі зрозуміти, що літературне мистецтво розвивається у кожному краї, відкриває свої таємниці кожному, хто має чутливу душу.

Завдяки прямому контактові з поетесою діти пізнають таємниці поезики й віршознавства, матимуть можливість зіставити свої враження і думки з авторськими.

2. *Проблемою*, на розв'язання якої спрямовано проектну діяльність учнів, є самовідкриття юними пошукачами уявного образу поетеси, сформованого під час дослідницьких дій, із реальним.

Учасники проекту

Учні класу об'єднані у творчо-пошукові групи:

- ✓ група «Юні дослідники» має такий план дій: здійснити експедицію в с. Камінь Рожнятівського району Івано-Франківської області для того, щоб зустрітися із поетесою та її родичами, зробити фото;
- ✓ група «Юні літературознавці» – дізнатися про те, як народжуються вірші та їхні ліричні герої, на основі цього зіставити свої враження й думки з авторськими.
- ✓ група «Юні журналісти» – укласти план інтерв'ю, провести його з Лесею Шмигельською-Варварук;
- ✓ група «Дизайнери поезій» – скласти асоціативний букет поезій;
- ✓ група «Юні піснетворці» – покласти на музику вірш «Калиновий вогонь», здійснити його пробне виконання.

Очікувані результати

- ❖ Розробка уроку літератури рідного краю.
- ❖ Зустріч із Лесею Шмигельською-Варварук.
- ❖ Ілюстрації-асоціації поезій.
- ❖ Творчі буклети груп.
- ❖ Співана поезія «Калиновий вогонь».

*Прагни не до того, щоб досягти успіху,
а до того, щоб твоє життя мало сенс.*

Альберт Ейнштейн

ПЕРЕБІГ УРОКУ

Емоційний акорд

Учитель. П'янкий цілунок літа на вустах
І присмак гіркоти, якоїсь втрати.
Весною грає юність тільки в снах,
Пішла і більш не хоче повертатись.

Ось такими рядками я розпочинаю нашу зустріч із молодою поетесою, нашою землячкою, Лесею Шмигельською-Варварук. Кажуть, що поет починається, як і річка, з джерела. Леся Василівна увійшла в літературу, як маленький, чистий, прозорий струмочок. А чи мала вона джерело? Так! Це рідний край, оповитий серпанком, це мальовнича прикарпатська земля, оспівана багатьма митцями, це чарівна мова земляків, яку не можна забути.

Перший етап – повідомлення теми, мети, завдання уроку

Учитель. До цього уроку ми готувалися заздалегідь. Учні об'єдналися в групи, вибрали собі теми, уклали план роботи, визначили джерела здобуття інформації. І результат своєї праці готові продемонструвати.

Другий етап –

представлення результатів пошуково-дослідницької діяльності

Звітують «юні дослідники і літературознавці» (демонструють презентацію, скомпоновану за результатами власного пошукового алгоритму, аналізують і декламують уподобані ними поезії).

Орієнтовний зміст представлення

Фото 1. В'їзд у с. Камінь

Фото 2. Погляд із дитинства

Юний дослідник 1. За вікнами листопад. Повільно й журливо опадає листя. А в будинку сім'ї Шмигельських сталася весела новина – у селі Камінь народилася дівчинка на ім'я Леся. Тут вона зростала. Тут навчилася любити й розуміти природу, людей – щирих, працьовитих творців пісень, казок, легенд.

Юний дослідник 1 зачитує поезію «Рідне село».

Фото 3. Спогади про дитинство

Юний дослідник 2. Мама, ненька, матуся – ніжна, ласкава, добра... Батько, тато, татусь – дбайливий, люблячий, рідненький... Це наймиліші слова, які крокують поряд із нами через усе життя. Мама Лесі Василівни – Марія Степанівна. Тато – Василь Григорович. Усю свою ласку, доброту, любов до землі, до праці, до природи і рідного краю віддали своїм дітям.

Юний дослідник 2 зачитує поезію «Батько і мати».

Юний літературознавець 1. Навчалася Леся Василівна у Камінській ЗОШ І–ІІ ступенів. Саме тут її навчили читати, писати, розуміти прекрасне, захоплюватися чарівною красою природи. Свої перші вірші вона почала

Фото 4. Храм науки й праці

писати з дитячих років. Друкований первісток з'явився в районній газеті «Нові горизонти», коли вона навчалася в четвертому класі. Поетеса завжди пам'ятає вчителів, а їхню працю називає священною, і дякує щирій душі та невтомним рукам наставника.

Юний літературознавець 1 зачитує поезію «Священна праця».

Юний літературознавець 2. Мій рідний край! Яке чудове словосполучення! Чи можна сказати краще про ту землю, де народився, живеш, де привітно усміхаються до тебе віконця батьківської хати, де змієюю в'ється стежина дитинства. Мені здається, що людину можна назвати Людиною, якщо вона любить свій край, пам'ятає мамину пісню, свою колискову.

Фото 5. Рідна сторона

Юний літературознавець 2. зачитує поезію «Наш край».

Представлення результатів лабораторії «Піснетворців»

Юний піснетворець. А зараз пропонуємо вашій увазі пробне прем'єрне виконання пісні «Калиновий вогонь» на слова Лесі

Василівни, покладеної на музику вчителем німецької мови Михайлом Васильовичем Ковальчуком.

Звучить пісня «Калиновий вогонь».

Фото 6. Прем'єра пісні Лесі Шмигельської

Юний літературознавець 5. Кохання... Яке прекрасне й ніжне почуття. Воно торкається кожного. А хіба є на землі людина, яка б не хотіла кохати і бути коханою, яка б не мріяла про взаємність почуттів. Любов — це чудова поема, що люди потім перечитують у спогадах, без болю і з ним, без прикрого почуття і з його гірчинкою, і ці чудові мотиви

знаходимо в Лесі Василівни.

Юний літературознавець 5 зачитує поезію «Я кохаю».

Юний літературознавець 6. Ми – цвіт любові батька і матері, а любов і краса навіки поріднилися, як брат і сестра. Пам'ятаймо, що вони порятовують світ. Діти – це майбутнє, це краса і добро. У мисткині плід великого кохання – дві донечки – дві долечки.

Юний літературознавець 6 зачитує поезію «Дві донечки».

Фото 7. Сімейна ідилія

Фото 8. Дві донечки – дві долечки

Піктографічне відтворення поезій

Учитель. В уяві учня нашого класу Бойчука Дмитра постали картини, які він спробував намалювати пензлем та олівцями.

Фото 9. Живописна поезія

Звітують «Юні журналісти»

Метод «інтерв'ювання» (план інтерв'ю з Лесею Василівною).

«Наодинці з усіма». Полілог із мисткинею

Орієнтовні запитання для інтерв'ювання:

- Який випадок із дитинства вам запам'ятався найбільше?
- Ким ви мріяли стати? Чи здійснилася ваша мрія?
- Що спонукало Вас до написання першого вірша? Який це був вірш?
- Чому в деяких віршах присутній дощ? Символом чого він є?
- Які ваші улюблені квіти? Якого кольору?
- А яку б ви нам поезію прочитали?

Поетеса. Сказати, що Україна моя земля – не сказати нічого... Вона у мені болить, кричить невинною мукою і просить: «Допоможи! Мені, матері своїй!..». Несе на Голгофу хреста... Це наші гріхи, наші поразки й невдачі. Робити певні висновки?.. Зарано чи... уже запізно? О Україно, як надихатися тобою? Де взяти стільки світла й неба... мирного неба?... Сліди важкого чобота печуть груди, врастають мукою у твоє пречисте лоно. О моя Україно... Та я все одно вишепчу, вимолю тебе з мороку, бо ти у мене одна-єдина й неподільна, як сонце, що у небі, як саме небо...

Зачитування автором поезії «Молитва» .

Третій етап – переосмислення та узагальнення результатів пошуково-дослідницької діяльності

Звітують «Дизайнери поезій» (складання асоціативного букета віршів).

Фото10. У дарунок – асоціативний букет – до людини.

Дизайнери. Нашим завданням було до кожної поезії підібрати квітку, яка б символізувала цю збірку поезій.

Людина – найвищий витвір краси. А Леся Василівна – « витвір » творчості. У моїх руках прекрасні квіти. Кожна із них по-своєму красива, ніжна, різного кольору і щось означає, так само й вірші нашої поетеси різмаїті, але разом вони і є «поцілунком літа» . Тож прийміть від нас ось цей букет. Ми хочемо, щоб із дитячих років руки тягнулися до книги, душа – до краси, а серце

Учитель. Істинно мовив Альберт Ейнштейн: «Прагни не до того, щоб досягнути успіху, а до того, щоб твоє життя мало сенс» . І ми в цьому переконалися завдяки гості, завдяки вашій пошуковій діяльності, вправно виконаній: дослідники здійснили експедицію у рідну домівку поетеси, зустрілися із її родиною; журналісти взяли інтерв'ю в Лесі Шмигельської; дизайнери на основі проаналізованих віршів склали асоціативний букет поезій; Д. Бойчук відтворив дух творів авторки піктографічно, живописно; завдяки науково-пошуковій діяльності уклали буклети, розробили презентаційний матеріал на електронних носіях.

Пані Лесю! Ваші поетичні кроки чіткі й упевнені. Хочеться вірити, що в майбутньому літературна нива буде щедрою. Дасть багатий урожай. Ми з нетерпінням чекаємо наступних Ваших збірок.

ДОДАТОК А

РІДНЕ СЕЛО

Окину поглядом я далечінь безкраю,
Торкнусь вустами рідної землі.
Бо кращої у світі я не знаю,
Бо найрідніша серцю ти мені.
Люблю твої гаї, круті стежини,
Вони мене в легенду завели:
Колись давно, в урочищі «Соснини»
Мої далекі пращури жили.
Село своє вони назвали Камінь,
І в нім прекрасний залишили слід,
Бо ж саме звідси та й поміж віками
Пішов мій славний працьовитий рід.
Хоч Камінь наш так гордо, гарно зветься,
Та ви повірте – все у ньому є,
Тому і б'ється голосно так серце,
Бо я в село закохана своє.

СВЯЩЕННА ПРАЦЯ

Священна праця – вчитись і навчати,
Воістину благословенна мить:
Шкільне подвір'я, хлопці і дівчата,
Привітний вчитель прагне їх навчить.
Спливають роки, їх не наздогнати,
За літом осінь мчить навперегін.
Стоїть мій любий вчитель біля хати,
В обличчя дмуха вітер перемін.
Хвала рукам, що нас писати вчили,
Хвала душі, багатій на любов.
Тобі, учителю, вклоняюся я щиро,
Слова подяки шлю до тебе знов.

ДВІ ДОНЕЧКИ

Дві донечки – дві долечки,
І в них моє життя.
Усю любов віддала їм
Без жалю й каяття.
Мої думки і серця стук –
Усе для них обох.
Молюсь, щоб Господь їх беріг
Від болю і тривоги.
А як прийдеться у житті
Тягар перенести,
Благаю, Матінко Свята,
Від горя захисти.
У суєті буденних днів,
Серед життєвих драм,
Життя своє, ріднесенькі,
Я присвятила вам.

НАШ КРАЙ

Рідний краю, стороною кохана,
Для мене ти, неначе рай земний.
Тут соловей витьохкує відрання,
Від цього ще гарніший ранок молодий.
Хатино рідна, щастя берегине,
Тут завжди батько й мати мене ждуть.
З країв далеких пташкою прилину

БАТЬКО І МАТИ

Цілую матусі натруджені руки,
Вклонюсь татусеві низенько до ніг.
Мої найрідніші, як любо з розлуки
Вернутися знову на рідний поріг.
Моя ви розрада і щира порада,
Від вас я черпаю всю ласку й тепло.
Спішу, як в дитинстві, я трепетно й радо
До вас пригорнутись під рідне крило.
Вже осінь скрадливо постукала в двері,
І зморшки змережили рідне лице.
Багато списалось на білим папері,
Життя перейшло... та не треба про це!
За вас буду, любі, молитися Богу,
Щоб він дарував ще багато вам літ,
Онуків любити, правнуків діждати,
І нас виглядати щодня край воріт.

Я КОХАЮ...

Я кохаю, мій друже, тебе,
Так, як може кохати людина.
Наше небо сьогодні в дощах, а було голубе,
О любове моя, ти – єдина.
Не боюсь я ні злиднів, ні бід,
Я здолаю і смуток, і горе,
Збережу я для тебе той цвіт,
У якому любові є море.
Засвічусь, як найбільша зоря
В небесах, мій коханий, для тебе,
Та зоря, що ніяк не згоря –
Її світло в душі і на небі.

МОЛИТВА

Діво Маріє, заступнице наша,
Світло добра і краси,
В бідах, нестатках, у немочах наших
Ти нас усіх захисти.
Дай нам відчути ласку Господню
І все, що ти можеш нам дати,
А ми тебе рідна, Матінко наша,
Будем уклінно благати.
За рідну дитину, за любов хатину,
За все, що Господь дарував.
Рятуй всю родину і неньку Україну
Від бід і нещастя позбав.
О Мати ласкава, Царице небесна,
Ми діти невдячні твої.
Пошли нам опіку, терпіння і ласку,
Даруй благодаті свої.

КАЛИНОВИЙ ВОГОНЬ

Плаче вітер у верхів'ях клена,
В'яне в травах запізнілий цвіт.
Лиш вогнем горить свята калина –
Кров'ю писаний дідівський заповіт.
Катували, нищили, палили,
Кров святу землею загребли.
«Я жива, – вознеслося з могили.

В сади, що завжди мальвами цвітуть.
Тут і гарніше поле зеленіє,
І сонечко проміння рясно ллє.
Повік красі оцій я зрадити не смію,
Поклін низький тобі, село моє.

Вбили все, а правду – не змогли» .
Так, не вбити вже нікому правди,
Не згасить калиновий вогонь.
Пломеніть йому над світом завжди,
Адже дар цей – з батьківських долонь.
Завжди пам'ятай, український брате,
З крові наших славних праотців
Край твій, небо, сонце, рідна хата,
Шепіт лісу і пташиний спів.

Список використаних джерел

1. Азарова Л. Н. Методика організації навчального проекту в школі. Тренінг / Л. Н. Азарова [Текст] // [Електронне видання]. – Режим доступу : <http://vio.fio.ru>.
2. Дементієвська Н. П. Телекомунікаційні проекти: стан та перспективи / Н. П. Дементієвська, Н. В. Морзе [Текст] // Комп'ютер у сім'ї та школі, – 1999. – № 4. – С. 20–24.
3. Таран З. Трансформація ролі педагога в управлінні творчими та практикоорієнтованими проектами / З. Таран [Текст] // Відкритий урок. – 2004. – № 5–6. – С. 18–20.
4. Шмигельська-Варварук Л. Поцілунок літа: збірка / Л. Шмигельська-Варварук [Текст], 2008. – С. 1–30.

Іванна МАРУСЯК

МИХАЙЛО БАЖАНСЬКИЙ: ЖИТТЯ СПОВНЕНЕ ГЕРОЇЗМУ

Екскурсійне представлення проектної пошукової діяльності

11 клас

Мета: ознайомлення учнів із творчою біографією письменника-етнографа; удосконалення навичок виразного читання та дослідницької роботи; виховання поваги до українського слова, гордості за його талановитих речників.

Технології: дослідження і презентація науково-пошукової діяльності з інтерактивними елементами (за життєписом і творчістю Михайла Бажанського).

Обладнання: портрет письменника-краянина, його книги, світлини, листи.

Методична ремарка

Клас облаштовано як кімнату-музей. Учні заздалегідь об'єднуються в умовні групи за уподобаннями: «архіваріуси», «екскурсоводи», «відвідувачі». Кожна з них виконуватиме своє завдання:

«архіваріуси» розшукуватимуть матеріали про життя і творчість Михайла Бажанського, опрацьовуючи рекомендовані вчителем літературознавчі джерела, спогади, епістолярій митця;

«екскурсоводи» готуватимуть виставку книжок, фотографій, ілюстрацій, віднайдених архіваріусами, та укладатимуть екскурсійні матеріали про різні періоди життєтворчості письменника;

«відвідувачі» музею ознайомлюватимуться з творчістю М. Бажанського і придумуватимуть орієнтовні запитання до гідів.

Усі учні попередньо повинні прочитати спогад Михайла Бажанського «Мозаїка квадратів в'язничних».

Технологічні етапи уроку

Перший етап – організація класу

Понад 2400 років тому Конфуцій сказав:

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу, я пам'ятаю.

Дещо змінивши слова великого китайського педагога, сформуємо навчальне кредо нашого уроку:

Те, що бачу й чую, я трохи пам'ятаю.

Те, що чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

Коли чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

Коли передаю знання іншим, я стаю майстром.

Психологічна настанова

Отож усміхнімося кожен, подумки побажаймо успіхів на урок і цілий день. Для того, щоб впоратися із завданнями, будьмо старанними і слухняними. Завдання наші такі:

Не просто слухати, а й чути.

Не просто дивитися, а й бачити.

Не просто відповідати, а й міркувати.

Дружно і плідно працювати.

Другий етап – повідомлення теми, мети, завдань уроку

Учитель (орієнтовне вступне слово). Михайло Бажанський – яскрава постать в автохтонній українській літературі ХХ ст. Письменник, журналіст, етнограф, громадський і політичний діяч, за власним висловом, прожив довге й колоритне життя. Професію літератора й журналіста визначав як свою офіційну. Цією офіційною діяльністю займався все життя. Водночас він був щиро відданим обов'язку громадсько-політичного діяча. Та М. Бажанський відчував ще й інший обов'язок – зберегти правдиву пам'ять про свою рідну Снятинщину і її людей, про ті історичні події, які пережили його друзі й він сам.

На жаль, пересічному читачеві ім'я М. Бажанського майже не відоме. Серед причин – недоступність творів, які знаходяться за кордоном. Проте він заслуговує на добру пам'ять, а творчість – на глибоке дослідження й широку популяризацію. Формою нашого знайомства з творчим набутком письменника стане сьогодні навчальна рольова гра – літературна заочна екскурсія до музею-бібліотеки письменника.

Третій етап – ознайомлення з правилами і способами дій із застосуванням знань на практиці

Один за одним виступають члени творчої групи «екскурсоводів», звертаючи увагу «відвідувачів» на відповідні експонати, які віднайдені та організовані у виставку «архіваріусами».

Екскурсія

Екскурсовод I

Таке явище, як еміграційна література, меншою чи більшою мірою характерне для багатьох народів світу. Виїжджаючи з певних причин з екуменічної території, справжні митці красного слова й на чужій землі думками й помислами тягнуться до рідного краю, пишуть про нього, виводять типових носіїв відповідного матеріалу, творять для своєї нації той художній світ, який разом з іншими складниками тонких матерій духовного вираження стає своєрідною аурую, допомагає материковій нації і розсіяним по світі її окремим представникам повсякчасно відчувати гравітаційне поле П'ємонту, гуртуватися й не асимілюватися.

Література української еміграції явила світові безприкладний зразок служіння творчої інтелігенції рідному народові на чужій землі. Творчий доробок письменників української діаспори є природною складовою частиною української літератури і заслуговує на належне вивчення науковцями та ознайомлення з нею українських громадян, цілі покоління яких і не уявляли, що такі письменники й такі твори існують взагалі.

Екскурсовод II

Михайло Вірлиний, Пелехатий або Кудеяр – це псевдоніми, під якими письменник почав друкуватися в 30–40-их роках ХХ століття. Народився М. Бажанський 6 лютого 1910 року в Снятині, у заможній міщанській родині. Із 11-ти років був членом «Пласту». Згодом вступив до УВО, пізніше – до ОУН, за що потрапив до польської в'язниці як головний підсудний у політичному процесі покутських гімназистів.

Екскурсовод III

Нелегально перебрався до Чехії. Там здобув середню освіту, студіював україністику (мову й літературу) в УВУ (Український вільний університет), а разом з тим – журналістику у Вищій політичній школі в Празі, слухав лекції професорів О. Колесси, Г. Масарика, Е. Бенеша, Крофта та ін.

У 30-их роках ХХ ст. М. Бажанський відновлює журнал «Молоде життя», випуск його оплачує своїми коштами, займається пластунством. Був старшиною Карпатської Січі, шефом Відділу інформації й пропаганди в уряді Карпатської України. Про ці події згадує в книзі «Моя Карпатська Україна». У 1941 році, уникаючи переслідувань гестапо, повертається на Батьківщину, працює керівником Дослідного інституту України у Львові, редактором підпільного журналу «Сурма» (1941-1943), імпрезовим референтом Літературно-мистецького клубу. Така активність завела його в

1943 році до німецьких в'язниць на Лонського у Львові, Монтелюпіх у Кракові та концтабору Саксенгаузен в Бреці (де перебував і був замучений О. Ольжич). Після війни – один з організаторів табору переселенців у м. Ашаффенбург. Співробітник тижневика «Неділя».

Український критик Володимир Державин у праці «Три роки українського письменства на еміграції» згадує про літературну творчість М. Бажанського цього періоду.

Екскурсивод IV

У 1949 році М. Бажанський прибуває до США. Оселившись у Детройті, розгортає громадську й літературну діяльність. Пише книги, часто друкується в загальній українській, а також пластовій пресі. Стає постійним співробітником, а в 1992–1993 роках – редактором журналу «Самостійна Україна» (Чикаго). Колекціонує рідкісні документи, книги. Українському Гарвардському Інституту подарував колекцію з-понад десяти тисяч одиниць. Часто брав участь у різних академічних і загальнопублічних конференціях (імпрезах). Найбільшого розголосу набула доповідь «Пошана і любов в Кайдашевій сім'ї», де розкритикував громадське й культурне життя української діаспори. *«Говорив до радіо короткі відомості під назвою «Звідусіль...»* [1, с. 275]. І це далеко не весь перелік його сподвижницьких благородних справ. Життя митця було складним, але, попри все, йому вдалося пройти «пекло» і залишитися живим, залишитися українцем у душі.

Екскурсивод V

Найповнішим зібранням творів М. Бажанського є «Мемуарна мозаїка». Ця книга видана вже по смерті письменника – у 1998 році. Вона творить своєрідну мозаїку епізодів його життя на тлі історичних подій 20-40-х років минулого століття, подає низку яскравих образів українських політиків, учасників націоналістичного підпілля, літераторів. Цікавим є те, що всі зібрані в цьому виданні мемуари надруковані за рукописними оригіналами й авторськими копіями з архіву М. Бажанського, крім «Мозаїки квадрів в'язничних», що подається за першодруком (Ашаффембург, 1946). Особливо привертає увагу до себе автобіографія письменника, що має назву «Коротка хронологія подій мого життя».

Екскурсивод VI

Наступною в нашій бібліотеці є книга «О. Ольжич і його батьки», видана в Детройті 1986 року. Відомо, що М. Бажанський був близьким і добрим другом Олега Кандиби. Він часто бував у нього вдома (у Ржевничах). Свою книгу «Мозаїка квадрів в'язничних» письменник присвятив саме йому. Літературознавці й критики дуже мало пишуть про їхню дружбу. Але відомо, що поет-пражанин написав для свого товариша вірш, який має назву «Змовники». Ця поезія має криптонім «М. Б.». У мемуарі «Поет життя» читаємо про епізод написання її. Послухаймо.

Один із «архіваріусів» зачитує вірш «Змовники».

*Під дверима припали, ждучи,
Загорнулись в завіси червоні,
Наші руки стискають мечі.
Кров прибоєм кидається в скроні.
За дверима ганебна борня...
З сміхом вибігла варта остання.
Ось ні крові уже, ні огня.
І стихають дівочі ридання.*

*Ти не знаєш, що час твій пройшов!
Мить – і ринемось ми до покою.*

Четвертий етап – відпрацювання риторсько-пізнавальної майстерності

Тут педагог використовує інтерактивний метод «Мозаїка», який поєднує і групову, і фронтальну роботу. Попередньо малі групи працюють над різними завданнями, після чого вони переформовуються. У роботі беруть участь усі учні.

Метод «Мозаїка» дає можливість ґрунтовно працювати над формою висловлювання власних думок, над умінням говорити коротко, переконливо, допомагає подолати стереотипи.

Учитель. Експерсія добігає кінця. Дякуємо нашим гідам та архіваріусам, готові до запитань відвідувачів.

Відбувається полілог. Архіваріуси доповнюють відповіді експерсоводів.

Учитель. А зараз ми спробуємо скласти «Мозаїку вражень» від прочитаного вами вдома мемуарного твору Михайла Бажанського. Отже, чим зворушив, запам'ятався вам спомин «Мозаїка квадрів в'язничних»?

Обмін думками, враженнями.

П'ятий етап – підсумково-узагальнюваний

Учитель (орієнтовне заключне слово). Підсумуймо наші відвідини музею М. Бажанського. Ми переконалися, що ця людина була активним творцем українського літературного процесу за межами рідної Батьківщини. Та, на жаль, спогади М. Бажанського не набрали такого резонансу, на який заслуговували. Його мемуари справді творять мозаїку культурного і громадського життя тогочасної української інтелігенції. Тут читаємо нашу історію й знаходимо думки та погляди, співзвучні нашим дням.

І зараз краєнин-емігрант живе в нашій пам'яті своїми творами. Сподіваюся, що ця експерсія спонукатиме вас до глибшого вивчення творчої спадщини Михайла Бажанського.

Оцінювання результатів науково-пошукової діяльності та її презентації

Домашнє завдання

Написати твір-мініатюру «Відгук у книзі відвідувачів літературного музею М. Бажанського» або укласти бібліографічний покажчик на основі знань, здобутих під час уроків мовленнєвого розвитку.

Список використаних джерел

1. Бажанський М. Мемуарна мозаїка / Михайло Бажанський [Текст]. – К. : Критика, 1998. – 334 с.
2. Бажанський М. Мозаїка кадрів в'язничних / Михайло Бажанський [Текст]. – Ашаффембург, 1946. – 157 с.
3. Державин В. Три роки літературного життя на еміграції (1945–1947) / Володимир Державин [Текст] // Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття : в 4-х кн. – Книга третя. – К. : Аконіт, 2001. – С. 15–30.
4. Іванишин П. Олег Ольжич – герольд нескореного покоління / Павло Іванишин [Текст]. – Дрогобич : Відродження, 1996. – 216 с.
5. Погребенник Ф. З Україною в серці : нариси-дослідження про творчість письменників-прикарпатців у діаспорі / Федір Погребенник [Текст]. – К., 1995. – С. 56–59.
6. Фасоля А. Особистісно зорієнтоване навчання: методологія, методика, технологія / Анатолій Фасоля [Текст] // Нова пед. думка. – 2009. – № 4. – С. 54–57.
7. Фасоля А. Уроки літератури рідного краю в системі особистісно зорієнтованого навчання / Анатолій Фасоля [Текст] // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – № 5. – С. 24–28.
8. Фасоля А. Уроки літератури рідного краю в системі особистісно зорієнтованого навчання / Анатолій Фасоля [Текст] // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – № 6. – С. 19–21.

Наталія БОЙЧУК

ЕМІГРАЦІЙНА ЛІТЕРАТУРА. «ПРАЗЬКА ПОЕТИЧНА ШКОЛА»**11 клас**

Мета: ознайомити школярів з видатними постатями української емігрантської літератури, їхніми творами; на основі біографічних матеріалів та літературної спадщини дослідити формування світосприйняття та світобачення цих митців; сприяти розвитку дослідницько-пошукової діяльності учнів, удосконалювати навички роботи в групі, виховувати любов до Батьківщини, повагу й шану до історії, культурно-мистецьких здобутків.

Технологія навчання як дослідження**Тип уроку:** урок-психологічне дослідження**Обладнання:** портрети поетів «Празької поетичної школи», їхні твори, презентації учнів, учителя, політична карта світу з позначенням розселення українців, виставка літератури.**Методичні настанови**

Підготовчий етап

*У процесі підготовки уроку учням було запропоновано об'єднатися в групи: «історики», «літературознавці», «психоаналітики», провести досліджувально-пошукову роботу, виконати випереджувальні завдання (ДОДАТОК А).**Воно зросло з шукання і розпуки,
Безжурне, мужнє, повне буйних сил,
Закохане в свої тугії луки
І в бронзу власних мускулястих тіл.*

О. Ольжич

ПЕРЕБІГ УРОКУ**Перший етап – емоційний акорд уроку**

Звучить пісня Б. Лепкого «Журавлі» у виконанні Квітки Цісік [1].

Учитель*Живуть землі співучої сини
В Америці, Канаді й Аргентині,
Їм сняться рідні села і лани,
І очі мавок незбагненно сині.
Летять роки, як сиві журавлі,
Немов журба, сльоза ляга на віки,
І не дає заснути до зорі
Щемлива, наче пісня, ностальгія (А. Матвійчук).*

Буремні 20-і роки ХХ століття. Через гоніння на своїй землі та в пошуках кращої долі мільйони українців залишали свої домівки, вирушаючи в далекі краї. І це була трагедія, бо Україна втрачала розумних і талановитих дітей. Вони відлітали з рідної землі, мов журавлів стривожені ключі. У серці жевріла надія на повернення, яка для багатьох залишилася недосяжною мрією.

Другий етап – повідомлення теми, мети, завдань уроку**Учитель**

– Яка ж сила примусила розійтися наш народ по світу? Як і коли утворилася «Празька поетична школа»? Які чинники впливали на формування світобачення цих митців? На ці та інші запитання спробуємо разом знайти відповідь. Запишіть тему уроку.

– Ви об'єнались у три групи для дослідницько-пошукової роботи, визначали проблему для вивчення. Зачитайте досліджувані проблеми.

Визначте завдання нашого уроку, виходячи зі змісту випереджувальних завдань, які виконувала кожна група.

Третій етап – сприймання та засвоєння учнями нового матеріалу

1. «Відлітають журавлі»

*Ви розлетілись по планеті,
Мов журавлів стривожені ключі...*
М. Верес

Учитель

Виїзд українців за кордон завжди був, є і буде болючою раною, що ятрить душі не тільки тим, хто покинув Україну, а й усім, хто в ній залишився. У різні часи було неодинакове ставлення до емігрантів. За панування більшовицького режиму в Україні їх називали «зрадниками». Чи змінилася думка сьогодні?

На першому етапі нашої роботи, який ми назвали «Відлітають журавлі», спробуємо знайти відповідь на це питання. Група «істориків» досліджувала причини еміграції українців та вивчала еміграційні хвилі, їхні повідомлення допоможуть нам у пошуках істини.

Повідомлення групи «істориків»

Для українців, як і для багатьох народів світу, тією чи іншою мірою не чужим є явище еміграції. Громадяни нашої держави виїжджали зі своєї землі з різних причин, але в основному з економічних і політичних.

Перша хвиля масової української еміграції припадала на кінець ХІХ – початок ХХ століття. Виїжджало переважно галицьке та буковинське селянство, яке за кордоном чекали виключно як дешеву робочу силу й експлуатували на повну потужність, створюючи емігрантам з України вкрай несприятливі умови на чужій землі й під чужим небом. Серед емігрантів першої хвилі у Канаді був відомий письменник Мирослав Ірчан. Перша хвиля еміграції вважається трудовою, тож вона представлена скромними літературними набутками, що з'явилися переважно в США й Канаді. Зокрема це жанр заробітчанських та емігрантських народних пісень, які дійшли до нас у збірниках Володимира Гнатюка, Філарета Колесси та інших фольклористів.

Друга хвиля еміграції була пов'язана з поразкою національно-визвольних змагань. З України виїжджали насамперед ті письменники, які брали активну участь у побудові держави й могли чекати фізичного знищення зі сторони більшовицького уряду. Саме ця хвиля принесла значні літературні твори та саму атмосферу живого літературного процесу. Тож перші значні українські літературні угруповання з'явилися в 1920-х роках. До них належали передовсім «Працька школа» в Чехословаччині та групи «Танк» та «Ми» в Польщі. Письменники «Працької школи» найчастіше друкувалися в «Літературно-науковому віснику» за редакцією

Дмитра Донцова, мали свій журнал «Ми», видавництво «Варяг». Чеський літературознавець Мікулаш Неврлий сказав: «Празьку школу» утворили художньо найталановитіші пореволюційні поети, більшість з яких ще донедавна зі зброєю в руках боролась за українську державу і після занепаду УНР опинилась за кордоном. Світоглядно й тематично до них належали Юрій Липа, Юрій Клен, Олег Ольжич, Олена Теліга, Євген Маланюк, Наталя Лівницька-Холодна, Юрій Дараган, Леонід Мосендз, Галина Мазуренко. Це не група, об'єднана організаційно, – це поети, які писали в еміграції в Празі та Подєбрадах».

Третя хвиля українських письменників-емігрантів була спричинена Другою світовою війною. Завдяки свободі самовираження в еміграції з'явилося багато оригінальних літературних творів, які продовжували модерністську традицію, обірвану в Україні політичними репресіями. У післявоєнній Німеччині від 1945 до 1948 року активно діяла організація українських письменників «Мистецький український рух» (Іван Багряний, Віктор Петров, Юрій Косач, Ігор Костецький та ін.), очолювана Уласом Самчуком. У МУРі були і літературні критики, серед яких Юрій Шевельов, Володимир Державин та Віктор Петров.

2. «У пошуках землі»

Учитель

Нелегко покидати рідну землю, а ще важче шукати прихистку в чужій країні. Почуття розгубленості, зневіри, розчарування в учорашньому, страх і невідомість за майбутнє охоплює емігрантів. Але це аж ніяк не психологічний стан поета-празжанина, який уперто вірив, шукав, творив. Про вибір країни і становлення українських поетів на чехословацькій землі дізнаємося із уявного діалогу між Сучасником і Поетом.

Аналітичний історико-літературний «Діалог століть»

Орієнтовні повідомлення учнів

Сучасник. Минуле озивається до нас голосами славних синів і дочок України, імена яких за часів більшовицької окупації у нас не згадували. Ці голоси доносять правду про ті буремні роки, коли цвіт української нації покидав рідну землю. Спробуймо їх почути і зрозуміти через «Діалог століть», який проведемо з уявним образом поета «Празької поетичної школи». Які ж обставини змусили вас покинути Батьківщину й шукати талану на чужині?

Поет. Після поразки УНР з України виїжджають ті письменники, що брали активну участь у побудові держави й могли бути фізично знищені більшовиками. В еміграції опинився уряд і армія колишньої УНР, більше 100 000 українців покинули рідний край і шукали притулку в Західній Європі.

Сучасник. Як сприймали ці країни наших емігрантів?

Поет. Європа переживала кризу, мала значні проблеми з безробіттям і наслідками Першої світової війни. Українські емігранти ставали зайвими ротами і зайвими робочими руками. Жодна держава не наважувалася надати нам притулок і громадянство. Винятком стала Чехословаччина на чолі з президентом-демократом Т. Масариком, який дозволив нам здобувати освіту для майбутньої незалежної України. Міста Подебради, Прага стали найпотужнішими культурними, освітніми, політичними центрами українського життя. За 30 кілометрів від Праги, у Подебрадах, було відкрито Українську господарську академію, до якої одразу вступило 300 студентів. У Празі функціонував Вищий педагогічний інститут імені М. Драгоманова, Український вільний університет, Українська мистецька студія, де зосередилось чимало наукової і творчої молоді.

Сучасник. Чим можна пояснити таке прихильне ставлення до українців президента Масарика?

Поет. На території УНР було створено національну чеську армію, а свого війська ця країна не мала з часів народних повстань під керівництвом Яна Гуса, тому Томаш Масарик підтримував прагнення українців здобути незалежну державу. У Празі формується широке коло моїх співвітчизників-одномудців, талановитих молодих українських поетів – Юрій Дараган, Євген Маланюк, Леонід Мосендз, Олег Ольжич, Оксана Лятуринська, Олена Теліга, Олекса Стефанович, Юрій Клен, Наталія Ливицька-Холодна та інші.

Сучасник. Сьогодні ми називаємо їх «Празькою поетичною школою».

Поет. Цей термін є дещо умовний, оскільки ми не створювали об'єднання, яке б мало свою програму, статут. Були своєрідним творчим клубом, у якому зосереджувалась низка прогресивних ідей того часу, які поділялися всіма співрозмовниками.

Сучасник. Аргументом на користь назви «Празька школа» є все-таки географічний чинник, адже саме у Празі у 20-і роки ХХ ст. відбулося ваше становлення поета як індивідуальної творчої особистості.

Поет. Міжвоєнна Прага перетворилася на один із найбільших мегаполісів українського наукового, літературного та політичного життя в еміграції.

Сучасник. Які спільні ідеї були у ваших одномудців?

Поет. В еміграції ми продовжили боротьбу за українську справу художнім словом. У своїх творах намагалися осмислити причини поразки УНР, силою слова сформував духовно сильну й вольову людину, національно свідомого українця, який з ідейних переконань віддасть життя за незалежність України.

Сучасник. Прикладом такого жертвовного служіння нації є долі Олега Ольжича, Олени Теліги, Юрія Липи, які повернулися в Україну у важкі часи і заради неї склали голови. Їхній подвиг майже через століття повторили Герої Майдану, для яких їхні попередники були взірцем мужності та національної свідомості.

Поет. Я впевнений, що ваша молодь продовжить справу мого покоління, тільки хочеться, щоб у цій боротьбі не згасла жодна душа.

Сучасник. Ми віримо у перемогу, схилиємо голови перед минулими і нинішніми героями. Щиро дякуємо вам за цікаву розмову.

Міні-дискусія

- Які уроки минулого актуальні сьогодні?
- Еміграція поетів - зрада чи необхідність самореалізуватися?
- Чи були інші шляхи?
- Якими б могли бути долі поетів в Україні?

3. «Під чужим небом»

Учитель

Життєпис кожного «пражанина» є гідним для наслідування сучасниками, бо на прикладі таких вольових характерів може сформуватися сильна нація. Удома ви вивчали біографію цих митців, за поданою характеристикою назвіть поета, доповніть відомості, коротко окресліть тематику літературної діяльності, світогляд поета.

Літературний диктант-гронування «Знайомство зблизка»

1. Родоначальник школи, дебютував збіркою «Сагайдак» .

(Ю. Дараган)

Доповнення: *мав великий вплив на творчість поетів історіософськими мотивами; тема України є центральною у ліриці; його поезія живиться кількома джерелами: участю митця у визвольній боротьбі за незалежність України, осмисленням її історії, а з естетичного боку – модерними стилями, передусім символізмом.*

2. Талановитий поет, учений-хімік, визнаний у Європі винахідник.

(Л. Мосендз)

Доповнення: *прозаїк, перекладач, поет-інтелектуал, доктор наук, автор збірки «Зодіак», воював в армії УНР, плевав філософську лірику, класичні форми, порушував вічні питання життя і смерті, природи і людини, її духу, сили волі й безсмертя.*

3. Людина-легенда, археолог, автор збірок «Рінь», «Вежі» .

(О. Ольжич)

Доповнення: *доктор археологічних наук, поет, публіцист, Кандиба, син О. Олеся, один із керівників ОУН, закатований гестапівцями; пропагував концепцію вольової людини, українського патріота, борця за незалежну Україну; за своїм стилем яскравий неоромантик.*

4. Поетеса й революціонерка, авторка збірок « Душа на сторожі», «Прапори духа» .

(О. Теліга)

Доповнення: дочка міністра уряду УНР, редактор журналу «Литаври», працювала в українському русі Опору в Києві, очолювала Спілку письменників України, розстріляна німцями в Бабиному Яру; її художнє мислення метафоричне й афористичне; збагатила українську лірику ніжними й вольовими мотивами, новою концепцією ліричної героїні – однодумця й соратника мужчини за визволення України.

5. Автор збірок «Світлість», «Суворість», «Вірую», прозаїк, публіцист.

(Ю. Липа)

Доповнення: медик, перекладач, політолог, воював в армії УНР, закатований НКВД; за стилем – неоромантик; його поезіям притаманні вольові, закличні інтонації, їх пафос спрямований проти рабського животіння людини.

6. Поетеса, скульптор, художник.

(О. Лятуринська)

Доповнення: перекладач, видала збірки «Княжа емаль», «Гуслі»; автор витонченого образу й ліричної мініатюри, у якій психологічно тонко розкрито світ почуттів ліричної героїні – духовно багатой людини.

7. Дочка міністра УНР, одна і засновників групи «Танк» .

(Н. Лівицька-Холодна)

Доповнення: автор збірок «Вогонь і попіл», «Сім літер», прожила 103 роки, з них 82 – в еміграції; як митець, вона прагнула зберегти творчу індивідуальність; лірична героїня Н. Лівицької-Холодної відчуває в собі голос крові й уявляє себе то «поганкою з монгольських степів», то бранкою татарина.

8. Один із елітних поетів, автор поезії «Крути», сонетів «Волинь», «Багряна піраміда» .

(О. Стефанович)

Доповнення: доктор наук, філософ, філолог, автор збірок «Стефанос», «Кінецьсвітне», «Фрагменти»; образна система його лірики незвично багата; милозвучність і метафоризм створюють незабутнє враження від художнього світу митця.

Формування світогляду поетів

Учитель

Вплив суспільних факторів та окремих особистостей на формування світосприйняття та світобачення поетів «Празької школи» досліджували «психоаналітики» .

Повідомлення групи «психоаналітиків»

Формування світогляду поетів-пражан відбувалося по-різному. Визначальним для них стало відродження Української Державності на початку ХХ століття. Безперечно, участь у воєнних діях окремих особистостей (Ю. Дараган, Є. Маланюк, Л. Мосендз, Ю. Липа, Г. Мазуренко, М. Чирський), чи то тісний контакт із тими, хто, усвідомивши ідею державності, давав потужний світоглядний імпульс іншим (О. Теліга, О. Ольжич, Н. Лівницька-Холодна, О. Лятуринська та інші) дає поштовх для творчого становлення цілої групи поетів. Усі вони, молоді, обдаровані емігранти, пішли в літературу тільки тому, що серед безвихідності – то був, може, єдиний вихід для ведення перерваної війни вже не військовою зброєю, а зброєю поезії. Творчість розбудженого національно-визвольною боротьбою молодшого покоління розвинулася уже в умовах еміграції – під впливом усвідомлення вирішальної ролі літератури у боротьбі за виживання нації.

«Пражани» зазнавали впливу Д. Донцова, ідеолога українського націоналізму, який надавав їм змогу друкуватися на сторінках свого журналу «Літературно-науковий вісник» (1922–1933), а з 1933 року – «Вісник». Д. Донцов закликав, на противагу естетиці «жалібників», тобто традиційній українській літературі, зосередженій на оплакуванні безталанної сирітської долі, до романтичного пориву в « моря безкраї », де панують «риск і боротьба». Водночас він трактував митця невідповідно до природи його таланту.

Погляди Є. Маланюка лягли в основу естетичної концепції «Празької школи». У ній не знімалися, навпаки – підкреслювалися питання відповідальності письменника за долю нації, література визнавалась як рівновелика і невіддільна іншим напрямом духовного життя (політика, релігія, педагогіка і т. ін.). Концепція поета у Є. Маланюка мала програмовий характер і була визначальною для багатьох його однодумців, знаходячи у них і відгук, і підтвердження.

Юрій Дараган, родоначальник школи, вплинув на формування літературної творчості поетів першою збіркою « Сагайдак », яка сприймалася пражанами як заспів. У ній наявні всі елементи, які згодом розвиватиме решта поетів еміграції: яскравий історизм, варяги, дикий степ, сонячний Дажбог, настрої вигнанця. Дараганівська лірика відновлювала героїчний епос (билини, думи, історичні пісні тощо) києво-руських та козацьких часів. Світогляд Ю. Дарагана формувався в атмосфері національно-визвольного піднесення, гартувався в боротьбі за Україну. Збірка «Сагайдак» відбила тривожні настрої доби. Суспільно-політичні катаклізми викликали у її автора не песимізм і розчарування, а дух спротиву, готовність «пишно вмерти».

Вправа «Асоціативне ґрунування»**Учитель**

Бачимо, що особистість поетів формувалася під впливом багатьох факторів. Спробуйте змалювати психологічний портрет поета-«пражанина», використовуючи прикметники-означення.

Узагальнений психологічний портрет поетів «Празької школи» створили «психоаналітики».

Психологічний портрет поетів «Празької школи»**Повідомлення «психоаналітиків»**

Це була духовна єдність творчих особистостей, що стійко чинили опір асиміляції, стверджуючи невичерпність духовних сил розтерзаної нації. Це була творча співдружність митців, опозиційно настроєних до насадженої в Україні літератури – засобу урядової пропаганди. Усі вони були споєні єдністю духу, ідейною спрямованістю шукань, окрилені пафосом національного пориву. Це була, без сумніву, елітарна група, обізнана з досягненнями світового письменства, проте орієнтована на розвій рідного, українського. Вони сповідували вічні, загальнолюдські духовні цінності, гідно несли свій хрест вимушеної розлуки з Україною, зберігаючи при цьому людську і національну гідність, підносячи до нових висот ідеали добра, справедливості, людинолюбства, гармонії з собою.

4. «З Україною в серці»**Учитель**

Поетів, які не створювали групу із статутом, ідеологічною та політичною платформою, об'єднували спільні ідейно-стильові риси. Це питання досліджували «літературознавці».

Повідомлення групи «літературознавців»

За своїм стилем «пражани» були неоромантиками, але за філософською заглибленістю й любов'ю до класичних форм споріднювались з київськими неокласиками.

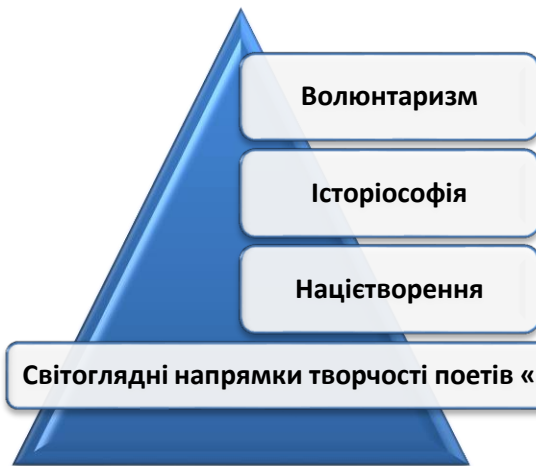
Для їхніх творів характерні такі стилістичні ознаки: екскурси в минуле, вірші-присвяти, вірші-послання, контрастний кольоропис, символіка образів, сповнений історичних ремінісценцій пейзаж тощо.

Творчість поетів «Празької школи» близька тематикою: в її основі – минуле України, ключові моменти світової історії. Минуле стає формою збереження духовних цінностей. Спрямовуючи його на сучасне, поети простежували не стільки ідею спадкоємності, скільки опозицію: героїчне минуле – трагічне сучасне. Подібне ставлення до історії позначають як історіософізм.

Нація, за пражанами, проголошується основною «персоною», «особистістю» історії. Українці як нація здобудуть свободу, утвердяться у світі лише тоді, коли загартують у собі залізну, козацьку волю, непримиренно повстануть проти загарбників, будуть готові жертвувати собою заради Вітчизни.

У програмових настановах поетів-«пражан» відчувається вплив волюнтаризму І. Канта: людина може і мусить сама будувати власну долю, захищати свою свободу, гідність, боротися з несправедливістю. Звідси культ героїв, подвигів.

Отож можна окреслити такі спільні світоглядні напрямки творчості цих митців: волюнтаризм, історіософія, націєтворення.

Волюнтарізм (лат. voluntas – воля) – течія в психології і філософії, що визнає волю особливою, надприродною силою, що лежить в основі психіки і буття в цілому.

Історіософія – розділ філософії, що займається проблемами сенсу історії, її закономірностями, основними напрямками розвитку людства та історичними пізнаннями.

Робота з таблицею «Поети і воїни майбутнього»

(Учні працюють з текстами поезій (ДОДАТОК Б), подані результати записують у таблицю (ДОДАТОК В))

Орієнтовне виконання учнями завдання

Світоглядний напрям	Поет	Поезія
Волюнтаризм (культ сили волі, боротьби, учинків)	Ю. Липа О. Теліга	«Щоденний бій» «Мужчинам»
Історіософія (заглиблення в історію, роздуми над поразками)	Ю. Дараган О. Стефанович	«Мазепа» «Крути»
Націєтворення (боротьба за Українську самостійну державу)	О. Ольжич	«Незаномому воякові»

Бесіда

- Уривки з яких поезій вас найбільше вразили?
- Що характеризує світоглядну позицію ліричної героїні у поезії О. Теліги «Мужчинам»?
- Хто ще з українських поетів звертався до теми Крут?
- Як ви розумієте вираз О. Ольжича: «Держава не твориться в будучині, держава будується нині»?

Четвертий етап – рефлексивно-оцінювальний

Учитель

Наш урок добігає кінця. Повернімося до епіграфа, який ви записали на початку уроку. Як ви можете пояснити значення цих рядків? Чи можна вважати цю цитату програмною для поетів «Празької школи»?

Інтерактивна вправа «Незакінчене речення»

- Значення творчості поетів «Працької школи», на мій погляд, полягає в тому...
- Найбільше мене вразила постать...
- Життєвий подвиг «пражан» вчить мене...
- Світогляд поетів допомагає мені усвідомити...

Домашнє завдання

1. Проаналізувати поезію одного з поетів-пражан (на вибір).
2. Написати твір «Поети й воїни прийдешнього».

ДОДАТОК А**ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ****Літературознавці**

Проблема: *«Чи можливо в умовах еміграції викарбувати високий поетичний стиль та широкі тематичні обрії?»*

Пошуково-аналітичні настанови

- I. Вибір проблеми та аргументація необхідності її дослідження.
- II. Планування роботи.
 1. Дослідити назву поетичної школи.
 2. Окреслити світоглядні напрямки творчості поетів-пражан.
 3. Схарактеризувати художні особливості та стиль поезики цих митців.
- III. Визначити методи дослідження та форми узагальнення.

Історики

Проблема: *«Еміграція – це зрада чи необхідність людини реалізуватися?»*

Пошуково-аналітичні настанови

- I. Вибір проблеми та аргументація необхідності її дослідження.
- II. Планування роботи.
 1. Зібрати та опрацювати історичний матеріал про еміграційні хвилі.
 2. Дослідити причини еміграції другої хвилі та історичні обставини формування «Працької поетичної школи».
 3. Обґрунтувати вибір поетами країни еміграції.
- III. Визначити методи дослідження та форми узагальнення.

Психоаналітики

Проблема: *«Вплив суспільних факторів та окремих особистостей на формування світосприйняття та світобачення поетів «Працької школи».*

Пошуково-аналітичні настанови

- I. Вибір проблеми та аргументація необхідності її дослідження.
- II. Планування роботи.
 1. Дослідити вплив національно-визвольної боротьби, поразки УНР, еміграції, ідей Д. Донцова, поглядів Є. Маланюка, збірки Ю. Дарагана «Сагайдак» на формування світобачення поетів «Працької школи».
 2. Скласти психологічний портрет поета-пражанина.
 3. Визначити домінанти світосприйняття і світобачення цих митців.

III. Визначити методи дослідження та форми узагальнення.

ДОДАТОК Б

Олекса Стефанович

КРУТИ

Що там, що вперше з рушницею ти,
Що там, що тому п'ятнадцять,
Так хороше вам на ворога йти,
Співом гучним захлиняться...

Хай вам вітри вибігають на шлях,
Просять вернутись, голосять...
«Щоб наша доля...» – лунає в полях,
«Щоб краще в світі жилося!»

... Стрінулись. Казять ворожую злість
Ваші розгукані стріли...
Псами б на вас позривалися б з місць
Тріскотні вкрай скоростріли!

Лавами – ворог... Ось кинувся він.
Котить на ваші окопи...
О, вже не лежачи і не з колін
Лити крицеві окопи.

Виросли враз ви, немов на наказ, –
Стоячи б'єте у ката,
Тільки чому це тривога у вас?
Чом зацімила гармата?

Чом це, щодруга рушниця німа,
Голосу бракло у зброї?
– «Дайте набоїв!» Набоїв – нема.
В полі далеко набої.

Юрій Липа

ЩОДЕННИЙ БІЙ

Ім'я сучасного – ми,
Ім'я будучини – чин,
Хто спинився, – той служить тьмі,
Хто в поході – звияжить він,
Він підлетить, як орел,
Він зіллє все,
Що з глибоких джерел
День нам несе.

Ю. Дараган

ПОЕМА «МАЗЕПА»

Уривки

Карла розбито, Україна
Знов під ногою москалів,

Сталі не стало. Зостався кристаль.
Як з кристалом проти сталі?
Люто співає ворожая сталь,
Б'є-розриває кристалі.

Сніже, та ж в нього нема голови, –
Нащо ж йому підголов'я?..
Як захилялися співами ви,
Так захлинулися кров'ю.

О, ви уміли за Неї лягти,
Мужньо лягли і діточо,
Вміли холодную млу пропекти
Жаром багряних сорочок!

Ваша загуба за весну ясну,
Ваші зарубані весни, –
Громом в німоти байдужжя і сну
Криком кривавим – воскресни!

Сходять нам ваші негасні сонця,
Дзвонять серця ваші вічні,
Ваші квітневі, травневі серця,
Квітні, посічені в січні...

Олена Теліга

МУЖЧИНАМ

Не зірвуться слова, гартовані, як криця,
І у руці перо не зміниться на спис.
Бо ми лише жінки. У нас душа – криниця,
З якої ви п'єте: змагайся і кріпись!

І ми їх даємо не у залізнім гімні,
У сріблі ніжних слів, у вірі в вашу міць.
Бо швидко прийде день, і у завісі димній
Ви зникнете від нас, мов зграя вільних птиць.

Ще сальви не було, не заревли гармати,
Та ви вже на ногах. І ми в останній раз
Все, що дає життя, іскристе і багате,
Мов медоносний сік, збираємо для вас.

Гойдайте ж кличний дзвін! Крешіть вогонь із кремнів!
Ми ж, радістю життя вас напоївши вщерт, –
Без металевих слів і без зітхань даремних
По ваших же слідах підемо хоч на смерть!

О. Ольжич

ПОЕМА «НЕЗНАНОМУ ВОЯКОВІ»

Уривки

Держава не твориться в будучині,

І українець стяг свій кинув,
З жаху вже мало не умлів.
Усі, хто був Мазепі братом,
Доводять зраду і злочин,
Гетьмана звать проклятим катом,
Кричать, що чорно зрадив він...
В рядах козацтва сум і жах.
Гримить анафема в церквах...
Землі святої хоч би клапоть,
Все той же, той московський « лапоть » !..

Держава будується нині.
Це люди, на сталь перекуті в огні,
Це люди – як брили камінні...

О Націє, що над добро і над зло,
Над долю, і ласку, і кару,
Хто, темний, не схибить поблідле чоло
В сліпучому сяйві Базару?..

ДОДАТОК В

ПОЕТИ Й ВОЇНИ ПРИЙДЕШНЬОГО

Таблиця

Світоглядний напрям	Поет	Поезія
Волюнтаризм (<i>культ сили волі, боротьби, учинків</i>)		
Історіософія (<i>заглиблення в історію, роздуми над поразками</i>)		
Націєтворення (<i>боротьба за Українську самостійну державу</i>)		

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва В. П. Історія української літератури ХХ століття : Кн. 1 : перша половина ХХ століття / В. П. Агеєва, Л. С. Бойко, В. С. Брюховецький, В. А. Бурбела, В. В. Громова [Текст]. – К. : Либідь, 1998. – 464 с.
2. Грабович Г. До історії української літератури / Г. Грабович [Текст]. – К. : Критика, 2003. – 631 с.
3. Ільницький М. М. Від « Молодої Музи » до « Празької школи » / НАН України ; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича / М. М. Ільницький [Текст]. – Львів, 1995. – 318 с.
5. Ковалів Ю. І. « Празька школа » : на крутосхилах « філософії чину » / Ю. І. Ковалів [Текст]. – К. : Бібліотека українця, 2001. – 120с.
6. Неврлий М. Празька поетична школа // Муза любові й боротьби / М. Неврлий [Текст]. – К., 1995. – С. 18.
7. Семенюк Г. Ф. Українська література. Підручник для 11 класу / Семенюк Г. Ф., Ткачук М. П., Ковальчук О. Г. [Текст]. – К. : Освіта, 2005. – С. 172 –188.
8. Семенюк Г. Ф. Хрестоматія з української літератури для 11 класу / Г. Ф. Семенюк, М. П.Ткачук, О. Г. Ковальчук [Текст]. – К. : Освіта, 2005. – С. 377–459.

ЕКЗЕРСИСИ АНАЛІТИЧНІ

УСЕСВІТ ЮНОГО ГУМАНІТАРІЯ-ДОСЛІДНИКА

Поради й практичні напрацювання з організації патрунування учнівських науково-дослідних проектів різних типів і видів, зокрема по лінії МАН.

МОВОЗНАВЧІ ЕСКІЗИ

Світлана ГАЛУГА

ОЦІННІ НАЙМЕНУВАННЯ ОСІБ ЯК ЗАСОБИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ НА МАТЕРІАЛІ З ДІАЛЕКТОЛОГІЇ

Технологічний коментар

Мета науково-дослідницької роботи – виявити оцінну лексику на позначення особи на матеріалі однієї говірки, проаналізувати, зіставити й систематизувати відомі в лінгвістиці погляди на об'єкт дослідження.

Досягнення мети може утруднюватися тим, що оцінні моменти погано піддаються класифікації, кількісному виміру. Крім того, значні труднощі становить і розрізнення категорій експресивності, емоційності, оцінності.

Спостереження за оцінною лексикою на діалектному матеріалі є доречним ще й тому, що саме розмовна мова володіє великою експресивністю. Експресія розмовності змінюється в оцінку, до того ж ступінь інтенсивності оцінного забарвлення прямо пропорційний, як правило, ступеню зниженості лексики. Найбільш високим ступенем оцінного негативного забарвлення володіє просторічна лексика.

Завдання:

- з'ясувати особливості говору, до якого належить говірка;
- обґрунтувати теоретичну базу дослідження, розглянути питання про оцінний компонент у семантичній структурі слова;
- покласифікувати оцінну лексику, виявлену на діалектному матеріалі, згрупувати негативно забарвлені та позитивно забарвлені лексеми у порядку наростання оцінної експресії;
- простежити походження оцінних назв, особливості їх побутування, розрізнення щодо статі, можливість використання як оцінних власних назв та оказіоналізмів.

У ході дослідження доречно використати такі **методи**: гіпотетико-дедуктивний, описовий, метод аналізу, окремі прийоми статистичного методу при підведенні підрахунків.

Науково-дослідна робота такого спрямування має як **теоретичне**, так і **практичне значення**. З одного боку, воно може бути базою для подальших наукових досліджень, оскільки в ній подано відомості, що стосуються оцінної лексики, особливостей діалектної мови тощо. З іншого боку, зібраний матеріал можна використовувати в лексикографічній

практиці, під час вивчення розділу «Лексика» на уроках української мови у школі, для реалізації соціокультурної компетентності учнів, а також – із метою покращання культури мовлення.

Порадник для вчителя й учня

1. Дібрати фактичний науковий матеріал з теми дослідження.
2. Укласти бібліографію на алфавітних картках (зазначити автора (авторів), повну назву джерела, рік видання, видавництво, загальну кількість сторінок, сторінку (сторінки), з якої (яких) використана інформація).
3. Зібрати оціннозабарвлені лексеми на позначення особи, що використовуються у говірці села.
4. Укласти назви осіб на алфавітних картках (зазначити, від кого записано слово (прізвище, ініціали, рік народження, рід діяльності), пояснити значення слова (за потреби)).
5. Покласифікувати оцінну лексику на прикладі зібраних назв осіб на нейтральнооцінну, негативнооцінну, позитивнооцінну.
6. Розподілити оцінні номени за такими основними типами: назви осіб за статтю, лексика на позначення осіб за родом діяльності, найменування на позначення зовнішніх ознак людини та вад фізичного характеру, номени, що відображають риси характеру, поведінку людини, лексика на позначення жителів, назви спорідненості і свояцтва і под.
7. Об'єднати оцінні назви у синонімічні та гетеронімічні ряди.
8. Систематизувати матеріал, визначити поле власного дослідження (тобто чітко сформулювати питання, відповідь на яке і стане розкриттям теми).
9. Повторно опрацювати літературознавчі джерела (уже під кутом зору пошуків визначеного матеріалу, що стане опорою в науковому дослідженні).
10. Скласти орієнтовний план майбутньої роботи.

ТЕЗИ

до науково-дослідної роботи (в основі якої оцінна лексика)
ГОВІРКИ СЕЛА КУДРИНЕЦЬ БОРЩІВСЬКОГО РАЙОНУ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Про говірки, їх особливості, специфічні ознаки, відмінності тощо написані численні статті та монографії. Проте поки що немає робіт, у яких аналізувалися чи досліджувалися б особливості оцінних назв у говірках.

Тому **об'єктом дослідження** нашої роботи стала лексика, пов'язана з людиною, а саме – назви осіб залежно від статі, віку, стану, номени, які характеризують зовнішній вигляд людини, її фізичний і психічний стан, поведінку, ставлення до праці тощо. Ці семантичні мікропарадигми часто розглядаються як компоненти оцінної лексики.

Актуальність теми зумовлена низкою дискусійних проблем, пов'язаних із категорією оцінності, питанням класифікації оцінної лексики, визначенням її місця в лексичній системі української мови.

На **актуальність теми** значною мірою впливає і **джерело дослідження** – діалектна мова. Необхідність дослідження лексики на матеріалі окремої говірки зумовлена тим, що усне побутове мовлення є спорадичним і слабо внормованим. Тому зрозуміло, що й оцінна лексика є неординарною і має ряд особливостей, адже навіть між носіями одного діалекту існують відмінності в мові, спричинені неоднаковим рівнем загальної культури, родом занять тощо.

Дослідження проводилось на матеріалі говірки с. Кудринець Борщівського району Тернопільської області. Цей говір є гілкою наддністрянської говірки, що належить до волинсько-подільської групи південно-західного діалекту. Особливість його полягає в тому, що говірка с. Кудринець є перехідною. Розміщення населеного пункту в усті р. Збруч на межі Тернопільської, Чернівецької, Хмельницької областей зумовило значний вплив на формування мовних особливостей, зокрема на характер оцінної лексики. Тут сформувався своєрідний мовний осередок зі специфічними ознаками, запозиченими з подільської та буковинської говірок.

Предметом дослідження стали оцінні назви осіб, виражені іменниками, наприклад, *нудар, непосидько, потерча, сплюх, опецьок, ковбель, бебехач, кабанюра, гайнук, алкан, могоар* та інші. Вагому частину в зібраному матеріалі становлять також субстантивовані прикметники, як-от: *витребенькуватий, іклистий, безголовий, заторможений, рижий, прицукуватий, паршивий* та інші.

Уся оцінна лексика поділяється на нейтральну (модальнооцінну), позитивно забарвлену (меліоративну) та негативно забарвлену (пейоративну) [6, с. 12].

Майже до всіх позитивно і негативнооцінних лексем є стилістично нейтральні відповідники. Наприклад, *неакуратний – оферма, одоробло, задрипанець, забр'юха, зогиджений, зашмірана; маленький – кордупель, куцяк, мерша, пуцвіріньок, пундик; зубатий – кланцастий, кливата, щербатий, ящур*.

Нульова оцінка виражає «байдуже» ставлення носіїв мови до ознак референта, входить у якості семантичного компонента в структуру значення слів, які містять норму якоїсь ознаки, і є фоном, відносно якого сприймаються оцінні відхилення у той чи інший бік, а також служить для мовців своєрідним сигналом для використання цих слів у певних комунікативних ситуаціях [7, с. 38].

Проте майже кожне слово незалежно від лексичного значення, що його характеризує, може у відповідному контексті ставати позитивно чи негативно маркованим.

Як виявилось, більшість експресивної лексики в говірці села Кудринець має емоційно-оцінне забарвлення негативного плану.

Відтінки емоційно-експресивного забарвлення надзвичайно різноманітні, що обумовлено тим чи іншим ставленням до названої ознаки. Відомі такі відтінки негативнооцінного значення, як: іронічний, несхвальний, зневажливий, фамільярний, вульгарний, лайливий та інші. Крім того, негативно оцінна лексика розрізняється за ступенем інтенсивності вираження негативної оцінки (від мінімального до максимального) [7, с. 38]. Так, до негативнооцінної лексики належать: жартівливі слова, спрямовані на висміювання певних рис вдачі людини. У говірці до них належать, наприклад, лексеми, що характеризують *людину, яка багато говорить* (*балаболка, пашталяка, бомко, галда, тринда, цокотуха, базікало* та інші). Іронічні назви вживаються з метою кепкування, глузування. До них належать слова, що характеризують *людину за видом діяльності* (*писака, ходака, рубака, швендя, зубрила, позивака, заучка* та інші), або *назви відчайдушної, неслухняної особи* (*шибеник, шибайголова, заводіяка, розбишака, баламут, бестія, вар'ят, урвитель, лайдак* та інші). Фамільярні слова виражають надмірну невимушеність, відсутність належного такту тощо, наприклад, *братва, хлопака, пахолок, посім'янин, манькурт, стиляга* та інші. Зневажливі слова вказують на неповагу, презирство мовця до оцінюваної ним особи. Наприклад, *людину з низькими розумовими здібностями називають: тугий, тугодум, дубина, штурпак, штунда, балда, балбес, лобуряка, валет, комбат, заточка, запара* і под., *людину, що не вміє тримати язик за зубами, іменують: плескачка, тарахкало, хвеська, ляпало, гавата* тощо; на товсту *людину говорять: тельбухач, пузач, гелевата, капишук, груба, жирна* та ін.; тоді як на дуже худу кажуть: *чахлик, тичка, миршавий, зашкарублий, ветхлий, затхлий, кощій, пощерблений, шкаредний* і под. Лайливі слова вживаються з метою образити людину. Сюди належать лексеми на позначення нерозумної людини: *дурак, ідіот, йолоп, макогон, придурок, мішигін, хрен, дибіл, кретин, мудак* та ін. або *назви людини фізично і розумово відсталой: бейла, бовдур, прибацаний, бидло, мурло, гнида, цьмунчік, доробло, шельма* тощо. Вульгарні слова виражають грубе, непристойне ставлення і вживаються в обмеженому колі співрозмовників. Наприклад, *виплодок, стерва, сволоч, лярва, залупа, бездюх, падло, гад, слудва, потолоч* та ін. Нерідко вони характеризуються також лайливим відтінком.

Характер забарвлення може змінюватися залежно від контексту і мовної ситуації, крім того, усі слова і відтінки сприймаються кожною людиною індивідуально і тому визначаються у порівнянні, зіставленні. Незначну частину емоційно-експресивної лексики становлять позитивно оцінні слова. Наприклад, лексеми, що характеризують вродливу людину: *файний, ловкий, краля, галунка, антик*; слова, на позначення юнака,

« першого красеня на селі» (нерідко з жартівливим чи іронічним відтінком): *каваляр, дженджик, джигіт, дзензорик* та ін.; назви, що виражають повагу до людини і вказують на її позитивні якості: *газда, добряга, чепурун* тощо.

До складу позитивно забарвленої лексики входять зменшувально-пестливі слова, які передають ніжність із легким відтінком доброзичливої іронії: *замазурка, змерзлюшка, голопузько, пирканосик, пустунчик, нюньчик, кузька, мазунчик, пестунчик, лепотунчик, цьомчик, манюня, соня* тощо; більшість таких слів уживається переважно у звертанні до дітей: *сюсітко, сюпусік, пусітко, мацьоня* і под.

За генетичними ознаками, тобто враховуючи їх походження й історичний розвиток, Ф. Т. Жилко поділяє оцінні назви на два типи: давні (старожитні) й новостворені [4, с. 6–7].

Давні назви виникли і функціонують на досліджуваній нами території ще з часів заселення. Вони і зараз побутують, хоча деякі з них вийшли з ужитку через зникнення предметів чи ознак, які ними позначалися, або в результаті заміни легшими щодо вимови лексемами. Наприклад, *бодіка (дядько), вунцворт (загарбник), бенькард (дитина без батька), анцихрист (жорстокий), вудлик (сирота), віт (начальник), лугарик (розбійник), вишкірок (зубатий), думний (гордий)* тощо.

Новостворені діалектизми з'явилися порівняно недавно і продовжують утворюватись, але не всі з них приживаються. Деякі новостворені назви функціонують на обмеженій території чи серед окремих представників. Наприклад, *лола, красопета (горда дівчина), нахал, нюхало, тунда, чмурик, свинтус (дурень), хмурич (незадоволений), хандра (надоїдливий)* та ін. Помічено, що давні діалектизми вживаються переважно людьми старшого покоління, наприклад, на позначення людини, здатної на різні витівки: *фігляр, фігар, гідзель, фицель, гибель, штукар* тощо, тоді як новостворені побутують здебільшого у мовленні молоді. Наприклад, *лох, нендза, кубіта, оранжева (безтурботна), чувак, крендель, накоренок, бароха* і под. Інколи значення носіями перекручуються, у результаті чого видозмінюються. Так виникли назви на позначення неакуратної чи неадекватної особи: *підстрелена, підтьопана, підкасана, підточена, обчимхана* та ін., нерідко з метою зневажливого ставлення до неї – *зацямкана, забицяна, занюхана, зацмокана, задзьобана, обригана* і под.

У результаті проведеного дослідження було виявлено понад **700 оцінних найменувань на позначення людини**, різних за значенням, походженням, особливостями вживання. Розглянувши властивості оцінного слова в говірці села, робимо **висновки** про те, що оцінність «пронизує» всю мовленнєву діяльність людини й закріплюється в семантиці слова в якості різних емоційних станів. Саме тому при

дослідженні мовленнєвих особливостей, крім логіко-предметної семантики, важливо враховувати й оцінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Н. Експресивна лексика та її лексикографічна інтерпретація / Н. Бойко [Текст] // Дивослово. – 2000. – №7. – С. 19–23.
2. Вільчинська Т. Про особливості вживання лайливої лексики у сучасній українській мові / Т. Вільчинська [Текст] // Питання філології – Вип.1 – Тернопіль, 1997. – 156 с.
3. Гринчак С. Оцінні назви в говірці села / С. Гринчак [Текст] // Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – 2002. – Вип. 5. – С.20-22.
4. Жилко Ф. Нариси з діалектології української мови / Ф. Жилко [Текст] – К., 1966. – 306 с.
5. Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови / О. Пономарів [Текст] – К., 1993. – 248 с.
6. Солганик Г. Лексика газети / Г. Солганик [Текст] – М., 1981. – 111 с.
7. Хидекель С. Оценочный компонент лексического значения слова / С. Хидекель, Г. Кошель [Текст] // Иностранные языки в школе. – 1981. – №4. – С.12.
8. Чабаненко В. Експресивні інферентні елементи в лексиці українських діалектів / В. Чабаненко [Текст] // XV республіканська діалектна нарада. – Житомир, 1983. – С. 80.

Леся ВАСИЛИШИН

МЕТОДИЧНО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТОПОНІМІКИ В ШКОЛІ

Серед завдань, передбачених мовною змістовою лінією, найголовнішим є формування мовної компетентності школярів шляхом засвоєння системних знань про мову.

При оволодінні мовою потрібно враховувати принцип зв'язку навчання з життям. Зокрема актуальними є теми з етнолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвокраєзнавства, які віддзеркалюють матеріальну і духовну культуру українців.

Топоніміка (мікротопоніміка) як елемент науки ономастики вивчає назви місцевості (гори, водні об'єкти, населені пункти, урочища та ін.), їх значення, зміст, походження і є невичерпним ресурсом одного з розділів науки про мову – «Лексикологія». Вона синтезує в собі багато питань із різних галузей та напрямів. Топонімічні дослідження проводять історики, археологи, лінгвісти, географи, етнографи та ін. Топоніміка має неабияке значення для вивчення законів розвитку мови. Не випадково

розшифрування багатьох давніх мов починалося саме з топонімів. Це дає можливість мовознавцям виявити архаїчні елементи.

Топонімічний матеріал можна застосовувати під час пояснення мовних тем («Вживання великої літери», «Творення складних слів»), використовувати на уроках мовленнєвого розвитку, а також для удосконалення граматичних навичок.

Дослідженням топонімів Гуцульщини займалися багато науковців, серед яких Я. Вагилевич, М. Габорак (словник-довідник «Топонімія Галицької Гуцульщини»), С. Грабець (у його доробку праця «Nazwy geograficzne Huculszczyzny»), О. Карпенко, В. Шухевич. Пошук, збирання та дослідження ономастичних понять є актуальним і цікавим заняттям. Водночас воно забезпечує зв'язок змістових ліній Державного стандарту – мовної та соціокультурної. А також активізує пізнавальну діяльність учнів, формує уміння проводити етнолінгвістичні дослідження, укладати мовні, лінгвістично-краєзнавчі словники та альбоми, створювати презентації.

Зібраний топонімічний матеріал села Чорний Потік Надвірнянського району Івано-Франківської області є основою для учнівської науково-дослідної діяльності з мовознавства, фольклористики, це джерело для створення пошукових проектів на конкурс-захист учнів-членів МАН України чи Міжнародний конкурс з українознавства.

Для оптимізації злагодженого наукового пошуку учителя й учня в царині топоніміки на уроках і в позаурочній діяльності нижче пропонуємо персоналізований алгоритм спільних дій «Порадник пошукача-ономаста».

Порадник пошукача-ономаста

Блок перший – пошук матеріалів

1. Дібрати тематичну бібліографію та укласти список спеціальної наукової літератури для розуміння термінологічних понять.
2. Окреслити межі дослідження.
3. Опрацювати джерела інформації (книги, статті, довідники, Інтернет-ресурси).
4. Розробити, запозичити чи адаптувати класифікаційну структуру топонімічного лексичного матеріалу.
5. Установити контакт із місцевими старожилами та очевидцями, налаштувати їх на невимушену розмову, спрямовуючи в потрібне русло, і водночас записати почуте на електронні носії.
6. Зібрати фото-, фоно- і відеоматеріали.
7. Проконсультуватися зі спеціалістами-лінгвістами з ономастики, лексикографії тощо (якщо є можливість).
8. Вивчити архівні документи, які стосуються досліджуваної місцевості й дотичні до тематики наукових пошуків (у музеях, бібліотеках, адміністративних закладах того чи іншого населеного пункту).

Блок другий – відбір та опрацювання матеріалів

1. Зіставити й порівняти зібраний матеріал.
2. Систематизувати топонімічні поняття за групами (гідроніми, мікротопоніми, ороніми, антропоніми та ін.)
3. Упорядкувати матеріали, укласти словникові статті, створити презентацію чи фотовиставку.
4. Підсумувати результати дослідження, описати їх, уклавши науково-дослідну роботу за вимогами, розробленими Національним центром «Мала академія наук України» та Науково-дослідним інститутом українознавства МОН України.

Методи, якими послуговуються під час досліджень з ономастики (адаптовано автором статті за С. Богдан та Н. Хомечею):

- особисті спостереження;
- опитування (усне й письмове (анкетування));
- метод польових досліджень (запис матеріалів на диктофон, телефон, відеокамеру, смартфон та ін.)
- метод опосередкованого тлумачення слова;
- метод опосередкованого дослідження семантики;
- метод текстуального аналізу;
- ономастичне картографування;
- метод реконструкції;
- інтерв'ювання.

Структурним елементом науково-дослідної роботи є додатки, яких, за обсягом, може бути набагато більше, ніж основного тексту.

Результатом аналітичного пошуку в цій галузі мовознавчої діяльності може стати автентичний лексикографічний матеріал «Топонімічний словник-довідник» досліджуваної території.

Спільна краєзнавча науково-пошукова діяльність допоможе зберегти й популяризувати усну народну творчість батьківщини.

ДОДАТОК А

ТОПОНІМІЧНИЙ СЛОВНИК-ДОВІДНИК села Чорний Потік

Передмова

Із давніх-давен пам'ять людей утілювалася в назвах місцевості – гір і пагорбів, річок та озер, вулиць і провулків. Кожне місто й село колись виникало на землі як топос, потім воно розросталося, ставало відомим не лише сусідам, але й далеким добрим чи злим людям. За тисячоліття людської історії не один мікротопонім чи топонім назавжди зникли з лиця землі. Ті, про яких ми знаємо сьогодні, теж мають свою історію, героїчну чи сповнену болем, цікаву чи звичну для всіх.

Немає людини, яка була б байдужою до того місця, де вона народилася, де робила перші кроки, де відправила на вічний спочинок

своїх родичів і близьких. То є звичайний прояв любові до рідного краю, до тієї стежини, що веде до школи, до тієї гори, з якої видно схід сонця, до того лісу, у якому є все, що душа забажає, до того зеленого моря трави, у якому купалися з неменшим задоволенням, ніж у справжньому, до всього того, що нас оточує.

Назви урочищ, кутків, вулиць, прізвища й вуличні прізвиська людей – усе це збуджує уяву, «пахне» історією і повертає до предковичного. Бо ж кожна назва від чогось походить, щось означає, про щось чи когось нагадує. Звичайно, ще не все розгадано й зрозуміло, але навіть те, що вже відомо, дає нам можливість пізнати своє село від сивої давнини до наших днів.

Цю передмову до словника можна використати як вступне слово учителя на уроці мовленнєвого розвитку, поданому в першому розділі.

Б

Бокатчина – урочище, назва походить від форми поверхні; косогір.

Бойкови – урочище (сінокіс), назва якого походить від прізвища Бойко.

Бубин (Бубнище) – гора на присілку Підвисік, що своєю формою нагадує музичний інструмент бубон. За однією з версій, її верхівка насипана предками вручну для капища, біля якого в давні часи поклонялися язичницьким богам. Капища будували з каміння, до того ж, їх укладали таким чином, щоб утворювався дванадцятикутник – за числом природніх сил і стихій, яким поклонялися наші предки, – Сонце, Місяць, зорі, вітер, вода, вогонь, хмари, риби, птахи, звірі, мурашки, плазуни (гади). Бо кожне перелічене з явищ чи істот відіграло свою роль у житті наших пращурів. Коли хтось хворів, то його клали посередині храму й шептали (вишіптували хворобу).

Бербичелик – місце, частина села, де колись, як оповідають старожили, брати Бербичевські варили сіль.

В

Варатики – гори між населеними пунктами Чорний Потік і Марківка. Назва походить від слів «варівний» і «тика» (спостережний пункт – вишка (вежа)) – небезпечна територія. Тут стояли бочки зі смолою, яку запалювали під час татаро-монгольських набігів.

Вапнярка – місце, де до недавнього часу випалювали вапно.

Вежьи (Вежа), або Шуги – походить від слова «вишка», тобто висока гора.

Велике поле – незаліснене урочище, оточене довкола лісом.

Вікнище – криниця, з якої в давні часи добували сіль.

Вікнищі – урочище, яке отримало назву від соляних озер (вікон). Тут у XVIII ст. варили сіль.

Вовківня – урочище, де в XIX ст. ставили капкани на вовків; вовча яма, пастка для вовків.

Вуглінки – урочище між Чорним Потоким і Чорними Ославами. Назва походить від спаленого лісу.

Вудвудова полєнка – місце в лісі на околиці села. Ймовірно, що назва походить від назви птаха одуда, якого тут називають «вудвуд» .

Г

Глибокий звір – територія, розташована в глибокій улоговині.

Глистини – урочище між Чорним Потоким і Молодятином. Назва походить від дощових черв'яків або глинистого розташування урочища. Можливо, і від лікарської рослини тирлич, яку використовували як глистогінний засіб.

Глухий ліс – урочище, назва якого походить від густого, непрохідного лісу.

Гнатови – присілок, назва якого походить від власного імені Гнат.

Голеча – незаліснений пагорб.

Горбки – урочище між Чорним Потоким і Білими Ославами. Назва походить від горбиків, порослих мохом, травою. У давнину це місце називали **Янци**, бо тут жили Іванцеві, які підтримували «вічний» вогонь у долинах для очищення під час переходу з одного села в інше.

Горішняк – горішня частина села.

Городок – місцевість у лісі, назва якої походить від слова «городити» .

Гудимівський – гора між селами Чорний Потік і Чорні Ослави. Назва походить від гудіння вітру на вершині.

Гулюків – урочище, назва якого походить від власного прізвища Гулюківський.

Д

Діл – гора в центрі села. Назва походить від слова ділити на ділянки, а за однією з давніх версій від назви язичницького бога Дія (Див-Див).

Дмитрівка – гора на території присілка Постілка. Назва походить від власного імені.

Дубови – урочище, яке дістало назву від дубових дерев, які росли в минулому.

Дудей – ділянка, площа у вигляді дуди – сопілки.

Ж

Жолоби – урочище, яке дістало назву від вузьких, глибоких, подібних на жолоби (рівчаки) русел. Ще є Жолобок ближній і Жолобок дальній, які мають подібні особливості, тільки без русел.

З

Задовбаний звір – місце біля р.Чорнянка, де люди добували (довбали) глину; має форму заглибини.

Загорчина – назва походить від язичницького бога, який мав назву Гор – бог Сонця. Також назва цього бога відображена в етимології урочища *Погора*. Недалеко від Погори є Бабин кут, де стояла кам'яна баба-ідол. Там люди приносили в жертву богові когутів (півнів).

Затінки – урочище на присілку Постілка, що розміщене зі східної сторони гори Високий, більшу частину доби ця територія стоїть в тіні.

За глибоким звором – ліс між селами Чорний Потік і Добротів, знаходиться за великим і глибоким звором (яром).

За городком – урочище, яке в минулому було відгороджене огорожею та чагарниками від посівних ділянок, городів.

За границею – сінокісні масиви, які при землеупорядкуванні 1960 р. були передані Коломийському лісокомбінату.

За мостами – лісовий масив у Припорі між Чорним Потоком і Ропами. Назва походить від декількох мостів.

За острим – урочище в присілку Підвисік, розміщене за пагорбом, який із підніжжя виглядає гострим.

К

Кабачі – урочище в присілку Горішняк, знаходиться на краю села. Дорога в цьому місці мала великі ями – кабачі.

Клоченка (Колотічка) – невелике урочище, де колись було вивернуто стихією, поколочено, багато дерев.

Корчунок – урочище, що отримало назву від виривання з корінням дерев, кущів.

Кошевоє – місцевість в урочищі Купинь, де було добре косити і не було купинів.

Кошьяри, Кошірки – урочища за селом, де в минулому були загороди для овець, кіз. Назва від слова «кошара».

Кременистий (Каменистий) – урочище, назва якого походить від слова кремень (камінь), який тут добували.

Кривуля – присілок села Чорний Потік. Назва походить від покрученої дороги, а також від русла річки Чорненка, яке тут має велику кількість поворотів (закрутів).

Кропиви – гора в присілку Підвисік. У минулому тут була толока з густими заростями кропиви. Зараз гора покрита лісом.

Про цей мікротопонім існує така легенда. Коли Володимир Великий охрестив Київську Русь, то й до наших предків дійшла Христова наука. Оскільки в Києві Володимир наказав топити ідолів у Дніпрі, то і в наших краях було наказано знищити, зруйнувати капища до тла, так щоб і сліду не залишилось, ходити туди забороняли до того часу, поки вся гора не заросте кропивою. Залишки цих капищ на цій місцевості збереглися до наших днів.

Кругліки – урочище неподалік урочища *Бойкови*, назва походить від форми місцевості.

Купинь – урочище, що отримало назву від купин вивернутих стихією дерев.

Л

Лезина – в минулому толока неподалік присілка *Гнатови*. Один бік цієї місцини сонячний, тому трава часто вигорала і довго росла, отже, худоба «лизала голу землю», тобто пасла дуже бідну й низьку траву.

Лейбівське – урочище в присілку *Іванівка*. Назва походить від прізвища Лейбюк, жителя с. Білі Ослави, що мав земельну ділянку на цій території.

Лісова – урочище в присілку *Підвисік*. У минулому це галявина, оточена лісом. Зараз лісовий масив.

М

Малинник – лісовий масив, назва якого походить від заростей куців малини.

Медвеженка – місце в лісі, де у давнину надibuвали ведмедів.

Межизвори – урочище в присілку *Підвисік*, яке знаходиться між зворами (ярами).

Могила – урочище в толоці (*передліссі*). У Першу світову війну на вершині під час бою загинуло багато австро-угорських і російських солдат. Тут їх похоронили. Звідси й назва.

О

Ославська толока – землі в присілку *Іванівка*. Раніше належали с. Білі Ослави й були пасовищем для корів, овець та кіз.

Остапів верх – гора між селами Чорний Потік і Чорні Ослави. Одна з найвищих точок с. Чорний Потік. Назва походить від власного імені, антропоніма.

Колись у наш край прийшов козак Остап. Він поселився осторонь від людей, бо найнявся пасти людську худобу, а найкращі пасовиська були за селом. Згодом одружився, у нього було четверо синів. Тяжкою працею він заробляв на прожиток для своєї родини. Є дані, що в 1824 році була така посуха, що висох Прут і треба було гонити худобу аж у *Глубічку* (урочище, рівень води в якому нижчий від Прута), щоб напоїти худобу. Людям підвозили воду в бочках волами.

П

Петрів жолоб – гора на території присілку *Підвисік*. Назва походить від власного імені, антропоніма.

Підвисік (Підвисокий) – присілок села, що розташований під пагорбом *Високий*.

Плисконосий камінь – місце, урочище, куток села.

Як оповідає давній переказ, якимсь печеніги (завойовницьке плем'я) підійшли до нашого села, але не напали, а прислали гінця, щоб хтось із людей вийшов битися із їхнім найсильнішим воїном. Хто переможе, той мусить піддатися – або печеніги йдуть геть, або місцеві жителі дають велику данину. Від наших земляків вийшов *Бера* (дотепер сильну, велику людину в нас так і називають). Переміг він печеніга, але дістав від нього по носі. Гаряча кров капнула на камінь, від чого той тріснув, і з нього потекла вода (дотепер той куток називають *Плисконосий*, а жителі, котрі живуть неподалік, беруть там воду).

Погор'я (*Погора*) – підвищена місцевість за р. Ослава. Назва походить від рельєфу місцевості. Під час татаро-турецьких набігів тут була сторожова вежа.

Попове, Попівське – окремі урочища в селі, якими в минулому користувалися попи (священники).

Постілка – присілок села, який розміщений між гірськими вершинами (хребтами) і має вигляд постола (етнічного шкіряного взуття гуцулів).

Постілчанка – невелика річка, права притока р. Чорнянка. Назва походить від назви присілка, де вона бере початок і протікає.

Прочинок – урочище села. У минулому ця ділянка звільнялася від лісу для орних земель. Спочатку дерева підтинали, а коли вони через певний проміжок часу висихали, їх зрубували і спалювали. Це і був прочинок.

Р

Рибнянка – потічок, ліва притока р. Чорненка. За переказами у цьому потічку водилося багато риби.

Рінистий – пагорб, що отримав назву від піскового ґрунту. З діалекту «пісок» – «рінь».

Ропи – урочище між селами Чорний Потік і Слобода. Ропою називали сиру (неочищену) нафту, яку тут почали видобувати в 1875 р.

С

Семенове – зарінок, ділянка землі на березі річки. Назва походить від власного імені.

Сиголка – присілок села. Назва походить від суглинистих ґрунтів.

Сідловина – гора в присілку *Підвисік*, назва походить від форми вершини гори, схожої на сідло.

Скарбове – урочище на території присілку *Підвисік*, яке до 1939 р. належало до лісфонду Республіки Польща. Назва походить від слова «скарб».

Смотричів – гора, на якій під час татаро-турецьких набігів був спостережний пункт. Звідси добре було видно м. Коломию та його околиці. Назва походить від слова «смотреть» – «бачити».

Сурилове – місце в лісі. Назва походить від слова «сура», що, за переказами, означає цілющий напій з меду і трави дивосил, який варили язичники біля капищ для обрядів.

Пере Перун громовицев,
Дощем поливає,
Ходить Іван понад Камінь,
На сопілці грає.
Пасе овець, несе дровець,
Хоче ватру класти,
Бо голодний та й не годен
Білі вівці пасти.
– Поможи ти нам, Дажбоже,
Ватру запалити,
Поможи, Сурилове,
Ти суру зварити.
Не свари мене, Свароже,
Що голодні вівці,
Я заграю, заспіваю
Тобі на сопілці.

Записано від жителя села Василя Юрашука, 1942 р.н., коваль

Т

Татарський звір – урочище між селами Чорний Потік і Слобода Рунгурська. Назва вказує, що тут загинули татари.

У часи монголо-татарських походів на наші землі люди навчилися захищатися від навали не лише у відкритому бою, але й за допомогою хитрощів. Якось невеликий гурт людей вдав, що втікає від завойовників, заманюючи їх все далі й далі в глибокий звір (яр). Тим часом інші утікачі підрізали величезного бука, і коли татари наблизилися, звалили його так, що він перекрив дорогу ворогам назад. Так розгублених завойовників побили й знищили.

За якийсь час чутка про такий спосіб боротьби з ворогом докотилася до інших сіл, зокрема до с. Балзец. Там погинуло ще більше татар, а згодом це поселення почали називати *Татарів*.

Ф

Федоркова млака (трясовина) – місце, де зараз знаходиться сільський цвинтар. Назва походить від власного імені, антропоніма.

Х

Холерний цвинтар – урочище біля присілку *Гнатови*. Назва походить від захоронень тих, хто помер від злиднів та холери.

Ц

Царинка – присілок села, назва якого походить від слова « царина» – територія, на якій викорчувували дерева для збільшення орних земель.

Ч

Чорнєнка – річка, що протікає через усе село й разом із р. Ославою впадає у р. Прут біля с. Добротів. Назва походить із тих часів, коли звільняли території, спалюючи ялинові та букові ліси. Як наслідок, від спаленого лісу вода в річці здавалася чорною. Звідси походить і назва с. Чорний Потік.

Ш

Штовп – гора у вигляді стовпа неподалік урочища *Піски*.

ДОДАТОК Б

ФОЛЬКЛОРНІ ЕПІЧНІ ЖАНРИ СЕЛА ЧОРНИЙ ПОТІК

Як виникла назва села Чорний Потік*Переказ*

Якось татари напали на наше село, так що люди не встигли поховатися. Один із завойовників зарубав шаблею священика, багатьох людей забрали в неволю, а малих дітей і немовлят підкидали догори і цілилися в них з лука. Кров текла потоками. Дехто каже, що через це чорне (лихе) діло наше село назвали Чорним Потокком.

Чорнопотіцька «Роксолана»*Легенда*

Татари довго пили кров із нашого люду. Є відомості, що один із останніх нападів вони здійснили в 1621 році.

Усі знаємо з книжок і фільмів розповідь про Роксолану – рогатинську дівчину Настю Лісовську, яку вкрали з весілля, забрали в турецьку неволю, і там за якийсь час вона стала дружиною султана Сулеймана Пишного.

А виявляється, така Роксолана є і в нас.

Ось яка була історія.

Якось у село прийшов швець, називався він Гень. Добрий був швець, шив постоли і чоботи, від замовлень не було відбою. Вже люди питали одне в одного: «Хто шив?» . – «Гень» , – відповідали. От тоді й пішли Шовгенюки в нашому селі (до речі, Шовгенюків і Васишлишиних у селі найбільше). Купив швець поле, худобу, добре жив собі з жінкою і дітьми. А дружина Геня принесла в село писанки – не гуцульські, де переважають яскраві кольори, а покутські, на чорному тлі.

Якось під час одного з нападів татар усі люди поховалися в лісі, а малу доньку Геня не знайшли, бо вона спала на сіні. Коли татари загалайкали, дитина злякалася і заплакала. Розлючені вороги настромили дівчинку на палю і поїхали геть. Люди повибігали зі схованок, кинулися до дитини, зняли з палі, і їй вдалося вилікувати. Рік за роком минав час. Посватав Геньову доньку такий собі Чепіль. А як було в них весілля, налетіли татари, вбили молодого, а молоду забрали в неволю. На тім місці люди поставили хрест, і до тепер його називають Чепелишиним. Але життя йшло далі. Гень з дружиною, як і всі люди, робили на полі, чоловік часом шив чоботи, а Гениха в піст писала писанки.

Якось, коли Гень сам пішов косити в Полінки, знову напали татари й забрали Гениху в полон. Відвели її в Крим і там продали в рабство до Урус-бея. У нього була молода дружина і троє дітей – два хлопчики й одна дівчинка. Стару Гениху поставили доглядати за дітьми й помагати пані. Так сталося, що спочатку вони не розмовляли, але якось, коли молода пані купалася, стара служниця помітила в неї великий шрам на животі. «Звідки у Вас це?» – запитала вона. «О, то в мене з дитинства. Колись татари напали на моє село на Україні і посадили на палю. Добре, що швидко поїхали геть, не чекали, аби я вмерла». «О донечко!» – лиш сказала стара служниця.

Так вони впізнали одна одну.

За якийсь час Гениха почала готуватися до втечі. Донька допомогла їй і ще двом хлопцям вибратися з дому свого господаря в той час, коли всі були в мечеті на молитві. Сама ж донька не пішла з матір'ю, бо не хотіла залишати своїх дітей. Але втікачі трохи помилилися, бо лише вийшли на дорогу, то зустріли людей, які поверталися з мечеті. Вони щодуху кинулися тікати й добігли до величезного урвища, не роздумуючи, стрибнули вниз. Вирішили, що краще смерть, ніж знову неволя. Переслідувачі це побачили і повернулися назад.

Але Бог допоміг Генисі, її товаришам. Усі троє залишилися живі й за три місяці повернулися в рідні краї.

Коли Гениха зайшла до своєї хати, то побачила, що там уже є інша жінка. Вона попросилася на піч, а як чоловік повернувся додому, то обоє вирішили йти до священика, щоб дав пораду, що робити далі. Та інша жінка погодилася залишити Геня в обмін на поле й худобу. Так вони залишилися без нічого. Але донька перед втечею зашила Генисі в сорочку золоті монети, то Гень знову купив поле, коня, і стали вони вести господарство.

Молитва до Сонця

Молюсі і клонюсі тобі, Господи, святе праведне Велике Сонечко, що засвічуєш і благословиш своє добров ласков, святот великов, наші гори,

як заходиш. Ти щовечора сідаєш за високі гори, за стрімкі далекі скали, за глибокі плиняві морі.

Дькуюю тобі, Боже, святе праведне Велике Сонечко, що стережеш нашу маржинку, божу росичку, тримаєш нас у ласці й маєш нас у своїй опіці, ти сокотиш нас від усього зла, випадку й лихого чісу.

Прошу тебе, Господи наш любий та щирий, праведне Сонечко, допоможи нам, грішним, і всім людям добрим, всі(й) людській маржинці та й нашій в мирности, здоров'ї і виселости днинку переднювати, вечора діждати.

Позволь нам, праведне Сонечко, завтра знову вздріти твоє ясне лице, не впусти нас грішних, а зійди знов до нас із святів ласков, і силов великов допоможи нам на добре діло і навіки-віків.

Ця молитва є прямим свідченням того, що наші предки поклонялися язичницьким богам, і в багатьох традиціях, обрядах та звичаях нашого села є відлуння тих далеких часів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдан С. К. Наукова робота в МАН: десять порад юному мовознавцю : навч.-метод. посіб. – Вид. 2-ге, виправл. й доповн. / С. К. Богдан [Текст]; [відп. за вип. О. В. Лісовий]. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 276 с.
2. Брайчевський М. Ю. Давньослов'янська топоніміка Прикарпаття і Подунав'я // Питання топоніміки та ономастики / М. Ю. Брайчевський [Текст]. – К., 1962. С. 62–71.
3. Габорак М. Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник / Мирослав Габорак [Текст]. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 656 с.
4. Урок словесності: реалізація змістових ліній Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : збірник науково-методичних матеріалів / упорядники : Н. Уманців, Я. Козленко, С. Худецька ; наук. ред. О. Мариновська [Текст]. – Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2012. – 270 с.
5. Хомеча Н. А. Фольклористика : методичні рекомендації до виконання наукових робіт [навч. посібник] / Н. А. Хомеча [Текст]. – Рівне : РМАНУМ, 2015. – 88 с.

Віталій ПІВТОРАК, Оксана ПІВТОРАК

СВІТИВО СЛОВА *Лінгвооптичні культуротворчі засоби сприйняття* у рамках відзначення Дня української писемності й мови, ювілею Маркіяна Шашкевича

Методичні зауваги

Позакласний захід з української словесності у формі лінгвооптичних культуротворчих засобів сприйняття «СВІТИВО СЛОВА» побудований у формі перфомансу – синтезу різних мистецьких (музика, театралізація, сольне виконання на музичному інструменті, вокал і под.), мультимедійних, електронно-комунікаційних (презентація, екранна поезія) засобів.

Змістові блоки стилістично умотивовано, наприклад: зачин чи кінцівка – це, відповідно, зачин-скельце («Промені націєтворчої любові: прелюдія з'яви») чи завершальний спектр («Нехай вичунює душа в розкриллі СЛОВА»), основна частина – це лінгвістично-історичні, лексичні, сценічні згустки інформації-світла – «Від минулого – до сьогодення» , «Щоб слово вічне й полум'яне розквітало» , «Голоси сьогодення навколо: який наймиліший?» .

Велика увага звернена на самоосвітню, пошукову, ігрову діяльність учнів завдяки проєктивній технології навчання.

Вихованці, готуючи й провадячи такий захід, мають широкі можливості для реалізації своїх творчих природних навичок, задатків, умінь, розкриваються новими гранями, бо вони доторкаються « до світів інших людей» , несхожих на інші, поринають «у них, розчиняються, щоб повернутися до себе» (за Т. Титаренко) в чомусь інакшими, іншими, новими, але в чомусь незмінними, упізнаваними. Самими собою. Одухотвореними!

На мультимедійній дошці з'являється зображення осіннього краєвиду світанку . Звучить сопілка

Назва заходу

Зачин-скельце. «Промені націєтворчої любові: прелюдія з'яви»

Учитель-словесник

Народжує душа всевишне світло ДУХУ
у відблисках намиста відчуттів:
розхристану, розбурхану свідомість
нанизує на ниті почуттів,
вирамлює кожнісіньке « не хочу» ,
випростує задирливе « чому» ,
вигранює столунко кривим словом,
виплескує нестримно чистоту
спокою, всепрощення, любомудря,

натхнення непідкупного канву...
І СВІТОТВОРЧО, і БОГОбережно
Витворює нетлінності красу...

Віталій Півторак

Вправа-промінь «Сила слів»

- Порівняйте, будь ласка, яка фраза звучить більш вагомо?
- Де проблема мов законсервована?

Променистий пучечок перший. «Животворчий подих мови» Бібліотекар-бібліограф

➤ **Аура з грецької – «подих».** Мовна аура – це мовне середовище нас із вами. Животворчий подих мови в душах предків, нащадків наших і нас.

➤ **Кожна буква має свій колір.**

➤ **Із книжкового дивосвіту мови:** Надія Бабиц «Сила мовленого слова» (Чернівці, 1997), «Культура фахового мовлення» (за редакцією Н. Бабиц – Чернівці, 2006); «Мовний етикет українців: традиції та сучасність» Світлани Богдан (Луцьк, 2003)

Променистий пучечок другий. «Від минулого – до сьогодення»

Учитель-словесник

Рідна мова відзначає свою святочну днину – День української писемності й мови у світиві 450-річчя Пересопницького Євангелія, 200-річчя Маркіяна Шашкевича, 155-річчя Івана Франка, 120-річчя Павла Тичини.

Мова – рідна.

Вона – вільна.

Вона – давня.

Вона – сучасна!

Бо – ба-га-та...

Учень-тлумач

Частотний словник української мови зафіксував, що слово «бити» має найбільше синонімів – сорок п'ять. І це неспроста, бо різними циркулярами били-нищили її більше 30-ти разів (від указу Петра I про заборону Києво-Печерській та Чернігівській друкарням видавати книги українською мовою 1720-го – до прийняття Верховною Радою СРСР «Закону про мови народів СРСР», яким російській мові надано статусу офіційної).

Це в нашій мові найчастіше вживаються такі слова:

- іменник «рука» ;
- дієслово «бути» ;
- прикметник «великий» ;
- займенник «він» .

Учитель-словесник

Нам варто перебувати в її святочній аурі не лише один день щорічно, а повсякчас? Чому?

Орієнтовні відповіді аудиторії

Лише з нею ми можемо бути самими собою. Бути великими в простому, буденному. Щоб не бив нас він, нищитель українства, через невігластво наше до рідної нашої, милої нашої, давньої нашої, святої нашої **МОВИ**.

Уродженець Прикарпаття, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка Тарас Мельничук (називав себе Князем Роси), якого радянська дійсність зробила людиною без особистого місця проживання, у вірші «Мене сонце несе...» зворушено мовив:

Певно, я син калини,
певно, я син пшеничного колоса:
де б не був –
пізнаю Україну,
мов кохану,
по голосу...

Променистий пучечок третій. «Щоб слово віще й полум'яне розквітало»**Учитель-словесник**

Слово – величний владика: на вид мале й непомітне, а творить чудесні справи.

Промов, співучий Маркіяне,
Крізь далину років промов!
Щоб слово віще й полум'яне
Родилось знов, і знов, і знов.
Дай сили і натхнення свого,
Помнож його на наші дні.
Ми чуємо, ідуть в дорогу
Тобою хрещені пісні.
Устань, могутній Маркіяне,
На п'єдестал століть устань!
Хай зір твій в будучність загляне,
В часи нових ясних світань!

Яків Головацький

*На дошці – портрет М. Шашкевича. Звучить пісня***Пісня про Маркіяна Шашкевича**

Слова Лесі Сидорович Музика Богдана Гірського

Народ мій терпить спрагу вже роки,
Нема цілющих вод живому слову,
Замулені джерела і ставки,
А недруг нищить українську мову.

Приспів

Чи можна спрагу слова втамувати,
Якщо печать поклали на уста?
Не спи, Україно! Не спи, Україно!
Можна все проспати...
І рідну мову, а вона у нас одна!

Чому замовкли, сестри і брати?
Так меншає джерел живого слова.
Не будь манкуртом – рідне бережи!
Як стулимо вуста – замовкне мова!

Приспів

А Маркіян збудив, додав снаги –
Цілющої води живого слова.
Щоб рідну мову мали на віки,
Він без вагань віддав себе самого!

Учитель-словесник

Відому в літературі «Руську трійцю» народ назвав будителями галицької землі, а поетичне слово Шашкевича, за висловом І. Франка, «стало кристалізованою, очищеною мовою людського серця, зверненою безпосередньо до сердець усіх інших людей...».

Шашкевич заслужив всенародну шану тим, що своєю діяльністю підготував ґрунт для розвитку нової української літератури в Галичині.

Маркіян Шашкевич разом зі своїми однодумцями, побратимами Іваном Вагилевичем та Яковом Головацьким заснував гурток любителів слов'янської старовини. Цей гурток, названий іронічно «Руською Трійцею», розбудив духовне та національне відродження української культури в Галичині. Стоячи на чолі гуртка, М. Шашкевич виступив пристрасним поборником єднання своїх соратників з українською літературою, яка на той час була славна іменами Т. Шевченка, Є. Гребінки, П. Гулака-Артемівського.

М. Шашкевич написав книжку для малих дітей – «Читанку», яка вийшла у світ уже після його смерті. І саме слово «читанка» він уперше створив і дав цьому поняттю життя на віки...

М. Шашкевич залишився у свідомості поколінь як автор першого сонета в українській літературі, першого оповідання про народних месників-опришків і своїм словом і ділом заслужив на довічну шану серед нащадків (Р. Лубківський. З книги «Дайте руки, юні друзі», 1989 р.).

Ідейна і творча спадщина М. Шашкевича увійшла, таким чином, животворним надбанням у духовний світ українців, слов'янських народів, зайняла почесне місце у скарбниці європейської та світової культури. Вона є живим джерелом збагачення духовності сучасних поколінь і творення нових цінностей.

Лейтмотивом звучить сопілка

На мультимедійній дошці – слайди, на яких зображено портрети М. Шашкевича. Учні-декламатори виконують вірші.

СЛОВО ДО ЧТИТЕЛЕЙ РУСЬКОГО ЯЗИКА

Звучить віри М. Шашкевича «Дайте руки, юні други...»
(за виданням: Шашкевич Маркіян. Дайте руки, юні други / Маркіян Шашкевич. – К.: Веселка, 1989. – 40 с.)

Учитель-словесник

Маркіяна Шашкевича кожен сприймає по-своєму... Чому? Бо немає жодного його прижиттєвого портрета, але є ті, що відтворені за словесними портретами рідних, близьких мислителю людей. Портрет Маркіяна Шашкевича створив художник І. Труш у 1911 р. – на основі фотографії сина Володимира і спогадів сучасників.

Сприймаймо поетичні замальовки образу Маркіяна наших краян на тлі світлин-портретів із уяви!

Презентація міні-проекту «Пензлем поезії краян»

Звучить віри Костянтини Малицької
«В Маркіянові роковини»

<https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/kostantina-malicka/v-markianovi-rokovini>.

Пісня про Маркіяна Шашкевича

Явір на зрубі лежить,
Листя чорніє і в'яне...
В серці народному жить
Будеш повік, Маркіяне!
Наче сталева пила,
Душу підтяла зажура.
Завжди твоєю була
Доля народу похмура.
Ти заповів нам любов
До материнського слова.
В сяйві новітніх будов

Встала «Русалка Дністрова» .
Ліс яворовий шумить,
Пісня дзвенить солов'їна,

Будеш, будителю, жить,
Доки живе Україна.

Дмитро Павличко

Міні-проект «Ретроспектива і сучасність»

(Моделювання ситуації «вживання» в образи за допомогою уміння перевтілення й виразного читання)

Напередодні учень-координатор та учасники міні-проекту підбирають текстовий матеріал, структурують його, обговорюють кандидатури спонтанних учасників-акторів, декламаторів.

Під час заходу учень-координатор проводить «Рольову лотерею» за аналогією до вибору екзаменаційних білетів серед учнів-акторів, учнів-декламаторів. Учні-експерти – учасники міні-проекту – оцінюють їхні риторські задатки, акторську майстерність, дотримання ними орфоепічних норм.

Учитель-словесник і бібліотекар-бібліограф виступають у ролі арбітрів, консультантів.

Учень-історик мови 1 (достойно)

Використання народної мови – це той інструмент впливу на людську свідомість, з якого розпочинається новий національний виток розвитку. У Галичині цю месійну роль мови як національно-креативного і релігійно-духовного чинника виконав Маркіян Шашкевич.

Маркіян Шашкевич (пригадуючи)

З ініціативи церковної ієрархії у Львівській духовній семінарії запровадили практику виголошення щомісячних студентських промов перед керівництвом та вихованцями. Їхня основна мета – прославляти та засвідчувати вірність австрійській монархії. Це певною мірою мало відвернути молодь від активної конспіративної діяльності, що ширилася навчальним закладом. Промови виголошували німецькою, латинською і польською мовами, а їхні тексти надсилали до консисторії. Такий продуманий ідеологічний почин дав несподівано блискучі наслідки не так на користь Австрії, як самим русинам.

Яків Головацький (піднесено)

Слово – надто могутня і примхлива зброя, аби вміти влучити ним у потрібну ціль: для цього необхідні не лише витончені ідеї-слова-стріли, але й блискучі лучники з несподіваним провадженням справи. Таким вправним лучником став М. Шашкевич...

Учень-історик мови 2 (упевнено)

По-перше, він обрав для проповіді ту мову, якою мало хто проповідував: політично принижено, але самодостатню – руську.

Учень-історик мови 3 (окрилено)

По-друге, він, як ніхто, блискуче знав її як мову свого серця.

Яків Головацький (*задумливо*)

По нім однак не зважив ся ніхто на руську проповідь, бо ніхто не мав вправи в руській мові. Шашкевича подивляли всі задля его учености, будьто вислої...

Учень-історик мови 1 (*піднесено*)

Виявляючи лояльність до Австрії, він, по-третє, цією промовою насправді спричинився до національного пробудження русинів.

Яків Головацький (*гордо*)

Цей виступ вислухали всі з великим восхіщенієм, і він підніс руський дух на всі сто відсотків.

Учень-історик мови 2 (*обурливо*)

Тоді як польський шовініст, організатор нотного співу в семінарії, І. Сінкевич заледве це пережив...

Іван Сінкевич (*із погордою, цинізмом*)

Це розсердило мене так, що півроку я засідався на Шашкевича, щоб кинути його в канал; якщо він був би загинув у моїх руках, я не уважав би цього за злочин, навпаки, якщо мене й були б повісили за вбивство, я уважав би себе за мученика за святу польську справу, а вбивство за заслугу, тим більше, що загинув один «москаль».

Учень-історик мови 3 (*окрилено*)

Феномен цього полярного впливу полягав передусім у промовлянні руською мовою, а також у тому, що «він знав ту тугу, ту зневіру, яка тоді мусила нападати кожного русина і чорною хмарою застелювати перед ним небо». Перед цією зневірою була лише одна рада – дія.

Учень-історик мови 1 (*достойно*)

Сталося це 12. 02.1835 року...

Маркіян Шашкевич (*пригадуючи*)

У день 67 роковин від дня народження цісаря Фердинанда І.

Учень-історик мови 2 (*достойно*)

Промова М. Шашкевича складалася з поетичної та прозової частин: оди «Голос галичан» – типового, «малопоетичного» панегірика, характерного для цього часу, але новаторського за мовою. Згадує М. Устиянович...

М. Устиянович (*пригадує захоплено*)

Ця ода задзвеніла в серцях руських як позовна, що кличе мерців з гробу. Розхоплена лакомо як невидана новість та й сама собою гарна і цікава, ходила вона з рук до рук, поки її відчитати було можна.

Учень-історик мови 3 *(переконливо)*

Складніше з прозовою частиною – її вважали втраченою. Однак у недавньому дослідженні німецькомовного автографа «Die Ruthener» («Русини») відомий історик Ф. Стеблій доводить можливість власне цієї прозової частини у славній промові. Про це свідчить не лише її перегук з різними творами М. Шашкевича, її змістова частина («...це справжній романтичний високопатріотичний, до того ж виразно соборницький, панегірик рідному народові»), але й продовження ідей цієї промови у наступних руськомовних виступах семінаристів: уродженця нашого краю (с. Підгірки, тепер житловий масив м. Калуша) Антіна Могильницького – 1839 р., Пасічинського – 1837 р., Муха – 1841р. Німецькомовність цієї промови, очевидно, зумовлена тим, що текст виступу, як заведено, був призначений для апробації у митрополичій консисторії, де мовою діловодства й кореспонденції була німецька.

Учень-історик мови 1 *(достойно)*

Наступним кроком до вивільнення руської мови з духовної і політичної резервації стала проповідь Шашкевича рідною мовою 14 жовтня 1836 року у львівському храмі Св. Юра. Одночасно з ним зробили це Ю. Величковський у церкві Успення Пресвятої Богородиці і М. Устиянович у церкві Св. Параскевії.

М. Устиянович *(пригадує захоплено)*

Вернулися вони в семінарські мури, як витязі з поля битви. Щасливі і великі! До того треба було тоді справді великої відваги. Мова робила їх сильними, окремішніми і маніфестувала їхню українськість. Такий самий вплив вона справляла на слухачів. Причина резонансності полягала, очевидно, не лише у мові і духово-патріотичному змістові, а в самій особистості мислителя, у його способі викладу.

Я. Головацький *(пригадує захоплено)*

Лиш коли розговорився за русчину, народність, за рідний язик, родиму словесність і прочіє, тоді показала вся сильна душа його, котра в тім слабовитім тілі жила, очі блискнули живістю і якимсь святим вотхновенням, чоло трохи приморщилося, і лице набрало якоїсь грізної поваги; говорив сердечно, сильно переконував, бо йому з серця йшло, – він цілий тим духом жив і віддихав.

Учень-історик мови 2 *(достойно)*

Унікальну аналітику Шашкевича-проповідника залишив Андрей Шептицький. Він єдиний добачив...

А. Шептицький *(піднесено, здивовано)*

Школа проповідничої форми – се розговори, оповідання, передання, пісні, підслухані від тих простих і неписьменних, поміж котрими однак частіше знайдуться правдиві артисти в уживанню слова, чим поміж нами, що кінчили школи. Тоді ніхто з наших батьків сего не розумів.

Яків Головацький (*піднесено*)

Ми, зачаровуючись проповідями Маркіяна, несподівано національно пробуджені, бачили в ньому чоловіка, котрий видів будучність і вказував дороги будучности, на відміну від високоосвічених попередників, які, однак, без надії клалися в гріб, послідні свого рода і свого типу.

М. Устиянович (*переконливо*)

Він розумів той народ, наче покинуту сироту, до якої треба було обов'язково заговорити, аби повести в освічений світ. Потужність впливу Шашкевичевої особистості!..

Учень-історик мови 3 (*переконливо*)

Його проповіді – традиційна за тематичним спрямуванням, але несподівана і новаторська за лінгвістичною формою викладу і характером інтерпретації християнських догм. У його устах ці догми оживають, одягаючись у доступні життєві приклади, аби розпочати творення гідного християнського життя.

Чотири проповіді розпочато знаковими формами звертання: «Миліи люде!», «Богумилія Християне», «діти святой церкви православної», «правовірнії Християне», «Християне, діти отця небесного», крім цього, звертання вжито і в середині текстів: «люденькове», «хто з вась, миленькій», «мои люди», «Християне мои», «благословеннії отця мого», «діточки» ...

Учень-історик мови 1 (*достойно*)

Годі відшукати ще десь сердечніші звертання, пройняті повним злиттям зі своєю паствою. Жодного разу не використано звичного «раби Божі». Натомість пестливі форми і присвійні займенники. У цьому – сповненість Шашкевичевого покликання: бути зі своїм народом і формувати, ліпити, творити його через рідне Боже слово.

Учень-історик мови 2 (*переконливо*)

Промовець композиційно по-різному творить проповідь: то спершу зі з'ясування ідеї, то відразу з її кульмінації, де ідея та мета яскраво зодягнуті у вишукані розлогі різнотипні синтаксичні періоди; риторичні запитання та оклики; аналогічна аргументація; нагромадження синонімних або однотипних мовних одиниць, що сприяють висвітленню зображуваного явища чи поняття. Характерним для проповідей М. Шашкевича є явище полісиндетону – нагромадження сполучників або інших службових частин мови для логічного та емоційного виділення кожної складової частини висловлювання, а також яскрава метафорика і порівняння через упровадження життєвих епізодів. Не випадково завважив Х. Ортега-і-Гасет, що метафора продовжує «руку інтелекту», її роль у логіці можна уподібнити до вудочки на риболовлі чи рушниці на полюванні.

Учень-історик мови 3 (переконливо)

Шашкевичева метафорика – це сконцентроване людське життя у порівнянні. Стрижнем проповідей є їхня виняткова змістовність, спресована у філософсько-теологічних сентенціях: «говорить добре той, хто поширює роздуми цілого дня, тижня, місяця, а іноді й цілого свого життя у мовленні, яке триває годину». Шашкевичева мудрість виливається логічним, завжди оптимістично-повчальним завершенням, що підносить людину до Бога, а не пригнічує його величчю і святістю. У нього кожна гріхозна людина зуміє стати святою.

Учень-історик мови 1 (достойно)

Розкриття Божої величі через стверджувальні тези і людської невдячності – через заперечні легко відкриває серце слухача до гострого сприйняття. Всі теми проповідей висвітлено через антонімне зіставлення і протиставлення, контраст і антитезу, ампліфікацію і градацію.

Учень-історик мови 2 (переконливо)

Поряд із цим М. Шашкевич володіє ще одним ключем проникнення до людських сердець. Це дрібні, але яскраві, промовисті епізоди з філософсько-повчальним змістом...

Маркіян Шашкевич (натхненно)

Щоб-сте сами подумали, коли би-сте якому дідови дали кусень хліба, а він бы, вийшовши за ворота, кинуў го в болото? Не жаль бы нам було, не сердилиби-сте ся на него. Не лучше и ми...

Учень-історик мови 3 (переконливо)

Логічним у проповіді є повчально-оптимістичне завершення. Воно дає людині шанс виборساتися з гріховних пут і не впасти у розпач і безнадію.

А. Шептицький (піднесено, здивовано)

Закликаючи людей любити Бога і ближнього, М. Шашкевич сам через проповіді виливає струмені природної, як сонце, любови до свого народу. Найповніше виражає це народна мова як головний засіб впливу на людину. Вона є альфою та омегою його промов. Відомо, що вже з XVI ст. українська церква «кохалася в церковній проповіді, і то в живій народній, чого зовсім не знала, наприклад, церква московська». Шашкевичеві проповіді написано наддністрянською говіркою, що започаткувала формування західного варіанту нової української літературної мови на основі південно-західних діалектів. Ця логічна, зумовлена часом і потребою тенденція у XX столітті з політичних причин втратила свою силу, а наприкінці 30-их взагалі занепала. Однак у Шашкевичів час його мова мала визначальне креативне значення у пробудженні національної ідентичності. Народномовна стихія очевидна на всіх рівнях. Саме його апостольський дух і священнича ревність вказували йому, що душпастир може проникнути до сердець вірних тільки через їхню мову – «Гадка

покірненька, без шуму, без претенсії, сталася однак підставою нашого народного відродження» .

Променистий пучечок четвертий. «Голоси сьогодення – навколо: який наймиліший?»

Учень-тлумач

➤ «Російські млинці» – замість споконвічних українських вигуків:

- ой!
- ой леле (лелечко)!
- ая-яй!

➤ Мовлення молодіжних субкультур;

Учень-книгознавець (біля вітрини-виставки «Словесний постмодерн»)

«Дрес-код» – самовизначник – сучасного слововживання – сучасний літературний процес:

– реальні українські претенденти-нобеліанти Оксана Забужко та Юрій Андрухович;

– вульгаризми та арготизми в драматургії Леся Подервлянського (антиремінісценція Лермонтовського однойменного «Героя нашого часу») як засіб пробудження відрази до прототипів персонажів; як засіб навернення «нечитайлів» у Любка Дереша, Ірен Роздобудько, Сергія Жадана, Ірени Карпи; як голизна зображення «капарної» дійсності в Юрія Покальчука («Окружна дорога»), Степана Процюка («Інфекція»), Юрія Іздрика («Таке») та ін.

Учень-тлумач

Дослідження мовознавця Лесі Ставицької (видання, підтримані Гарвардським університетом) – не для наслідування, а розуміння й уникнення курйозних випадків у ситуаціях уживання сленгово-вульгаризаційних евфемізмів.

➤ Евфемізми (гр. *гарно, добре говорю*) – пом'якшувальні назви грубих явищ, уникнення слів із неприємним забарвленням.

➤ Вульгаризми (лат. *простий, грубий*) – стилістичний засіб, лексеми, що мають знижене (пейоративне) забарвлення і перебувають за межами літературної норми.

Бібліотекар-бібліограф

Князь Роси у вірші «Декому» застерезливо мовив:

Рубіни губите, збираючи мідяки.
ловите мить, перестрибуючи роки.
в дрібних турботах – велике губиться,
на мілководді гинуть кити...

а життя не окупиться, а життя не окупиться
на базарі буденщини й суєти...

Звучить сопілка

Завершальний спектр. « Нехай вилунює душа в розкриллі СЛОВА»

Учитель-словесник

У пісні «Звучи, рідна мово» (Музика О. Семенова, слова А. Демиденка) є такі рядки:

Якого ж ми будемо племені-роду,
Якщо буде в очах наша мова згасать,
Чи будемо з вами тоді ми народом,
Як зникне вона в голосах?
Звучи, рідна мово,
На землі рідній лийся по вінця,
Мово моя українська,
Мово моя материнська...

Нехай вилунює душа в розкриллі СЛОВА...

ІЗ БІБЛІОГРАФІЇ ШАШКЕВИЧІАНИ

1. Брик І. Маркіян Шашкевич. У соті роковини злагодження «Зорі» / І. Брик [Текст]. – Львів, 1934.
2. Головацький Я. Пам'ять Маркіяну-Руслану Шашкевичу // Шашкевич Маркіян. Вагилевич Іван. Головацький Яків. Твори / Маркіян Шашкевич. Іван Вагилевич. Яків Головацький [Текст]. – К., 1982.
3. Євшан Микола. Свято Маркіяна Шашкевича // Євшан Микола. Критика. Літературознавство. Естетика / Упорядкування, передмова та примітки Наталії Шумило / Євшан Микола [Текст]. – К. : Основи, 1998.
4. Загнітко Анатолій. Особливості поетичного синтаксису Маркіяна Шашкевича // Шашкевичіана. Маркіян Шашкевич в історії української культури / Анатолій Загнітко [Текст]. – Тернопіль, 1995.
5. Ільницька Л. Словесний портрет Маркіяна [Текст] // Шашкевичіана. 5–6 випуск. – Львів – Вінніпег, 2004.
6. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика [Текст]. – К., 2003.
7. Надгробна проповідь Львівського митрополита Андрея Шептицького біля могили Маркіяна Шашкевича на Личаківському кладовищі 5. XI. 1921 р. // Грабовецький В. Підлисса. Тисячолітній літопис села Маркіяна Шашкевича, його життя, творчість та вшанування / В. Грабовецький [Текст]. – Івано-Франківськ, 2006.
8. Огоновський О. Маркіян Шашкевич. Про его жите и письма / Огоновський О. [Текст]. – Львів, 1886.

9. Олександрович М. Маркіян Шашкевич. Українське літературне відродження в Галичині / М. Олександрович [Текст]. – Торонто, 1961.
10. Петраш О. Подвижники української ідеї. Маркіян Шашкевич та його побратими / О. Петраш [Текст]. – Тернопіль, 1996.
11. Писання Маркіяна Шашкевича. Видав Михайло Возняк // ЗНТШ. – Т. XIV [Текст]. – Львів, 1912.
12. «Русалка Дністрова». Документи і матеріали // Упорядники Ф. І. Стеблій, О. А. Купчинський. – К., 1989.
13. Стеблій Ф. «Русини» – забутий автограф Маркіяна Шашкевича // Шашкевичіана. 5–6 випуск / Ф. Стеблій [Текст]. – Львів–Вінніпег, 2004.
14. Студинський К. Львівська духовна семінарія в часах Маркіяна Шашкевича (1829–1843) [Текст]. – Львів : Наукове товариство імени Шевченка, 1916 / К. Студинський [Текст]. – Т. XVII і XVIII.
15. Шалата М. Й. Маркіян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність / М. Й. Шалата [Текст]. – К., 1969.
16. Шах Степан У 150-ліття уродин о. Маркіяна Шашкевича / Степан Шах [Текст]. – Мюнхен, 1961.
17. Шашкевич Маркіян. Вагилевич Іван. Головацький Яків. Твори / Маркіян Шашкевич [Текст]. – К., 1982.
18. Шило Г. Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра / Г. Ф. Шило [Текст]. – Львів, 1957.
19. Устиянович М. Возрождение Галицкой Руси и Маркиян Шашкевич / М. Устиянович [Текст] // Родимый листок. – 1880. – № 1–4.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ УКРАЇНОЗНАВЧИЙ КОНТЕНТ – ОСНОВА
ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ УЧНІВСЬКОЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

8–11 класи

Др. Іван Франко.

ПРИЙДЕ НОВЕ ЖИТТЯ, ДОБРО НОВЕ У СВІТ...

Пророчі візії творчості Івана Франка крізь призму науково-дослідного пізнання його фольклористичної сербістики

Консиліум юних науковців. 8–11 класи

Методичні зауваги. Мабуть, ми ще досі не визначили повного переліку характеристик до постаті Івана Франка. Однозначно: не можемо «пакувати» його у хрестоматійні обладунки, але мусимо занурюватися на різний рівень його глибини. Саме тому й обираємо ключовою таку форму роботи, як консиліум.

Консиліум (лат. *consilium нарада, обговорення*) – нарада дослідників. Вона, у даному випадку, є необхідною для оприявлення широкому загалу результатів проектних дій (індивідуальних, групових, комплексних), визначення пошуково-діяльничої тактики щодо подальшої популяризації здобутих результатів.

Консиліум допомагає: пізнати роль і місце фольклористичних уподобань Каменяра в становленні національної свідомості українців; оприлюднити результати вибіркового компаративного аналізу зразків мелосу різних народів; оприявнити пошук слідів сербських уснопоетичних уподобань і контактів митця, осмислених шляхом інтерв'ювання учасників міжнародного українсько-сербського проекту «Сербські мотиви української дійсності».

Головний принцип організації консилиуму – комплексність вивчення. Він передбачає тісну взаємодію різних аспектів навчально-пошукової та презентаційної діяльності школярів для отримання результатів підготовки й впровадження міжнародного двостороннього проекту. Ще один важливий принцип – обмін здобутим матеріалом любительських досліджень.

Консилиум реалізує функції: пізнавальну – дослідження фольклористичного аспекту творчості Івана Франка як домінанти його духовно-інтелектуального розвитку; виховну – втілення міжнародного проекту взаємодії з юними батьківщинознавцями у вигляді низки навчальних заходів, що рекомендуються всім зацікавленим.

Склад консилиуму: головний експерт (фахівець-координатор заходу), експертна група (фахівці-філологи, зокрема франкознавці (за наявності)) та юні проєктанти-науковці: краєзнавці, літературознавці, фольклористи, етнографи, міжнародники.

Франкознавчий консилиум проводиться на завершальному етапі пошуково-дослідної діяльності. Мета його – оцінка напрацьованого матеріалу, популяризація україно-сербської фольклорної франкіани.

Документація консилиуму включає ілюстративно-аналітичний портрет особистісно-фольклористичних уподобань Каменяра; індивідуально-групові матеріали проєктної діяльності.

Функції учасників на етапах проведення консилиуму. Напередодні консилиуму мають бути знайдені оптимальні способи взаємодії учасників франкознавчих пошуків, розподіляються обов'язки щодо ведення супроводжувальної та консультативної роботи з визначенням приблизних термінів виконання. У ході консилиуму представлення результатів досліджень відбуватиметься за особистісно зорієнтованою технологією.

Рішеннями консилиуму є рекомендації з розробки комплексної програми супроводу, що узгоджується з усіма учасниками і є корисною для зацікавлених сторін навчально-виховного процесу.

Консилиум дозволяє побудувати взаємовідносини учасників, зацікавлених осіб оприявленою тематикою на основі рівноправного співробітництва та особистої відповідальності.

Захід сприяє самореалізації й самоутвердженню юної особистості, розвитку аналітично-мислительної діяльності та майстерності риторики, толерантному відстоюванню власної позиції.

Зачин-посвята есеїстично-настановчий

(на основі авторської роботи Марти Боднарук, учениці Калуської гімназії імені Дмитра Бахматюка, слухачки гуртка мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення Малої академії наук України).

Юний науковець 1. Усе розпочалось із мандрівки... Незабутній досвід, який пізніше переріс в учнівське наукове фольклористичне дослідження із франкознавчої сербістики та декілька інших праць. А ще –

міжкультурний проект, у рамках якого юні ініціативні особистості, окрім колосальної україно-сербської фольклорно-етнографічної та англійської практик, отримали неоціненний досвід толерантного спілкування, навчилися співпереживати й співпрацювати, долати мовні й культурні бар'єри. Зветься проект «Сербські мотиви української дійсності».

Ой, як часто сьогодні ми ставимо собі, здавалося б, просте, але водночас глибинне питання «Для чого я живу? У чому сенс людського буття?». Без сумніву, варіантів відповідей тут безліч. Хтось живе заради популярності та слави, інші шукають насолоди та розваг, мріють про неземні багатства... І лише одиниці насправді усвідомлюють своє призначення – творити добро. Титан українського слова Іван Якович Франко в одній зі своїх поезій писав:

І всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт,
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець, і за нами...

Кожне посіяне вправною рукою на родючий душетрепетний ґрунт зерно рано чи пізно проростає.

Юний науковець 2. Разом із Каменяревими фольклорними студіями сербських перлин духовності ми відкрили для себе дивовижні скарби неповторної фольклористичної сербістики. Радо ділилися ними із сербськими друзями-вуківцями з містечка Крушевац Расинського округу. Разом усвідомили: ми діти тих народів, котрі мають свою неоціненну душетворчу минувшину – перло многоцінне, – і хочуть знати про нього більше... Із ним неодмінно матимемо щастявітне майбутнє! Тому важливо досліджувати, вивчати, аналізувати і пропагувати Каменяреві фольклористичні діаманти із неоцінено глибокої скарбниці фольклору слов'янства...

Юний науковець 3. Усі ми навчалися й навчаємося в міру сил і можливостей у великого Каменяра, брали й беремо його життя і творчість за взірць... Будуємо свою життєтворчість за його проектом істини – «лиш в праці і для праці варто жити!» . Чомусь саме через його рядки приходить усвідомлення важливості особистого бажання та зацікавлення в будь-якому напрямі діяльності, нездоланна надія та віра у те, що незабаром прийде довгоочікуване, добре, нове життя...

Науковець-фольклорист. Фольклор – це не просто безцінна скарбниця народної мудрості, це надбання, без якого були б неможливими становлення і розвиток сучасної літератури. Саме він з далекої давнини приносить сучаснику думки, мрії, сподівання народу, відтворює його боротьбу проти гнобителів чи іноземних поневолювачів.

Михайло Максимович, Пантелеймон Куліш, Павло Чубинський, Філарет Колесса, Михайло Драгоманов, Катерина Грушевська, Олексій Дей та багато інших присвятили себе пошукам і збереженню дорогоцінних народних надбань. Серед цих імен вагоме місце займає постать Великого

співця українського слова Івана Франка. Який він?..

Науковець-літературознавець. Іван Франко – один із визначних представників прогресивної української літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття, був людиною незвичайно широких різносторонніх зацікавлень. У своїй діяльності поєднував працю письменника й журналіста, літературознавця й історика, етнографа й фольклориста, публіциста і громадського діяча. І всю багатогранність, творчу енергію, знання й прагнення підпорядкував єдиній, найвищій меті – служінню народові, боротьбі за його майбутнє. Він мріяв бачити свій народ вільним, на вершині людського щастя, у добробуті й розквіті духовних сил і тому невтомно працював, щоб збагатити культуру, піднести політичну свідомість, активізувати до боротьби за новий вільний суспільний лад.

Головний експерт. Теоретико-методологічною базою франкознавства слугують праці Марка Гольберга, Михайла Возняка, Олексія Дея, Івана Білинкевича, Юрія Бойка-Блохина, Михайла Гуця, Тетяни Рудої, Михайла Яценка та багатьох інших.

Ми ж маємо оцінити внесок Івана Франка у скарбницю української фольклористики, побачити його як ученого, а також провести паралель між українською та сербською народною творчістю в дослідженнях Каменяра.

Жоден із дослідників не висвітлив детально фольклорної діяльності Івана Франка. Участь у сербсько-українському проекті « Сербські мотиви української дійсності» допомогла у вивченні сербського фольклору та у визначенні ролі українського генія на теренах Сербії. Саме в цьому полягає актуальність та оприямнюється новизна результатів консиліуму.

Консиліум розгляне два важливі аспекти франкіани:

1. Практичні й теоретико-методологічні аспекти фольклористики Івана Франка.

2. У вирі сербських фольклорних студій (за результатами міжнародної проектної полікультурної діяльності гімназистів).

Отже, просимо юних науковців приготуватися до висвітлення понятійно-сприйняттєвого арсеналу «Практичні й теоретико-методологічні аспекти фольклористики Івана Франка». Слухацькій аудиторії та експертам радимо занотовувати ключові моменти для подальшої якісної роботи. Слово тримає(-ють) _____.

Практичні й теоретико-методологічні аспекти фольклористики Івана Франка. Перший понятійний арсенал

Науковець-фольклорист. Досліджуючи ритміку в поезіях Івана Франка, зокрема цикл із збірки « Зів'яле листя» , відомий фольклорист Філарет Колесса зазначав, що поет складав ці вірші під мелодії відомих йому народних пісень. Водночас його оригінальність полягала в тому, що він умів створити свій окремий вірш, свою поетичну мову, свій індивідуальний стиль. Але, без сумніву, народні співаки та оповідачі мали великий вплив на формування його літературного хисту. Дві збірки пісень, записані ним ще під час навчання в гімназії, як зауважив М. Возняк, стали не тільки початком

діяльності як фольклориста, а й поштовхом до великої поетичної творчості.

Він згадував про велику роль матері, яка з дитинства передавала синові любов до народних пісень, оскільки сама знала їх без ліку і любила співати малому. «Мої батько й мати, – писав пізніше, – мали дар ... образowego висловлювання своїх думок; правда, батька я затямив дуже мало, бо він відумер мене шестилітньою дитиною і з його оповідань тільки дещо заховалося в моїй пам'яті, зате від мами я позаписував і вивчив напам'ять немало пісень, втім числі також повний весільний цикл». Недаремно любов до народної пісні він назвав «єдиним віном», яке виніс із батьківської хати.

Дві рукописні збірки народних пісень, записаних від матері ще під час навчання в Дрогобицькій гімназії, вважають початком фольклорної діяльності Івана Франка. Про це писав згодом у листі до М. Драгоманова: «Ще в нижчій гімназії я почав збирати пісні народні, спершу від моєї матері, а опісля і в Дрогобичі розпитував свідущих людей (ремісників і т. і.), так що швидко мав мілко списані два товсті зшитки, вміщаючи 800 номерів, правда, в значній часті, коломиїок».

Окремі фіксації датуються 1868 р., коли підліток мав 12 років, хоча народні пісні почав записувати від мами ще в десятирічному віці. Він вважав цей час початком своєї літературної діяльності. «Займаючись більше 12 років збиранням етнографічних матеріалів, а тепер також порівняльними студіями над етнографією слов'янською, і передусім українською, нагромадив я дотепер досить значну кількість цікавих матеріалів (пісень, оповідань, приповідок, анекдотів, вірувань, забобонів і подібних)», – писав Іван Франко польському вченому Ісидору Коперніцькому 27 грудня 1883 р.

Навчаючись у Львівському університеті (з 1875 р.), він розпочав друкувати народні твори в часописі «Друг» під рубрикою «Із уст народу». Разом з тим, при кожній нагоді записував, збагачуючи безцінну фольклорну скарбницю українського народу. До прикладу, перебуваючи на Покутті в Березові Нижнім (1880 р.), за спогадами сучасників, у вільний час ходив на поле, сідав коло селян і просив, аби співали. У селі Нагуєвичі фіксував усну словесність: під час праці на полі, забав на Великдень, на весіллі, вулиці, інколи підступаючи до робітників чи женців, нотував їхні розмови, співанки.

Він навіть у тюрмі зумів записувати народні пісні, казки та легенди, почуті від співкамерників. Мав нагоду зібрати фольклорний матеріал, зокрема невеличкі збірочки приповідок із Крехова, Батятич, Рогатина, Городка, Янова. Та особливо багато цікавого, за словами Каменяра, записано під час коломиїського арешту 1880 р.: «Тут повстала багата збірка приповідок із Ценева, списана з уст Кароля Батовського, не менше багата збірка з уст Івана Васильківського, міщанина з Коломиї, також невеличкі збірочки ... з Матієвець, Гвіздця, Богородчан, Тулукова та інших покутських місцевостей, записаних від різних ... принагідних арештантів».

Окрім приповідок, Іван Франко записував народні пісні. У львівській (1877 р.) та коломиїській (1880 р.) в'язницях записав близько сотні, що

пізніше опубліковані у книзі «Народні пісні в записах Івана Франка», яку упорядкував О. Дей. Крім цього, він фіксував колядки та щедрівки («Ой бувай же здоров, гречний сподару»), весільні («Ой з суботоньки на неділеньку», «Кому ти ся, Йвасеньку, кланяєш»), балади («Ей, вийшла, вийшла подолянка по воду», «Як поїхав Васюненко на полювання»), історичні («Ой попід гай зелененький»), рекрутські та жовнірські («Журилася мати много», «Прийшов сотник, прийшов віт»), про кохання й родинне життя («Жалі мої, жалі, великі, немалі», «Ой світи, світи, місяченьку»), жартівливі й танцювальні («Ой там, ой там коло млина», «Сабадашко моя»). Респондентами були Михайло Теслюк із Батятич (23 тексти), Кароль Францишкевич із Рогатина (6 пісень), Францішек Батовський із села Цінева Коломийської округи (32 пісні), Яків Сидорук із с. Чортовець Обертинського повіту (6 пісень), Іван Васильківський із с. Уторопи Коломийської округи (2 пісні) та ін.

Своїми фольклорно-етнографічними записами збирач започаткував на сторінках часопису «Світ» відділ «Знадоби до вивчення мови й етнографії українського народу». Тут поміщені його записи пісень, етнографічно-статистичні нариси та стаття «Децо про Борислав», де автор наводив цікаві зразки пісень про ріпників і подавав свої роздуми про новотвори. Уже тоді він обґрунтував вимоги до записування народної словесності, подав широкі нариси про носіїв фольклору, про причини виникнення тієї чи іншої пісні.

Після того, як перестав виходити часопис «Світ» (1882 р.), Іван Франко друкував фольклорні матеріали у альманасі «Зоря». Тут уперше опублікована його стаття «Жіноча неволя в руських піснях народних». Значну частину творів, аналізованих у статті, зібрав особисто, а чимало – Михайло Павлик. Бажаючи розширити фольклористичні студії на сторінках «Зорі», звертався до відомих учених із проханням надсилати свої матеріали й дослідження. Зокрема М. Драгоманову повідомляв, що хоче «завести» в «Зорі» постійну рубрику.

У 1880-х роках Іван Франко став організатором фольклорно-збирацької роботи в «Етнографічно-статистичному гуртку», що почав діяти восени 1883 р. у Львові при студентському товаристві «Академічне братство». Після виникнення гуртка він писав до М. Драгоманова: «Надіюсь, що з весною, одна з перших екскурсій нашого кружка піде до Синевідська (нині Сколівський район на Львівщині), щоб вислідити докладно відносини, життя і погляди тої одинокої в нашій краї торговельної спілки-осади. Надіюсь відтам много цікавого». Крім того, він організував цілу сітку кореспондентів. До нього зверталися записувачі народних пісень, надсилаючи з різних кутків Галичини фольклор. Від імені гуртка розсилав запрошення зайнятися збором народної творчості та стати членом «кружка».

Гурток планував розгорнути широку народознавчу роботу практичного й науково-теоретичного характеру. З метою одержання наукової літератури гуртківці розсидали листи до «Географічного товариства» в Петербурзі,

до «Імператорського товариства історії і старожитностей» у Москві, а також до відомих учених. Вони виголошували доповіді, реферати, студіювали праці не тільки вітчизняних і російських фольклористів, а й представників інших європейських народів. Діяльність гуртка Іван Франко постійно намагався спрямовувати в русло компаративістики.

Каменяр продовжував збирацьку діяльність і в 1890-х рр. Будучи активним членом Русько-української радикальної партії, беручи участь в агітації, він об'їхав майже всю Галичину, зустрівся з багатьма цікавими співрозмовниками, записав чимало пісень і народних приповідок. Це видно з його листа до М. Драгоманова від 5 квітня 1892 р.: « Я нетерпляче дожидаю віча на Вижниці, а коли його не буде, то літом виберуся в ті сторони з запасом грошей і буду полювати на рукописи, а також на казки. Бажав би після приповідок зладити і видати збірку галицьких казок, і вже тепер нотую собі імена народних оповідачів, до котрих опісля удамся, щоб позаписувати їх скарби» .

Публікації народної творчості в часописі «Жите і слово» , який видавав Іван Франко разом зі своєю дружиною (1894–1897 рр.), також сприяли розгортанню збирання. У журналі створена фольклорно-етнографічна рубрика «Із уст народу» , де друкувались твори фольклористів із різних куточків України.

Із 1895 р. товариство імені Тараса Шевченка видавало «Етнографічний збірник», чії популяризаційні можливості були набагато більшими, аніж рубрики часопису. Як голова Етнографічної комісії, створеної у травні 1898 р., Іван Франко розгорнув активну організаторську та збирацьку роботу. Літо 1900 року рясніло науковими експедиціями, здебільшого пошуками матеріалу для збірки галицьких народних приповідок (саме ця добірка мала незабаром вийти друком як десятий том «Етнографічного збірника»), а ще для збірки колядок та щедрівок. Найважливіша з тих екскурсій була до села Довгого Стрийського повіту, де збирач відшукав багатий і гарний рукописний зшиток щедрівок.

Його активна діяльність в Етнографічній комісії, як зауважив О. Дей, гідна подиву. Він керував виданням «Етнографічного збірника», систематизував, складав покажчики, упорядкував понад тридцять одну тисячу приповідок, збірку «Людових вірувань на Підгір'ю», листувався зі збирачами з усіх кінців України, сам записував з пам'яті або з народних уст багато творів. Упродовж майже 20 років під керівництвом Івана Франка вийшло понад 30 томів «Етнографічного збірника», серед яких видатним явищем є «Галицько-руські народні приповідки». Загальний його доробок – понад чотириста пісень і близько тисячі трьохсот коломийок.

Останню декаду свого життя письменник присвятив збиранню історичної народної поезії для «Студій над українськими народними піснями» . Із його ініціативи створена школа збирачів та дослідників усної словесності. 1907 року у газеті «Буковина» він опублікував оголошення

про створення комісії, яка мала на меті зібрати буковинські та галицькі пісні в Австро-Угорській імперії. Саме з-під його організаторського крила розпочали фольклористичну діяльність українські етнографи Станіслав Людкевич, Філарет Колесса, Осип Роздольський, Володимир Охримович.

Отже, геніальний поет, відомий учений ніколи не цурався творчості рідного народу. Він мріяв бачити його вільним, на вершині людського щастя, у добробуті й розквіті духовних сил і тому невтомно працював, щоб збагатити його культуру, піднести політичну свідомість, активізувати до боротьби за вільний суспільний лад, зберегти неоціненні скарби минувшини.

Науковець-етнограф. Іван Франко стверджував, що фольклор є цінним науковим матеріалом не лише для філолога (літературознавця чи лінгвіста), а й історика, психолога. Спонукав своїх кореспондентів записувати кожен факт, оскільки найменша дрібниця, найменша фраза могли бути важливим матеріалом для вивчення психології, світогляду, культури народу.

Тому з такою енергією заохочував інших, організовував навколо себе молодь, котра могла цю роботу виконувати. Не секрет, що на той час не кожна освічена людина мала уявлення про усну словесність. Письменник із прикрістю згадував про зустріч в Долині (тепер Івано-Франківська область) з одним учителем, «просвітителем мас темних», якому довелося пояснювати, що таке народні твори. Виявляється, він не знав, що між простим народом є якісь пісні, а тим більше не уявляв собі, що вони, ці пісні, можуть когось зацікавити як предмет наукових досліджень. Такі випадки, на жаль, були непоодинокі. На їх фоні ще більше виділяється постать великого поціновувача і збирача усності, яскравіше розкривається його значення та роль у фольклорно-збирацькій роботі, зрештою як будителя духовного життя.

Як зазначено вище, Іван Франко не лише сам використовував будь-яку нагоду для фіксування усної словесності, а й спонукав до цього інших. У вісімнадцятирічному віці (1874 р.) він заохочував Ольгу Рошкевич до записування весільних обрядів і пісень у Лолині, які пізніше в його упорядкуванні вийшли у виданні Краківської академії наук (1886 р.), а українською мовою побачили світ лише 1970 р. у збірнику «Весілля» під заголовком «Обряди і пісні весільні люду руського в селі Лолин Стрийського повіту». Кілька років перед тим у листі від 2 січня 1879 р. до коханої писав: «А там під час свят (Різдвяних. – Авт.) не забудь вечерами дещо собі позаписувати – може, деякі колядки, слова тощо, може, сцени, анекдоти, характеристики людей – се ж усе для тебе майбутньої письменниці, самі важні речі і придадуться дуже».

Науковець-міжнародник. Іван Франко, як дослідник української наукової творчості, був палким прихильником порівняльного методу в студіюванні творів усної словесності. Найважливішою його працею «на цім полі» є «Студії над українськими народними піснями», де зроблено своєрідний інвентар історичних народних пісень про турків, татар і козаків.

«Студії...» дали дослідникам науково оброблені твори, що належать до XV – першої половини XVII ст.

У «Передньому слові» до «Студій...» Іван Франко зробив короткий огляд праць своїх попередників (М. Костомарова, М. Драгоманова, Павла Житецького, Олександра Веселовського, Ореста і Всеволода Міллерів, Іржі Полівки), що завершувався висновком автора про потребу спеціального дослідження українських народних пісень, де було б перебрано текст за текстом, варіант за варіантом, що дозволило б «пов'язати ті пісні скільки можна з певними територіями нашої країни, з певними історичними традиціями, з культурною і політичною еволюцією нашого народу».

Однією з перших пісень, яку він розглянув у «Студіях...», була про Стефана-воєводу, що записана в 1571 р. в Чехії, потрапивши туди з Венеції. Іван Франко дійшов висновку, що твір не є історичним в основі, проте порушує питання, про якого воєводу йдеться. Дослідника, в принципі, цікавили історичні реалії пісень, що стають у нагоді при хронологізації пам'яток усної словесності.

У ще одній досліджуваній у «Студіях...» баладі «Іван і Мар'яна» теж описано історичний факт. У ній йдеться про те, що й Іван, і турчин стріляють із лука, а Мар'яна їде на коні, як і слід степовій козачці, що для Івана Франка стало виразною вказівкою на XV – XVI ст. Та були в цій пісні факти, що зовсім не відповідали українській дійсності. Так, у пісні «Іван і Мар'яна» нема мови про напад: турчин приїздить до Івана як знайомий до знайомого чи радше – як пан до підданого. Він хоче купити у нього жінку, яка дуже сподобалась йому. Коли Іван не захотів продати жінки, пан пригрожує бійкою. «Таких відносин у нас ніколи не було; се відносини завойованого краю, де турки-пани і мають право поводитися з християнами, як самим хочеться, а християни не мають ніякої правної оборони від їх утисків. Такі відносини – маємо на се величезну силу свідочств – були в XV–XVII віках у Сербії, Болгарії, але не у нас. А в такому разі виходить, що основа сеї пісні ... була занесена до нас із південнослов'янських країн захожими співаками...». Щоб підтвердити свої здогади, вчений вивчав схожі сербські та болгарські пісні.

Не можна не згадати його захоплення піснею про Байду, якій присвятив чималий розділ «Студій...». Він згадував пісню серед турецького циклу, складеного у XV – XVI ст., і вважав, що вона ставить два види питань: щодо тексту і щодо історичної основи. Реконструюючи текст, учений замислювався ще над одним цікавим питанням: що завело Байду до столиці турецьких султанів Царгорода? Детально аналізуючи розмову (звісно, у пісенному варіанті) Байди і султана (через посланців або через листування), дослідник писав: «Історично се мало правдоподібне, але поетична творчість має свою окрему логіку, по якій політичні, релігійні чи суспільні антагонізми представляють як суперечки, свари або боротьба двох осіб». Отже, Іван Франко, аналізуючи українську народну творчість про турків, татар і козаків

розрізняв, що саме належить до поетичної, а що до історичної традиції.

Здійснюючи у «Студіях...» розбір народної пісні про Коваленка, він не тільки згадував про два століття татарського свавілля в Україні, а й подавав звіт записок польських літописців Мартіна Кромера, Мартіна Бельського, Мацея Стрийковського про татарські напади на Україну в XV столітті. Найважливішою була оповідь М. Кромера про забирання татарами женців із поля в ясир, бо давала можливість віднайти основний мотив пісні про Коваленка і віднести її виникнення до 1452 р. Як видно, тільки після детального вивчення історичних матеріалів, Іван Франко приступив до реконструкції тексту. У пісні немає суто історичних подій та їх аспектів, але вона додавала до літописних переказів польських хроністів живі риси з побуту українця другої половини XV ст. Таким чином, окремі розвідки «Студій...» автор присвячував не тільки аналізу популярних народних пісенних текстів, а й методологічним принципам їх вивчення.

Якщо враховувати всі вищеподані факти, можна стверджувати: наукова праця Івана Франка «Студії над українськими народними піснями» відіграла чималу роль у творенні українського етнографічного фундаменту та показала перспективи порівняльного вивчення усних народних традицій різних народів, пов'язаних історичними зв'язками. Його міркування про південнослов'янську основу багатьох творів української народної словесності не втратили свою наукову актуальність і сьогодні.

Головний експерт. Подякуймо доповідачам за ґрунтовні виступи. Запрошую до слова експертів.

(Експерти виголошують свої міркування з приводу почутого.)

Дякую експертам за резюмування виголошеного матеріалу.

У вирі сербських фольклорних студій.

Другий понятійний арсенал

(за результатами міжнародної проектної полікультурної діяльності гімназистів).

Головний експерт. Поетика Івана Франка позначена тією майстерністю, яку формує тонке відчуття рідного слова та засвоєння багатовікового народнопісенного досвіду, який є тим безцінним скарбом, що його творець шанував понад усе:

Криниця та з живою, чистою водою –
То творчий дух народу, а хоч в сум повитий,
Співа до серця серцем, мовою живою.
Як початок криниці нам на все закритий,
Так пісня та з джерел таємних ллєсь сльозою,
Щоб серце наше чистим жаром запалити!

(«Народна пісня» із циклу «Сонети»)

Наступна наша розмова не лише про пісню в прямому розумінні, але дотична до неї, бо торкається паралелей душі сербського й українського народів.

Уже четвертий рік поспіль Євроклуб Калуської гімназії імені Дмитра Бахматюка та гурток мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення МАН співпрацюють з Основною школою імені Вука Караджича міста Крушевац Расинського округу Республіки Сербія в царині полікультурного учнівського обміну. Отже, знову надаємо слово юним науковцям, які пропонують нам висновки своїх міркувань із теми «У вирі сербських фольклорних студій». Слово тримає(-ють) _____.

Науковець-міжнародник. Проект «Сербські мотиви української дійсності» Калуської гімназії імені Дмитра Бахматюка допоміг нам досягнути Каменяреву й свою патріотичність.

Розподіл ролей та обов'язків у рамках проекту базується на паритетності довір'я, креативності, фандрейзинговій діяльності усіх учасників проекту. Сторони за обопільною згодою готують тренінгово-культурологічну міжетнічну програму: розважально-пізнавальні заходи, концертно-фестивальну етно- й книгопопуляризаційну діяльність; у електронному режимі домовляються із партнерськими організаціями з-за кордонну про забезпечення харчуванням, належним побутом усіх учасників проекту (в родинях) і їхніх координаторів (в готелі), здійснюють попередній психолого-педагогічний відбір проектантів.

Діяльність у рамках проекту спрямована на пізнання повсякдення ровесників із Сербії, Македонії, Словенії, Нідерландів, Туреччини і популяризацію їх фольклорних надбань.

Це комунікативно-дослідницький, духовний життєтворчий практикум полікультурного співіснування, адже юні ініціативні особистості, окрім колосальної фольклорно-етнографічної та англомовної практик, отримують неоціненний досвід толерантного спілкування «з середини»: проживають у сім'ях своїх закордонних друзів, займаються спільною діяльністю в закладах сторони, що приймає, разом відпочивають, навчаються співпереживати й співпрацювати, долати мовні й культурні бар'єри. Вміють гідно представити себе, свій учбовий заклад, батьківщину, Україну на міжнародному рівні.

Сучасна молода людина має недостатнє уявлення про своїх ровесників за кордоном. І від того, звідки вона черпатиме інформацію, як здобуватиме собі довіру серед ровесників у світі, залежить не лише її майбутнє, але й позиціонування своєї батьківщини на рівні з іншими.

Цільові групи беруть участь у заходах проекту, отримують консультації, проходять навчання та користуються іншими послугами в рамках проекту. Групи відбираються за рейтингом участі в попередніх проектних акціях та локальних проектах і заходах, навчальних досягнень із базових предметів. Коефіцієнт корисної дії на духовно-пізнавальному рівні через фольклорне розмаїття від таких зустрічей надзвичайно високий.

Мета проекту – пізнати із середини освітньо-культурні пріоритети й побут своїх іноземних ровесників, довідатися про грані взаємин у минулому й можливості творення безпечного мирного толерантного майбутнього на

основі розвитку лідерських, міжетнічно-комунікативних, духовно катарсичних якостей для власного незаангажованого пізнання себе в світі й світом – нас.

Завдання проекту: презентувати досягнення школярів Калущини, Прикарпаття, України; заохочувати молодих лідерів до впевнених кроків на шляху до демократії; сприяти встановленню контактів і співпраці між представниками різних етнічних груп, націй і народностей; мотивувати важливість стимулювання розумових здібностей і знань для формування чіткої громадянської позиції через глибинне знання рідної мови, історії, культури, власної фаміліології, історії повсякдення рідного краю, вивчення іноземних мов як інструменту міжетнічного толерування, недопущення проявів шовінізму, сепаратизму, ксенофобії; пізнавати культуру приготування й споживання їжі представників різних етносів, субетносів України й країн-партнерів; з'ясувати головні тенденції та закономірності розвитку міжетнічних культурно-освітніх зв'язків й активізувати «збирання» національної культури та відродження багатовікової традиції взаємин України і країн-партнерів.

Результативність виконання завдань: налагодження керівниками, координаторами контактів і тривалого стабільного спілкування з іноземними партнерами в інтернет-мережі; оформлення супровідної проектно-реалізаційної документації; проектний фандрейзинг і складчина; розробка програм тренінгів, майстер-класів для мотивації важливості стимулювання розумових здібностей і знань; представлення культурологічного, зокрема й фольклористичного, матеріалу своїм закордонним друзям і їхнім родинам, пізнання й запозичення їхнього.

Готуючи матеріали проекту щороку ми натрапляємо на українсько-сербські культурні пласти, зокрема й пов'язані з фольклористичною діяльністю Івана Франка.

Науковець-фольклорист. Сербський фольклор (особливо епічні пісні) зацікавив Івана Яковича ще під час навчання в Дрогобицькій гімназії. Згодом у журналі «Друг» з'явилася його розгорнута рецензія на відоме свого часу видання сербських пісень Михайла Старицького.

Рецензент подав коментарі щодо особливостей збірки М. Старицького, переказуючи зміст тих сербських пісень, які вважав найдовершенішими. До цього списку ввійшли «Банович Страхиня» і «Косове поле» (останню він назвав «Іліадою»). Епічна розповідь «Косового поля» уявлялася вченому «широкою лицарською бесідою, супокійним глибоким Дунаєм, рівною, барвною, поєдинною». Таке порівняння, ймовірно, походить від оцінок Вука Караджича, котрий сербські народні пісні порівнював із «Одіссеєю» та «Піснями Оссіана» Джеймса Макферсона.

На думку Івана Франка, за формою сербські епічні пісні нагадували давньоруські билини, водночас відрізняючись за змістом. Тут він цілком погоджувався з думкою Олександра Пипіна, висловленою у статті «Перші

чутки про сербську народну поезію», де основна відмінність між ними вбачалася в обставинах життя цих народів. Разом з тим, він знаходив немало спільного між сербськими юнацькими піснями та українськими думами.

Іван Франко глибоко торкався теми історизму сербського та українського епосу. В праці «Як виникають народні пісні» (1887 р.) він звертав увагу на питання правдоподібності змісту сербських епічних пісень, зазначаючи, що всі вони (зокрема, твори косовського циклу та пісні про Марка Королевича) не лише «набирають європейського розголосу», а й «стають матеріалом, на основі якого (Йоганн-Христіан) Енгель майже дослівно оповідає Європі історію падіння сербської самостійності».

Чималий вклад український фольклорист зробив у вивчення віршування сербських пісень. Порівнюючи ритміку українських дум та сербських юнацьких пісень, він резюмував: останні «складені переважно п'ятистопним хореем», а «українська дума відзначається великою свободою ритму, складу і стиха». Мінливим є і тон оповіді в наших думах («із тужного, сумного в жартівливий, а то й їдко несмішливий»), чого «в сербських... ніколи не стрічаємо». Таку відмінність він пояснював відносно різними умовами повсякдення народів, хоча цей аргумент видається непереконливим: мовляв, «козацькі думи склалися по більшій часті в козацьких куренях, де кипіло ненастанно воївне життя, де рідко й чутка доходила про тихий супокій життя родинного; лицарям тут ніколи було убирати свої думи в гладку форму, ніколи було думати о однолітнім тоні. Дума задержувала характеристичні признаки їх, їх щоденні поговірки, загалом, фізіономію їх власного розгульного життя. На противагу козакам, сербські воїни після битв вертали додому, і серед тихого родинного життя на основі оповідей-спогадів і творилися пишні співи про давню славу...».

Український композитор Микола Лисенко писав про чи не генетичну близькість сербських пісенних мелодій і українських народних історичних дум. Цю думку згодом уточнив Філарет Колесса, доповнивши її болгарськими і турецькими паралелями. Натомість Іван Франко не одразу торкався проблеми генетичного зв'язку форми українських народних дум і сербських пісенних розмірів. Лише дещо згодом повернувся до цієї проблеми, фактично підтримавши висновки Олександра Потебні та Миколи Сумцова.

Цікавими є спостереження вченого над текстом вже згаданої української балади «Іван і Мар'яна». Не знайшовши жодних сюжетних паралелей змісту цієї балади з історичними реаліями українського життя XV – XVI ст. (тобто часу, коли, як гадав Іван Франко, і була створена пісня), він писав: «Виходить, що основа сеї пісні не постала на нашім ґрунті, а була занесена до нас із південнослов'янських країв захожими співаками, про яких гостювання в нашім краї маємо немало писаних свідоцтв із XVI та XVII в.». Щоб підтвердити свої здогадки, він звернувся до текстів аналогічних сербських та болгарських пісень, особливо перекладеної ним же українською

мовою пісні «Зрада жінки Груя Новаченка».

Схожі за сюжетом, ці твори все-таки різняться між собою. Сербська пісня відзначається більш ускладненим та розлогим сюжетом, який має цілком інші ходи: тут окрім чоловіка і дружини є ще й їхній син Степанко, котрий врешті допомагає батькові перемогти турків; далі йдеться про те, що Груйо Новаченко нагодував у корчмі сина, своїм голосним співом розбудив дружину-зрадницю Максимію, а згодом і спалив її.

Українська балада натомість будує сюжет по-своєму: Іван, одружившись із Мар'яною, покинув козакування, почав обробляти своє поле. І ось до їхньої оселі приходить пан турчин із «пропозицією» продати йому Мар'яну. У відповідь Іван викликає супротивника на поєдинок, під час якого Мар'яна не лише не допомогла чоловікові, а й разом із турчином (котрий обіцяв їй заможне життя) зв'язала Івана (нагадаю, в сербській пісні дружина Груя забороняє синові розбудити чоловіка, коли їдуть три турки-вояки). Якщо Груєві його син врешті допоміг перемогти супротивників, то Іван одержує перемогу хитрістю: він каже турчинові, що там «Край діброви є два дуби, / на них сидя два голуби. / Як би їх тут та й убити, / вечереньку зготовити?» , але натомість убиває самого турчина. Такий сюжетний мотив можна зіставити хоча б із відомою «Піснею про Байду» («В Цареграді на риночку»), що і робить далі дослідник, зазначаючи, що цей мотив у «Пісні про Байду» походить саме із балади «Іван і Мар'яна» .

Порівнюючи українські та сербські фольклорні твори, Іван Франко прийшов до висновку, що їх закінчення суттєво відрізнялися. Поза увагою вченого не залишилися певні нюанси фінальних сцен, зокрема цілком різні благання обох невірних дружин про помилування: якщо Максимія із сербської пісні просить чоловіка пожаліти її красу (той запалив дружину), то Мар'яна каже: «Ой Іване-Іваночку, / Най ті знесе сумліїнечко. / Подаруй ми цес разочок. / Не роби ми загибочок! / Буду других научати; / Треба вірнов мужу бути» .

Відомий фольклорист зачіпав тему мусульманства в українській та сербській літературі і народній творчості. Учений зазначав: «Не слід, однак, думати, що мусульмани відносно слов'янського світу відігравали виключно винищувальну та спустошувальну роль». Іван Франко показував, що ці сусіди були «неприємними і страшними, але там, де вони здобули собі повне панування, вони виявляли у багатьох відношеннях гуманність, терпимість до іновірців і давали доступ до цивілізації» . Дослідник закріплював свої слова прикладами із сербського фольклору: «Юрій Смедерявац (Юрій Бранкович) питає Янка Сибіяннина: «Якщо тобі Бог допоможе перемогти турка, то яку ти залишиш нам віру?» Той відповів: «Я залишу вам віру угорську, щоб ви відправляли меси (служби Божі), вірили в Рим і в папу». А турецький султан на таке ж запитання відповідає: « Я побудую поряд церкву і джамію: хто вірує в Христа, той хай іде до церкви, а хто молиться Магометові, хай іде до джамії» .

Загалом, сербські пісні для Івана Франка стали не тільки пошуково-дослідницьким об'єктом, але й цікавили його як читача, котрий був завзятим естетом і поціновувачем інтернаціонального фольклору: «В вільних хвилях упиваюся сербськими піснями Вука і перекладую з них, що мені особливо сподобається».

Науковець-міжнародник. Як палкий фанат сербського фольклору, Іван Франко не міг не цікавитись творчістю видатного сербського етнографо-фольклориста Вука Караджича. Це захоплення спричинене й схожістю обох велетів слов'янської літератури: обидва були талановитими мислителями, істориками, лінгвістами, фольклористами. Таким чином, перший мусив знати про другого, про його збірки сербських пісень ще зі студентських років.

У листі Каменяра до Володимира Давидяка від 27 травня 1874 р. подані конкретні згадки українського вченого про Вука Караджича. «Так само рад би-м прочитати збірник пісень сербських Вука Стефановича Караджича або інших, бо слов'янська поезія народна мене найбільше займає...» .

Збірки пісень, видані В. Караджичем, І. Франко, очевидно, читав ще в 70-х рр. XIX ст. Захоплювався ними й пізніше. Про це свідчать його фольклористичні праці і особливо лист до М. Драгоманова від 22 серпня 1891 року: «Хотілось би мені роздобути ... видання пісень Вука Караджича, те, що тепер почало виходити». Очевидно, що бажані книги одержав від наддніпрянця незабаром.

У його особистій бібліотеці, що знаходиться у відділі рукописів Інституту літератури імені Тараса Шевченка Національної академії наук України і складається з понад 6 тисяч книжок, зберігаються перший том В. Караджича видання 1887 р. і перший та третій – з дев'ятитомного видання 1891 і 1894 рр., які просив надіслати М. Драгоманова. В книгозбірні зберігаються й екземпляри з перекладами та дослідженнями сербських пісень на основі збірок В. Караджича російською, польською, чеською та іншими мовами, також словник сербської мови В. Караджича.

Вука Караджич мав значний вплив на творчість Івана Франка. Так, його стаття « Як виникають народні пісні », надрукована в 1887 р., написана під впливом вражень від збірок серба. У 1893 р. в журналі «Народ» (№№ 16, 18, 21, 23, 24) опублікована робота «Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер », де з-поміж учених-славистів названо В. Караджича. Того ж року з-під пера Івана Франка вийшла публікація « Літературне відродження полудневої Русі і Ян Коллар », де йдеться про Вука Караджича як лінгвіста, вплив якого позначився і на Галичині. Характеризуючи культурне життя в Галичині на початку XIX ст., де йшла завзята боротьба в галузі мови, і, відзначаючи низький рівень цього культурного життя, автор зазначав, що вже тоді прогресивні діячі почали звертатись не до польської, латинської чи німецької мов, а до рідних джерел. Із таких, власне, він виокремлював Маркіяна Шашкевича, який перший в західних областях України писав народною мовою і виступив у боротьбі проти Йосипа Лозинського, що радив

друкувати українські речі латинською азбукою. На М. Шашкевича, як і на інших прогресивних діячів культурного відродження в Галичині, впливав В. Караджич.

В уже розглянутих «Студіях над українськими народними піснями» Іван Франко теж неодноразово цитував місця з багатого зібрання сербських і хорватських пісень Вука Караджича. Про нього згадував і в статті «Осип Бодянський», вперше надрукованій у Львові в 1903 р.

Загалом, у 1890-і роки галичанин із захопленням студіював та використовував праці свого сербського колеги. Особливе зацікавлення викликали гайдуцькі пісні, оскільки в них висвітлено боротьбу південнослов'янських народів проти турецької неволі. Саме ці твори нагадували українському фольклористу відчайдушний спротив опришків іноземному гніту.

До збірок пісень видатного серба звертався Іван Франко під час перекладацької діяльності. Із добірок В. Караджича він переклав одинадцять творів: «Мати святого Петра», «Найбільші гріхи», «Невдячні сини», «Диякон Степан», «Неволя Стояна Янковича», «Жінка багатого Гавана», «Зрада жінки Груя Новаченка», «Жінка огняного змія», «Юнак застрілив вілу», «Пряха і цар», «Як Христос хрестився». Зокрема у 1895 р., в журналі «Житє і слово», надрукував уже оглянуту сербську гайдуцьку пісню «Зрада жінки Груя Новаченка», що взята з третьої книжки пісень В. Караджича «Сербські народні пісні». Серед недрукованих перекладів сербських пісень важливе місце займає цікавий варіант народної балади «Неволя Стояна Янковича».

Вук Караджич помер 7 лютого 1864 року і похований у Відні. Проте у 1897 р. відбулося перепоховання визначного сербського лінгвіста в Белграді. До числа запрошених входив Іван Франко. На підтвердження цього факту в архівах зберігається адресоване на його ім'я запрошення. Однак з невідомих причин українцеві не пощастило побувати на Белградській перепоховальній церемонії.

Як бачимо, Іван Франко постійно цікавився творчістю видатного серба. Однією з причин була спільність їхніх уподобань та інтересів: обидва вбачали у детальному вивченні фольклору своїх народів надію на їх визволення. Схожість історичної минувшини українців та сербів спонукала Івана Франка популяризувати Вука Караджича. Саме цей сербський філолог, мислитель, лінгвіст та фольклорист став кумиром для українського Каменяра. Як Вук Караджич, так Іван Франко зробили неоціненний внесок в сербську та українську фольклористику, ставши дороговказами для своїх народів.

Тематико-понятійне резюмування

Головний експерт. Дякуємо промовцям. Прошу слухацьку аудиторію зосередитися, щоб пригадати опрацьований матеріал, а шановних експертів зробити резюмування.

Експерти виголошують свої міркування з приводу почутого.

Дякую колегам-експертам.

Серед представників української нації ми знаємо багато справжніх патріотів. Але постать Івана Франка була й залишається визначальною. Справа в тому, що світоглядність цієї особистості спрямовувалася не просто на власну самоідентичність, а на радикальні зрушення в українському суспільстві в напрямку керованого еволюційного процесу, в основі якого – етнічна і культурологічна глибина. Творчість народу, оприявлена у фольклорі.

На консиліумі нам вдалося виконати усі завдання: усвідомлено пізнати роль і місце фольклористичних уподобань Каменяра у становленні національної свідомості українців; ретельно провести вибірковий компаративний аналіз зразків народного мелосу, який розділяють кордони; здійснити пошук слідів сербських уснопоетичних уподобань і контактів митця шляхом інтерв'ювання учасників міжнародного українсько-сербського проекту «Сербські мотиви української дійсності», членів творчих, наукових гуртків.

Із проаналізованої юними науковцями джерельної бази зримо проступає така особливість фольклориста: він ніколи не цурався творчості рідного народу, невтомно працював над збором і аналізом уснопоетичних надбань українців, щоб збагатити нашу культуру, зберегти неоціненні скарби народної творчості, вивчати свій народ у всій його багатоаспектності й різногранності. Дитяче та юнацьке захоплення фольклором переросло у зрілі глибокі наукові студії. Усна словесність була об'єктом його дослідження впродовж майже півстоліття. Він відіграв чималу роль у виробленні та утвердженні наукових засад збирацько-дослідницької роботи, чим уніс неоціненний вклад в українську фольклористику.

Заслуга фольклориста ще й у тому, що він не просто активізував інтелігенцію на експедиційну діяльність, а й розробив методологічні засади вивчення народних культурних надбань, збагатив українську фольклористичну науку потужною джерельною базою не лише національного, а й загальноєвропейського штибу. До того ж він палкий прихильник порівняльного (компаративного) методу в дослідженні фольклору, тобто створив міцний фундамент та показав перспективи порівняльного вивчення усних народних традицій різних народів, пов'язаних історично.

Упродовж життя Іван Франко надзвичайно цікавився проблематикою слов'ян. Його міркування про південнослов'янську основу багатьох творів української народної словесності не втратили свою наукову актуальність на теперішній день. Отже, його фольклористична діяльність – це не лише національний раритет самозбереження, самоусвідомлення, самоствердження,

а й пріоритетний аргумент для безпечного співіснування у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій О. Микола Євшан (Федюшка). Життя і творчість. В десятиліття його смерті. 1919–1929 / Олесь Бабій [Текст]. – Львів, 1929.
2. Возняк М. З життя і творчості Івана Франка / Михайло Возняк. – К., 1955.
3. Гольберг М. Південні слов'яни в особистій бібліотеці І. Я. Франка [Текст] / Марк Гольберг // Радянське літературознавство. – 1960. – № 2.
4. Гольберг М. Я. Іван Франко та українсько-сербські культурні зв'язки / М. Я. Гольберг [Текст]. – Львів : Світ, 1991.
5. Драгоманов М. Листи до І. Франка і інших / М. Драгоманов [Текст]. – Львів, 1908.
6. Колесса Ф. Народнопісенна ритміка в поезіях І. Франка / Ф. Колесса [Текст] // Колесса Ф. Фольклористичні праці. – К., 1970.
7. Маланюк Є. Франко як явище інтелекту / Є. Маланюк // Книга спостережень. – Торонто, 1962. – Т. 1.
8. Міжслов'янські фольклористичні взаємини [Текст]. – К. : Видавництво АН УРСР, 1963. 9.
9. Народні пісні в записах Івана Франка / упорядкування, вступна стаття і примітки О. І. Дея. – К., 1981.
10. Півторак О. Сербські мотиви української дійсності: лінгвокультурний пост-проектний полілог на тлі міжетнічних взаємин калушан [Текст] / О. Півторак, Л. Терешків, В. Півторак // Методичні діалоги – журнал для вчителів української мови й літератури. – 2013. – № 11.
11. Франко І. Вибрані статті про народну творчість [Текст] / упор. О. Дей. – К., 1955.
12. Франко А. Колядки й щедрівки з Калущини – в особистому архіві Івана Франка [Електронний ресурс] / А. Франко, О. Франко // Дзвони Підгір'я. – Режим доступу : <http://dzvony.com.ua/>.
13. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко [Текст]. – К. : Наук. думка, 1976–1986.
14. Франко І. Моя любов: поезія [Електронний ресурс] / І. Франко. – Режим доступу : <http://i-franko.name/uk/Verses/ZVershynINyzyn/Ukrajina/MojaLjubov.html>.
15. Franko I. Przyczyunki do podan o Mahomecie u Slowian / I. Franko // Wisla. – 1894. – т. VIII.
16. Франко І. Сербські народні думи і пісні (з приводу перекладів М. Старицького) / І. Франко [Текст] // Франко І. Вибрані статті про народну

творчість. – К. : АН УРСР, 1955.

17. Франко І. Студії над українськими народними піснями / І. Франко [Текст]. – К.– Львів, 1913.

18. Франко І. Студії над українськими народними піснями / І. Франко [Текст] // Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах: т. 42. Фольклористичні праці. – К. : Наукова думка. – 1984.

Віталій ПІВТОРАК, Оксана ПІВТОРАК
ДУХ МІЖЧАССЯ

Подієвий біобібліографічний паралелоїд громадянськості на тлі ювілею В'ячеслава Чорновола

Духовні, політичні лідери нації або ж народжувалися на славетній Гуцульщині, або ж вросли в неї душею, черпали вільнокрилу насагу її гордочолих гір. Плекали в собі отой ОРЛИНИЙ ДУХ КАРПАТ, щоб передати його нащадкам. Щоб жити вічно в пам'яті тих, хто йдуть за ними. Бо Їхні діяння – еквівалент яких не проста гірська порода, а коштовний злиток у скарбниці духу людства. Таким був і Вячеслав Чорновіл. Переглядаючи його світлини в електронній мережі, надибали цікаво скомпоновану, символічну: під змучено-натхненним профілем політика-націоналіста – зображення самодостатньої пружної краплини золота, яка «провокує» тугу цівку, виблискує поруч із емблемою Міжнародного монітарного (валютного) фонду – символу незнищенності й невичерпності світових багатств. Так, хтось влучно підмітив: дух українського державотворця – всесвітній набуток. І не випадково цьогорічний перший урок у навчально-виховних закладах Прикарпаття – «Вячеслав Чорновіл. Все, що мав у життю, він віддав для одної ідеї...» – саме про цю знакову постать українського державотворення, лідера нації. Про нього є інформація у вітчизняних і закордонних книжково-журнальних виданнях, на Інтернет-сайтах. Є кілька цікавих видань і в бібліотеках шкіл Калуського району, передані Калуським міськрайонним відділенням «Української бібліотечної асоціації» завдяки довголітній співпраці книгозбірні Войнилівської зош I–III ступенів відділу освіти Калуської РДА з Національною парламентською бібліотекою, Публічною бібліотекою ім. Лесі Українки, Науковою бібліотекою університету «Києво-Могилянська академія», видавництвом «Смолоскип»: «Вячеслав Чорновіл. Пульс української незалежності» (Київ, 2000); спецвипуск альманаху «Молода нація» до 70-річчя політика (2009); видання-передруки самвидавного Чорноволового громадського літературно-художнього та суспільно-політичного журналу, здійснені в Торонто (1988).

«Ніколи за цілу нашу історію про українське національне питання й про Україну, – констатує науковець Михайло Голубовський у статті «Вячеслав Чорновіл – життя задля України: «Якщо не я, то хто ж?» – у світовій пресі не було стільки написано, як після появи книжки Вячеслава

Чорновола «Лихо з розуму». Чи не перша (англомовна. – *Уточнення авторів допису*) стаття про Вячеслава Чорновола з'явилася у «Вашингтон пост» і належала Едіт Рузвельт... Канадський журналіст Пітер Ворінгтон ще в 1968 р. писав про молодого сміливця: «[Чорновіл] не тільки патріот, він також борець. Таку людину зламати неможливо» [8, 69]. Він творив свою епоху, він став цією епохою, стоячи на передовій лінії у боротьбі за нашу незалежність [12, 26 – 32]. У тому, що Україна постала незалежною, є, насамперед, його, Чорновола, «не лєвова, а справді воляча частка праці й боротьби» [8, 75].

Він вічний, доки є ті, хто не сидять склавши рук, а вигранюють себе, вчать вести за собою, плекають у собі незламний дух Карпат – орлиний. І живуть ним, показуючи приклад сьогочасю.

Пам'ять жива... Завдяки їй, пам'яті, за твердженням психологів, людина здатна відображувати не тільки предмети, явища дійсності, сприйняті безпосередньо (світ існуючих тут і тепер знайомих особистостей, речей), але й засвоєні колись разучі (або ж вражаючі підсвідомо) спалахи побутування. Пригадуючи, відшукуємо ланцюжок – асоціативно переплетені зв'язки, що в сув'язі з душевними переживаннями (катарсисом) – пам'яттю серця – творять дива. Такі, як із учасниками пілотного проекту Євроклубу, лабораторії науково-дослідної та проектної діяльності, наукового учнівського товариства, гуртка мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення МАН (директор Надія Дерев'янка), гуртків і студій, які працюють на базі Калуської гімназії ім. Дмитра Бахматюка – Міжнародної літньої школи «Орлиний дух Карпат: англомовний скринінг», учнями різного віку (11–17 років), але спільною життєтворчою аурою, та їхніми наставниками – учителями іноземної філології. Це наші гості з країн Середземномор'я – Бекіпрейського ліцею, м. Айскеле, Північний Кіпр та зі Школи для хлопців Коледжу святого Бенедикта, м. Кіркоп, Мальта. А з України, окрім Калуської гімназії, втілювали спільну мрію наші друзі із закладів з поглибленим вивченням іноземних мов – Гімназії № 191 ім. П. Г. Тичини (Київ), Рівненська зош I–III ступенів № 15 (м. Рівне) та Ліцею для обдарованих дітей із сільської місцевості, учителі – синхронні перекладачі, працівники обласного методичного центру (м. Херсон). Нам шкода, що не змогли розділити радості навчання й активного гірського відпочинку наші колеги Аліна Мокану, учитель географії школи імені Василя Лучану з м. Карей, Румунія (через політичні непорозуміння «дорослих дядь»), Самір Махлоуф – викладач Професійної вищої школи ім. Фредеріка Містраля в Німі, Авіньйон, південна Франція та Ян Козон – викладач Гімназії ім. Антона Берноляка з Наместово, Словаччина (через збіг обставин: проведення аналогічних шкіл чи участі в них) разом зі своїми вихованцями, і нас була б не сорок одна особа, а шістдесят!

МЛШ проходила із 10 по 19 липня у Верховині на базі приватного відпочинкового комплексу «Гердан-Верховина» (співвласники Олег Корнелюк та Любомир Коржук). Її існування не було б можливим без натхненних думок і дій координаторів з Рівного, Херсона, Києва програми «Навчаємося разом / Connecting Classrooms» Культурного центру Британської Ради в Україні (менеджер проектів та партнерських зв'язків – Марія Захарова). Літня школа не мала б такого успіху до початку її проведення, під час організації навчально-виховного процесу й після завершення її роботи, якби не моральна, методична чи матеріальна підтримка адміністрації Калуської гімназії (заступники директора з навчально-виховної роботи Лідія Волос, Ольга Дороніна, Галина Сергієнко), Калуського міськрайонного відділення «Української бібліотечної асоціації» (голова Оксана Півторак), управління освіти Калуської міської ради (начальник Любов Максимович, заступник – Леся Кобзан, заступник головного бухгалтера Магдаліни Федорів) й відділу освіти Верховинської РДА (начальник Василь Гуцуляк), голови Верховинської філії Союзу українок Лариси Вахновської. Якби не фінансова допомога гімназійних благодійників ТОВ «Карпатнафтохім» та Калуської міської ради: покрито було майже 60 відсотків дольової суми учнів-гімназистів, запланованої на дофінансування загальної вартості проекту (6 тис. євро), і це, безперечно, суттєва допомога батькам активних гімназистів – учасників міжнародних конкурсів, змагань, турнірів та організаторів міжнародної діяльності в закладі.

Уся діяльність Школи базувалася на ПРОГРАМНІЙ СТРАТЕГІЇ [7], створеній педагогами гімназії, співкоординаторами програми «Навчаємося разом / Connecting Classrooms» Культурного центру Британської Ради в Україні – Лілією Терешків, керівником Євроклубу, учителем англійської мови, експертом лабораторії науково-дослідної та проектної діяльності (ЛНДПД) з організації міжнародного комунікативного супроводу, членом асоціації TESOL-UKRAINE (Teachers of English to Speakers of Other Languages in Ukraine) та Віталієм Півтораком, завідувачем ЛНДПД, учителем української мови і літератури, керівником гуртка мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення МАН, відповідальним секретарем Калуського міськрайонного відділення «Української бібліотечної асоціації». Консультанти укладання цього документа – експерти гімназійної лабораторії Андрій Матвіїв – з організаційно-правових питань реалізації проектних зустрічей, учитель фізичної культури, юрист, голова гімназійного осередку ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка, Тамара Василишин – з фандрейзингової, проектно-кошторисної діяльності, учитель математики, Наталія Забрицька – з міжетнічної культурології, декоративно-ужиткового мистецтва, учитель художньої культури, образотворчого мистецтва й трудового навчання, народна майстриня, художник й Світлана Макарчук – з міжетнічного

музикування й вокалу, педагог-організатор зош I ступеня № 11, музикант, вокаліст.

Рецензована СТРАТЕГІЯ Оленою Франчук, натхненником Школи, координатором програми «Навчаємося разом / Connecting Classrooms» Культурного центру Британської Ради в Україні, учителем-методистом, відмінником освіти України, учителем англійської мови, координатором центру міжнародних зв'язків загальноосвітньої школи № 15 (м. Рівне), Оксаною Півторак, головою Калуського міськрайонного відділення «Української бібліотечної асоціації», завідувачем бібліотеки Войнилівської ЗОШ I – III ступенів, відмінником освіти України, тренером з неформальної європейської освіти й Уляною Дребот, директором Калуського методичного центру управління освіти Калуської міської ради [7].

Основа і програми, й життя МЛШ – продуктивні види діяльності й стратегії інтеракції (взаємодії), знання, уміння пізнавального і творчого типів, соціальні навички, світоглядні переконання юних особистостей. Її зміст ґрунтується на компетентнісному принципі: враховує підготовку учнів із комунікативно-культурологічного, діяльнісного напрямків мовленнєвої взаємодії (рідною та іноземною мовами). *Методичні пріоритети програми* – це сучасні методики навчання, які базуються на «історії повсякдення» юної особистості, «сократівських бесідах», сприяють розвитку її креативності, лідерських якостей та самореалізації. *Місія* – допомогти вільному невимушеному спілкуванню юні для порозуміння, взаємопізнання, толерантного співіснування [7]. Варто переглянути калейдоскоп вражень учнів-іноземців, щоб переконатися: шкільне щодення давало їм можливість вивчати багато; життя в Карпатах їх приємно здивувало, наснажило: *«Я перебував не серед бутафорних декорацій гір, а у справжніх. Сподіваюся, що ми ще не раз матимемо можливість відчувати це»; «ми мали можливість дізнатися про країни, культури, харчування, звичаї, традиції» ; «я хотів би подякувати кожному, хто робив цю зустріч незабутньою» ; «наш досвід в Україні – неповторний, у спогадах ми його леліятимемо завжди»* [9]. Бо кожен день був особливим: мав своє гасло, відкривався почергово вранішньою хореографічною руханкою то української, то мальтійської, то кіпріотської етнічної групи, закінчувався евалюаційним моментом (підсумком дня саморефлексійного характеру). Щоденні міні-лекції із мультимедійним презентаційним супроводом, колективна чи групова творча праця, презентації міні-проектів, майстер-класи, тренінги не проводилися задля галочки, а були логічно вмотивованими, без надривного «лідерствування» (воно простежувалося так, як надзавдання чи наскрізна дія для режисера й актоів у сценічній постановці – без них аншлагу не спостерігається!), корекційно-спрямовуючими [7].

Та вражаючими були ті миті, коли найбільше світилися обличчя наших друзі. І на тренінгу «Мовна анімація: «Мене звати...» (кожен учасник мав можливість і приємність назвати себе й дізнатися ім'я нового друга його рідною мовою: у дні «законного» невігластва з українською цей процес для нас, організаторів, був надто трепетним). І під час акції «Горить ватра...» (вогнище тримetroвої висоти на березі Чорного Черемоша, майстерно з любов'ю «споруджене» Андрієм Матвіївим та Ігорем Вакалюком (адміністратором відпочинкового закладу), осявало щирі обличчя дітей і дорослих із країн водночас таких далеких за відстанню і таких близьких за порухами сердець, за бажанням і умінням розповісти про власну звичаєво-традиційну культуру побутування, засолоджуючи душу етнічними смаколиками, танцями та англomовними перекладами та записаний латинкою автентичний текст Івасюкових піснеспівів «Червона рута», «Я піду в далекі гори», комунікативно-розважальними іграми). І під час занять-мандрівок у Коломию («Символ незнищенності духу» в музеї Писанки), Криворівню (на території хати-гражди мандрівка-вікторина «Рідна оселя» з елементом міні-лекції «Криворівня – духовна Мекка лідерів української нації» (про криворівнянський літній відпочинок першого Президента України М. Грушевського й українських геніїв Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського), Ворохту, в урочище Женець, біля Микуличина, на гору Пушкар (під назвою «Де «гніздиться» дух орлиний...»), Космач – столицю Космацької гуцульської республіки в 1942-1945 роках, де останні вогнища збройного опору існували аж до 1952 року, потім космачачи зберігали свою самобутність вже не з допомогою гвинтівок і скорострільів, а з поміччю писачка і голки (теренова гра (квест) «Таємниці орлиного духу Карпат»). Проїждали й через Мельничукові Уторопи, Чорноволові Шешори, які ще 1965 року захистили його від арешту кадебістів: на відкритті пам'ятника Т. Шевченку шешоряни стали живою стіною за правдолюбця. Бачили стелу (художник В. Гурмак), що увіковічнила ті події [8, 238 – 240]. Допитливо світилися обличчя дітей і під час заочних мандрівок Мальтою зі співкоординаторами групи Школи для хлопців Коледжу святого Бенедикта, Кіркоп Олександром Кутаяром, викладачем історії, екологічних знань та Марією Міфсуд, соціологом, викладачем соціальних наук. І «вростаючи» у дивосвіт талановитих прикарпатців: верховинського музиканта-віртуоза Миколи Іллюка, заслуженого працівника культури України; Наталії Забрицької, гімназійної майстрині-самородка, душевного педагога. І готуючи, й смакуючи такі страви національної української кухні, як сало (мариноване, печене, смажене), вареники, пампухи (з кухарями «Гердану» Галиною Шуригіною та Любою Сумарук), та північнокіпріотської (турецької) – чічкдолмаси (начинений цвіт кабачків) – із заступником директора Бекіпрейського ліцею з міста Айскеле Аліє Саллакогулларі та її колегами – подружжям педагогів-

співкоординаторів групи Одзге та Єналом Огмен (до речі, і тут стала в нагоді міжетнічна «Мовна анімація», адже гуцульська «чічка» й північнокіпріотська «чічік» мають однаковісіньке лексичне значення – «квітка»). І під час міні-майстер-класів за уподобаннями...

На багатьох світлинах Міжнародної літньої школи гордо височіє емблема в обрамленні Державних Прапорів України й Мальти. На жаль, стяг Північного Кіпру наші друзі не привезли, бо розуміють: вони представники офіційно невизнаної федеративної держави. Цей вчинок учасників-кіпріотів за весь час нашої спільної діяльності був чи не найвагомим уроком високої міжетнічної толерантності, політичної урівноваженості.

Нині із трепетом перечитуємо електронну кореспонденцію, яка день у день надходить від учасників Міжнародної літньої школи (МЛШ) «Орлиний дух Карпат: англomовний скринінг» – пілотного проекту. Ось лише деякі словесні порухи душі наших колег-координаторів. Першим зумисне подаємо враження людини, котра не змогла безпосередньо бути з нами в епіцентрі подій, але ще з часу перебування Лілії Терешків у березні цього року на міжнародному семінарі за програмою «Навчаємося разом / Connecting Classrooms» Культурного центру Британської Ради щиро уболівала, щоб омріяне збулося, відчула дух нашої Школи через випромінювання душ своїх колег і вихованців, яким пощастило опинитися у середосерді Карпат – Реймонда Портеллі, *директора Школи для хлопців Коледжу святого Бенедикта в м. Кіркон, Мальта*: «Знаю з власного досвіду, що нелегко організувати таку чи подібну до Вашої програму. Результат її чудовий: студенти, які належать до різних культур налагодили найцінніше – міжособистісні зв'язки. Вони усвідомили, що мають спільні ідеї, можуть разом реалізовувати їх через гру, безпосереднє комунікування.

Я дуже задоволений і вдячний, що дали нам можливість взяти участь у такій чудовій ініціативі, яка заслуговує неабиякої уваги. Жалкую, що свою вдячність можу переказати лише листовно. У цю мить я, чесно, жалкую про те, що не зміг пізнати нове, не зміг приєднатися до групи моїх вихованців і колег, щоб побувати в розкішних Карпатах і мати можливість поспілкуватися з такими енергетичними особистостями, як ви: надмірна зайнятість не дала мені можливості насолодитися яскравою миттю життя.

Велике спасибі за всю Вашу допомогу й підтримку, гостинність, яку виявляли до моїх колег і студентів. Це великий позитивний досвід у їхньому житті, який залишиться з ними назавжди. Я радий, що окрім Ваших учнів вони познайомилися з юними українцями зі шкіл України та Кіпру. Зроблю усе залежне від мене, щоб заохотити інших брати участь у наступних заходах, проектах. Сдіваюся, що обов'язково з'явиться можливість в інший спосіб відсвяткувати нашу дружбу» (власний електронний архів).

«Дякую за тепло, щедро даруване нам усім. Ви змушуєте обернутися Землю... – Пише Світлана Барсук, викладач англійської мови, методист науково-методичного центру м. Херсон – Дорогою додому їхала в потязі, в купе, з родиною з Калуша. Жінка працює в коледжі (не запам'ятала, в якому), викладає фізику. Розповідала їй про нашу літню школу, показувала фото. Моїй супутниці дуже сподобалася ідея, жалкувала, що професійні школи не беруть участі в таких заходах» [1].

Не менш важливою для нас є оцінка діяльності Оленою Лук'янець, заступника директора Гімназії ім. П. Г. Тичини №191 (м. Київ), координатора проекту «Навчаємося разом» Британської Ради в Україні, яка великодушно зголосилася бути гідом для мальтійської групи в Києві, дорогою до Верховини й на зворотньому шляху: « Це було неймовірно!!! Всі ми отримали багато вражень, знайшли чудових друзів і здобули цікавий досвід. Я не бачила раніше моїх дітей такими щасливими. Дуже Вам дякую!!!

У Києві пройшло все чудово. Мальтійці задоволені. Ми каталися на катері, ходили в аквапарк... Вони стомились, але були щасливі. Увечері зателефонували дівчатам і трохи поплакали. Обіцяли ще приїхати в Україну, бо їм тут сподобалось.

Бажаю Вам гарно відпочити і сподіваюсь на подальшу співпрацю» (власний електронний архів).

А як тонко відчула ауру «вкорінення» МЛШ Ірина Голдріна, відмінник освіти України, заслужений учитель України з м. Херсон, координатор проекту «Навчаємося разом» Британської Ради в Україні, координатор конференції IATEFL, керівник американської організації TESOL-Ukraine в Херсонській області: « Ми надзвичайно вражені красою Карпат, чистотою і свіжістю повітря, безмірною сердечністю людей. Саме тут, у горах, як мені видається, захована та духовна скриня із традиціями, культурною спадщиною, надбаннями сучасних пріоритетів, багатства якої не вичерпаються ніколи, а лише наповнюватимуться новим життєдайним змістом» [1].

Метою організації навчання влітку стало вивчення англійською мовою усього того потенціалу, що творить лідерські якості кожної особистості на основі історії становлення й розвитку української етнічної групи гуцулів. Та ще й термін « скринінг » , на нашу думку, гіпотетично співзвучний із давнім українським словом «скриня» – дерев'яна коробка, оздоблена різьбою ручної роботи, в якій зберігаються найдорожчі речі кожної родини; вони передавалися із покоління в покоління – від предків до нащадків. За таким принципом, до речі, діяли усі слухачі школи. Для кожного МЛШ стала тією скарбничкою лідерських якостей, вибудованих на основі історико-культурних реалій Гуцульщини, які, віриться, передаватимуться з гордістю в тих куточках України та Середземномор'я, де живе зараз чи перебуватиме згодом кожен її учасник. Віриться, що

кожного її випускника уже не «спокусить» сучасний бутафорно-клерикальний світ своєю фантиковою, викривленою «ідеалізацією» сприйняття справжнього громадянина, істинного лідера. Вони обрали шлях істинний, торований і цьогорічним 75-річним ювіляром, національним героєм України Вячеславом Чорноволом («найбільш видимим, – за словами Марка Павлишина з Мельбурна, – зв’язку сьогодні з тим світлим періодом, коли українськість сповідували тільки герої»!), феномен якого – «в інтуїтивній, а можливо, й осмисленій, наперед заданій, передбачуваній широті погляду та вмінні бачити й прогнозувати «завтра» [8, 204]: він під час нагородження його в лютому 1998 року орденом Ярослава Мудрого, окреслив епоху своїх побратимів-шістдесятників як «правдивий порив до волі... на одному крилі» – національній ідеї, демократичних ідеалах, духовній єдності, морально-етичних цінностях. Вони не давали зламатися, здрибніти, зрадити друзів і себе [2, 80]. Він, як влучно підмітив Лесь Танюк, «був і залишився опозиціонером до всього, що гальмувало шлях до незалежності України, до Моральної Людини, до Бога» [13, 15]. Дехто зі скептиків каже, що на Бориспільському шосе (місці трагічної несподіваної загибелі патріота) закінчилася «епоха романтизму в українській політиці» [8, 75]. Ні! Вона триває в сьогочассі. Виплекавши у щоденні орлиного духу Карпат друге крило – обопільну щирість вчинків, помислів, дій, національну самоповагу, самодостатність – кожен її учасник зможе подолати поглинаючу несправжністю дійсність. Кожен позбудеться її, живучи й творячи – з позитивом, з просякнутою добротворенням, націєтвердним запалом душею... І не згасне! Бо ДУХ МІЖЧАССЯ – всюдисущий!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вахновська Лариса, Півторак Віталій. Вони до нас приїхали із Мальти, Кіпру та різних куточків України / Лариса Вахновська, Віталій Півторак [Текст] // Верховинські вісті. – 2012. – № 32. – С. 5.
2. В’ячеслав Чорновіл : Біографія. Статті. Цитати [Текст]. – К. : МАУП, 2003.
3. В’ячеслав Чорновіл : фото. – [Інтернет-видання]. – Режим доступу : <https://www.google.com.ua/search?q=uk&client=firefox>
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [Текст]. – К. : Левіт, 2003.
5. Лідери : блог для голосування. – Інтернет-видання : <http://bestpeople.com.ua/persona/293>
6. Мистецтво життєтворчості : науково-методичний посібник : у 2 частинах / редакційна рада: В. М. Доній (голова), Г. М. Несен (заст. голови), Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков (керівник авторського колективу) та ін. – К. : ІЗМН, 1997. – (наукове видання).
7. Міжнародна літня школа «Орлиний дух Карпат: англomовний скринінг» : програмна стратегія [Текст]. – Калуж – Рівне – Херсон. – 2012.

8. Молода нація : альманах : до 70-річчя В'ячеслава Чорновола (1937 – 2007) [Текст]. – К. : Смолоскип. – 2009. – Спецвипуск № 50. – 240 с.
9. Півтора Віталій. Орлиний дух Карпат зворушив друзів-іноземців калуських гімназистів / Віталій Півтора [Текст] // Калуський нафтохімік. – 2012. – № 33. – С. 6.
10. Півторак Оксана. Калуська гімназія: міжнародні обшири співіснування [Текст] // Дзвони Підгір'я. – 2012. – № 29. – с. 4.
11. Томенчук Богдан. Він був прорком у своїй Вітчизні: роздуми серед ночі / Богдан Томенчук [Текст]. – Івано-Франківськ : Сіверія, 2001. – 20 с.
12. Український вісник : літературно-художній та суспільно-політичний журнал. – Торонто. – 1988. – №№ 7 – 10. – 640 с.
13. Чорновіл Вячеслав. Пульс української незалежності: колонка редактора / вступна стаття та післямова Леся Танюка [Текст]. – К. : Либідь, 2000. – 624 с.
14. Якщо не я, то хто ж? В'ячеслав Чорновіл. Політика та правда життя : частина друга (1994 – 1998) [Текст]. – К., 1998.

ЕКСПЕДИЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – ПІДҐРУНТЯ ТВОРЧОГО РОЗКРИЛЛЯ

Пропонуємо Вашій увазі приклади синтезу-результату творчої співпраці юного дослідника й наставника. Нижче подаємо приклади оприявнення нашого науково-дослідного арсеналу в розкритті творчих публікацій учителя й учня.

Ось творча конкурсна робота випускниці Калуської гімназії ім. Дмитра Бахматюка й гуртка мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення МАН Наталії Шкоропаняк (наставник Віталій Півторак), яка стала лауреатом Всеукраїнського конкурсу учнівської

творчості, присвяченого Шевченківським дням, який проводиться з метою популяризації творчої спадщини Т. Г. Шевченка, активізації виховної роботи з учнівською молоддю, збереження і розвитку інтелектуального потенціалу України, підтримки талановитої молоді і творчої праці вчителів.

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ВИСЛІД НАУКОВО-ПОШУКОВОГО ПІЗНАННЯ З ФОЛЬКЛОРИСТИКИ

«Житейський іконостас або Мое «портретування» минувшини рідної Збори» – Панно щодення й свят моїх Замість словесних вступин

Захоплююся своїми односельцями, бо багато їх, особливо літнього віку, зборянки, повідчиняли для мене куфрики своїх душ. І я... НАРОДИЛАСЯ вдруге! Духовно... Завдяки їхньому житейському набуткові, переді мною відкрилася просторінь фольклористично-конкурсна – стала переможцем конкурсу імені Мирона Утриска в Турці, що на Львівщині. Побувала там. Наснажилася літеплом творчого неспокою конкурсантів-бойківчан. Моя пошукова діяльність заіскрилася не пастельними тонами, а розмаїтістю барв людської доброти, шляхетності, мудрості. Спонукали до усвідомлення себе в собі й поза собою!

Так приємно, коли маєш близьких по духу особистостей. Ні, духовних кривників. Серед них не лише моя мама Леся, моя, уже, на жаль, покійна бабусенька Марія (наша родинна охоронниця, страдниця, наш любисточок повсякдення!), а й раніше незнані мені люди: Наталя Мишко, майбутній психолог, учитель християнської етики, Юлія Драгун, автор власних пісень для дітей «Посміхайтесь добрим людям», «Зернятко доброти», Йосип Сушинський, викладач-композитор із Самбора. Ці його віршовані рядки стали нетлінною барвою на мольберті моїх уподобань. Ось вони...

Братаймося, люди України,
Як нам Шевченко заповів,
Нововідродженій країні
Подати голос Бог звелів.

Нам Україна найдорожча.
У нас немає сто богів.
Один є Бог, одна держава.
Її любити Він звелів.

З'єднаймо віру воєдино.
Ми – християни. Бог один.

Ми віримо в Ісуса Сина.
Він врятував нас. Він один.

Нащо нам сором цей всесвітній?
Чому ми ділимося всякчас?
Єднатись, браття, – клич завітний!
Бог до любові кличе нас!

Й мене покликав...

Стою перед духовним іконостасом моєї України... Припасовую ікони
своїх земляків-зборян...

Вони народжені ескізами душі моєї...

*Духовний набуток зборян
Фольклорні ескізи*

Спілкування з бабусею Марією надихнуло мене на пошук скарбів жителів мого рідного села. З її слів знаю, що «жили колишišні люди бідно, зато гідно... Молодь часто збиралася на різні забави, вісіле, де віспівувала старовинні пісні, прижертвовувала разом зі старшинов. Коли молоді сі побирали, то вимислювали мати своє тепленьке гніздо: народити діточок,

дати їм хліб і до хліба – віростити, віховати, вівчити. Се була найвища мірка...».

Мене зворушила бабусина розповідь, і я загорілась бажанням дізнатися про життя односельців, а насамперед, селян-довгожителів. Зацікавило: що тримало їх в « купі» , не давало опустити руки під тягарем випробувань? І, здається, мені це вдалося!.. Та судити Тобі, дорогий читачу, причастися сучасною інтерпретацією минувшини мого краю... Допоможи оприявнити його житейські сюжети в іконостасі душі всієї України!

Баба Нижничка: спогади спозаночі

Оселя баби Нижнички (так називаємо її – Нижник Магдалину Дмитрівну). На порозі дому мене зустріла її дочка – пані Марія, бо бабуся була в полі, і мені довелося трішки почекаати. Коли вона повернулася, то зраділа, побачивши мене. Ця щупленька жіночка не відразу почала зі мною розмовляти про старовину, спочатку побігла, переодягнулась із буденного у святковий одяг, причепурилася по-старечому. Мабуть, давненько очікувала на таке спілкування – величне душевне свято.

- Магдалино Дмитрівно, – прошу, – розкажіть, будь ласка, про себе.
- Ой дитино, є про що розказувати... Народилась я у Зборі на цім самім обійстю в робітній родині. Батьки все жите землю скородили, тримали велику господарку.
- Як проходило ваше дитинство?
- Та, донцьо, з бабцьов і дідом.
- Що стало поштовхом до запам'ятовування Вами пісень?

- Усі люди в нашій селі вмiли дуже файно співати. А я, видиш, теж хотiла бути співучов, аби мої діти й внуки мали що передати своїм.
- Хто для Вас є і залишається кумиром і наставником?
- Мій вуйко – Михайло Которинський. Він дуже любив співати і вчив мене пісень. Його наука пішла мені нетежко, тому його пісні я пам’ятаю до нинішнього дня.
- Чи брали Ви участь у весільних обрядах?
- За своє жите була молодов, дружков, свашков. Вінувала дітей – була мамою молодого й молодої, – радісно оповiдає старенька.
- Часто спостерiгаю: Ви дуже активна й весела людина. Прошу сказати, що, на Вашу думку, об’єднує людей у цьому світі?

Бабуся глибоко зітхнула, замислилась і без вагань відповіла:

– Пісня, дитино, пісня. Вона і веселит, і засмучує, вона разом iде з нами по житю. Колись люди бiльше сходилисi, збиралисi на вечорницi... А тепер пісня не відроджуєсi, й тому згасає той вогонь єднання в душах людей.

Відчуваю, що моїй «сповiдницi» набридли запитання, що її скарб – збереже- на пісня – рветься в простори, стримую себе від запитань і прощу:

– Бабцю Магдо, заспiвайте пісні, наснажте життєдайним еліксиром і мою душу!

Тут як розірветься полотнище тиші, як заіскриться барвами минувшини вольова пісня з її слабосилих уст:

На горі, на горі
Два дуби старенькі,
Там Бандера вибирає
Хлопців молоденьких.
Вибирає, вибирає,
Кучері втинає,
Ще й до боку сталевіі
Шабельки чiпає...

Я на хвилину задумалась про цю бабусю, про її старечі літа і незгасний дух патріотизму... у хатині запанувала тиша – бабуся зупинилась...

– Йой дитино, видиш, яка у мене пам’іть вже-м забула як там далі має сi співати...

Ой, ви, хопці, ви, молодці,
Спати не лігайте,
А як прийде ворог з поля
Води ‘му не дайте.
Ой, приходив ворог з поля,
Став води просити:
– Позвіль, позвіль, українцю,

Води ся напити.

- Не позволю, лютий враже,
Води сі напити,
Бо Бандера дав нам приказ –
Не можем зломити.
Ми є стрільці січовії,
Ми завзяті люди,
Ми не зломим, як зломим
Чеські боягузи.
Йде кіннота, йде піхота,
Аж палають села.
Чогось наша Україна
Сумна-невесела.
Сумна наша Україна,
Ще й сумніша стане,
Бо загинув наш полковник –
Євген Коновалець.

– Видиш, донцю, то ще мені мій вуйко співали... Ти знаєш, все мене брали на коліна, як приходили до нас, а я так сі тішила, бо-м ще мала була.

– Дякую за таке високопатріотичне виконання!

– Ти знаєш, Наталю, я так люб'ю природу. В ранній молодості ми з дівчатами ходили біля дубів, онде, – показує своєю ледь тремтячою рукою, – аж на Завадку, на здібанки. По дорозі йдучи, ми співали все таку пісню... – І понеслося:

Ой, на горі два дубки, два дубки.

Ой, на горі два дубки.

Там стояли парубки, парубки,

Там стояли парубки.

І всі грали на дудки, на дудки,

І всі грали на дудки... – старенька по-дівоцьки

оживає, продовжуючи далі:

...Лише один не грає, не грає,

Лише один не грає.

Жинитисі гадає, гадає,

Жинитисі гадає

За Марусю. Полюбив, полюбив,

За Марусю – полюбив.

Завів він ї ' у саду, у саду,

Завів ї' у саду.

Назбирав ї' ягідок, ягідок,

Назбирав ї' ягідок... –

І аж запахло навкруги стиглими суничками! –

– Їж, Марусю, ягідки, ягідки,

Їж, Марусю, ягідки

Та й забувай за дівки. –

Ще ягідку не з'їла, не з'їла,
Ще ягідку не з'їла –
За дівчата забула, забула,
За дівчата забула...

«Смачно» закордувалася пісня... долунала в просторі... відгомонила... зникла. А я продовжувала вслухатися: вона повнозвучно бриніла голосочком-літеплом у моїй душі... За якусь мить схаменулася.

– Я дуже дякую Вам, що знайшли час для того, щоб передати те, що знаєте, новим поколінням. Дайте, моя люба, я Вас розцілюю, за такий красенний дарунок! – І ми застигли в обопільних обіймах.

– Та то ніц не тежко. Я сі тішу: що знаю, уже не пропаде, бо-м тобі переповіла-наспівала.

Врізини життєвих перелогів

Через кілька днів я разом із мамою провідала ще одну цікаву особистість – Парасковію Василівну Гук, теж уродженку Збори. Найглибше збороздили пам'ять жінки врізини її життєвих перелогів...

У 1961 – 1985 роках проживала з чоловіком у оселі по вулиці Довбуша.

1948 рік: «Відмерлі пісні, традиції... Люди боялися згадувати минулі літа, веселитися» .

«До мене на вісіле урвалисі партизани і дуже захотіли повеселитися... Тоді на ганку почали співати пісні. Як тато їх вчули, то почели микати на собі волосі – боявся, що вісіле не буде, бо могла почетисі стрілінина» .

1950 рік (початок березня): «Серед ночі тата забрали в Хабаровський край, відки вернувсі через сім літ (1950 – 1957 року).

«...Чоловік дійшов пішки від Сталінграда до Берліна» .

1952 рік: « Брат під псевдонімом «Троянда» помер у повстанській армії» .

1945 року (9 травня) – «...другому брату під Берліном обірвало ноги» .

«...Кожна сім'я у селі здавала більше тонни контингенту державі на рік» .

« ...Тато з мамов продали корову та й купили мені червоний кожух.
– Я дуже сі тішила, що буде мені тепло до школи ходити за партов сидіти» .

– Я зрозуміла, що Ваше життя було нелегким, та цікаво, що не давало опускати рук? – запитала в своєї співрозмовниці.

– Ой, донцю, роки були дуже важкі, але люди допомагали одне одному, і якось віживали. Тай як би не було сумно та тежко – пісня тулила до купки громаду, веселила нас. А зараз люди забувають про отото духовне спілкуванні, все сі зробило штучним, неживим.

– Чи хотіли б Ви відродити обряди і традиції нашого села?

– Так, доню, бо люди помирают і забувають передати старовинні пісні, традиції. Тож я хочу, щоб після мене на землі залишився слід творчості, а саме те, що передали мені мої предки. І вона стиха зойкнула...

Ой у лузі верба,
Під вербою вода.
Гей, там дівчина
З дна воду брала,
Дівчина молода.

...Ніби теплий весняний дощик, поринули сльози смутку, переживань, радості пережитих років, а мабуть, і туга за молодими літами...

На доріжці стоїть,
На доріжку глядить.
Гей, аж там ідуть
Славні козаченьки
На конях вороних.
Не оден під'їжджав,
До дівчини моргав.

– Гей, ти, дівчино
Мила, чорнобрива,
Напій же мені коня.
– Не великий ти є пан,
Напій коня собі сам.
Дивная роса,
А дівчина боса –
Ніженьки зросить собі...

Росиця призабутої мелодії, як благословенний дарунок неба, омила мою душу, омолодила мою літню співрозмовницю. І, здавалося, своєю стерильністю десятиліть позбавила відчуття ефемерності, ілюзорності майбутнього...

– Дуже вдячна Вам за таку гарну пісню.

– Та нема за що, дитино, ти до мене приходи, я си ще нагадаю, знаєш кільки, то тобі зошита того не стане...

Бабусі Парасковії теж було легко-трепетно на душі. Вона наче благословила мій творчий задум...

Одного дня повертаюся з гімназії, як завжди заклопотана навчальними розмірковуваннями, відчиняю хвіртку – і дивуюся: у шпарину між одвірком та дверима домівки запхано чи то записку, чи то лист. Згустки думок десь самі пощезали. Із зацікавленістю витягую її та помало дочитуюсь: «Леся, то я що могла, то згадала для твоєї Наталі...» Написано таким старечим і водночас дитячим почерком колядки, пісні, весільні обряди... Не вірила сама собі, але це було очевидним: наш

спогадальний вечір із Парасковією Василівною стривожив її серце, і душа її знову розквітла спогадом... Ні, молодістю!

Душа її знову розквітла

Фольклорний легіт підхопив мене крильми бажання – і я мимохіть завітала до бабусиної сестри – ще одної Парасковії – Данюк... Частенько бувала в неї й до цього моменту: приношу молоко, адже живе вона сама, то й коровиці не має, та й сил

уже немає, щоб господарювати наповну.

– Слава Ісусу Христу. Як, тето, поживаєте. Чи не слабуєте?

– То ти, Наталю? Та, слава Богу, якось сі тримаю... Троха ‘ні вчора бік болів, але нинька вже перестало...

– А я Вам нині не лише молоко принесла, а хочу, аби Ви мені троха про свою молодість розказали, про дитинство.

– Йой дитино, було всеко... Котрі діти хтіли, то сі добре вчили. А котрі не хтіли – вчителі їх заставляли, а вони такої не хтіли... І оцінки погані мали, і не переходили з єдної кляси до єнчої, лишалисі. А котрі сі діти хтіли вчити, то переходили з кляси до кляси. Та й таке...

– Які предмети Ви вивчали в школі?

– Була українська мова, а як я вже ходила, то вже була і руска... і математика була так само. Дошку таблицев ми називали. Відай, тепер тоже таке є?

– Так, так, лише дошка навіть не дерев’яна в багатьох класах, а мультимедійна, під’єднана до комп’ютера...

– Ади-ди... Тай таківо... вчитель ходив, питав нас... Я ще скажу, священник до нас заходили раз на тиждень на уроки... Ми сі’ релігії вчили... І до церкви ходили...

– А чи було заборонено у ваші часи ходити до церкви?

– Та троха було – за совітів. Ми колідувати ходили, щедрувати... Тай таківо було.

– А як Ви у школі вчилися?

– Я помежи своїх однокласників і навіть старших братів і сестер вчиласі найкращі. Якби я мала тоді такі умови для навчання, як тепер, то я би була відомов людинов... Вірші добре вчила, і кожний урок мені добре вдававсі... Але мама в колгоспі робили, а я менших братів і сестер бавила-м. Із села не могла-м сі’ вірвати, та й так прожила-м свої літа.

– А які Ви пам'ятаєте вірші?

– Найбільше мені сподобавсі про козака, і я його аж до нині пам'ятаю...

Ой три літа, три неділі
Минулося на Вкраїні,
Як козака турки вбили,
Під явором положили.
Під явором зелененьким
Лежить козак молоденький.
На нім тіло почорніло... –

Ураз обличчя її змінилося: посумнішало, напевно, через те, що жаль було козака...

Та й від вітру струпилося.
Над ним коник зажуривсі.
По коліна в землю вбивсі.
– Не стій, коню, наді мною,
Бо я вижу щирість твою.
Біжи, коню, дорогою,
Вдар ворота головою.
Вийде мати, зажуриться,
Вийде батько – засмутиться...

І старече засмучене личенько старенької зволожилося щирими сльозами. А з душі як вирветься віковий зойк, розірве набубнявілу спогадом тишу споминів... І ні звуку... Лиш дихання... Але вже за якусь хвилю, втерши сльози, бабуся продовжує далі:

– Не плач, мати, та й не тужи –
Син ранений, та й не дуже:
Головонька – на четверо,
А серденько – на шестеро.
Білі пальці – на кавальці,
Біле тіло, як мак дрібно.
– Де ти, коню, пана мого скинув?
Напевно, мій пан у війську згинув.

Мабуть, тут згадала вона свою доньку, яку відпустила від себе, від свого серденька, спочатку на науку, а потім – до чоловіка в Росію, в місто Архангельськ... Вона рідко до неї приїжджає.

Возьми, мати, піску жменю –
Посій його по каменю.
Як той, мати, пісок зійде,
Тоді твій син з війська прийде.

Смуток і біль не зникали... Душа її кричала, голос надривно цвочав... і добив останні акорди цієї народної поезії до кінця...

– Я ще навіть по-німецьки вірш знаю. Пам'ятаю, як мене вчителька хвалила, що я так файно вівчила і мала-м за него «п'їть».

*Das Korn
Der Becker nimmt
Das Meln in Haus
Und Becken ofen
Brot daraus
Die Mutter streicht noch Butter drau
Und wir essen alles auf.*

– Яка ідилія щодення: є статок – буде й натхнення!.. Може, й так, але я розумію з Ваших слів інше: душа – то вічне... Цьомаю Вас, моя дорогенька. Здибаємося, як звично, – у суботу чи неділю. – І вже про себе: «Яка моя тета розумниця, і яку їй у 80 дав Бог пам'ять! А я теж щаслива, що заволоділа дещицею її спогадів!»

***Вималюймо власні ікони душі!
Замість словесного «Будьте здорові!»***

Моя мама для мене, як сонечко, як теплий весняний дощик. Вона найкращий мій порадник. Коли важко на душі, приголубить, розрадить. Господи, яка я щаслива, що Вона у мене є... А я в неї!

– Мамусю, я хотіла, щоб Ваша праця не залишалась непомітною, Ви ж пишете такі

гарні вірші. А пам'ятаєте, як мене вітали:

Серпень надворі... Літо буяє...

– Так, так...

15-го їй 15, – і це дуже мало.

Дитинство вже позаду.

Пора вже юності настала –

Найкращий час, бо

Ти вже не дитя,

А дівчина чарівна і струнка,

Як та берізка молода.

Іди в життя. Ми всі Тебе благословляєм,

Здоров'я й радості Тобі бажаєм...

Головним ініціатором та помічником у збиранні фольклору є і залишається моя матуся. Її життя наповнене любов'ю, і, можливо, тому вона віршує. Її уміння стало мені в нагоді, адже пише мама і привітання, і загадки, і вірші на свята!

Вона не любить грати ролі в житті – є сама собою завжди, але уміє майстерно перевтілюватися на сцені, тому й займається в аматорському гуртку нашого Народного дому, яким керує дружина сільського пароха, їмость, пані Марія Оцабіна.

Матуся легко віршує, бо любить природу. Не буває такого літа, щоб ліс не помилювався Нею, а Вона – ним. Ідучи, співає радісні пісні, розмовляє з природою. Інколи після такої віддушину приходить додому – і осяває Її благодать небесна: змальовує стан душі, всі порухи, що у ній вирують, на аркуші паперу.

Її природа ось така:

Зустріла я у лісі
Чудового грибка.
Сидів собі під листям
І тихо позіха.
А я його питаю:
– Чого ж ти тут сидиш,
Нікого не чіпаєш,
Нікуди не спішиш?
– Куди ж мені спішити,
Коли кругом – краса:
Вечірня прохолода і осінь золота?
– Збирайся, любий друже,
Підемо в мандри ми,
В далекі неосяжні світи.
– Е, ні, мені тут краще буде –
Кругом моя рідня,
Бо в лісі я господар,
Тут вся моя земля.
Я щирий українець,
Нікуди не піду.
Цей ліс люблю безмежно,
Тому і тут живу!

А ще моя мамця – неперевершена весільна свашка. Її окрилене слово, думка, порада благословляють на світ Божий нові сім'ї зборівчан. То ж нехай благословиться її творчим генієм не лише мистецький іконостас зборян, а й усієї Україноньки!

Є пісня про Бога, про долю,
Про щастя і працю важку.
Коли ж ти співаєш – живеш ти душею
І серцем цвітеш, немов у раю!
Із піснею дитя лягає спати,
Із піснею дітей благословляє мати,
Із піснею і хліб печеться,
І все до столу подається.
В піснях Шевченкові слова,
Із діда-прадіда пісні
Ідуть, крокують по землі...

То ж, любі друзі, пам'ятаймо:
Старі пісні не забуваймо,
Учімся і в бабусі їх співати,
Щоб потім внукам передати!

І творімо... вимальовуймо творчою працею власні ікони душі народу!

Говіркові інкрустації зборян

Короткий словничок

В

Вівчити – вивчити.

Вімислювати – вимріювати.

Віростити – виростити.

Вісіле – весілля.

Віспівувати (старовинні пісні) – співати багато пісень.

З

Забави – святкування.

К

Колишішні (люди) – ті, хто жив колись.

М

Мірка (найвища) – тут: основна мета.

Н

Нинька (у конструкціях, подібних до «*нинька вже перестало*») – сьогодні.

'ні (у конструкціях типу «*троха 'ні вчора бік болів*») – займенник «мене»

О

Обійстя (на обійстю) – територія, на якій господарює родина, її власність.

П

Пам'їть (і подібне) – те, що й «пам'ять» .

Прижертвовувати – жартувати.

С

Сі (у таких конструкціях, як, наприклад: «*коли молоді сі побирали*») – зворотний займенник «себе» у різних відмінкових формах.

-сі (як-от: *збираласі*, – тут і далі) – постфікс, який виконує ту ж функцію, що й постфікси -ся, -сі в сучасній українській літературній мові.

Старшина – літні люди, старше покоління.

Т

Тета – сестра матері, бабусі.

Якщо Вас зацікавила говірка моїх краян, звертайтеся, будь ласка, до лексикографічного джерела:

Онишкевич Микола. Словник бойківських говірок : у двох частинах / Микола Онишкевич. – К. : Наукова думка, 1984.

У наведеній вище роботі використано зібрані світлини зборян та графічні роботи Єлизавети Омельчук (Сироїд), м. Фастів, Київська область, у якої учениця взяла дозвіл на публікування, скориставшись електронною поштою.

Віталій Півторак

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ШЕВЧЕНКІАНИ: ПРОЕКТНІ ОРІЄНТИРИ ПЕДАГОГА-СЛОВЕСНИКА (ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ)

Треба, щоб ми в кожній думці брали під увагу не так її саму, як рацію її існування, відрізняли поодинокі її моменти. За кожною думкою і за кожним твором криється перше всього чоловік: і треба вичути всі удари його серця, пульсування його крові в його жилах, зміряти його температуру.

Микола Євшан. «Суспільний і артистичний елемент в творчості» [5]

Постать і творчість Тараса Шевченка майже два десятиліття заставляють замислюватися, полемізувати, возвеличувати чи применшувати роль митця в царині українського націєтворення. Дає поштовх для все нових домислів, інтерпретацій, досліджень. Для словесного чи образотворчого пошанування засобами проектної діяльності.

Сприяти створенню шевченкознавчої аури Калушини, яка б стимулювала й примножувала найрізноманітнішу творчу діяльність, сприяла формуванню в душах, вчинках і помислах юних калушан закоріненню патріотизму, українськості, доброчесності, творчого пієтету до постаті й мистецького набутку Кобзаря.

Суспільство перед гуманітарною галуззю освіти ставить завдання випрацювати найрезультативнішу модель навчання, яка б підвищила не тільки інтелект, а й ушляхетнила, вирізьбила душі вихованців. Цьому повинна сприяти та діяльність, яка спричиняє глибинний духовно-катарсичний ефект, підвалиною результативності й успіху якої є цілеспрямована проектна діяльність, що базується на самостійно-корекційній творчо-інтелектуальній діяльності вихованців. До них належать такі проекти з української словесності, в яких застосовуються прийоми **літературної мозаїки слова й образу**; в їх основі – вишукана поезія українського класика й натхненні віршування юних (за результатами проекту-максимуму «Духовний ключ українця»), за допомогою котрих вибудовуються позакласні заходи, урочно-позаурочні заняття в формі перфомансу – синтезу різних **мистецьких** (музика,

хореографія, пантоміма, театралізація, сольне виконання на музичному інструменті, вокал і под.), **мультимедійних, електронно-комунікаційних** (презентація, відеосюжет, екранна поезія, онлайн-тести) засобів, інтерактивних методик. У методичних розробках такого типу інтелектуальні чи сценічно-ігрові блоки літературної мозаїки слова й образу стилістично умотивовано, наприклад: зачин чи кінцівка – це, відповідно, фронтиспис початковий («Народжує душа розкрилля паралелей») чи кінцевий («І буде довіку слово»), основна частина – це сценічні малюнки (зображення)-складанки («Полілог Муз», «Діалог Велетів Духу між епохами», «Летючі катрени», «Веселковість дитячих думок», «Поезолабораторія» або «Віршотворчі струмочки думок гімназистів – до ріки Шевченкового життєтрепету»).

Мета учителя від Бога: не просто надати освітньо-виховні послуги кожному вихованцю, а помітити й підтримати юні обдарування в умовах особистісно зорієнтованого навчального процесу.

Основна мета проектів: підтримка самореалізації кожної особистості й здобуття життєвонеобхідних знань, умінь і навичок.

Кінцева мета – впровадження результатів у практику.

Популярність ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ сьогодні:

- створює умови для творчого самовдосконалення учнівської молоді;
- виявляє, розвиває та підтримує юні таланти й обдарування;
- сприяє набуттю учнями життєвих компетентностей та опосередкованому здобуттю ними додаткової освіти шляхом залучення до творчої, пошукової, аналітично-прогностичної, евристично-катарсичної діяльності.

Найпоширеніші типи проектів такі:

- **творчі**, які не мають детально опрацьованого плану дій і орієнтовані лише на кінцевий результат. Втілюються завдяки співпраці учасників проекту та їхньому баченню результату;
- **інформаційні** проекти орієнтовані на збирання, пошук і опрацювання певної інформації;
- **рактико-орієнтовані проекти** повинні мати **чітко визначену мету**, бути **орієнтованими на особисті інтереси кожного з учасників проекту**.

Поділ проектів за часовою тривалістю: **короткочасні** (розраховані на кілька днів); **середньотивалі** (тиждень, місяць); **довготермінові** (кількарічні, проекти-максимуми).

Завдання проекту:

- допомогти використати набуті знання якісно, творчо, цілеспрямовано;
- вирішити практичні проблеми, що відповідають інтересам вихованця;

- сприяти утвердженню в освітньому просторі України партнерської технології (за І. Підласим), налагодивши координаційну діяльність (вихованці-керівники, вихованці-учасники проектних груп учителем-координатором).

Завдання шевченкознавчої та шевченкопопуляризаційної проектної діяльності:

1. Зібрати й узагальнити розпорошену в різних виданнях і домашніх архівах шевченкіану батьківщини, яка на простих прикладах вказує шлях формування патріотичного себетворення особистості через взаємодію з творчими країнами у мікро- та макрокосмі українознавчих міркувань і сподівань.
2. Допомогти кожному учаснику проекту усвідомити його роль і місце у відтворенні безперервної сув'язі дій і вчинків.
3. Сприяти творчо-пізнавальній діяльності гімназистів засобами шевченкіани митців-краян, їхньому саморозвитку, свідомому національному, загальнолюдському себетворенню.
4. Зібрати й узагальнити фото-, фоно-, відеодокументи.
5. Презентувати створені продукти проектної діяльності серед учнів, учителів гімназії, міста, широкого громадського загалу Калушини, Прикарпаття, України під час заходів-представлень із елементами ділової літературознавчої гри, мультимедійних учнівських презентацій, філософських саморефлексій.
6. Сприяти усвідомленню самозначущості юних шевченкознавців – переможців конкурсів обласного, всеукраїнського й міжнародного етапів конкурсів, котрі сприяють популяризації шевченкіани, націєтворчих ідей Т. Шевченка й гордості за тих юних особистостей і їхніх наставників, котрі працюють у цій царині.

Нещодавно за допомогою членів учнівської ради кабінету української мови і літератури та слухачів гуртка мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення МАН розгорнуто «Експрес» -вітрину-посвяту пам'яті Небесної Сотні «Борітеся – поборете! Вам Бог помагає!» (за матеріалами спецвипуску газети «Експрес» № 22 від 27 лютого – 6 березня 2014 р.). На ній статті-присвяти тижневика композиційно переплітаються із вкрапленнями імперськоненависницьких рядків і зображень репродукцій Т. Шевченка.

А 04 березня цього року Наталія Шкоропаняк, слухач гуртків мовно-літературної творчості ІФОВМАН та «Родовід» як переможець заочного етапу Всеукраїнського конкурсу «Розкрилля душі» Національного позашкільного центру «Мала академія наук України» в номінації «Науково-дослідницька робота» взяла участь за допомогою веб-виступу. Технічну стабільність участі забезпечив інженер і вчитель інформаційних

технологій Ярослав Іванущин. Така діяльність сприяла остаточній перемозі вихованки – вона єдина з області здобула 2-е місце. І не тільки: вона здобула найцінніше – досвід шляхом саморозвитку істинних патріотичних цінностей, самонавчання та самопізнання. Ось початок тез її виступу (цитую): «Слава Україні! Слава її духовному Пророкові Тарасу Шевченкові!.. Представляємо Вашій увазі присвячене пам'яті замордованого й убієнного інтелектуального цвіту звитяжців України дослідження з теми «ЩОДЕННИК Т. ШЕВЧЕНКА І ЛІТОПИС А. ГОЙДАНА ЯК ТВОРЧО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ЖАНРОВИЙ ФЕНОМЕН».

Наукова новизна цього індивідуального інтелектуально презентаційного проекту полягає в тому, що вперше пропонується дослідження Щоденника Т. Шевченка та життєвих ремінісценцій краян-бойківчан села Збора Калуського району Івано-Франківської області як жанру документально-художньої літератури в системі його модифікацій на базі віднайденого вихованкою Літопису Гойдана.

Практичне значення в тому, що

- висновки та узагальнення слугуватимуть подальшому вивченню порушеної проблеми;
- допоможе у проведенні спецкурсів та спецсеминарів з історії письменства рідного краю; у компаративних дослідженнях;
- сприятиме подальшому осмисленню місця й ролі Щоденника Т. Шевченка в регіональному й загальнонаціональному контексті на фоні нерівноцінних у художньому плані, але глибоко патріотичних, націєтвердних літописних краєзнавчих вузькорегіональних працях, як-от Літопис А. Гойдана.

Долі зборянців співзвучні з долею Шевченка. Невольницькі поневіряння Кобзаря є проекцією духовно-катарсичного втілення страдницької долі Степана Кузьмика.

Молоді роки життя він провів за колючим дротом і повернувся додому через 17 років.

Ув'язнення для Шевченка й свідомого українця-краянина є гнітючим. Постійні знущання, страх, жорстокість, невпевненість у завтрашньому дні породжують непевність, розчарування в повсякденні.

Серед друзів Шевченка за різних обставин були творчі люди: художники, поети, літературознавці та інші особистості.

До речі, разом зі Степаном Кузьмиком у в'язниці теж перебувало багато представників інтелігенції. У таборі С. Кузьмик познайомився з художником, який створив портрет рідного брата дідуся юної проектантки – Дмитра, котрий загинув у шахті на Донбасі вісімнадцятирічним юнаком, – основний компонент фарб – пережований хліб.

Завдяки проекту з'ясовано, що оповідна та поетична творчість краян є вагомим елементом творчо-психологічного й жанрового феномену краєзнавчої шевченкіани, яка цілком органічно базується на тлі комемораційного канону Кобзаря, зумовленого щиросердим сприйняттям зборян його творчої спадщини та біографічних колізій.

Задум зібрати воедино розпорошену шевченкіану Калущини виник у слухачів гуртка мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення МАН, який працює на базі Калуської гімназії ще 2005 року. Тоді учениця-десятикласниця Юлія Коваль спробувала зробити перші кроки до його реалізації.

Створено й реалізовано короткотривалий аналітичний видавничо-презентаційний проект «Слідами пророчими». До нього, за сприяння Калуського міського методичного центру, було залучено юнь загальноосвітніх навчальних закладів міста, що посіла призові місця на II (міському) етапі III Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка.

Мета проекту. Сприяти створенню шевченкознавчої аури Калущини, яка б стимулювала й примножувала найрізноманітнішу творчу діяльність, сприяла формуванню в душах, вчинках і помислах юних калушан закоріненню патріотизму, українськості, доброчесності, творчого пієтету до постаті й мистецького набутку Кобзаря.

Практичну підготовчо-реалізаційну частину впровадження ПРОЕКТУ, яка складається із 4-х міні-проектів («**Основа**» (Акція 1. *«Збирать на пораду»* (Узгоджувальна). Акція 2. *«Очима, душею, серцем розмовлять...»* (Збір шевченкіани краю)); *«Благослови мене, друже, Славою святою»* (Пошуково-видавничий) із акціями: *«Переплинем, перенесем І Славу святую...»*, *«Не минайте ані титли, Ніже тії коми...»*; *«І воспою знову Твої блага чистим серцем, Псалмом тихим, новим»* з акціями: *«А дай жити, серцем жити, І людей любити...»* Методичний практикум та *«Що хочете, То те і робіте: Чи голосно зневажайте, Чи нишком хваліте Мої думи»*. Підготовчо-впроваджувальна; *«Дивітеся ділам його, Його вічній славі»* (Проектне бієнале) *«Дивітеся ділам його, Його вічній славі»* (Проектне бієнале) з акціями: *«По мові – передмова»*. Методична гостина; *«Привітаймо, угадаймо великеє слово!»*. Проектний перформанс *«Шевченко поміж нас»*; *«Незлим, тихим словом...»*. Постперформансні рефлексії). Його реалізовано з листопада 2012 року по першу декаду квітня 2013 року (4 місяці). У чому ж його привабливість? В активізації зацікавленості шевченкіаною Калущини, розгортанні популяризації доробку митців-краян шляхом організації публічних виступів учасників, консультантів проекту, презентацій, виставок, публікацій у ЗМІ.

Ключовим компонентом діяльності є гратуляційний перформанс «Шевченко поміж нас» проектного бієнале «Дивіться ділам його, Його вічній славі».

Його структура така:

- **Інтродукція.** « Душі цій почину і краю немає» ;
- **Середосердя відчуттів.** «Й знову за працю. Отак треба жить!» (Відчуття початкове. «А поки те, та се, та оне... Ходімо просто навпростець...» ; Відчуття бенкетувальне. «Було колись добре жити на тій Україні»; Відчуття метаморфозне. «Душе моя, чого ти сумуєш?»; Відчуття філософське. «На розпутьях велелюдних» ; Відчуття кобзаротворче. « Слабенька втіха, та своя...»);
- **Індукція.** « **На всіх язиках воспіваєм...**»

Та варто зупинитися на відчутті Кобзаротворчому – «Слабенька втіха, та своя...» – *міні-презентації створеної НЕСКІНЧЕНОЇ КНИГИ «Шевченко поміж нас»*. Структура цього тому незамислувата. Складається з 4-ох розділів: « Для тебе, Тарасе!» , « Ми чуємо Твій голос, Кобзарю!» , «Із Шевченкових студій сьогодення», «Малюю поезію Тараса» . У книзі розповідається про пошанування Кобзаря на Калушині з кінця ХІХ століття. Вона рясніє творчою та біографічною палітрою письменників-краян: як маститих митців, так і початкуючих (учнівської юні загальноосвітніх навчальних закладів міста). Є тут матеріали й для юних науковців. Це той раритет, який заставляє серце кожного трепетно *битись – оживати*. А ще, за іронією долі, склалося так, що ота *Вторая*, котра «доконала Вдову сиротину», нашу Україну, тут, у самвидаві, змушена служити панові волі – Тарасові Шевченку, нам. Як це сталося? Випадково! Ми інтуїтивно обрали стиль шрифту для заголовків у нашій книзі, які мають назву « Катерина Друга» .

Гасла вищезгаданого ПРОЕКТУ такі: «Світ постав через нього...» (*Євангеліє від Івана, 1, 9-11*); «Молось: Господи, внуши їм / Уст моїх глаголи...» (*Т. Шевченко. «Псалми Давидові» , Псалом 53*); «Душа Шевченка світить крізь темінь ночі своєю великою і болісною тугою за Богом...» (*Микола Євшан. «Релігія Шевченка»*); «Кожне покоління шукатиме живих джерел слідами Шевченковими» (*Євген Сверстюк*); «То було справжнє світло, що просвічує кожну людину. Воно прийшло у цей світ. Було у світі, і світ постав через нього, і світ не пізнав його. Прийшло до своїх, і свої не прийняли його...» (*Євангеліє від Івана, 1, 9-11*) [10].

Охоплені проектною діяльністю представники з кожної школи Калуша діляться набутим досвідом і відчуттями, пробудженими співтворчістю, співпереживанням, з рідними, друзями, однолітками, а консультанти – на засіданнях методичних об'єднань учителів-словесників, круглих столах, семінарах-практикумах. Удосконалюють електронну, аудіо- та відеобазу порушеної проектом теми.

У стані підготовки перебуває проект «Кобзар у пошуку ВІЧНОГО» . Він передбачає розгортання полеміки на основі методики неформальної європейської освіти «Оксфордські дебати» такого напрямку: якою є основа довговічності й правдивості його думок: християнська релігійність чи дар ПРОРОКА?» [14] Найоптимальнішою джерельною базою для його реалізації є такі видання: 1. Євшан Микола. *Критика ; Літературознавство ; Естетика / Микола Євшан / Упорядкування, передмова та примітки Наталії Шумило.* – К. : Основи, 1998. – 658 с.; 2. Степовик Дмитро. *Наслідуючи Христа: Віруючий у Бога Тарас Шевченко.* – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2013. – 480 с. – (наукове видання).

Передати атмосферу результатів проекту «Спалах відчуттів: духовно-катарсичні паралелі» із проекту-максимуму «Шевченко поміж нас» на відстані нелегко, але кульмінація відчуттєвого апофеозу в кодї постановки очевидна: коли після слів актора в образі Кобзаря до глядача: «Я думу скорбную мою / Твоїй душі передаю. / Привітай же благодущнее / Мою сиротину... / Привітаєш, – убогая, / Сірая, з тобою / Перепливе вона Лету; / І огнем-сльозою / Упаде колись на землю, / І притчею стане / Розпинателям народним, / Грядущим тиранам», – усі учасники під фонограму пісні « Пливе кача» дійства поступово опускаються на коліна, глядач невимушено піднімається зі своїх місць і застигає в німій пошані до Шевченкового генія та неофітів правди, честі – Небесної Сотні.

Як бачимо з вищенаведеного, проектні шевченківські заходи популяризаційного, пошанувального спрямування мають широкі можливості для самореалізації вихованцями своїх творчих природніх навичок, задатків, умінь, розкриватися новими гранями, бо це доторк «до світів інших людей», несхожих на інші, поринати «у них, розчинятися, щоб повернутися до себе» (за Т. Титаренко) в чомусь інакшими, іншими, новими, але в чомусь незмінними, упізнаваними. Самими собою. Одухотвореними!

Оприявнився ДУХ наш з ТАРАСОМ!
Ошелешено душу обпик!
Одуховлено крила розправив –
І, надіюсь, навіки розквіт!
Розворушує душі охлялі,
Розтермошує мрії ясні,
Розверзає уста ПРАВДОЛЮБСТВОМ...
Ми без СЛОВА ТАРАСА – не ми!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боднар В. І. Дидактика / В. І. Боднар [Текст]. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Варзацька Л. Організація проектної діяльності учня / Л. Варзацька, Л. Кратасюк [Текст] // Дивослово. – 2004. – № 11. – С. 10 – 18.
3. Дебати: комунікація, автопрезентація [Текст] / Фабрика мультиплікаторів – лідери європейської освіти : Літня європейська школа. Славське, 24 – 30 серпня 2005. – Львів : Європейський діалог, 2005. – 31с.
4. Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні [Текст] / Г. Драйден, Дж. Вос / Переклад з англійської М. Олійник. – Львів : Літопис, 2005. – 541 с.
5. Євшан Микола. Критика ; Літературознавство ; Естетика [Текст] / Микола Євшан / Упорядкування, передмова та примітки Наталії Шумило. – К. : Основи, 1998. – 658 с.
6. Зубрицька М. Номо legers: читання як соціокультурний феномен [Текст] / Марія Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
7. Клочек Г. Вища літературна освіта в контексті Болонського процесу [Текст] / Г. Клочек // Дивослово. – 2006. – №1. – С. 2–6.
8. Мальєва Т. Книга і комп'ютер в інформаційному суспільстві : сучасність і майбутнє [Текст] / Т. Малєва // Світ дитячих бібліотек. – 2003. – №2 . – С. 14–16.
9. Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів» (Підготовлено для проекту: «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» Науково-методичного центру розвитку критичного мислення «Інтелект») Міжнародна Асоціація Читачів та Університет Північної Айови за підтримки Ін-ту Відкритого Суспільства Дж. Сороса та Міжнародного фонду «Відродження» [Текст]. – К. : Міленіум, 2001. – Посібник III–IV. – 104 с.
10. Машталер Галина. «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине...» : матеріали до навчально-виховних заходів : 200-річчю від дати народження Т. Шевченка присвячується [Текст] / Галина Машталер, Віталій Півторак, Оксана Півторак. – Івано-Франківськ : ОППО, 2013. – С. 108–114.
11. Партнерська технологія: Інтерактивне обговорення / І. Підласий [Текст] // Підласий І. Практична педагогіка або Три технології : інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. – С. 146–147.
12. Півторак Віталій. Путівник проектної діяльності словесника з тлумаченнями, схемами, таблицями / Затверджено радою методкабінету Управління освіти Калуської міської ради, протокол

- № 1 від 10 червня 2004 р. та на науково-методичній раді Івано-Франківського обласного відділення МАН України, протокол № 25 від 28 жовтня 2004 р. / Віталій Півторак [Текст] – Калуш, 2004. – 30 с.
13. Півторак Віталій. Вчити творити : метод проектів у роботі вчителя-словесника / Віталій Півторак [Текст] // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах : науково-практичний журнал. – 2006. – № 9 – 10. – С. 18–36.
14. Півторак Оксана, Півторак Віталій. Читацький пілотаж або «Оксфордські дебати» : на уроках і поза ними : спроба методично-практичного порадики [Текст] / О. Півторак, В. Півторак / Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах : науково-практичний журнал. – 2010. – № 3. – С. 46–53.
15. Піл М. Успішна презентація [Текст] / Малкольм Піл. – К. : Британська Рада в Україні, 1998. – 96 с.
16. Сафонова Н. Творчий педагог – фундатор формування творчої особистості [Текст] / Н. Сафонова // Рідна школа. – 2003. – №2. – С. 10–11.
17. Сафонова Н. Творчий педагог – фундатор формування творчої особистості [Текст] / Н. Сафонова // Рідна школа. – 2003. – №2. – С. 10–11.
18. Степовик Дмитро. Наслідуючи Христа: Віруючий у Бога Тарас Шевченко [Текст] / Дмитро Степовик. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2013. – 480 с. – (наукове видання).
19. Таран З. Трансформація ролі педагога в управлінні творчими та практико орієнтованими проектами [Текст] / Зінаїда Таран // Відкритий урок : Розробки. Технології. Досвід. – 2004. – № 5 – 6. – С. 18 – 20.

Приклад статті-відгуку про презентацію літературознавчо-мистецького проекту випускниці Калуської гімназії ім. Дмитра Бахматюка, слухача гуртка мовно-літературної творчості ІФОВМАН Дарії Півторак.

МОДЕРНО – ПРО ШЕВЧЕНКА

Гадаю, що шевченколюбам Калуша завдяки гратуляційному перформансу « Шевченко поміж нас », одного із міні-проектів (« Дивіться ділам його, Його вічній славі... ») аналітичного видавничо-презентаційного проекту « Слідами пророчими », вдалося по-сучасному вшанувати Кобзаря, хоч на йоту підсобити *словом Його живим... в живую душу* проронитись... Бо ж кожне покоління по-своєму шукає живих джерел слідами Шевченковими.

У рамках підготовки до відзначення 200-літнього ювілею з дня уродин та 175-літнього – з часу викупу з кріпацтва великого українського Пророка – Калуська гімназія Калуської міської ради за сприяння міського методичного

центру, Всеукраїнського благодійного фонду «Велика родина» приймала обдаровану юнь міста, переможців III Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді ім. Тараса Шевченка, різних творчо-інтелектуальних змагань, із загальноосвітніх закладів Калуша. Захід, як підсумок першої частини аналітичного видавничо-презентаційного проекту «Слідами пророчими», у форматі пошанного перформансу за різноманітними європейськими й вітчизняними освітніми методиками проводився в Калуші вперше.

Час для усіх промайнув непомітно. На інтелектуальній розминці старшокласники проходили онлайн тест, «оживляли» поезії митця; брали участь у міні-наукових захистах із таких тем, як «Таїна поезії, що поза часом стала», «Молитва на вустах поезії Кобзаря», «Автопортрет: світ душі на трепетному пензлі» (учні 8–11-их класів, їхні координатори – Галина Машиталер, Віталій Півторак, Любов Федоришин, Ганна Феленчак, Ліна Стефанюк, Галина Оленюк). А молодші, учні 5-7-их класів (координатори Валентина Коваленко та Галина Довжанська), – розгадували кросворди, переглядали телесюжет «Тарасоподібні», проводили асоціативне «розслідування» віршованих рядків разом з іншими шанувальниками Шевченкового слова, присутніми в залі (а це не лише гімназисти, їхні вчителі, а й учителі-словесники міських освітніх установ), захоплено сприймали «Заповіт» різними мовами (українською, французькою, чеською, німецькою, англійською) і натхненне художнє читання уривків із «Кобзаря» – шевченколюба Богдана Библіва й студійців ігрового театрального мистецтва, пісенні вкраплення ансамблю вокалістом 5 (9)-А класу, першокласниці Катрусі Ричкової, педагога Степана Вовка (керівник – Олександр Новіцький), дуету школи № 11 у складі Світлани Макарчук і Оксани Бігун. А ще – насолоджувалися хореографічними постановками учнів 3 (7) – 4 (8)-их класів (керівник Олена Малиновська).

Зворушливо гімназія презентувала спільне напрацювання учасників гуртків «Розкрилля» та «Родовід», лабораторії науково-дослідницької та проектної діяльності, гуртка мовно-літературної творчості Іван Франківського обласного відділення МАН, методичного об'єднання учителів української мови і літератури міста й нашого закладу – сигнальний примірник НЕСКІНЧЕНОЇ КНИГИ «Шевченко поміж нас». Це, як зазначив співупорядник Микола Тарановський, учень 5 (9)–А класу, продовження започаткованого ще 2005 року курсового проекту гімназистки-випускниці Юлії Коваль під одноіменною назвою. Лише в потужнішому форматі. Складається книга поки що з 4-ох розділів: «Для тебе, Тарасе!», «Ми чуємо Твій голос, Кобзарю!», «Із Шевченкових студій сьогодення», «Малюю поезію Тараса». У ній розповідається про пошанування Кобзаря на Калушині з початку ХХ століття. Вона рясніє творчою та біографічною палітрою письменників-краян: як маститих митців, так і початкуючих (школярів міста).

Є тут матеріали й для юних науковців. Це той раритет, який заставляє серце кожного трепетно *битись – оживати*. А ще, за іронією долі, склалося так, що ота *Вторая*, котра «доконала Вдову сиротину», нашу Україну, тут змушена «служити» панові волі – Тарасові Шевченку, нам.

У чому особливість довголіття Шевченкових дум? У тому, що з часом вони не тільки не втрачають своєї злободенності, а навпаки – набувають усе більшої потужності. Про нього варто говорити по-сучасному – модерно. Бо старі істини він промовляє до нас по-новому!

Віталій ПІВТОРАК, Оксана ПІВТОРАК

ЛИЦАРІ НАЦІОНАЛЬНОГО АРИСТОКРАТИЗМУ

Стежі стрілецької звитяги крізь творчо-біографічний позір

Олеся Бабія

Матеріали для проведення

години патріотичного себетворення з елементами заочної літературно-мистецької експедиції та літературно-лінгвостилістичної лабораторії

8–11 класи

МЕТОДИЧНІ ЗАУВАГИ

Це заняття – підсумкового характеру. Воно є вислідом проектної краєзнавчої пошуково-дослідної роботи учителів і учнів як під час уроків, так і в позаурочний час із предметів суспільно-гуманітарного циклу.

Проводиться у формі уроку-презентації проектної діяльності з елементами заочної літературно-мистецької експедиції та літературно-лінгвостилістичної лабораторії. Вихованці попередньо (за проектною домовленістю) вибирають собі групу відповідно до власних зацікавлень і уподобань. Їх є три групи: 1. Культурологічний чота (за аналогією стрілецького групового формування: у легіоні УСС, як і в довоєнних товариствах «Січ» та «Січові стрільці», вживалися терміни «чета» і «четар», а не «чота», «чотар», як у деяких військових формуваннях пізнішого часу. Їх назву, яка походить від сербського слова «чета», запровадив організатор січового руху Кирило Трильовський). 2. Суспільно-краєзнавча чота. 3. Рапсоди-митці (за аналогією до давньогрецької назви мандрівного декламатора та метафоричною назвою Олеся Бабія літературознавцем Василем Ганущаком – «рапсод стрілецької звитяги»). Під час заняття займають відповідне місце в аудиторії

Структура заняття зумовлена тематичною особливістю викладеного матеріалу. Для іменування назв учнівських груп використовується специфічна лексика, як-от: 1. Вступна частина – ПЕРЕДХОДОМРУШНС-НАСТРОЄВЕ (побудовано аналогічно до стрілецького вигуку-спонукання

«Ходом руш!»). 2. Основна частина складається з таких структурних елементів, як «Ходом руш!» УПЕРШЕ (УДРУГЕ / УТРЕТЕ)» з поетичними висловами митця Олеся Бабія, творчість і біографія якого є лейтмотивом для висвітлення теми. Акцентована увага на розлоге тематичне ілюстрування іменується як «ПОСТІЙ», що означає «тимчасове перебування в якомусь населеному пункті, на квартирі в кого-небудь (про військові частини або окремих солдат і офіцерів)» .

Матеріали рекомендовано для проведення національно-патріотичних занять історико-мистецького спрямування з учнями 8–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, адже культурно-освітня, душетворча діяльність січового стрілецтва – наочний приклад жертвовного людинолюбства навіть під часі воєнних лихоліть, в складні часи утвердження й відстоювання національних і державотворчих процесів.

Мета заняття: сприяти розвиткові національної себевагності вихованців, їхньої пам'яті про славних предків, уваги до ближніх, творчого мислення, пізнавальних здібностей, пошукових якостей, аналітичного мислення, організаторських навичок, культури мовлення; вихованню любові до рідного краю, поваги до інших культур, толерантності.

Обладнання та матеріали: мультимедійна техніка, 3 ПК, приєднані до мережі Інтернет, електронні ресурси, карта України, вітрина-виставка «Рапсод стрілецької звитяги – Олесь Бабій» .

Хід заняття

ПЕРЕДХОДОМРУШНЄ-НАСТРОЄВЕ

*До початку заняття демонструється відеосюжет
за електронним ресурсом:*

«Шлях до Соборності (Тарас Чубай).mp4»

*Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=woFAJXouR98>;
хронометраж: 00. 17 – 04. 00)*

Гасла-епіграфи:

*У вогні перетоплюється залізо на
сталь, у боротьбі перетворюється нарід
у націю.*

Євген Коновалець

*Як не можна спинити річку, що,
зламавши кригу навесні, бурхливо
несеться до моря, так не можна спинити
нації, що прокинувшись до життя, ламає
свої кайдани.*

Микола Міхновський

Вільні духом люди створять новий світ.

Дмитро Донцов

Наставник (*привітавшись із вихованцями, додає*)

Тривожними були цьогорічні канікули, як і сто, і сімдесят п'ять років тому для дітей європейських країн (1 серпня 1914 р. – початок Першої світової, 1 вересня 1939 – Другої світової воєн). Але, дякувати Богу й кожному небайдужому українцеві, Ви знову повернулися до гімназії, щоб творити самих себе для щасливого майбутнього України. Ушляхетнюватися й духовно, й інтелектуально – ставати думаючими й активними. Щоб бути вільними. Щоб аргументовано відстояти власну позицію, бо «вільний той, – за Альбером Камю, – хто може не брехати». Щоб не піддаватися на маніпуляції політичних жонглерів, не брати участі в їхніх зловіщих шаманських танцях на уламках демократії та руїнах здеградованих душ. Щоб жити гідно! Щоб збулися мрії наших славних українських звитяжців минувшини – Війська Запорозького, Українських Січових Стрільців, вояків УПА. Сьогодні ми порозмислюємо над долею козацьких нащадків і смолоскипів духу упівців – січове стрілецтво, від якого до нас – СТОРІЧЧЯ!

На екрані висвічується 1-а частина назви заходу – «ЛИЦАРІ НАЦІОНАЛЬНОГО АРИСТОКРАТИЗМУ». Учитель спонукає учнів до мислительної діяльності за допомогою вправи стратегії ЧПКМ «Мікрофон».

- Як Ви думаєте, сто десятків літ – це мало чи багато? (*відповіді вихованців*)
- Той часовий відтинок Вам зрозумілий? (*відповіді вихованців*)
- Вам хотілося б зазирнути в нього. Чому? (*відповіді вихованців*)

«ХОДОМ РУШ!» УПЕРШЕ

У пошуку рапсода стрілецької звитяги

Прокладімо своєрідний духовний місток до них піснею, що своєю генетичною непокорою наснажує нас і сьогодні завдяки фронтмену рок-гурту «Тінь Сонця» для осягнення стеж стрілецької звитяги крізь творчо-біографічний позір Олесь Бабія.

Демонстрація відеосюжету за електронним ресурсом.

*Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=A4Z6PVRjkE8>
(хронометраж 0. 13 – 3. 05).*

Культурологічний чота

Гімн ОУН – «Марш українських націоналістів», слова його створені 85 років тому, наприкінці грудня 1929 року (Відень), Олесем Бабієм, нашим краямином-середнянином, музика – Остапом Нижанківським, священником-капеланом УГКЦ, композитором, диригентом, громадським

діячем, братом українського оперного й концертного співака (бас) Олександра Нижанківського.

Так покерував Усевишній, що сто років тому, у вересні 1914 року, за участі композитора-священника стрілецьтво на заклик сотника Дмитра Вітовського склало присягу Легіону УСС у Стрию. Олесь Бабій (прибрані імена – Глум, Чмелик) став у ряди стрілецтва згодом, бо саме на той час йому ледве виповнилося 16. Не думав-не гадав, що стане, за визначенням літератора й упорядника 1-ої в незалежній Україні його збірки «Зродились ми великої години» Василя Ганущака, рапсодом стрілецької звитяги.

Першим надрукованим твором Хмелика став написаний молодим старшиною УГА під Соколівкою вірш «*На Київ!*» («*Над Києвом хмара нависла грізна*»), створений під час наступу на однойменне місто об'єднаних українських армій, Наддніпрянської й Галицької. Його було опубліковано в газеті «Стрілецька думка» від 5 жовтня 1919 року, ще раніше, покладений на мелодію «Сокільського маршу» Ярославенка, яка увійшла до маршового репертуару військових оркестрів.

Музика запозичена із січової пісні, слова якої належать поетесі-краянці з села Кропивник Костянтині Малицькій (1872–1947 рр.), авторці багатьох січових пісень, які підписувала псевдонімом Віра Лебедова, Чайка Дністрова, Лужанська Віра, Кропивницька Віра, Горський Стефан, Растик. Вона також скористалася вже відомою мелодією.

Звучить у запису мелодія пісень за електронним ресурсом .

Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=OXPBhYXdkU>.

Одночасно на екрані демонструються слова творів О. Бабія та К. Малицької.

Марш українських стрільців

Музика Ярослава Ярославенка

Слова Костянтини Малицької

Соколи, соколи, ставаймо в рядах,
Нас поклик «Борімось!» взиває.
В здоровому тілі здорова душа
Де сила, там воля вітає.

Як славно бувало, козацькі сини,
Боролись до смерти, загину,
Боротись будемо, Соколи всі ми,
За нашу святу Україну!

Гей, хлопці-молодці, як мур всі тверді,
Погляньте на стяг наш угорі:
«Усі за одного, один за усіх!»
Се сяє на нашім прапорі.

Доволі ходили в ярмах вже діди,
Доволі згинали нам спину,
Лиш смілим завзяттям поставлять сини
Превільну й могутню Україну!

Над Київом хмара нависла грізна

Музика Ярослава Ярославенка
Слова Олеся Бабія

Над Київом хмара нависла грізна
І крила кругом простягає,
Вертає неволя, неволя страшна,
Кайдани тиран зготовляє.

Приспів:

Гей, стрільці, до бою, до бою всі враз!
За правду, за славу народу;
Україна рятунку благає у нас,
До бою за волю, свободу.

Там стогне в неволі народ над Дністром,
Там ворог шаліє, лютує,
Ми кров свою лили за волю кругом,
А він нам в'язниці будує.

Немарно полили ми кров'ю поля
І трупом степи покривали.
Під ноги сатрапів не впаде знам'я,
Яке ми так гордо підняли.

Не страшить нас сила ворожих катів –
Підем, куди честь закликає,
І голос упавших за волю братів,
Де батько Петлюра взиває.

Склонив перед нами прапор супостат,
Гетьманські упали кайдани,
Так згине ще царський прислужник і кат,
На Україні воля настане.

1919 р., село Соколівка Васильківського району Київської області.

Як бачимо, слова кожної пісні просякнуті силою духу нації, незборимістю народу, вірою в щасливе майбуття. Чи звернули увагу, де написана?

Міркування вихованців

Перші – Костянтиною Малицькою в місті Львів у Західній Україні, другі – Олесем Бабаєм у селі Соколівка Васильківського району Київської області, хоча двоє народилися в краї, який називають Бандерівським – на Калушчині Івано-Франківської області. Олесь же – й автор афоризму «Стрелець і пісня – це любко й любка...».

ПОСТІЙ

Стрелець і пісня – це любко й любка... (Олесь Бабій)

Наставник

Як Ви розумієте слова заголовка першого – пошуково-ігрового – постою?

Міркування вихованців

Наставник

Пропоную Вам увійти в Інтернет-мережу й за 3 хв. з'ясувати, скільки стрелецьких пісень зафіксовано за адресою. Режим доступу: <http://www.pisni.org.ua/songlist/strilecki-1.html>. Із них виокремити ті, які належать уродженцям Калушчини.

Виконання завдання й оголошення результатів

**«ХОДОМ РУШ!» УДРУГЕ
Мандрівнику, йди до верхів
вклонитись тіням тих борців,
що прагнули у люту днину
підняти схилену калину,
розвеселити Україну! (О. Бабій)**

Літературознавча чота

Демонстрація відеосюжету за електронним ресурсом.

Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=cGHf8unqTEM>
(хронометраж 00. 32– 05. 10).

Сімнадцятирічний Олесь записується в Стрию в Легіон українських січових стрільців, військо при армії австро-угорського цісаря Фраца-Йосифа Габсбурга, яке, окрім української державотворчої місії, мало ще й місію мисленнево-душетворчу: розпросторювало на території нашої Батьківщини – від Заходу до Сходу, від Півдня на Північ – полум'я культури, освіти, душевної щирості: саме завдяки цим звитязцям більшість простолюду почала тягнутися до науки книжної, зростала духовно! Це творча інтелектуальна висококультурна молодь: уміла, коли

треба, тримати зброю в руках, зналася на мистецтві, студіювала науки – зростала й духовно, й фізично, вела за собою братів-українців, тягнулася увись і тягнула за собою інших. Своє бойове хрещення юнак пройшов у Карпатах, борючись із російською армією. Залишив багато художньо-історичних споминів. На дорогах бойових О. Бабій «утвердив себе як поет стрілецької теми, як представник течії символізму», а пізніше став представником когорта письменників «празької школи» (за М. Ільницьким).

Бібліотекар-бібліограф (знайомить із вітриною-виставкою «*Рапсод стрілецької звитяги – Олесь Бабій*» та списком Інтернет-ресурсів)

Про цей період стрілецьких звитяг письменник розповідає у своїх творах – ліричних (« На Київ (« Над Київом хмара нависла грізна... »)!»), «На Київ («Гей, волинськими шляхами...»)), «На Маківці», «Доня стрілецька», « Стрілецька колисанка» та ін.), епічних (збірки новел « Шукаю людини. Нариси часів війни» (1921 р., Львів), оповідань « Гнів» ; повісті « Перші стежі» (1930 р.; 1991–1992, у кількох номерах часопису « Червона калина» й видано окремою книгою в третьому томі за 1997 р. збірника «Скрипторій історичної прози» львівського історико-літературного журналу «Літопис червоної калини») та «Дві сестри» (1936 р., часопис «Сад»; у незалежній Україні – у другому томі за 1997 рік збірника «Скрипторій історичної прози» згаданого журналу), «Останні» (1938) та ліро-епічних («Остання офіра цісареві», 1937 р., Львів), драматичних («Олена Степанівна. П'єса в одній дії» , 1966 р., Чикаго).

ПОСТІЙ

**Тут перший український кріс
спиняв московських полчищ лави... (О. Бабій)**

Суспільно-краєзнавча чота

Гора Маківка знаходиться неподалік славетної Тухлі, відомої з Франкового « Захара Беркута» . Тут навесні 1915 року під час Першої світової війни відбулася низка боїв Українського Легіону Січових Стрільців із регулярними частинами російської армії.

Демонстрація відеосюжету за електронним ресурсом «Бій з москалями за гору Мак.тр4».

*Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=wm7Mp-3FC74>
(хронометраж 1. 45.54 –1. 49. 54).*

**Рапсод-митець
НА МАКІВЦІ**

І знов я тут, на горах слави,
 Де наш ручай шепоче й ліс:
 – По битві на полях Полтави
 Тут перший український кріс
 Спиняв московських полчищ лави
 І вперше по віках неволі
 Карпатський вітер в світ поніс
 Слова нечувані стрільцеві:
 « Ми не поклонимось цареві!
 Ми прагнем волі!»
 То були ясні дні весняні:
 Пестило сонце квіття рясту,
 І вже бруньки були розвились
 На цих березах на поляні,
 Коли під шум сосон похилих
 Упав нараз
 Твердий приказ:
 – Наступ!
 І понад бори, понад гори,
 І над Бескиду темні звори
 Гармати глухо заревіли,
 Зацокотіли скоростріли.
 А гомін з тих верхів злетів
 Аж до Дністрових берегів.
 Тоді-то тут, в ось тій діброві,
 Схилився воїн, в ранах, крові,
 А другий впав на полонину,
 Хоч мертвий, зброї з рук не кинув,
 А третій впав ось тут, край зруба,
 Коло зламаного дуба...

Я біля дротів, за ровами,
 Убив багнетом над ярами
 Стрільця – з-над Кубані солдат;
 Вбив брата брата,
 Що осліп у тюрмі і неволі,
 Мордував він своїх.
 Що за сміх, що за гріх,
 Що за іграшка долі!..
 З тих гір пішли стрільці вперед,
 На рідні доли...
 Хлопці то були – як соколи...
 І соколинний їх був лет.
 Аж до Дністра...
 По Липу Золоту...
 По Збруч і Сян...
 І по Карпати
 Полинула, як гураган,
 Стрільцька пісня в пору ту:
 «Машерують визволяти
 Своїх братів із-над Дніпра
 З московських кайдан» .
 І пісню ту од роду в род
 Співає весь народ.
 А нині, нині тихо сплять:
 Один, і другий, тридцять п'ять...

 Мандрівнику, йди до верхів
 Вклонитись тіням тих борців,
 Що прагнули у люту днину
 Підняти схилену калину,
 Розвеселити Україну!

Олесь Бабій

Літературознавча чота

Цей білий вірш у нерівному ритмі проливає світло на розуміння образу ліричного героя – цілеспрямованого, мрійливого, незборимого, пам'ятливого... Наскрізь просякнута духом національного єднання, так потрібного й у наші дні.

Суспільно-краєзнавча чота

Щиру подяку після битви на горі Маківка й подив українським стрільцям висловив командувач австрійської дивізії генерал Фляйшман: « Українці! З великою гордістю можете глядіти на Ваші найновіші геройські подвиги. Кожний мусить славитися приналежністю до Вашого Корпусу, бо матимете право назвати себе вибраною частиною. Я певний у тому, що в кожній небезпеці можна на Вас числити. Щоб ці побажання сповнились – тричі слава!».

Невипадково січові стрільці, у тому числі й ті, що брали участь у боях на Маківці, невдовзі склали кістяк Армії Української Народної Республіки, а після поразки УНР продовжували боротьбу в лавах Карпатської Січі, УВО, ОУН і УПА.

Літературознавча чота

До речі, є в Олеся Бабія про ці події драматичний твір – «Олена Степанівна. П'єса в одній дії», – написаний сорок років після маківської звітяги й опублікований письменником уже на вигнанні, у Чикаго (США), 1966 року.

Суспільно-краєзнавча чота

Із заголовку зрозуміло, що присвячена вона історичному образу, реальній особі – жінці-хорунжій Легіону українських січових стрільців Олені Стефанів – військовому, педагогу, науковцю, громадському діячу, першій у світі жінці, офіційно зарахованій на військову службу в званні офіцера, яка походила зі священничої родини. Студенткою Львівського університету працювала в товаристві УСС (комендант жіночої роти). Із початком війни – у легіоні УСС, учасниця битви під Маківкою, згодом хорунжа, з весни 1915-го по лютий 1917-го – у російському полоні; у 1918–1919 рр. – чотар Української Галицької Армії. По закінченні Віденського університету (докторат з історії та географії) – учителька гімназії Сестер Василянів у Львові. Із 1945 р. – доцент Львівського університету. У 1949–1956 рр. – у радянському концтаборі в Мордовії.

Літературознавча чота

П'єса «Олена Степанівна» О. Бабія ґрунтується на ідеї національного відродження та особистісному й національному самоствердженні. Автор, розповідаючи про визвольну битву Українських Січових Стрільців проти російської армії, вбачає у створенні легіону важливий крок на шляху до свідомої боротьби за вільну державу. Митець зосереджується на постаті головної героїні, хорунжого УСС, образ якої уособлює не тільки вільний дух українського народу, дух боротьби, але й містить державотворчу ідею.

У творі джура Панько Кліщ (односелець жінки-офіцера, який допомагав по господарству її батькові-священнику), наприклад, називає її «войовнича дівиця» (с. 16) і зазначає, що за свою відданість справі й войовничий запал, за яскраві стратегічні військові маневри «вона варта бути не тільки хорунжим (офіцером), але й генералом», бо «навіть найясніший пан цісар Францішок Йосиф вихваляє... особливо Олену Степанівну» (с. 17). Найбільше про Олену довідуємося з його діалогу з Ганною, п'ятнадцятилітня сестра молодого дідича Жарського (сцена IV, с. 22–23).

Рапсоди-митці розігрують сцену VIII (с. 35–40) за джерелом: Бабій Олесь. Олена Степанівна. П'єса в одній дії. – Чикаго : накладом «Самостійної України», 1966. – 74 с.

Літературознавча чота

Відстоювання честі нації й жінки вважалися здавна найшляхетнішими пориваннями.

Пошана до жіноцтва простежується в багатьох творах письменника, зокрема із стрілецького життя.

Ніхто із митців-калушан і рапсодів січового стрілецтва так трепетно, так піднесено, так глибоко-правдиво, по-лицарськи набожно не описав жінку, як січовий стрілець і вояк УГА (Української Галицької Армії) середнянин Олесь Бабій у повісті «Дві сестри», яка вперше побачила світ у часописі «Сад» ще 1936 року (у незалежній Україні з'явилася друком у другому томі за 1997 рік у збірнику «Скрипторій історичної прози» львівського історико-літературного журналу «Літопис червоної калини»). Вчитайтесь у рядки величні...

Рапсоди-митці

1. Ціла моя душа змінилася в гарфу, що співає гімн вічному жіночому...

Жінко! В твою душу вклав Бог силу сонця всетворчого, що опромінює найтемніші й найхолодніші пропасті й безодні, куди блукає людство...

2. Жінко! У твоїй душі сила сонця, що несе життя там, де лише смерть бажала б панувати...

3. Жінко, навіть тоді, коли ти впадаєш у бруд і пил зіпсуття, зберігаєш у душі стільки краси, добра, святості, що все ж нагадуєш сонце, яке хоч зайде за хмари, хоч покрите плямами, то все ж дарує світу життя, ясність і красу...

4. Жінко! Якщо людство не має потонути в багнах злоби, ненависті, крові, то на ясні верхів'я, на ясні дороги виведе людство лише твоя доброта.

Жінко! Будь благословенна!

Суспільно-краєзнавча чота

Хіба ця молитовна ода жіноцтву не для духовної підтримки й наших сучасниць, хіба устами митця унісонно не співають «гімн вічному жіночому» душі ІСТИННИХ мужчин і сьогодні? Безперечно! Хоча не є таємницею й те, що ставлення до жінки й сьогодні багатьма вимірюється (з німецької) «вічними» трьома «К»: кухня, колиска, копійка (часто-густо заробітчанська), що замінила усталене слово «церква» (Kirche).

Тому вважаємо, що Олесева величальна ЖІНОЦТВУ є як ніколи на часі. Вона – своєрідний вихлюп-концентрант великої любові до жіноцтва в багатьох Його творах.

Знаходьмо час зазирнути на мить у деякі з них. Відчуємо запах і крицеву міць слова нашого країнина, перейдемо ту далеку подієву межу за допомогою книги й УСЕПРОЩЕНОЇ, ВІЧНОПЛИННОЇ ЛЮБОВІ!

А все тому, що жіноцтво довкола нього ШЛЯХЕТНЕ!

Демонстрація відеосюжету за електронним ресурсом «Українські Карпати. Гора Маківка. Цвинтар УСС».

Режим доступу: http://youtube.com/watch?v=ays_vuhaUuk (хронометраж 9. 16 –11.19).

«ХОДОМ РУШ!» УТРЕТЄ

Стрілецька душа, як човен на розбурханому океані війни...

Олесь Бабій

Цей етап доцільно проводити з учнями 10-11 класів.

Наставник

Відчуваємо: метафоричне образне слово живить душі читачів, окрилює ніжністю сприйняття довкілля, навіть такого суворого, як у воєнне лихоліття.

Воно має потужний вплив і в повісті Олесь Бабія «Перші стежі» – про початки буремної звитяги уесесівців. Тут нанизування засобів художньої образності допомагає вирізьбити узагальнений образ національного аристократа-борця. Посвятить нас у алхімію Бабієвої образності Літературознавча чота за науково-дослідними матеріалами слухачів гуртка мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення МАН та євшано- і бабієзнавчих бібліостудій Калуського міськрайонного відділення «Української бібліотечної асоціації» різних років.

Лінгвістико-літературознавча чота

Для початку розгляньмо такий приклад: *«Стрілецька душа, як човен на розбурханому океані війни, не раз хиталась, бита бурями... не раз, здавалося, човен затоне у каламутних грізних хвилях океану»*. Як бачимо, у конструкції нанизано кілька метафор. Дві з них утворені за допомогою слова з абстрактним значенням «душа»:

душа хиталась,

душа пливла.

Ці перенесення виникли на основі подібності за дією, точніше, за характером протікання дії.

Наявне у вищенаведеному контексті порівняння «душа, як човен у розбурханому океані» – власне, зумовлює наявну тут метафоризацію.

На основі предметної співвіднесеності за формою, тобто із зовнішнім виглядом предметів, пов'язане з виникненням метафори «океан війни».

Наведені метафоричні конструкції входять до складу явного присубстантивного порівняння, об'єктом якого є назва абстрактного явища, що ототожнюється з неістотою. Ще метафори підсилюються фразеологізмом «*пливти без керма і вітрил*», співвідносним із одним словом «*навмання*».

Цікавим, як на нас, є наступний приклад: «*Село виухло, притаїлось та в тривозі і смутку перешіптувалось, що зі сходу котиться московська навала...*». Як бачимо, тут синекдоха «*село виухло*» підсилюється метафоричним олюдненням «*село нашіптувало*» і поєднується із синекдохою «*котиться (московська) навала*».

Цікаві засоби образності такого тексту: «*А Данило (головний персонаж твору – юний січовий стрілець. – Автори)... начебто поважний, солідний чоловік: його струнка висока постать, його обличчя із ясними, погідними очима мають у собі щось зрівноважене, мужнє і рівночасно добродушне, але попробуйте його пізнати ближче. Піти з ним на прогулку. Засісти в товаристві при столі. Тоді ви побачите, що за збиточник криється за поважним, діловим виглядом цього Данила: жарти й вигадки сипле він, як з рукава, нема хвилини, щоб він комусь не «пришив латки».* Тут нанизаються такі компоненти образного вираження думки:

- 1) епітети: а) «*поважний, солідний (чоловік)*»; б) «*поважний діловий (вигляд)*»; в) «*ясні, погідні, зрівноважені, мужні, добродушні (очі)*»;
- 2) фразеологізми, що мають слово-ідентифікатор: «*сипле як з рукава*» – «*щедро*»; «*пришити латку*» – «*пожартувати, підколоти*».

Цікавим, на нашу думку, є такий приклад: «*Шуміли смерекові ліси, шептали свою таємничу мову, мов говорили щось без слів про народ, що сотні літ був у ярмі і тепер уперше послав синів своїх на шпиль Маківки підняти Червону Калину, розвеселити Україну*». Чому? Бо тут спостерігаємо поєднання метафори «*ліси шептали*», що виникла на основі подібності за дією, точніше за характером протікання дії, явного порівняння «*шуміли, шептали, мов говорили щось без слів*», яке містить у собі свідоме поєднання різко контрастних понять, що логічно начебто виключають одне одного, але в переносному значенні творять новий образ. Це поєднання іменника з прийменником «*без слів*» та дієслова «*говорили*», що мають протилежне значення – оксиморонне.

Слова «*підняти Червону Калину, розвеселити Україну*» побудовані на образі стрілецької пісні-гімну «*Червона Калина*», – ремінісцентна авторська трансформація тексту.

Далі наведемо приклади нанизування компонентів метонімії – синекдохи, утвореної вживанням однини замість множини: «*Ми віддаємо державі все: життя, майно, а нас ця сама держава б'є в лице, копає, як псів, не вірить нам і вважає зрадниками*». Синекдоха «*держава б'є, копає, не вірить, вважає зрадниками*» позначає назву істоти – виконавця дії. Вона ускладнена, увиразнена явним придієслівним порівнянням.

У прикладі: «Маленький потічок, що вплив з глуховецької гори, пригортає до себе нові допливи і змінюється в річку бистру, буйну, нестримну», – нанизуються такі метафори: «потічок пригортає (нові допливи)» розширюється, увиразнюється компонентом «нові допливи», що підкреслює персоніфікацію (уособлення); а також розгортається епітетами «(річка) бистра, буйна, нестримна» – «потічок змінюється». Подані вище конструкції виникли на основі подібності за результатом дії, ще не завершеної.

НАПУТНС

Наставник

А чи можемо ми сказати, що справа національного ушляхетнення душі й духу, увиразнена українськими січовими стрільцями, уже завершена? Аргументуйте, будь ласка, дотримуючись образного викладу суджень.

Розмірковування вихованців

Рапсоди-митці

Шукаю людини!..

В часі воєнних походів, серед могил, на кривавому шляху, серед темної ночі згубилась вона. Дим, полум'я, пожежі і степова курява заслонили хмарою її обличчя; стогін ранених, гарматний рев і брязк шаблук заглушили солодкий її голос; брудна солдатська окривавлена стопа втопила її в бруд і погань життя. Дика згряя розлючених божевільних профанів обкидала болотом її святі ризи, скосила найкращі цвіти її душі.

Шукаю людини!..

Куди не глянеш – всюди жадібне лице патріота, криваве чоло борця, всюди чуєш рев і жахливий вереск кровожадних гієн.

І втомилася душа моя серед воєнної хуртовини, зненавиділо моє серце базарні крики фальшивих героїв. Серед брудної, безконечної пустині, серед царства злоби і гніву, в країні гієн і шакалів я невтомно шукаю людину.

1920 р.

Наставник

Не лише за змістом, а й за одними лише назвами творів Олеся Бабія вже уявляєш трагічні події історії на початку ХХ ст. і запитуєш: «Що пережив український народ, змагаючись у цій кривавій борні-веремії за кращу долю свою і майбуття своє?». І нині в деяких проросійських, але географічно чи пак територіально українських політиків вистачає глузду

висловлюватися, що українцям та незалежність наче з неба звалилась... Так можуть казати лише ті люди, котрі не вивчали й не знають української історії, а лише переживають окремих брехливих ідеологів із північного закордоння.

Процес осончення душі народу, розкритий діяльністю стрілецтва – ЛИЦАРІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРИСТОКРАТИЗМУ, нащадків славного козацтва – триває! І нам їхні традиції примножувати! Нам наслідувати їхню крицеву міць і непідкупну любов до стражденної, але незнищенної України!

Демонстрація на вибір одного з відеосюжетів за електронними ресурсами:

1. «Ой у лузі червона калина»

Режим доступу : www.ssyoutube.com/watch?v=fq4xgu8A56

2. «Пісня для Майдану УКРАЇНСЬКА ЩИРА ДРУЖБА»

Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=17v2sMb9xH>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій О. Зродились ми великої години / О. Бабій [Текст] / Упорядкування, вступне слово Василя Гануцака. – Дрогобич : Відродження, 1997. – 208 с.
2. Бабій Олесь. Маківка / Олесь Бабій [Текст] // За волю України : історичний збірник УСС. – Нью-Йорк : Братство УСС, 1967. – 608 с.
3. Бабій Олесь. Микола Євшан (Федюшка): життя і творчість : в десятиліття його смерти : 1919 – 1929 [Текст] / Олесь Бабій. – Львів : накладом видавничої спілки. – Калуш, 1992. – (Репринтне видання).
4. Баб'юк А. (М. Ірчан). Шевченківське свято у Коші / А. Баб'юк [Текст] // Вісник Союзу Визволення України (СВУ). – Відень, 1915. – Ч. 93–94.
5. Бабій Олесь, Зарицький Володимир, Герчанівський Дмитро і інж. Білинський Богдан при співпраці Романа Завадовича. Корпус Січових Стрільців. Воєнно-історичний нарис. Ювілейне видання 1917–1967 / Олесь Бабій, Володимир Зарицький та ін. [Текст]. – Чикаго : Ювілейний комітет для відзначення 50-річчя формації Січових Стрільців, 1969.
6. Західноукраїнська Народна Республіка. 1918 – 1923 : історія [Текст] / Керівник авторського колективу й відповідальний редактор Олександр Карпенко. – Івано-Франківськ : Сіверія, 2001. – 628 с.

7. Ільницький Микола. Олесь Бабій. 1897–1975 // Поети Празької школи: срібні сурми. Антологія [Текст] / Микола Ільницький / Упорядкування, передмова та літературні силуетки М. Ільницького. – К. : Смолоскип, 2009. – С. 35–65.
8. Кащишин Йосип. Світе мій вишиваний / Йосип Кащишин [Текст] / редактор Віталій Півторак; післямова – Володимир Горак, мистецтвознавець [Текст]. – Івано-Франківськ : Нова зоря, 2006. – 88 с. – (літературно-художнє видання).
9. Ковалик Володимир. Останні роки життя Олесь Бабія в Чикаго / Володимир Ковалик [Текст]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasipodii.net/article/>
10. Козуля О. Хорунжий української гвардії / О. Козуля [Текст] // Рідна школа. – Київ. – 1996. – № 5–6. – С. 22–24.
11. Півторак Оксана, Півторак Віталій. Олесь БАБІЙ: честь нації і жінки – понад усе / Оксана Півторак, Віталій Півторак [Текст]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vistikalush.com.ua/articles/category/agriculture/>
12. Степанів О. Спогади з російського полону / О. Степанів [Текст] // Наука і культура. – 1994. – Випуск 28. – С. 20–29.
13. Стрілецька Голгофа : спроба антології [Текст] / Упорядник, автор вступної статті й приміток Т. Ю. Салига. – Львів : Каменяр, 1992. – 399 с.
14. Українські січові стрільці. 1914–1920 [Текст] / За редакцією Б. Гнаткевича та ін. ; іл. Оформлення І. Іванця. – Львів : Слово, 1991. – 160 с. – (Репринтне видання 1935 року).
15. Якібчук М. Олесь Бабій – поет Січового Стрілецтва: жанрово-стильовий спектр / Марія Якібчук [Текст] // Гуманітарна освіта в вищих навчальних закладах : зб. наук. праць факультету лінгвістики
16. Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. – Вип. 9. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – С. 228–235.

Іванна МАРУСЯК
ЛІТОПИСЕЦЬ СНЯТИНЩИНИ. Аналітичний краєзнавчо-
літературний проект

11 клас

Виконавці – ініціативна група учнів 11 класу Снятинської гімназії.
Консультант – І. Марусяк, учитель української мови і літератури
Снятинської гімназії.

План проекту

1. Організаційно-підготовчий етап:
 - а) підготовка учнів до роботи;
 - б) вибір проблеми.
2. Технологічний етап:
 - а) збирання інформації стосовно визначеної проблеми;
 - б) пошук учнями особистих розв'язків цієї проблеми;
 - в) розв'язання проблеми;
 - г) складання кошторису.
3. Узагальнювальний етап:
 - а) презентація;
 - б) рефлексія.

ЧОМУ ВСЕ-ТАКИ ПРОЕКТ?

Вибір проблеми

Коли нам запропонували зайнятися проектною роботою, ми зраділи і з ентузіазмом взялися за неї. Адже проектування – це щось нове. Тут можна реалізувати свої ідеї.

Обговоривши проблеми, які нас цікавлять, ми обрали одну з них. Свою проектну роботу ми вирішили пов'язати з відомим ім'ям Михайла Бажанського. Отже, наш проект є літературознавчим. Присвячуємо його сторіччю від дня народження письменника, журналіста, культурного діяча.

Довго думали, як назвати проект. Перечитавши чимало статей, ми натрапили на слова Ф. Погребенника, що дослідницько-краєзнавчі праці М. Бажанського є «свідченням того патріотичного запалу, з яким цей скромний, невтомний працівник протягом десятиріч відтворював сторінки історії рідного Покуття як органічної частини української землі». І вирішили: наш проект буде називатися «Літописець Снятинщини».

ЩО НАС ХВИЛЮЄ?

Створення проекту – справа не проста. Треба все обдумати до найменшої деталі. Обрати напрям, пріоритети, скласти алгоритм, тобто план роботи, який будемо виконувати, підшукати методи, якими будемо досягати поставлених цілей. А цілі у нас не з простих. Кінцевою метою нашого проекту є присвоєння Снятинській гімназії імені Михайла Бажанського. А для цього нам треба зробити чимало.

Отже, як учнів Снятинської гімназії, нас цікавить, як гімназисти та учителі ставляться до того, щоб присвоїти гімназії ім'я відомого снятинчанина – Михайла Бажанського.

Як жителів м. Снятина, нас хвилює, що наші краєви знають про Михайла Бажанського, як шанують пам'ять людини, яка зробила чимало для розвитку нашого міста.

Як громадяни України, ми прагнемо, щоб ім'я Михайла Бажанського було належно поціноване на загальноукраїнському рівні, адже це письменник, праця якого заслуговує на визнання. Його твори нітрохи не поступаються світовим шедеврам. Вони оригінальні, цікаві, сповнені любові до своєї Батьківщини.

НАШІ ЗАВДАННЯ

1. Дослідити життєвий і творчий шлях письменника Михайла Бажанського.
2. З'ясувати, як учні та вчителі ставляться до присвоєння Снятинській гімназії імені Михайла Бажанського.
3. Зібрати всі необхідні документи для досягнення кінцевої мети.
4. Зібрати й організувати у гімназії виставку творів М. Бажанського.
5. З'ясувати імена дослідників творчості М. Бажанського.
6. Провести розвідку про вагомий внесок Ю. М. Радевича у відродженні забутого імені М. Бажанського.
7. Знайти всі друковані замітки в газетах, журналах.
8. Провести тематичну лінійку, присвячену М. Бажанському.

НАШІ ЦІЛІ

1. Клопотати про присвоєння Снятинській гімназії імені Михайла Бажанського.
2. Підтримувати пам'ять про відомого снятинчанина в серцях наших краєви.
3. Прагнемо, щоб ім'я Михайла Бажанського було широковідомим і поза межами Покуття, а його мемуари пропонувалися на позакласне вивчення для школярів усієї України.

ЦІЛЬОВІ ГРУПИ

Отже, щоб виконати поставлені перед нами завдання та досягти цілей, треба обрати методи, за допомогою яких ми завершимо проект.

Перед тим, як розпочати роботу, ми об'єдналися у групи. Це дозволило нам ефективно та швидко справитися із завданнями.

Перша група – «архіваріуси» (Загарук Світлана, Литвин Юлія) – досліджувала життєвий і творчий шлях Михайла Бажанського.

Друга група – «дослідники» (Вінтонюк Тетяна, Верига Яніна) – шукала друковані замітки, вивчала імена дослідників творчості Михайла Бажанського, проводила розвідку про Ю. М. Радевича.

Третя група – «соціологи» (Кулинич Надія, Лазаренко Вікторія) – у формі анкетування довідувалася думку учнів і вчителів, щодо кінцевої мети проекту, проводила бліцопитування, а також з'ясувала, які документи необхідні для присвоєння Снятинській гімназії імені Михайла Бажанського.

Четверта група – це *творча група* (Савчук Людмила, Сливчук Микола), члени якої займалися виставкою книг Михайла Бажанського, проводила тематичну лінійку.

Кожна група працювала самостійно, але в той же час координувала свої дії з наставником. Методи обиралися індивідуально кожним учасником проекту.

ЗВІТУЮТЬ «СОЦІОЛОГИ»

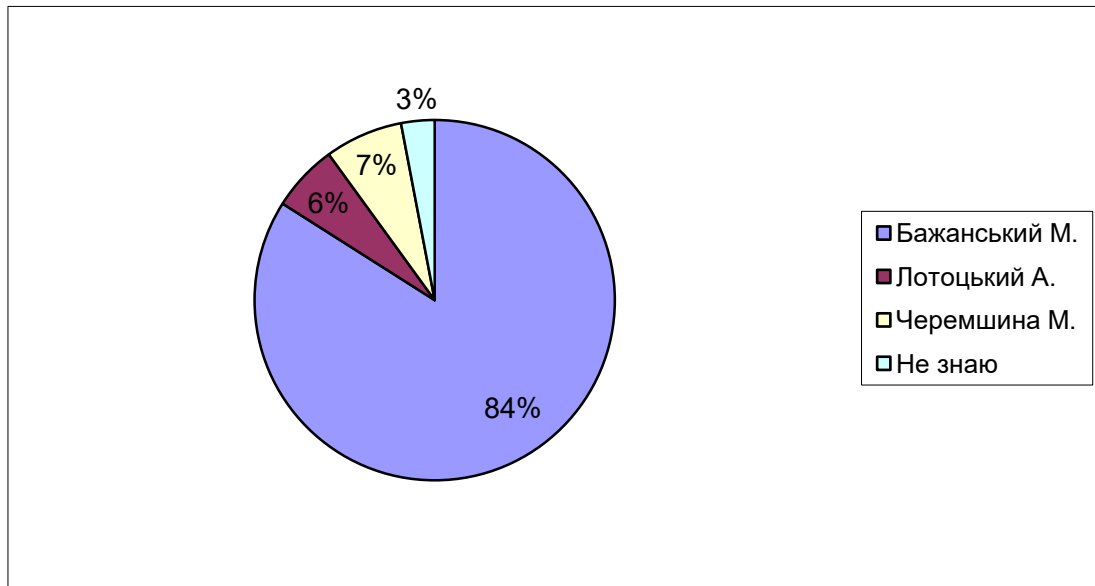
Оскільки проект має певну мету, то нашу роботу ми вирішили розпочати з соціологічного опитування. Мабуть, доцільно з'ясувати, як гімназисти та вчителі ставляться до того, щоб Снятинській гімназії присвоїли ім'я Михайла Бажанського. Отож нами була створена анкета, розмножена і розповсюджена між усіма членами гімназійної родини. Подаємо зразок анкети та результати анкетування у зведеній таблиці.

Зведена таблиця результатів анкетування

Запитання	Чи відоме Вам ім'я Михайла Бажанського?			Ким була ця людина?			Чи згодні Ви, щоб Снятинській гімназії присвоїли ім'я Михайла Бажанського?			Якщо не згодні, зазначте чому?	Власний варіант
	Так	Десь чув	Ні	Лікарем	Письменником	Вчителем	Так	Ні	Байдуже		
167	164	2	1	1	164	2	164	–	3		

Також ми провели бліцопитування.

Результати відповідей учнів та вчителів на запитання «Чиє ім'я має носити Снятинська гімназія?»

1. Чи відоме Вам ім'я Михайла Бажанського?

Так.

Десь про нього міг чути.

Ні.

2. Ким була ця людина?

Лікарем.

Письменником і культурним діячем.

Вчителем.

3. Чи згодні Ви, щоб Снятинській гімназії присвоїли ім'я Михайла Бажанського?

Так.

Ні.

Мені байдуже.

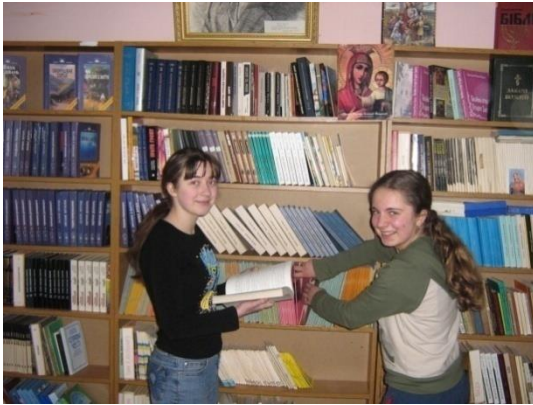
Якщо не згодні, зазначте чому?

Якщо у Вас є власний варіант, запропонуйте, чиє ім'я може носити наша гімназія. Свою думку обґрунтуйте.

Працюємо над проектом, збираємо матеріали і сподіваємося, що скоро наш навчальний заклад будуть іменувати як «Снятинська гімназія імені Михайла Бажанського».

ЗВІТУЮТЬ «АРХІВАРІУСИ»

Отримавши завдання дослідити життєвий і творчий шлях нашого землянина, відомого письменника Михайла Бажанського, ми вирушили в гімназійну бібліотеку. Тут знайшли багато цікавого.

ЗВІТУЮТЬ «ДОСЛІДНИКИ»

Пошук друкованих заміток – справа, звичайно, копітка. Це зайняло в нас чимало часу і зусиль. Але зернина до зернини – й кінець справу хвалить.

Пошукова робота надзвичайно цікава. Стільки нового дізнаєшся. Найбільше цінного матеріалу ми знайшли в кімнаті-музеї Михайла Бажанського, що знаходиться в Снятинській ратуші. Відкрито його на громадських засадах силами Ю. М. Радевича – племінника М. Бажанського. Тут містяться раритетні екземпляри книг, листи, журнали, альбоми, деякі особисті речі письменника.

Юліан Миколайович – один із перших дослідників творчості нашого краянину. Саме він відновлював на теренах Снятинщини забуте ім'я М.Бажанського. Його титанічна праця та наполегливість вражають. Пропонуємо інтерв'ю з Ю.М.Радевичем на тему «Вшанування пам'яті Михайла Бажанського в місті Снятині» .

Таня. Юліане Миколайовичу, Ви допомагаєте нам у написанні нашого проекту. Розкажіть, будь ласка, більше про вшанування нашими

краянами пам'яті Михайла Бажанського. Ми знаємо, що Ви, як його племінник, робите чимало для цього.

Юліан Миколайович. Мені дуже приємно, що ви, молодше покоління, цікавитесь постаттю Михайла Бажанського, цієї великої людини. Отже, ви знаєте, що гімназійна бібліотека та гімназійне братство Покуття носять ім'я Михайла Бажанського. Це було рішення педагогічної ради та опікунської ради від 1 грудня 1993 року. Цього ж року Снятинська міська рада за великі заслуги перед Снятинщиною проголосила Михайла Бажанського «Почесним жителем» м.Снятина. У липні 1994 року Снятинська міська рада на прохання жителів вулиці Прикордонної перейменувала її іменем Михайла Бажанського. Його ім'ям названо і провулок від цієї вулиці.

У липні 1996 року у міському сквері біля адмінбудинку РДА урочисто відкрито і освячено отцями, Теодором Оробцем і Михайлом Марусяком, гранітну плиту з відповідним написом, де в майбутньому буде встановлено бюст–барельєф Михайла Бажанського.

2 лютого 2000 року за великі літературні скарби та унікальну просвітницьку діяльність Михайло Бажанський став почесним членом «Просвіти» Снятинщини (посмертно).

Цього ж року 6 лютого в честь 90-річчя від дня народження письменника, краєзнавця в будинку міської ратуші відкрито літературно–меморіальний музей–бібліотеку Михайла Бажанського при Снятинській міській раді.

2003 року до Дня Незалежності у центрі м.Снятина появилася дошка–барельєф «Історичні постаті Снятинщини», на якій зображено й молодого Михайла Бажанського.

Таня. Юліане Миколайовичу, нам відомо, що Ви видали кілька книг про життя і творчість Михайла Бажанського. Що це за книги?

Юліан Миколайович. «Снятин, Снятинщина, Україна – в серці Михайла Бажанського», «Роки високого духовного горіння», «Видавництво «Снятин» і його видання» – це моя данина пам'яті Михайла Бажанського. Всі книги вийшли у Снятині у видавництві «Прут Принт».

Таня. Над чим працюєте зараз?

Юліан Миколайович. Гарне питання. Через три роки, 6 лютого 2010 року, громадськість Снятинщини відзначатиме 100-літній ювілей Михайла Бажанського. Хочу зробити гідний дарунок цій славній даті. Уже майже готова моя нова книжка «Снятин – моя гордість і любов» (літературно-документальне дослідження з публікацією листів, цікавих знімок Михайла Бажанського, його друзів і приятелів).

Таня. Ви зберігаєте цінні й цікаві листи Михайла Бажанського. Чи дозволите нам переглянути їх. Це, мабуть, дуже цікаво.

Юліан Миколайович. Звичайно. Але хочу вам ще показати фото письменника, які він пересилав мені в листах.

Таня. Щиро дякуємо Вам, Юліане Миколайовичу, за розмову. Ми дізнались багато нового. Це допоможе нам в написанні нашого проекту.

*Інтерв'ю Радевича Юліана Миколайовича
і Вінтонюк Тетяни записала Верига Яніна*

Ще у студентські роки І. М. Марусяк, учитель Снятинської гімназії, зацікавилась постаттю письменника-емігранта. Тепер вона працює над кандидатською дисертацією про Михайла Бажанського.

Ось одна із її статей.

Жанрова своєрідність ранніх оповідань М. Бажанського (на матеріалі збірки «У вирі життя»)

Творча спадщина Михайла Бажанського малознана, можна сказати, зовсім невідома українському читачеві. Розпочавши свою літературну

діяльність у 30–40-і роки ХХ ст., письменник друкувався під псевдонімами Михайло Вірлиний, Пелехатий або Кудеяр. Перші свої оповідання автор друкував у «Студенському Віснику» («Квіти без сонця») та «Віснику» («Шпiон», «Солочинський вовк»). Окремою книгою у 1935 р. в Чернівцях виходить оповідання «Емігрант».

Перша збірка оповідань М. Бажанського побачила світ у Празі 1941 р. під назвою «У вирі життя», яку він присвятив своїм батькам.

Один із сучасних дослідників творчості «незвичайного емігранта», Федір Погребенник назвав цю книгу «збіркою психологічних новел» [2; 58]. І справді, аналізуючи твори, вміщені в ній, одразу відчувається, що автор добрий знавець людських душ, психолог, який вміє побачити й відкрити найпотаємніше своїх героїв.

Саме в цій збірці, як і в наступній – «Мозаїка квадрів в'язничних» (1954), М. Бажанський виявив талант оповідача–аналітика: у малій художній формі він емоційно і проникливо зображав важливі, психологічно важкі моменти життя, відтворював різні його вияви, зокрема трагічні ситуації, патріотичні поривання молоді, що пов'язувала свою діяльність із підпільною боротьбою за волю України.

Книга малої прози вміщує 17 оповідань і слово від автора. Вже сам вступ налаштовує читача на роздуми і розуміння того, що все в цій книзі переплетене філософськими риторичними запитаннями й думками про плин часу, про сенс життя. «Попелом сивим присіло не раз те, що не мало б горіти в печі, а навпаки мало б горіти в серцях...» [1; 6].

Визначаючи жанр поданих творів, розуміємо, що наше бачення не співпадає з авторським. А також ми не погоджуємось із жанровим визначенням Ф. Погребенника.

З упевненістю можемо твердити, що М. Бажанський є творцем своєрідного, особливого жанру, який однозначно відрізняється від оповідання, оскільки майже в усіх творах не простежується сюжетна лінія. Із такої ж причини це не можуть бути й новели. Розглянувши найбільш показовий твір досліджуваної збірки «У вирі життя», переконуємося у своєрідності манери написання. Він складається із трьох частин, кожна з яких у свою чергу ділиться на менші. Вони розпочинаються трьома строфами із вірша «Вперед» Василя Елланського. Ліричний герой уривками згадує свій шлях до Європи, до нового життя. Спогад переплетений описом побаченого у дорозі. Філософські роздуми автора вражають своєю актуальністю: «І людина стає чужою сама собі. Людина без маєтку, людина без імені. І проблематика назви «людина» кладеться під сумнів. Не в кожного є час на роздумування» [1; 10]. Третя частина є своєрідним висновком: «Італійський експрес вистукував по Балкані монотонну пісню.

Їдемо в справжню Європу.

Чужу нам, але потрібну.

Писати треба нову сторінку власної історії у вирі життя нових змагань» [1; 14].

Проаналізувавши всі «оповідання» збірки, можемо зробити висновок, що це зовсім не оповідання, а особливі оригінальні мемуари, кожен з яких являється «мозаїкою», що складається з певних уривків-роздумів, ліричних відступів, авторських пояснень.

Ф. Погребенник вважає, що М. Бажанський тяжів у своїй творчості до документалістики. Таким чином зрозумілий і потяг до написання мемуарів. Мозаїчність спогадів М. Бажанського в більш довершеній формі зустрічаємо у його книзі «Мозаїка квадратів в'язничних».

Використана література

1. Бажанський М. У вирі життя (Збірка оповідань). – Прага, 1941. – 125 с.
2. Погребенник Ф. З Україною в серці : нариси-дослідження про творчість письменників–прикарпатців у діаспорі. – К., 1995. – С. 56–59.
3. Радевич Ю. Снятин, Снятинщика, Україна – в серці Михайла Бажанського. – Снятин: «ПрутПринт», 2001. – 110 с.

Серед дослідників творчої спадщини Михайла Бажанського знаходимо відомі імена: Ф. Погребенник, В. Державин, М. Неврлий, Т. Горохович, Ю. Старосольський, О. Пахльовська, Ю. Шерех, Л. Череватенко, Л. Мельник.

Розвідки про М. Бажанського є в Енциклопедії українознавства та Енциклопедії сучасної України.

ЗВІТУЄ ТВОРЧА ГРУПА

Наша творча група вирішила, що провести тематичну лінійку та виставку літературної спадщини Михайла Бажанського було б доречно якнайшвидше, оскільки 6 лютого, якраз тоді, коли ми обирали тему нашого проекту, Михайлу Бажанському виповнилося б 100 років. Нас підтримали і наші наставники. Через тиждень, у понеділок (гімназійна лінійка відбувається щопонеділка) ми вшанували пам'ять нашого земляка і відомого письменника та розповіли учням і вчителям, що розпочали роботу над проектом «Літописець Снятинщини», кінцевою метою якого буде присвоєння Снятинській гімназії імені Михайла Бажанського.

РОБОЧИЙ ПЛАН

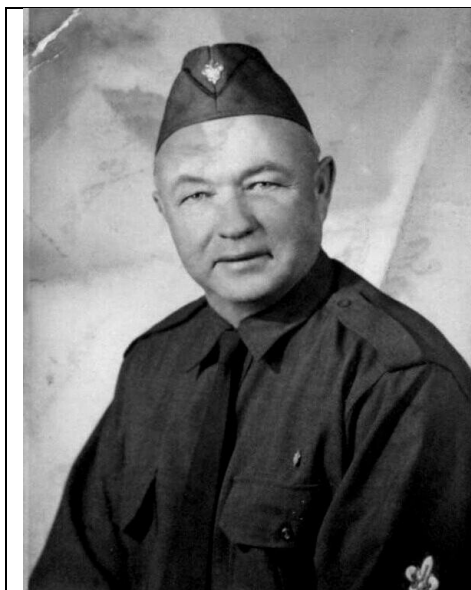
Етапи проекту	Дата	Відповідальні
1. Обрання теми, обговорення проблеми та поділ на групи.	6.02.	І.М.Марусяк, учні 7(11) класу Снятинської гімназії
2. Збирання інформації: – створення і розповсюдження анкет, бліцопитування вчителів та учнів; – збір необхідних документів; – дослідження життєвого й творчого шляху М.Бажанського; – пошук друкованих заміток та ін.; – проведення виставки книг та тематичної лінійки.	Лютий – березень	Кулинич Надія, Лазаренко Вікторія Загарук Світлана, Литвин Юлія, Віntonюк Тетяна, Верига Яна, Савчук Людмила, Сливчук Микола
3. Обговорення зібраних матеріалів	Щотижня	Учасники проекту
4. Написання (оформлення) проекту	Квітень	Віntonюк Тетяна, І. М. Марусяк
4. Презентація	17 травня	Віntonюк Тетяна, Литвин Юлія, Савчук Людмила, Кулинич Надія

КОШТОРИС ПРОЕКТУ

	Кількість	Вартість одного	Сума
1. Папір А4	1 упак.		50
2. Ручки	8	4 грн.	32
3. Папка	1	28 грн.	28
4. Файли	50	0.50 грн.	25
5. CD-диски	3	8.50 грн.	25.50
6. Ксерокопії	20	1 грн.	20
7. Фотопослуги			25
8. Комп'ютерні послуги			50
Загальна сума			255.50 грн.

РИЗИКИ

Анкетування	Учні та вчителі не підтримають наш проект
Бліцопитування	Учні та вчителі нададуть перевагу іншим варіантам
Збирання необхідних документів	Недостатність та недоступність інформації

БАЖАНСЬКИЙ МИХАЙЛО [Bazhanskyi Mukhailo], псевдо «Кудеяр», «Пелехатий»

Фундатор музею-архіву й української бібліотеки (близько 14 тисяч примірників, які подарував 1974 р. Українському науковому інституту Гарвардського університету. Автор більше 100 творів, у тому числі повісті «Емігрант» (Чернівці, 1930), нарисів «У вирі жити», мемуарів «Мозаїка кадрів в'язничних» (1946).

В Снятині (Україна), йому встановлений пам'ятник.

ІЗ ТЕКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ПАТРОНУВАННЯ

ВИМОГИ

щодо написання, оформлення та представлення учнівських науково-дослідницьких робіт

Вони хоча й затверджені наказом Міністерства освіти і науки України 24.03.2014 за № 259 і зареєстровані в Міністерстві юстиції України 11 квітня 2014 р. за № 407/25184 і створені для юних науковців, котрі пишуть науково-дослідні роботи як учасники конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт у рамках діяльності Малої академії наук України, але є настільки універсальними, що підходять для учасників Міжнародного конкурсу з українознавства й подібних. Щоправда, в умовах останнього передбачена конфіденційність, тому на титульній сторінці зазначаються ті ж реквізити, окрім інформації про автора й наукового керівника, які подано лише в заявці.

I. Загальні положення

1. На Конкурс подаються науково-дослідницькі роботи (далі – роботи) проблемно-пошукового характеру, які відповідають віковим інтересам та пізнавальним можливостям учасників Конкурсу, свідчать про їх обізнаність із сучасним станом галузі дослідження, опанування ними методики проведення експерименту.

Тематика має відповідати напрямам наукових секцій наукових відділень Малої академії наук України.

2. Робота має ґрунтуватися на певних науковій та експериментальній базах, містити дані особисто проведених дослідів, спостережень чи пошукової роботи; результати їх обробки, аналізу та узагальнення; посилання на відповідні наукові джерела; відображати власну позицію дослідника.

У роботі мають бути чітко визначені: мета, об'єкт і предмет дослідження, завдання, методика дослідження, відмінність та перевага запропонованих підходів і результатів.

Зміст і результати досліджень викладаються стисло, логічно, грамотно та аргументовано, без загальних слів, міркувань, бездоказових тверджень, тавтології.

Назва роботи має бути стислою та відповідати суті наукової проблеми (завдання), що вирішується.

3. До наукової роботи мають бути додані відгуки наукового керівника та рецензія фахівця у відповідній галузі (досвідченого педагогічного, наукового чи науково-педагогічного працівника).

Достовірність наведених у роботі результатів підтверджується у відгуку науковим керівником.

4. Робота оформлюється у двох примірниках: один використовується журі під час її оцінювання, другий – учасником під час захисту. Примірники роботи мають бути ідентичними.

5. До розгляду не приймаються:
роботи, тема та зміст яких не відповідають профілю наукової секції;
роботи, що були представлені в попередні роки та не мають суттєвого доопрацювання;

роботи, які є плагіатом;
роботи без самостійного дослідження, опрацювання джерел і власних висновків з обраної тематики;
роботи без тез, відредагованих та оформлених відповідно до цих вимог.
Автори таких робіт після заочного оцінювання науково-дослідницьких робіт отримують відповідну рецензію та до подальшої участі в Конкурсі не допускаються.

II. Структура роботи

Робота має бути побудована за певною структурою. Основними складовими структури роботи є такі:

титульний аркуш;
тези;
зміст;
перелік умовних позначень, символів, скорочень, термінів (за необхідності),
вступ;
основна частина;
висновки;
список використаних джерел;
додатки (за необхідності).

III. Вимоги до змісту роботи

1. Титульний аркуш є першою сторінкою роботи, що заповнюється за зразком, поданим у ПРАВИЛАХ ОФОРМЛЕННЯ РОБОТИ.

2. У тезах (текст обсягом до 1 сторінки) подається стисла характеристика змісту роботи з визначенням основної мети, актуальності та завдань наукового дослідження. Також у них зазначаються висновки та отримані результати проведеної роботи.

У заголовку тез наводяться такі дані: назва роботи; прізвище, ім'я, по батькові автора; найменування територіального відділення Малої академії наук України; найменування базового позашкільного навчального закладу; найменування загальноосвітнього (професійно-технічного, вищого) навчального закладу; клас (курс); найменування населеного пункту; прізвище, ім'я, по батькові, посада (за наявності – науковий ступінь, вчене звання) наукового керівника.

3. Зміст подається на початку роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовок), зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел тощо.

4. Якщо в роботі використано специфічну термінологію, а також маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, то їх перелік подається у вигляді окремого списку, який розміщується перед вступом.

Перелік має розташовуватись двома стовпчиками: у лівому в алфавітному порядку наводяться умовні позначення, символи, одиниці скорочення або терміни; у правому – їх детальне розшифрування.

Якщо в роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення тощо повторюються менше трьох разів, перелік не складається, а їх розшифрування наводиться в тексті при першому згадуванні.

5. У вступі коротко обґрунтовуються актуальність і доцільність обраної теми, підкреслюється сутність досліджуваної проблеми; формулюються мета роботи та зміст поставлених завдань, об'єкт і предмет дослідження; подаються перелік використаних методів дослідження, характеристика роботи (теоретична, прикладна); вказуються нові наукові положення, запропоновані учасником особисто, відмінність отриманих

результатів від відомих раніше та ступінь новизни (вперше отримано, удосконалено, набуло подальшого розвитку); повідомляється про наукове використання результатів досліджень або даються рекомендації щодо їх використання, для прикладних робіт повідомляється про прикладну цінність отриманих результатів.

У разі використання в роботі ідей або розробок, що належать співавторам, слід відмітити про цей факт і зазначити конкретний особистий внесок учасника. Також зазначаються відомості про публікацію роботи та апробацію її результатів (за наявності).

Орієнтовний обсяг вступу – 2–3 сторінки.

6. Основна частина роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів.

Кожний розділ розпочинається з нової сторінки. Основному тексту розділу може передувати коротка передмова з описом обраного напрямку дослідження та обґрунтуванням застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу формулюються висновки зі стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає можливість звільнити основні висновки від другорядних подробиць.

В основній частині роботи наводяться характеристика джерел, використаних для написання роботи, та короткий огляд літератури з даної тематики, окреслюються основні етапи наукової думки за визначеною проблемою, вказуються питання, які залишилися невирішеними; обґрунтовується вибір напрямку досліджень, наводяться методика та техніка дослідження; подаються відомості про обсяг дослідження; викладаються, аналізуються та узагальнюються отримані результати, подається їх оцінка.

Зміст основної частини має відповідати темі роботи та повністю її розкривати. Обсяг основної частини не повинен перевищувати 20 % обсягу основної частини.

7. Висновки мають містити стислий виклад результатів вирішення наукової проблеми та поставлених завдань, зроблених у процесі аналізу обраного матеріалу, оцінок та узагальнень. Необхідно підкреслити їх самостійність, новизну, теоретичне та (або) прикладне значення, акцентувавши увагу на кількісних і якісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів та надати рекомендації щодо їх використання.

8. Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, який містить бібліографічні описи використаних джерел.

Список використаних джерел слід розміщувати одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті (найбільш зручний у користуванні та рекомендований під час написання роботи), в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у хронологічному порядку.

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ РОБОТИ

1. Робота друкується шрифтом Times New Roman текстового редактора Word (або Open Office) розміру 14 на одному боці аркуша білого паперу формату А4 з інтервалом 1,5 (до 30 рядків на сторінці).

Поля: ліве, верхнє і нижнє – не менше 20 мм, праве – не менше 10 мм.

Обсяг роботи складає 15–20 (для гуманітарних напрямів – 20–25) друкованих сторінок. До загального обсягу роботи не входять: тези, додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Текст роботи має бути написаний без орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок.

Роботи виконуються державною мовою (у секціях мови та літератури дозволяється виконання робіт російською мовою та мовами національних меншин); до роботи з іноземної мови додається анотація іноземною мовою.

Захист роботи також здійснюється іноземною мовою.

Кожна структурна частина роботи починається з нової сторінки. Заголовки структурних частин друкуються великими літерами симетрично до набору: «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ». Заголовки підрозділів друкуються маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Заголовки пунктів друкуються маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в підбір до тексту.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом має дорівнювати 3–4 інтервалам.

2. Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, рисунків, таблиць, формул подається арабськими цифрами без знака «№».

Усі сторінки роботи, враховуючи титульну сторінку, тези та додатки, підлягають суцільній нумерації, номер на титульній сторінці не ставиться, а на наступних сторінках проставляється у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Нумеруються тільки розділи основної частини. Зміст, вступ, висновки не нумеруються.

Номер розділу ставиться після слова «РОЗДІЛ», після номера крапка не ставиться. Заголовок розділу друкується з нового рядка.

Підрозділи нумеруються в межах кожного розділу за правилом: номер розділу, номер підрозділу. У кінці номера підрозділу має стояти крапка, наприклад: «2.4.». Заголовок підрозділу наводиться у тому самому рядку.

Пункти нумеруються в межах кожного підрозділу таким чином: номер розділу, номер підрозділу, номер пункту, наприклад: «2.3.4.». Заголовок пункту наводиться у тому самому рядку, але пункт може й не мати заголовка.

У кінці назв розділів, підрозділів, пунктів крапка не ставиться.

Формули нумеруються в межах розділу. Наприклад, «формула (2.3)» означає «формула 3 розділу 2». Наявність підрозділів на нумерацію формул не впливає. Формули, на які немає посилань, можна не нумерувати. Номер необхідно брати в круглі дужки та розміщувати на правому полі сторінки на рівні нижнього рядка формули, якої він стосується.

Рисунки нумеруються в межах розділу арабськими цифрами (аналогічно до формул та підрозділів) і позначаються словом «Рис.», наприклад «Рис. 1.2».

Таблиці нумеруються послідовно в межах розділу. У правому верхньому куті над заголовком таблиці розміщується напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці складається з номера розділу та порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 2.3».

Додатки оформлюються як безпосереднє продовження роботи на наступних сторінках. Вони розміщуються в порядку посилань у тексті роботи. Кожен із додатків має розміщуватись на окремій сторінці. Додаток повинен мати заголовок, який друкується угорі симетрично відносно тексту. Додатки нумеруються великими українськими літерами та позначаються словом «Додаток», наприклад: «Додаток Б».

3. Під час написання роботи учень має посилатися на наукові джерела, матеріали, ідеї, висновки, результати, які використовуються в роботі. Це дає можливість перевірити наведені відомості. Посилатися слід на останні видання публікацій.

Якщо в роботі використовуються відомості з матеріалів з великою кількістю сторінок, тоді слід точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул із джерела.

Посилання в тексті роботи на джерело зазначається порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «... у працях [1–7]...».

Якщо в тексті роботи необхідно зробити посилання на конкретні відомості, цитата наводиться в лапках, а посилання береться у квадратні дужки із зазначенням порядкового номера джерела в списку використаних джерел та відповідної сторінки. Наприклад: «... набуття наукового знання передбачає оперування фактами, які характеризують певне явище, розробку наукової гіпотези (теорії), яка пояснює те чи інше явище і постановку експерименту для доведення висунутої теорії [8, с. 37]».

Текст цитати необхідно точно відтворювати і наводити повністю, щоб не спотворити думки автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. У тексті роботи допускається непряме цитування автора (переказ, виклад думок автора своїми словами), при цьому слід точно викладати думки автора та давати відповідні посилання на джерело.

Посилання на ілюстрації в тексті роботи вказуються порядковим номером ілюстрації, наприклад «рис. 1.2».

Посилання на формули вказуються порядковим номером формули в дужках, наприклад «... у формулі (2.1)».

На всі таблиці роботи мають бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» у тексті пишуть скорочено, наприклад «...у табл. 1.2».

У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад «див. табл. 1.3».

4. Формули в тексті роботи розміщуються після посилання на них. Вони відокремлюються від тексту інтервалами в один рядок зверху і знизу та розміщуються посередині сторінки. Формули, якщо вони громіздкі й складні, розташовуються на окремих рядках. Це стосується і нумерованих формул. Декілька однотипних невеликих формул подаються в одному рядку через кому, а іноді невеликі нескладні формули розміщуються безпосередньо в тексті.

Переноси у формулі допускаються лише на знаках рівності, плюс, мінус, множення і ділення з повторенням знака у наступному рядку.

Символи, індекси та коефіцієнти, що наводяться у формулі, описуються безпосередньо під нею в тій послідовності, у якій згадуються у формулі.

Значення кожного символу або числового коефіцієнта подається з нового рядка. Перший рядок починається словом «де» без двокрапки.

Номер формули розміщується на правому боці сторінки на рівні нижнього рядка.

5. Ілюстративний матеріал у роботі використовується з метою більш наочного представлення результатів досліджень та їх обґрунтування. Найчастіше в роботах використовуються такі види ілюстративних матеріалів: креслення, рисунки, таблиці, діаграми, графіки, схеми, фотографії.

Усі ілюстрації зазначаються у тексті роботи.

Назва ілюстрації розміщується відразу після її номера, внизу.

Цифровий матеріал роботи оформлюється у вигляді таблиць. Слово «Таблиця» починається з великої літери, прописується курсивом і розміщується у верхньому правому куті сторінки, а її назва – посередині, симетрично до тексту й наводиться жирним шрифтом.

Приклад побудови таблиці

Таблиця 1.1

Назва таблиці	
Шапка	
Рядки	

Боковик Графи (колонки)

Заголовки граф мають починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Висота рядків має бути не менше ніж 8 міліметрів. Графу з порядковими номерами рядків до таблиці включати не треба.

Таблиця розміщується після першого згадування про неї в тексті так, щоб її можна було читати без обертання переплетеного блока рукопису або з обертанням за стрілкою годинника.

Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на наступну сторінку. У разі перенесення таблиці на інший аркуш слово «Таблиця», її номер і назва не повторюються, далі над іншими частинами праворуч пишуться скорочено слова «Продовж. табл.» і вказується тільки номер таблиці, наприклад: «Продовж. табл. 1.2».

**Приклади оформлення бібліографічного опису
у списку джерел, який наводять у курсовій,
кваліфікаційній, магістерській роботах,
дисертаційному дослідженні**

(за вимогами ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Заголовок.

Бібліографічний список літератури є органічною складовою будь-якої наукової роботи. Важливо не тільки якісно відібрати необхідні джерела за темою дослідження, а й правильно оформити результати інформаційного пошуку.

Для уніфікації складання бібліографічного опису розроблено національний стандарт ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», який набув чинності 1 липня 2007 року. Він є базовим для системи стандартів, правил, методичних посібників зі складання бібліографічного опису.

Національний стандарт ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання» встановлює загальні вимоги до заголовка бібліографічного

запису і правила його складання: набір відомостей, послідовність їхнього наведення, вживання умовних розділових знаків (набув чинності з 1 квітня 2008 року).

Національний стандарт ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила» устанавлює загальні положення і правила скорочування слів і словосполучень українською мовою під час складання бібліографічного опису та умови їхнього застосовування.

Дані стандарти вміщують тільки універсальні правила, спільні для всіх видів документів. Стандарти максимально точно відповідають базовому принципу Міжнародного стандартного бібліографічного опису (ISBD) – подавати інформацію в бібліографічному описі в тому вигляді, в якому вона представлена в об'єкті опису. Об'єктами опису є всі види опублікованих та неопублікованих документів на будь-яких носіях.

ОСНОВНІ ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ СПИСКУ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібліографічний опис складається на мові документу (оригіналу).
2. Джерела відомостей для опису: титульний аркуш, зворотна сторона титульного аркуша, обкладинка, остання сторінка документу.
3. Бібліографічні відомості зазначають в описі у тому вигляді, в якому вони наведені в джерелі інформації.
4. Відповідно до нового стандарту, пунктуація в бібліографічному описі виконує дві функції: звичайних граматичних розділових знаків (*пунктуація*), та розділових знаків, що мають розпізнавальний характер для областей та елементів бібліографічного опису (*знаки приписаної пунктуації*). Заголовок від опису відокремлюють крапкою. Зони опису відокремлюють одна від одної крапкою і тире. Для розрізнення приписаної та граматичної пунктуації застосовують проміжок в один друкований знак до і після *приписаного* знака. Виняток – крапка та кома – проміжки залишають тільки після них. У середині елементів опису наводять звичайні граматичні розділові знаки.
5. Скорочення слів у бібліографічному описі відбувається згідно із стандартами: ДСТУ 3582:2013 Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень в українській мові. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). На заміну ДСТУ 3582-97; ГОСТ 7.12.93 СИБІД. Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила.
6. Автор обирає способи групування матеріалу (алфавітний, систематичний, хронологічний, нумераційний), враховуючи особливості своєї роботи. Не можна змішувати різні способи групування. Найбільш поширений – алфавітний (спочатку з кириличною графікою, потім – латиничною). Нумерація безперервна.

**Приклади оформлення бібліографічного опису
в списку використаних джерел**

КНИГИ (ДРУКОВАНІ ВИДАННЯ)

Один автор:

Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління / О. І. Мармаза. – Харків : Основа, 2005. – 176 с.

Приходько Ю. О. Практична психологія. Введення в професію : навч. посіб. для ВНЗ / Ю. О. Приходько. – 3-тє вид., доп. – Київ : Каравела, 2012. – 248 с.

Два автори:

Винокур І. С. Археологія України : підручник / І. С. Винокур, Д. Я. Телегін. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 480 с.

Три автори:

Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво : навч. посіб. для ВНЗ / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1992. – 272 с.

Чотири автори:

Актуальні проблеми приватної освіти в Україні / С. Медведчук, Я. Романчук, А. Ханик, І. Якимів. – Львів : Академічний Експрес, 1999. – 135 с.

П'ять та більше авторів:

Основи демократії : навч. посіб. для ВНЗ / М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін. ; за ред. А. Колодій. – 3-тє вид., доп. – Київ : Ай Бі, 2002. – 684 с.

Колективний автор:

Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – Київ : Генеза, 1996. – 942 с.

Монографія:

Лобанова А. С. Феномен соціальної мімікрії : монографія / Алла Степанівна Лобанова ; НАН України, Ін-т соціології. – Київ : НАН України, 2004. – 300 с.

Перекладне видання:

Кін Дж. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення / Джон Кін ; [пер. з англ. О. Грищенко]. – Київ : К.І.С., 2000. – 192 с.

Багатомне видання (окремий том):

Історія українського козацтва : нариси : у 2 т. Т. 1 / відп. ред. В. Смолій. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 800 с.

Продовжуване видання (окремий випуск):

Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць. Вип. 13 / редкол.: Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, А. З. Брацкі та ін. – Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. – 470 с.

Автореферат дисертації:

Чайка І. А. Професійна підготовка майбутнього педагога в інформаційно-освітньому середовищі наукової бібліотеки : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. А. Чайка ; Терноп. нац. пед. ун-т. – Тернопіль, 2013. – 20 с.

Дисертація:

Малихіна О. Є. Психологічні умови розвитку здібностей молодших школярів до словесної творчості : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / Малихіна Олена Євгенівна. – Одеса, 2009. – 225 с.

Законодавчі документи:

Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр. : Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради. – 2007. – № 12. – С. 511–522.

Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти :
Постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.2011 № 1283 // Орієнтир. –
№ 1. – С. 12–14.

Матеріали конференцій:

Теоретичні, регіональні, прикладні напрями розвитку антропогенної
географії та геології : матеріали III Міжнародної наукової конференції
/ редкол.: Я. В. Шрамко, В. Л. Казаков, Г. І. Денисик та ін. – Кривий Ріг :
Видавничий дім, 2011. – 308 с.

Звіт про науково-дослідну роботу (НДР):

Дослідження стійкості й розробка рекомендацій за параметрами бортів
кар'єру Південного ГЗК : звіт про НДР (заключ.) / Держ. мале
підприємство з маркшейдер., екол. й гідротех. досліджень «МЕГГІ» ;
керівник роботи Б. І. Воскобойніков. – 3.12-3-А-97-91-3 ; інв. № 0-819. –
Кривий Ріг, 1992. – 244 с.

Депоновані наукові праці:

Разумовский В. А. Управление маркетинговыми исследованиями в регионе
/ В. А. Разумовский, Д. А. Андреев. – Москва, 2002. – 210 с. – Деп. в
ИНИОН Рос. акад. наук 15.02.02, № 139876.

Словник:

Віняр Г. М. Словник новотворів української мови початку ХХІ століття
/ Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук. – Кривий Ріг : КДПУ, 2005. – 157 с.

Короткий термінологічний словник з бібліографознавства та соціальної
інформатики / Г. М. Швецова-Водка, Г. В. Сілкова, Л. О. Чернуха. – Київ :
Книжкова палата України, 1998. – 115 с.

Щорічник:

Населення України, 1998 рік : демографічний щорічник / Держкомстат
України / відп. за вип. Л. М. Стельмах. – Київ : Б. В., 1999. – 466 с.

Серійне видання:

Микола Ільницький : біобібліографічний покажчик / уклад. Л. Ільницька. –
Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. – 253 с. – (Серія « Укр.
Біобібліографія, чис. 16).

Атлас:

Куерда Х. Атлас ботаніки / Хосе Куерда ; [пер. з ісп. В. Шовкун]. – Харків : Ранок, 2005. – 96 с.

Стандарти:

Графічні символи, що їх використовують на устаткуванні. Показчик та огляд (ISO 7000:2004, IDT) : ДСТУ 180 7000:2004. – [Чинний від 2006–01–01]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2006. – 231 с.

Патенти:

Вогнетривкий фасонний виріб для кладки люків : пат. 5647 Україна: МКВ С 01 В 29/00, 29/02, С 21 В7/06, С 27 D 1/00, 1/04 / Зайкова В. В., Володарська Т. А., Фоменко В. І., Кононенко В. С ; Дніпрококс. – № 942608821 ; Заявл. 17.08.93 ; Опубл. 28.12.94, Бюл. № 7. – 2 с. : кресл.

Картографічне видання:

Вінницька область : фізико-географічна карта / гол. упр. геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України. – 1:4 000 000. – Київ, 1993. – 1 к.

Нотне видання:

Соневицький І. Концерт для фортепіано з оркестром на народні теми / І. Соневицький ; ред. М. Скорина. – Партитура. – Київ : Музична Україна, 2003. – 102 с.

Образотворче видання:

Сероухов С. І. Персональна виставка творів, присвячених 80-річчю від дня народження художника : каталог / С. І. Сероухов ; Обл. центр народної творчості. – Ужгород, 1999. – 16 с.

Світовид : Малярство. Графіка. Скульптура : альбом / авт. тексту В. Підгора ; ідея А. Марчука. – Київ : Фундація ім. О. Ольжича, 2001. – 96 с.

АНАЛІТИЧНИЙ ОПИС

(складається на частину документа: стаття із збірника періодичного видання, окрема глава або розділ книги)

Аналітичний опис окремої глави або розділу книги:

Апель К.-О. Дискурсивна етика як політична етика відповідальності / К.-О. Апель // Комунікативна практична філософія : підручник / за ред. А. М. Єрмоленко. – Київ, 1999. – С. 395–413.

Бэкон Ф. Новый Органон. Афоризмы об истолковании природы и царстве человека / Ф. Бэкон // Сочинения : в 2 т. – Москва, 1978. – Т. 2. – С. 5–214.

Донцов Д. Українська державна ідея / Д. Донцов // Історія розвитку української державної ідеї / Д. Донцов. – Київ, 1991. – Гл. 1. – С. 6–8.

Костюк Г. Лицар культури нації: Юрій Яновський / Г. Костюк // Розстріляне Відродження : хрестоматія / упоряд. Ю. Хізова. – Харків, 2008. – С. 554–572.

Аналітичний опис статті із збірника наукових праць:

Авдеєнко А. Інтенсифікація і підвищення ефективності лекційних занять / А. Авдеєнко, Л. Дементій // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / редкол.: В. О. Зайчук [та ін.]. – Київ, 2003. – Вип. 35. – С. 20–25.

Коновалова В. Б. Культура мовного спілкування / В. Б. Коновалова // Проблеми професійної педагогічної діяльності : зб. наук. праць / за ред. В. Є. Гребенюка. – Київ, 2002. – С. 50–55.

Карнап Р. Научное миропонимание – Венский кружок / Р. Карнап, О. Ганн, О. Нейрат // Актуальні проблеми духовності : зб. наук. праць / за ред. Я. В. Шрамка. – Кривий Ріг, 2005. – Вип. 6. – С. 197–215.

Серажим К. С. Базові категорії дискурсу в комунікативній ситуації / К. С. Серажим // Південний архів. Філологічні науки : зб. наук. праць / гол. ред. О. В. Мішуков. – Херсон, 2001. – Вип. 9. – С. 104–106.

Аналітичний опис статті зі збірника матеріалів конференції:

Яцик О. П. До питання про структурно-семантичні характеристики ритму художньої прози / О. П. Яцик // Мовленнєва комунікація в постіндустріальному суспільстві : Друга Міжнар. конф. германістів (Київ,

17–18 травня 2006 р.) : матер. доповідей та виступів. – Київ, 2007. – С. 163–168.

Аналітичний опис статті з журналу:

Бабарикіна І. Формування естетичного мислення в умовах позакласного виховання / І. Бабарикіна // Зарубіжна література в школі. – 2008. – № 4. – С. 15–17.

Мусатов С. Актуальна готовність вчителів до взаємодії з учнями / С. Мусатов, В. Зливков, Н. Хомутиннікова // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 2. – С. 4–17.

Аналітичний опис статті з газети:

Карпенко В. Бути самим собою – золоте правило митця / В. Карпенко // Літературна Україна. – 2010. – 28 січня. – С. 2.

Рецензія:

Колоїз Ж. В. Монументальна праця на ниві систематизації іменників із суфіксом *-ина* / Ж. В. Колоїз // Українська мова. – 2009. – № 4. – С. 114–121. – Рец. на кн. : Білоусенко П. І., Німчук В. В. Нариси з історії українського словотворення (суфікс *-ина*). – Запоріжжя, 2009. – 252 с.

Яременко Я. Пізнаючи «Франка незнаного» / Я. Яременко // Дивослово. – 2010. – № 1. – С. 58–59. – Рец. на кн. : Гузар З. Вступ до франкознавства. – Дрогобич, 2008. – 358 с.

Інтерв'ю:

Олег Кузьмін: «Українська криза є кризою держуправління...» : [інтерв'ю з доктором екон. наук, проф. Нац. ун-ту «Львівська політехніка» О. Кузьмінім / інтерв'ю вела І. Галушак] // Євро 2012. – 2009. – 17 лютого. – С. 4.

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ

Державний архів Львівської області

Ф. 297 Товариство «Академічне братство» у Львові. 1880–1922 рр.

Оп. 1

Спр. 4. Матеріали (звіти, листування та ін.) про діяльність Товариства за 1881–1896 рр., 153 арк.

Центральний державний науково-технічний архів України

Ф. Р–72 Державний проектний інститут по плануванню та забудові міст «Харківпроект» Держбуду УРСР, м. Харків. 1966–1981 рр.

Оп. 2

Комплекс 1–272. Закритий плавальний басейн на стадіоні «Спартак» в м. Харкові, од. зб. 1, 10 арк.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ***Ресурси локального доступу:***

Богомольний Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. мед. ВНЗ / Б. Р. Богомольний, В. В. Кононенко, П. М. Чуєв. – 80 Min / 700 MB. – Одеса, 2003. – (Бібліотека студента-медика). – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. – Назва з контейнера.

Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс] : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держкомстат України ; ред. О. Г. Осауленко. – Київ : CD-вид-во «Інфодиск» , 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – (Всеукр. перепис населення, 2001). – Систем. вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрана.

Ресурси віддаленого доступу:

Райзман Д. Угрожает ли laissez-faire свободе? Ответ Джорджу Соросу [Электронный ресурс] / Д. Райзман. – Режим доступа : <http://www.libertarium.ru/libertarium/163348> (дата обращения: 17.05.2015).

Шевченко Н. І. Владні структури Англії доби ранніх Стюартів в британській історіографії другої половини ХХ ст. [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. : 07.00.06 / Н. І. Шевченко. – Київ, 2003. – 16 с. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/27874.htm> (дата звернення: 19.02.2015).

Blumenthal P. J. Wolfskinder. Schicksale an der Grenze zwischen Mensch und Tier [Electronic Resource] / P. J. Blumenthal // Peter Moosleitners Magazin. – 2002. – S. 24–30. – Mode of access :

http://www.freenet.de/freenet/wissenschaft/pm_specials/wolfskinder/02.html (date of appeal: 10.11.2015).

Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті : підсумки 10-ї Міжнар. конф. «Крим–2003» [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник. – 2003. – № 4. – С. 43. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03/klinko.htm> (дата звернення: 8.01.2015).

Ярошенко Т. Могилянська Бібліотекарка [Електронний ресурс] : цікавинки зі світу бібліотек та бібліотечних технологій, ресурсів, сервісів, ідей від Тетяни Ярошенко : [блог] / Тетяна Ярошенко ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія» . – Електрон. дані. – [Київ, 2010–2014]. – Режим доступу : <http://kmalibrary.blogspot.com/> (дата звернення: 10.02.2015).

Гримич М. [Maryna Hrymnych] [Інформація про участь видавництва «Дуліби» в IV Міжнародному фестивалі «Книжковий Арсенал»] / Марина Гримич // Facebook. Maryna Hrymnych. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/maryna.hrymnych/posts/567184486713717?stream> (дата перегляду: 11.04. 2015).

Вітання з Всеукраїнським днем бібліотек! [Електронний ресурс] : відео-привітання з Всеукраїнським днем бібліотек / Українська бібліотечна асоціація // YouTube. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=bXtk4Zmcb6A> (дата перегляду: 1.10.2015).

ЗРАЗОК

оформлення науково-дослідної учнівської праці

Згідно з Правилами проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України (пункт 14 розділу VI)

Титульна сторінка (не нумерується, але від неї ведеться посторінковий відлік)

Міністерство освіти і науки України

Департамент освіти, науки і молодіжної політики

Івано-Франківської облдержадміністрації

Івано-Франківське обласне відділення Малої академії наук України

Відділення: мовознавства

Секція: українська мова

ПІСНІ ПРИКАРПАТТЯ:

ФЛОРОСИМВОЛИ ЖІНОЧИХ ТА ЧОЛОВІЧИХ ОБРАЗІВ

*Тут тим же шрифтом того ж розміру
вказуємо прізвище, ім'я автора*

Тут – рік подання на конкурс

Наступна сторінка

ТЕЗИ

У науковій роботі розглянуто флоросимволи жіночих та чоловічих образів на основі пісенних текстів Прикарпаття. Полем для дослідження було обрано збірку різножанрових пісень: колядки і щедрівки, гаївки, історичні та суспільно-побутові пісні, балади, ліричні пісні, старовинні галицькі пісні-вальси, жартівливі, соціально-побутові, колискові, коломийки, народні романси та пісні літературного походження. Завдяки цьому розглянули слова-символи крізь товщу вікових нашарувань етнокультури Прикарпаття.

Мета роботи – дослідження флоросимволів жіночих та чоловічих образів в українському пісенному фольклорі Прикарпаття.

У наш час увага до проблем національного самовираження зростає. Тому дослідження слів-символів жіночих та чоловічих образів у піснях Прикарпаття, які віддзеркалюють культурно-історичні умови життя українців, світогляд, соціальні відносини є **актуальним**.

Основні завдання: опрацювати й охарактеризувати теоретико-методологічну базу; виявити, зібрати й систематизувати ілюстративний матеріал; дослідити символіку пісенних текстів як скарбниці народних традицій, побуту, обрядів і ритуалів українського етносу.

У процесі дослідження ілюстративного матеріалу було виконано усі поставлені перед нами завдання:

- проаналізували 397 одиниць ілюстративного матеріалу;
- встановили, що національна специфіка лексики українського фольклору найчастіше виражається через паралелізм та порівняння;
- виявили, що для пісень Прикарпаття є характерні гендерно-марковані флоросимволи, наприклад: калина, верба, тополя, барвінок, рута (жіночі), дуб, явір (чоловічі); також флоросимволи, які мовець (український народ) застосовує для змалювання як жіночих, так і чоловічих образів, наприклад: терен, береза. Вінок – початок створення нової сім'ї – символ, який поєднує жіноче та чоловіче начало.

Наступна сторінка

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР – ДЖЕРЕЛО ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА КУЛЬТУРИ НАРОДУ	6

РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ «СИМВОЛ» , «ОБРАЗ»	9
РОЗДІЛ 3. ФЛОРΟΣИМВОЛИ ЖІНОЧИХ ТА ЧОЛОВІЧИХ ОБРАЗІВ	13
ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ДЖЕРЕЛ	26
ДОДАТКИ	28

Наступна сторінка

ВСТУП

Слово, яке вимовляє народ, – це ім'я конкретної речі, конкретного явища, а не просто їх знак. Слова-символи підсилюють образність мови фольклору, роблять її невимушеною, соковитою, дотепно-влучною.

Мовець як представник етносу завжди керується у своїй діяльності досвідом попередніх поколінь, тобто тими знаннями, які акумулювалися у традиціях, віруваннях, звичаях, міфології, фольклорі. Людина послуговується стереотипними уявленнями як частиною «мовного» досвіду його етносу, сприймаючи культуру через міфи та казки, прислів'я та приказки, фразеологізми, через багатство народної мови.

Результатом взаємодії фізичного та духовного у свідомості людини постає образне мислення. Воно відіграє важливу роль у процесах символізації предметного світу. Символіка образу конкретної реалії знаходить вираження у перенесенні смислів одного предмета на інший. У такому разі останній постає символом оригінального предмету, смислів якого він набув.

У наш час увага до проблем національного самовираження зростає. Тому дослідження слів-символів жіночих та чоловічих образів у піснях Прикарпаття, які віддзеркалюють культурно-історичні умови життя українців, світогляд, соціальні відносини є **актуальним**.

Мета роботи: аналіз символів жіночих та чоловічих образів в українському пісенному фольклорі Прикарпаття.

Основні завдання:

- 1) опрацювати й охарактеризувати теоретико-методологічну базу;
- 2) виявити, зібрати й систематизувати ілюстративний матеріал;
- 3) дослідити символіку пісенних текстів як скарбниці народних традицій, побуту, обрядів і ритуалів українського етносу.

Полям для дослідження було обрано збірку різножанрових пісень: колядки й щедрівки, гаївки, історичні та суспільно-побутові пісні, балади, ліричні пісні, старовинні галицькі пісні-вальси, жартівливі, соціально-побутові, колискові, коломийки, народні романси та пісні літературного походження. Завдяки цьому розглянули слова-символи крізь товщу вікових нашарувань етнокультури Прикарпаття, що і стало **новизною** цієї наукової роботи.

Структура нашої роботи така: вступ, три розділи (1. Український фольклор – джерело історичної пам'яті та культури народу; 2. Поняття «символ», «образ»; 3. Флоросимволи жіночих та чоловічих образів), висновки, список джерел.

Із нової сторінки

РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР – ДЖЕРЕЛО ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА КУЛЬТУРИ НАРОДУ

Народна культура та мистецтво українців є одними з найбагатших надбань культурної спадщини європейських націй. Для українського фольклору характерними є багатогранність жанрів, поетичність і вишуканий ліризм, невтримний запал.

«Фольклор (від англ. folklore – народна мудрість, знання) є важливою складовою частиною культури народу» [6].

Лановик М. Б., Лановик З. Б. в своїй книзі «Українська усна народна творчість» дають таке визначення терміну «фольклор»: «Художне

відображення дійсності у словесно-музично-хореографічних і драматичних формах колективної народної творчості, нерозривно пов'язаної з життям і побутом. У ній відбито світоглядні, етичні й естетичні погляди народу» [4, с. 17].

Українці змогли зберегти свою національну самосвідомість і пронести крізь століття поневолення дужчими народами, втративши свою державність. Носієм української культури стало село. Саме там з уст в уста від матері до доньки, від батька до сина з покоління в покоління передавались життєвий досвід українського народу, народна мудрість, світогляд та ідеали, фольклор слугував кумулятивним засобом. Усна народна творчість віками формувалась разом з мовою і тому увібрала в себе багатовіковий досвід, знання та пам'ять про історичне минуле на різних стадіях розвитку українського народу. Саме тому фольклор став віддзеркаленням не тільки найважливіших подій в історії України, починаючи з княжої доби, а й зберіг численні архаїчні язичницькі мотиви і символи, які часто приховуються під нашаруванням християнських традицій. Завдяки фольклорній спадщині ми можемо ознайомитися зі стародавнім побутом українців, уявити їх свята і будні, які були сповнені магічних обрядів. Найдавніший фольклор (язичницький), виражаючи форми буття, поєднує вірування й уявлення, базується на етичній основі. Для наших предків усе в природі було впорядковане вищими силами. У цьому ряду було і сонце, і місяць та зірки, і земля, і дощ, блискавка, град, мороз, усі живі істоти, серед яких людина сприймала себе як рівна серед рівних. Найдавніші форми фольклору – молитви (заклинання), колядки, щедрівки, веснянки, троїцькі, купальські, жнивні пісні, обрядова і календарна поезія, замовляння і приказки, казки, міфи, легенди.

Із нової сторінки

РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ «СИМВОЛ» , «ОБРАЗ»

Символіка народних пісень приваблювала багатьох учених, зокрема Г. Сковороду, М. Костомарова, М. Максимовича, О. Потебню, І. Франка.

Первісне єднання людини з природою стало причиною виникнення великої кількості архетипних образів та символів на основі природних явищ, рослинного світу. Ці мотиви споріднюють пісенні жанри з міфологією. М. Костомаров у праці «Слов'янська міфологія» наголошує, що «судячи по залишках нашої міфології в піснях, здається, мало у якого народу була така оживлена і осимволізована рослинна природа; дерева і трави часто говорять і між собою, і з птахами. І мають символічне застосування до людини» [3, с. 229].

Занурюючись своїм корінням у міфологічний світ давнього народного світосприйняття, мова зберегла багато воістину неперевершених зразків етносимволіки слова й виразу (наприклад, символи рослинного світу: хрещатий барвінок, зеленеє жито, рута-м'ята, червона калина, трійзілля та ін.). Етносимволіка слова, тісно переплітаючись з етносимволікою позначуваної ним реалії, стає основною підвалиною становлення особливих концептуальних мовних продуктів – етнокультурних концептів, або знаків етнокультури. У переважній більшості ці концепти стали константами української національної культури, що завжди живилася з невичерпних народних джерел [2, с. 3].

Культ рослин, зокрема, дерев мав тісний зв'язок із стародавніми культами та віруваннями. Вважалося, що у старих Деревих (особливо у дубі) живе дух лісу. Тому біля них здійснювались певні обряди та поклоніння. Обожнювались тотемні рослини – ті, що мають особливу силу проти хвороб, вроків, магічну дію тощо. Особливого значення надавалось тим явищам природи, які, за віруваннями, мали зв'язок із потойбічним

світом і могли передавати людям «таємні знання» із потойбіччя. Пізніше об'єкти цього культу включались у систему національної флоросимволіки.

Образ – «персонаж, троп, мотив тощо, які домінують у фольклорному чи літературному творі, наприклад, образ козака у народних думах, «зайвої людини» у прозі М. Хвильового, В. Підмогильного та ін., метафора сонця у ліриці І. Драча» [5, с. 101] або ж «центр літературного твору, категорія, що об'єднує всю систему мовних структур персонажів у їх співвідношенні з оповідачем (оповідачами) й через них стає ідейно-стильовим центром цілого макроконтексту, цілісного естетичного об'єкта» [1, с. 47].

Отже, символ – один з поетичних тропів, який умовно позначає певний предмет, за допомогою інших понять на основі спільних ознак, часткової чи приблизної подібності, асоціативних зв'язків. Цей художній засіб слугує для яскравого змалювання образів в українському фольклорі.

Із нової сторінки

РОЗДІЛ 3. ФЛОРΟΣИМВОЛИ ЖІНОЧИХ ТА ЧОЛОВІЧИХ ОБРАЗІВ

Базою дослідження флоросимволів жіночих та чоловічих образів було обрано книгу «Пісні Прикарпаття» в записах Петра Свериди. Він працював над нею впродовж десятиліть. У збірці представлено різножанрові пісні, записані на Івано-Франківщині у другій половині ХХ століття. Саме народні пісні та народні пісні літературного походження репрезентують дійсність з особливою експресією, образністю, розкриваючи ставлення народу до тих чи інших подій та явищ, їхню історію, культуру, звичаї, символи.

Під час дослідження ми проаналізували 397 одиниць ілюстративного матеріалу і встановили, що у центрі пісенного простору перебуває людина, її образ, сфера емоційної, раціональної поведінки. Чоловік, жінка – ліричні герої – епіцентр народної творчості.

Кожен тип культури виробляє свою символічну мову і свій образ світу. У пісні, національній пам'яті народу, приховані глибинні риси мовного вираження всіх аспектів світосприйняття, руху національної думки. Народна символіка як кодовий знак світосприйняття розкриває ментальність українського народу. Вона надзвичайно багата, неординарна. Особливу групу складають рослини-символи: дерева, кущі, трави і квіти. Їх можна поділити на чоловічі і жіночі.

В українських народних піснях розкривається образ жінки, яка втілює в собі все цінніше і прекрасне, що передає минуле й створює майбутнє. Жінка – берегиня родинного вогнища, уособлення найвищих морально-етичних, соціально-культурних норм. Залежно від функціональної місії в родині (жінка/дівчина, жінка/дитина, жінка/мати, жінка/дружина, жінка/невістка, жінка/вдова) формуються жіночі образи, які супроводжуються відповідними символами.

Опрацювавши ілюстративний матеріал, ми встановили, що найбільш вживаними для жіночих образів є флоросимволи:

- а) назви дерев, кущів та їхніх плодів: калина, верба, тополя, терен;
- б) назви квітів та трав'яних рослин: рута, барвінок.

Усі вони мають власне символічне значення, яке містить у собі національно-культурний компонент, і вживаються на позначення людей.

Червона калина здавна вважалася символом України. Її садили біля хати, дівчина дарувала калину своєму нареченому на знак вірності й любові, нею прикрашали весільне гільце молодої. Вона була не лише окрасою осель, а й оберегом.

Кущ калини уособлює в собі жіноче начало. Вона – «символ духовного життя жінки: її дівочість, краса та кохання, заміжжя, радість і горе, родинні почуття» [2, с. 269]. Наведемо кілька прикладів із

образом-символом «калина»: «Ой у лузі калина стояла. / Ту калину дівчина ламала. / Ту калину дівчина ламала. / Вона всіх парубків чарувала» [7, с. 191].

Ламати калину означало виходити заміж, любити. Цвіт калини – молодість, кохання:

Червона калина, раз, / Біленько зацвіла, два, / Молода дівчино, шум –
трія – ра, / Жовняра любила, у – ха – ха – ха [7, с. 225].

У попередніх зразках пісень автор використовує паралелізм, порівнюючи красу калини і дівчини, а в наступних – порівняння:

Я червона, як калина, як калина, / Ще й солодка, як малина [7, с. 81].

А в Космачі такі дівки, / Єк цвіт на калині [7, с. 472].

У народній уяві калина, у якої ягоди червоні, а цвіт білий – символ дорослості дівчини і дівоцтва. Звідси ламати калину – позбавляти дівоцтва, наприклад:

Козаче, козаче, я тобі не вірю: / Зламав-іс калину на моім подвір'ю. /
Зламав-іс калину гілляву, гілляку / Зрадив-іс дівчину біляву, біляву
[7, с. 330].

Верба – жіночий символ Світового Древа. Її вважали прадеревом життя, а Чумацький шлях (Молочну стежку) – її відображенням на зоряному небі. Вербу по праву можна назвати українським деревом-тотемом, від якого, як вірили, походять люди. У народі здавна існує повір'я, що дітей знаходять на вербі. Гаївка «Вербовая дощечка» виконувалась дівчатами під час весняної гри. Вербовая дощечка символізувала місток, по якому дівчата переходили від дівочого до заміжнього життя:

Вербовая дощечка, дощечка, / По ній ходить Настонька, Настонька...
На все поле леліє, леліє, / Звідки милий приїде, приїде [7, с. 73].

В українській культурі верба символізує швидкий ріст, здоров'я, життєву силу, плодючість. Відрізана гілочка верби, навіть без коріння, приживається в будь-якому ґрунті, так і дівчина, яка після заміжжя йде в чужу сім'ю, «приживається» в ній, чужа родина стає їй рідною. А суха верба символізує смуток дівчини, яка розлучається з коханим, як-от у пісні «Ой вербо, вербо» :

– Ой вербо, вербо, сухая вербо, / Чом твоє листя впадає? /

Ой де ж ти їдеш, де від'їжджаєш, / Ти, мій миленький, від мене [7, с. 196].

Тополя – типовий образ нещасливої долі жінки-невістки, яка перетворюється на дерево через свекрушину неприязнь чи закляттях:

– Іди ти, невістко, / Зелений льон брати, / Як його не збереш, / Не вертай до хати. / Брала льон невістка, / Брала, не дібрала. / Та й посеред поля / Тополею стала [7, с. 167].

Та часом тополя взагалі не пророчила заміжжя, вказуючи на обман з боку парубка, наприклад, у пісні «Коні, мої коні» :

– Дивись, дівчинонько, / На суху тополю, / Як розпустить листя – / Оженюсь з тобою. / Дівчина ходила, / Тополю гляділа. / Та суха тополя / Листя розпустила. / – Дивися, дівчино, / На той камінь в воду, / Як вода забере – / Оженюсь з тобою [7, с. 105].

У наступних прикладах це дерево – символ смутку. Дівчина після загибелі коханого, як і нещасна невістка, стає тополею, наприклад, у пісні «Їхав стрілець на війноньку» :

Дала дівчина хустину. / Стрілець у бою загинув. / Накрили очі темної ночі – / Стрілець навіки спочинув. / А злії люди на силу / Взяли нещасну дівчину. / Там серед поля гнеться тополя / Та й на стрілецьку могилу [7, с. 150].

Або ж у пісні «Ой там в полі дві тополі»:

Ой там в полі дві тополі, / Явір зелененький. / Погибає на війноньці / Жовняр молоденький... / Поховали жовняронька, / Схоронили й матір. / А дівчина тополинов / Стала, як на варті [7, с. 117].

Рослина терен – колочий кущ, що дає темно-сині плоди з терпким присмаком. Його ягоди є об'єктом традиційного порівняння:

Чорні очка, як терен, чорні очка, як терен. / Чорні очка, як терен, як терен, як терен. / Коли ж ми ся поберем, поберем, поберем? [7, с. 241].

Крізь тернові кущі дуже важко проходити, тому рослина символізує життєві труднощі, розлуку, вдівство – стан, який у народній традиції оцінюється як соціально-неповноцінний (поряд із неодруженими, сиротами, покритками):

Цвіте терен, цвіте терен, / А цвіт опадає. / Хто в любові не знається, / Той горя не знає... / Десь поїхав мій миленький / Іншої шукати [7, с. 327].

Ой на горі є терен, / Нема більше, лиш оден... / А з-під того терена / Вийшла вдова молода [7, с. 174].

Дерево береза «символізує (своїми похилими вітами) тугу, смуток, горе, печаль» [2, с. 34], як-от у пісні « Ой зацвіли ті білі берези»:

Ой зацвіли ті білі берези, / Ой зацвіли вони, зацвіли. / Там стояла молода Маруся, / Про розлуку їй милий говорив [7, с. 249].

Мікросвіт кожної української родини зароджувався в обійсті та хаті господаря:

А я мешкаю коло криниці. / Приїдь, козаче, на вечорниці. / Моя хатина горішкувата, / До неї стежка барвінкувата. / Моя хатина сніпками шита. / Прийди, козаче, хоч буду бита» [7, с. 333].

Віталій Жайворонек у книзі «Знаки української етнокультури» розповідає, що «горіхами прикрашали весільне гільце; горіхи

символізували добрий урожай, багатство і плодючість» [2, с. 145]; барвінок – «символ дівоцтва, дівочої краси, чистоти, першого кохання» [2, с. 27].

Ліричний герой – молода дівчина – закликає свого коханого, принадажуючи достатком і дівоцтвом.

Етносимвол рута, як і барвінок, уособлює дівоцтво, а також шлюб, нещасливе кохання, розлуку з милим. Наприклад:

Руту сію, руту саджу, / Руту поливаю. / А я тебе, мій миленький, /
Щодня споминаю [7, с. 203].

Чи як у пісні «До схід сонця у городі дівчатко співало» :

Росте рута на городі, росте, зеленіє, / Наче тії провесняні подихи
надії. / За весною прийшло літо, в'яне дівча в хаті, / А на її білім
личку ягід не видати [7, с. 160].

Суспільна позиція чоловіків та жінок, особливості їхніх стосунків зі світом, своєрідність виконуваних ролей вплинули на формування відповідних образів. У народних піснях оспівується дівоча врода, а образ хлопця-козака розкривається через ставлення до дівчини, рідної землі – України. До найбільш уживаних флоросимволів, які розкривають чоловічу сутність, належать: дуб, явір, терен, береза.

У народних піснях тісно переплелись язичництво і християнство. Християнські свята наклались на святки дохристиянських вірувань. Так, з давніх-давен дуб уособлював народження дитини – звідси звичай садити це дерево при появі на світ сина. Саме тому дуб символізує мужність, силу, могутність, молодість, зрілість. Використовуючи паралелізм, мовець розкриває внутрішній стан ліричного героя, наприклад:

Ой ти, дубе зелененький, / Дубоче, дубоче. / Та ні дав би я за дуляри /
Жите парубоче [7, с. 419];

Або: «Я молодий не зрадив нікого. / Не зрубав я зеленого дуба. / І не
зраджу тебе, моя люба» [7, с. 191];

як-от в пісні:

– Ой ти, дубе зелененький, / Чого ти ся хияєш? / Ти, козаче
молоденький, / А де ж ти ся збираєш? / – Збираюся , моя мила, /
Збираюся на війну [11, с. 230].

Явір садили на могилі загиблих воїнів, із його деревини виготовляли
домовини, саме тому лексичним фоном слова «явір» в українському
народі є журба, туга за рідним краєм та смерть козака. Мовець
використовує такі паралелі у своїх піснях:

Піднесли його під явір, / Явір зелененький / Ой там лежить
поранений / хлопець молоденький [7, с. 63];

Іде мамка дорогою, / Людей ся питає. / Чи далеко під явором / Синок
помирає [7, с. 63];

Явір зелененький. / Погибає на війноньці / Жовняр молоденький... /
Поховали жовняронька [8, с. 116];

Під явором зелененьким / Лежить вождь наш молоденький [7, с. 148];
Стоїть явір над водою, / В воду похилився. / На козака пригодонька: /
Козак зажурився... / Не рад явір хилитися – / Вода корінь мие! / Не
рад козак журитися – / Так серденько ние! / Ой поїхав з України / Та
там і загинув [7, с. 316].

Кущ терен в українському фольклорі символізує життєві
труднощі, розлуку і використовується для змалювання як жіночого,
так і чоловічого образу:

Терном, терном там доріжка іде.../ Тов доріжков пан капіт іде.../ За
собою много війська веде.../ А де ж моя люба мила дружина?.../ В
чистім полі там висока могила, / Там є твоя люба мила дружина
[7, с. 110].

Ой у полі росте терен, раз / Вітер ним колише, два. / На кого я,
товаришу, раз, два, три, / Своє дівча лишу, два [7, с. 134].

На городі калинонька, / Під горою терен. / Полюбив я дівчиноньку, /

Люблю і тепер. / Ой, жаль, жаль серцю буде. / Візьмуть її люди, моя не буде [7, с. 234].

Автор проводить паралель між невеселою жіночою долею та життям приймака, яким ставав хлопець-сирота «без роду та племені», використовуючи дерево-символ березу. У пісні «Ой росте береза» відчувається позитивне ставлення автора до приймака:

Ой росте береза / Біля перелазу. / Ой ніхто так не бідує, / Як приймак відразу... / Оре приймак, оре, / Та й в гай поглядає. / Усі жінки несуть їсти, / А його немає [7, с. 374–375].

Пісні про приймаків – рідкість, оскільки після одруження невістка йшла в дім свекра продовжувати чоловічий рід.

Сім'я – це поєднання жіночого та чоловічого начала. Весілля – точка відліку цього поєднання. В українському фольклорі вінок символізує початок народження сім'ї. В обрядовій пісні-гаївці «Молода ворітнице» так описується обряд сватання:

Молода ворітнице, / Відчини ворітонька / Зі щирого золотонька. / – А хто ж там з воріт кличе? / – Ми, князеві служеньки, / Принесли вам дароньки... / Ми цього не хочемо / І за дар не приймемо. / – А чого ж ви хочете? / – Ми хочемо дівоньку / В барвінковім віночку [7, с. 58].

Плели вінок з барвінку в четвер перед весільною неділею. Його клали на хліб у вигляді кола і несли до батьків нареченої, щоб ті поблагословили доньку до шлюбу. Цей весільний обряд називали вінкоплетінням [2, с. 96].

Під час шлюбу священник накладає вінця на голови наречених, як освячення шлюбу. Звідси й походження слова «вінчання» .

На початках християнства після вінчання молодята ще вісім днів не були чоловіком і дружиною. Вони носили на собі вінці, які тоді були не металеві (позолочені чи срібні), а плелись з квітів. Восьмого дня приходили знову в храм, і над ними читалась відповідна молитва на зняття вінців, і тільки тоді їм дозволялось вступати в сімейні стосунки.

У гаївці «Ой на горі жито, жито» так описується шлюб:

А в церкві два престоли / Та й оба новенькі. / А там будуть
присягати / Двоє молоденьких. / Там вони сі поміняють / Срібними
перстенцями. / Та ніхто їх не розлучить / Бо вони звінчані [7, с. 70].

Отож для пісень Прикарпаття є характерні гендерно-марковані флоросимволи, наприклад: клина, верба та ін. (жіночі), дуб, явір (чоловічі); також ті, які мовець застосовує для змалювання як жіночих, так і чоловічих образів, наприклад: терен, береза. Вінок – початок створення нової сім'ї – символ, який поєднує жіноче та чоловіче начало.

Із нової сторінки

ВИСНОВКИ

Вдалося досягнути поставленої **мети**: здійснили аналіз флоросимволів жіночих та чоловічих образів в українському пісенному фольклорі Прикарпаття.

У процесі дослідження виконано всі поставлені у вступі **завдання**. Встановлено, що національна специфіка лексики українського фольклору найчастіше виражається через паралелізм та порівняння. Народна символіка як кодовий знак світосприйняття розкриває ментальність українського народу. Через гендерно-марковані символи (рослинний світ) розкриваються образи чоловіків та жінок. Наприклад, дуб характеризує силу, могутність, молодість, зрілість чоловіка, на противагу якому виступає явір, що символізує смерть козака. Калина, верба – молода дівчина, жінка – образ молодості, жіночої вроди, тополя – символ горя, смутку.

Ми дослідили, що куш терен в українському фольклорі символізує життєві труднощі, розлуку й використовується для змалювання як жіночого, так і чоловічого образів; автор використовує невластивий для чоловічого образу флоросимвол «береза» для порівняння життя приймака, яким ставав хлопець-сирота «без роду та племені», що йшов у дім тестя, з невеселою долею жінки-невістки.

Флоросимволом, який поєднує жіноче та чоловіче начало, є вінок – початок створення нової сім'ї.

Симоліка в текстах українських народних пісень належить до царин фольклористики та народознавства, тому результати дослідження цієї наукової роботи можна застосовувати та продовжувати розвивати в цих галузях науки.

Із нової сторінки

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бибик С. П. Оповідність в українській художній прозі : монографія / С. П. Бибик; за наук. ред. С. Я. Єрмоленко [Текст]. – Київ – Луганськ : Видавництво ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 288 с.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В. В. Жайворонок [Текст]. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
3. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія / М. І. Костомаров [Текст]. – К. : Либідь, 1994. – 384 с.
4. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик [Текст]. – К. : Знання-Прес, 2006. – 591 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua>
5. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2 (М–Я). – 624 с. – (Енциклопедія ерудита).

6. Словник іншомовних слів / Уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с. – (Словники України).
7. Пісні Прикарпаття у записах Петра Свєриди [Текст]. – Коломия : Вік, 2011. – 528 с.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

<http://uk.wikipedia.org>

<http://www.info-library.com.ua>

ЯК ПИСАТИ РЕЦЕНЗІЮ НА НАУКОВУ РОБОТУ: ОСНОВНІ ВИМОГИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

<http://svitohlyad.com.ua/osvita/yak-pysaty-retsenziyu-na-naukovu-robotu-osnovni-vymohy-ta-rekomendatsiji/>

Рецензія або відгук – це не детальний переказ і не особиста симпатія чи антипатія до теми й викладу. Це, перш за все, логічно обґрунтовані думки людини, яка є експертом у конкретній галузі.

На перший погляд, написання рецензії або відгуку здається завданням незрозумілим і складним. У дійсності, щоб відгук або рецензія до НДР була виконана на високому рівні, потрібно знати певні вимоги і дотримуватися чіткої структури викладу наукової думки. Ці тонкощі ми й розглянемо нижче

Рецензія – це спеціальний текст, у якому аналізується конкретне джерело, розрахований на певне коло читачів. Основна мета цього повідомлення – проінформувати та оцінити рівень аналізованого джерела. Відображаючи загальне уявлення про рецензований текст, автор повинен виділити позитивні моменти і представити обґрунтовані критичні зауваження.

Перш, ніж перейматися написанням рецензії, варто, з'ясувати значення слова «рецензія» .

Які саме аспекти, ключові моменти постануть на суд фахівця – це його індивідуальне бачення. Тут немає єдиного шляху написання. Усе залежить від компетентності та наукових інтересів рецензента.

Етапи технології рецензування:

1. Визначити предмет рецензованого матеріалу.
2. З'ясувати, який ступінь актуальності запропонованого наукового дослідження.
3. Проаналізувати архітектоніку і смислове наповнення тексту.

4. Обов'язково приділити увагу такому важливому пункту, як аналіз наукової новизни, чітко висловити свою думку щодо оригінальності роботи.
5. Зазначити, як поєднуються і наскільки теоретичні концепції відповідають результатам емпіричних викладів, тим самим логічно обґрунтувати рівень практичної значущості.
6. Перерахувати сильні, слабкі сторони роботи (вказати, у чому конкретно автору вдалося впоратися із завданням, а що ще може вимагати додаткового опрацювання, зазначити неоднозначні трактування наукових результатів, дискусійні моменти; зробити лаконічне узагальнення).
7. Сформулювати висновки (додати інформацію про автора, охарактеризувати, кому адресована і може бути цікавою робота).

Послідовне виконання цих дій і дотримання структури рецензії послужить якісному її написанню, а також цей алгоритм дій можна сміливо використовувати для написання відгуків на наукові твори різних жанрів.

Перед тим, як писати рецензію, необхідно також ознайомитися з основними стилістичними особливостями викладу наукової думки. Сам текст повинен бути ясним і точним, легко сприйматися й не містити лексичних зворотів, властивих художньому чи розмовному стилю мовлення.

Якщо рецензент бажає підкріпити своє враження якими-небудь порівняльними характеристиками, епітетами, фразеологізмами і т. ін., то це категорично недоречно, бо писати рецензію необхідно тільки в науковому стилі. Навіть найяскравіше позитивне або, навпаки, різко негативне враження від твору потрібно спробувати передати без використання засобів художньої виразності.

ЗРАЗОК оформлення рецензії**Рецензія****на довідково-популяризаційне видання****«ІНФОРМАЦІЙНИЙ АНОТОВАНИЙ КАТАЛОГ ПЕРЕДОВОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ВЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ
ДИСЦИПЛІН ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»****(автори – Галина Стрільчик, В. Островський, С. Бондаренко)**

Педагоги-практики – це той неоціненний ресурс, який є рушієм вітчизняної педагогіки, це ті особистості, творча думка й дії яких є рушієм ціннісноорієнтованого майбуття. Особливо ті учителі, котрі покликані спрямовувати юнь на великий і глибинний процес самоусвідомлення громадянськості. Ті, які своєю щоденною творчою працею окрилюються й окриляють.

Вітчизняний дидакт Іван Підласий стверджує, що «практична педагогіка – відповідь на вимоги часу, продукт свого часу, створюється для допомоги у вирішенні нагальних і найбільш складних проблем» . Її реалізатори, учителі-новатори, – це педагоги із особливою творчою живинкою, а «дійсно правдива, жива творчість – се завсігди, – за М. Євшаном, – тільки початок, а не кінець, вічна боротьба, шукання, зріст енергії (...), вічне стремління тільки до пункту рівноваги. А зовсім не формула, не догма, не відповідь» . У кожного з учителів, чий анотований досвід уміщений у цьому збірнику, свої методичні підходи, свій почерк. Хоча вони вирішують ті ж проблемні питання, які стоять перед кожним педагогом-суспільствознавцем, але роблять це вишукано, достойно.

Відрадно й те, що рецензоване видання містить інформацію про учителя Т. Михайліва, який зараз працює на теренах Хмельниччини, бо автори добре розуміють: лепта, внесена ним у розвиток суспільствознавчої педагогіки краю, ваговита.

Робота має презентаційний характер. Вона корисна не лише для учителів суспільствознавчих дисциплін, методистів цього профілю, а й для тих, хто небайдужий до історії розвитку педагогіки Прикарпаття, популяризації передового педагогічного досвіду провідних персоналій краю.

Методичні матеріали, підготовлені науково-педагогічними працівниками Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників за загальною редакцією Г. Стрільчик, завідувача лабораторії педагогічного досвіду та етнопедагогіки, старшого викладача кафедри менеджменту та освітніх інновацій Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, можуть бути використані вчителями суспільствознавчих дисциплін, керівниками методичних об'єднань, студентами-суспільствознавцями вищих навчальних закладів і всіма, хто прагне бути на вістрі педагогічної інноватики сьогодення.

Рецензент:

учитель української мови і літератури,
учитель-методист Калуської гімназії
імені Дмитра Бахматюка Калуської міської ради
Івано-Франківської області

В. Р. Півторак

Власноручний підпис В. Р. Півторака засвідчую:
директор Калуської гімназії імені Дмитра Бахматюка
Калуської міської ради Івано-Франківської області

О. Т. Табачук

20.10. 2016.

ІНТЕРНЕТ-НАВІГАТОР СУЧАСНОГО НАУКОВЦЯ

Без співпраці – конструктивного діалогу – зі спеціалістами бібліографічно-інформаційної сфери в науковому світі нелегко бути на вістрі часу. Пропонуємо Вашій увазі добірку, підготовлену для гуртка мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення МАН України, який працює на базі Калуської гімназії ім. Дмитра Бахматюка Калуської міської ради Івано-Франківської області провідним спеціалістом, завідувачем бібліотеки Войнилівської опорної школи Калуської РДА, головою Калуського міськрайонного відділення «Української бібліотечної асоціації» Оксаною Півторак за суперсучасним блогом «Пан Бібліотекар».

Пан Бібліотекар

Блог про бібліотечну справу та інформаційні технології, який містить дуже багато корисної інформації для науковців будь-якого рівня.

Сайт: <http://panbibliotekar.blogspot.com/>

Зареєстровано у вересні 2009 року

ПИШЕМО НАУКОВУ СТАТТЮ АНГЛІЙСЬКОЮ

Щоб не витратити час і не створювати нових чудернацьких конструкцій, які дратуватимуть рецензентів наукових статей, перекладених англійською мовою, краще користуватися відповідними контекстними словниками. У нагоді стане сервіс *Springer Exemplar*, що пропонує авторам, викладачам та рецензентам перевірити, як конкретний англійський термін чи фраза використовуються в науковій літературі.

Springer Exemplar проводить пошук у повних текстах більш як 3500 журналів та майже 200000 книг, які належать до колекцій видавництва Springer. Відповідно ви отримуете в результатах не якісь «хрестоматійні приклади», а реальні – 3

Snippet Search
Searching 11,201,466 documents
Discover how a particular term or phrase is used in scientific literature.

Search for: Search

Subject: OR Publication:

Search for similar words

Showing 11 of 25 of 5994 matching articles. Results per page: 25

year published

ISSN

subject See all 1100

Medical & Public Health 2598
Life Sciences 450
Chemistry 415
Biodiverse 255

... & C-M) and the automatic **quantitative method** we developed based on Marcol...
... advantages with regard to the **quantitative method** of...
... Philosophical and scientific. The **quantitative method**...
... were to test the feasibility of a **quantitative method**...
... and 5 "unconventional" items **quantitative method**...
... and (8) to compare the **quantitative method**...
... led to the development of a some **quantitative method** to identify/locate creators to...
... of a scoring system (items **quantitative method**) with a manual representation...

An integrative strategy for **quantitative analysis** of the biological samples to complex biological samples

An integrative strategy for **quantitative analysis** of the biological samples to complex biological samples

Wang, J., Zhou, Chang, Zhang, Y., Liu, J., Li, H., Wang, D., Song, Y., Zhou, H., Gu, L.

актуальних джерел. База Springer Exemplar містить як поточні, так і архівні видання з усіх основних предметних галузей. Додатково в параметрах пошуку можна вказати галузь або назву видання.

Інший цікавий сервіс *Academic PhraseBank*, що пропонує набір англomовних фраз із достовірних академічних джерел. На початках база сервісу складалася зі 100 дисертаційних робіт, які було виконано в Університеті Манчестера, але з часом вона розширилась і продовжує наповнюватися новими роботами.

Також на *Academic PhraseBank* легко знайти поради, коли і як саме можна повторно використовувати фразу в академічній роботі, щоб це, бува, не сприйняли за плагіат:

- фраза не повинна мати унікальну або оригінальну конструкцію;
- фраза не повинна чітко виражати точку зору іншого автора;
- фраза може бути до дев'яти слів;
- фраза може містити до чотирьох загальних слів – іменники, дієслова, прикметники, які не прив'язані до конкретної наукової галузі.

MANCHESTER 1824
The University of Manchester

Academic Phrasebank

Introducing Work | Referring to Sources | Describing Methods | Reporting Results | Discussing Findings | Writing Conclusions

HOME »

Explaining Causality

GENERAL LANGUAGE FUNCTIONS

- Being Critical
- Being Cautious
- Classifying and Listing
- Compare and Contrast
- Defining Terms
- Describing Trends
- Describing Quantities
- Explaining Causality
- Giving Examples
- Signalling Transition
- Writing about the Past

ABOUT PHRASEBANK

A great deal of academic work involves understanding and suggesting solutions to problems. At postgraduate level, particularly in applied fields, students search out problems to study. In fact, one could say that problems are the raw material for a significant proportion of academic activity. However, solutions cannot be suggested unless the problem is fully analysed, and this involves a thorough understanding of the causes. Some of the language that you may find useful for explaining causes and effects is listed below.

Verbs indicating causality

Lack of protein	may cause can lead to can result in	mental disability.
Scurvy is a disease	caused by resulting from stemming from	lack of vitamin C.

Сервіс складається з розділів « на всі випадки життя» з потрібними фразами: *»Проте, цей метод аналізу має ряд обмежень... Найбільш ймовірні причини X є... Це дослідження підтверджує важливість... Останні дослідження показують...»*

<http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2016/12/blog-post.html>

ІНТЕРНЕТ-НАВІГАТОР СУЧАСНОГО НАУКОВЦЯ

Без співпраці зі спеціалістами бібліографічно-інформаційної сфери в науковому світі нелегко бути на вістрі часу. Пропонуємо Вашій увазі добірку, підготовлену для гуртка мовно-літературної творчості Івано-Франківського обласного відділення МАН України, який працює на базі Калуської гімназії ім. Дмитра Бахматюка Калуської міської ради Івано-Франківської області провідним спеціалістом, завідувачем бібліотеки Войнилівської опорної школи Калуської РДА, головою Калуського міськрайонного відділення «Української бібліотечної асоціації» Оксаною Півторак за суперсучасним блогом «Пан Бібліотекар».

БІБЛІОМЕТРИКА УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ
СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
SOCIAL COMMUNICATIONS RESEARCH CENTER
СІАЗ НЮБ ФПУ

03039, м. Київ
просп. 40-річчя Жовтня, 3
Тел. +38 (044) 524-95-01
Email:
bibliometrics@nbuv.gov.ua

Про проект

Система «Бібліометрика української науки» призначена для надання суспільству цілісного уявлення про стан вітчизняного наукового середовища.

Система – це:

- реєстр учених і наукових колективів України, які представили в Інтернеті свої бібліометричні профілі;
- аналітична інформація для експертного оцінювання результативності дослідницької діяльності;
- національна складова проекту Ranking of Scientists (Cybermetrics Lab).

Інформаційні ресурси Системи формуються шляхом опрацювання:

- бібліометричних профілів, створених науковцями на платформі Google Scholar;
- бібліометричних показників комерційних систем Scopus і Web of Science.

Оновлення значень індексів Гірша в бібліометричних профілях учених здійснюється щомісячно, значення інших показників актуалізуються щоквартально (індекс Гірша науковця дорівнює h , якщо він має h публікацій, кожна з яких цитується не менше h разів).

Для гармонізації структури вітчизняних і світових наукових

спеціальностей у «Бібліометриці української науки» систематизація напрямів діяльності вчених здійснюється за рубриками Google Scholar (їх кількість близько 300).

Створюють та надсилають інформацію про свої бібліометричні профілі (прізвище, ім'я, по батькові та інтернет-адресу профілю в Google Scholar) на поштову адресу **bibliometrics@nbuv.gov.ua** або повідомляють за телефоном (044) 524-95-01.

Бібліометричний профіль – декларація про наукову діяльність!

http://www.nbuviap.gov.ua/bpnu/index.php?page_sites=pro_proect

МАТЕРІАЛИ З БІБЛІОМЕТРІЇ ТА НАУКОМЕТРІЇ

Нормативні акти

1. Положення про державну атестацію науково-дослідних (науково-технічних) установ: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 квітня 1998 р. № 469
2. Методика оптимізації (атестації) бюджетних наукових установ, які повністю або частково фінансуються за рахунок коштів державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1176
3. Порядок оцінки розвитку діяльності наукової установи: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 № 399

Монографії, збірники наукових праць, матеріали конференцій

1. Анализ цитирования в библиометрии / С. В. Бредихин, А. Ю. Кузнецов, Н. Г. Щербакова. – Новосибирск : ИВМиМГ СО РАН, НЭИКОН, 2013. 344 с.
2. Информметрическое моделирование процесса обращения к электронным информационным ресурсам : дис... канд. физ.-мат. наук: 05.13.18 / В. В. Писляков ; Казанский государственный университет, НИИ математики и механики им. Н. Г. Чеботарева. – Казань, 2008. – 155 с.
3. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : [монографія] / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 173 с.
4. Наукометрия. Изучение развития науки как информационного процесса : [монографія] / В. В. Налимов, З. М. Мульченко. – Москва : Наука, 1969. – 192 с.

5. Россия в мировой науке : библиометрический анализ [монография] / И. В. Маршакова-Шайкевич; Рос. акад. наук, Ин-т философии. – М. : ИФРАН, 2008. – 227 с.
6. Управление большими системами / Сб. тр. Спец. вып. 44. – Наукометрия и экспертиза в управлении наукой / [под ред. Д. А. Новикова, А. И. Орлова, П. Ю. Чеботарева]. – М. : ИПУ РАН, 2013. – 568 с.

Статті з періодичних видань

1. Альтернативные подходы к оценке научных результатов / Н. А. Мазов, В. Н. Гуреев // Вестник Российской академии наук. – 2015. – № 2, том 85. – С. 115–122.
2. Библиометрические системы в поддержку научных исследований [Электронный ресурс] / Н. А. Мазов, В. Н. Гуреев // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса: Труды XXII международной конференции (Крым, Судак, 6–14 июня 2015 г.)
3. Библиометрия: взгляд на проблему. Сравнение уровня цитирования научных статей в разных странах / А. И. Земсков // Научные и технические библиотеки. – 2014. – № 9. – С. 22–44.
4. Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система / Л. Костенко, О. Жабін, О. Кузнецов, Є. Кухарчук, Т. Симоненко // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 4. – С. 8–12.
5. Бібліотека та наукометрія: світовий досвід, українська перспектива / Л. Костенко, Д. Соловяненко // Бібліотечний вісник. – 2009. – № 6. – С. 29–32.
6. Вебометрические показатели научной периодики Украины / Е. А. Копанева // Научные и технические библиотеки. – 2013. – № 5. – С. 75–82.
7. Використання міжнародних наукометричних баз даних відкритого доступу в наукових дослідженнях / О. А. Гальчевська // Інформаційні технології в освіті. – 2015. – Вип. 23. – С. 115–126.
8. Как оценивать результативность работы институтов ФАНО. Частный взгляд участника процесса [Электронный ресурс] / М. Фейгельман // Троицкий вариант. – 2015. – № 13 (182).
9. Картина науки в библиометрических портретах ученых / Л. И. Костенко, О. И. Жабин, Е. А. Кухарчук, Т. В. Симоненко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2014. – Вип. 12. – С. 70–78.
10. Критерії якості наукових досліджень у контексті забезпечення національних інтересів / В. М. Горовий // Вісник Національної академії наук України. – 2015. – № 6. – С. 74–80.

11. Наука України у світовому інформаційному просторі / І. Мриглод, О. Мриглод // Вісник Національної академії наук України. – 2007. – № 10. – С. 3–18.
12. Наукоемкие технологии в библиотеке / Л. И. Костенко, А. И. Жабин, Е. А. Копанева, Т. В. Симоненко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2013. – Вып. 11. – С. 70–81.
13. Наукометрия: новые функции и проблемы адекватности / Б. Малицкий, В. Рыбачук, А. Попович, А. Корецкий // Наука и инновации. – 2013. – № 1. – С. 11–17.
14. Наукометрія проти інсинуацій / А. Шевченко, М. Іоргов, В. Шадура // Дзеркало тижня. – 2013. – № 38.
15. Національні індекси наукового цитування / Є. О. Копанєва // Бібліотечний вісник. – 2012. – № 4. – С. 29–35.
16. Негауссово распределение как свойство сложных систем, организованных по типу ценозов / Н. И. Делас, В. А. Касьянов // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – 2012. – № 3(4). – С. 27–32.
17. Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та SciVerse Scopus / Д. Соловяненко // Бібліотечний вісник. – 2012. – № 1. – С. 6–21.
18. Предельно гиперболический закон распределения в самоорганизованных системах / Н. И. Делас, В. А. Касьянов // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – 2012. – № 4/4. – С. 13–18.
19. Про вимірювання наукової ефективності / О. І. Мриглод, Р. Кенна, Ю. В. Головач, Б. Берш // Вісник Національної академії наук України. – 2013. – № 10. – С. 76–85.
20. Рекомендації щодо включення наукових журналів відкритого доступу до каталогу DOAJ / І. Л. Кучма, С. А. Назаровець // Вісник Національної академії наук України. – 2016. – № 6. – С. 86–91.
21. Світові наукометричні системи / Є. Кухарчук // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 5. – С. 7–11.
22. Синергетическая парадигма закономерностей социальных коммуникаций / Л. И. Костенко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2013. – Вып. 11. – С. 103–111.
23. Формализованные методы анализа документальных информационных потоков / Н. С. Редькина // Библиосферв. – 2005. – № 2. – С. 51–59.
24. Управління ризиками фінансування грантових проектів соціально-гуманітарного напрямку в класичних університетах з урахуванням індексування в міжнародних бібліометричних базах даних /

- А. О. Старостіна, В. А. Кравченко // Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 15–16 жовтня 2015 р.). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 111–113.
25. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics / D. Hicks, P. Wouters, L. Waltman, S. de Rijcke, I. Rafols // Nature, April 23, 2015 (vol. 520), pp. 429–431.
26. Comparing source coverage, citation counts and speed of indexing in Google Scholar and Scopus / Henk F. Moed, Judit Bar-Ilan, Gali Halevi [arXiv.org].
27. San Francisco Declaration on Research Assessment. Викривлення імпаکت-фактора // Вісник Національної академії наук України. – 2013. – № 7. – С. 103–104.

Загальнодоступні бібліометричні бази даних та наукометричні системи

1. Бібліометрика української науки / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
2. Вебометричний рейтинг бібліотек України / Biblio Webometrics [Кіровоград]
3. Карта російської науки / Министерство образования и науки Российской Федерации
4. Российский индекс научного цитирования / Научная электронная библиотека
5. Український індекс наукового цитування / Асоціація користувачів Української науково-освітньої телекомунікаційної мережі «УРАН»
6. О создании библиометрических систем академий наук – членов МААН и их интеграцию в единую информационно-аналитическую систему [проект]
7. Index Copernicus [Польща]
8. Ranking Web [Іспанія]: Research Centers | Universities | Business Schools | Hospitals | Repositories
9. Research Excellence Framework [система оцінювання наукових досліджень у Великобританії]
10. SCImago Journal & Country Rank [Іспанія]
11. Scopus [безкоштовний сервіс для визначення показників цитування науковця в системі Scopus]

<http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2016/07/xxi.html>

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДНИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

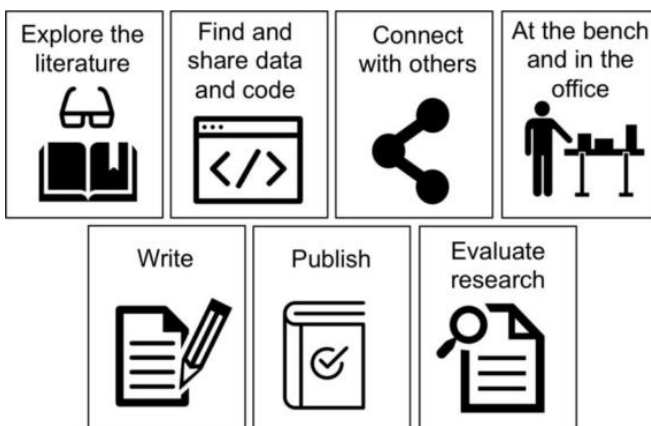

Томас Крозьє (*Thomas Crouzier*) зі шведського Королівського технологічного інституту дуже засмучується, коли сучасні дослідники обмежуються лише веб-переглядачем та електронною поштою замість того, щоб на повну використовувати нові веб-можливості. Вчений створив сайт *Connected Researchers*, на якому розмістив неймовірний перелік спеціалізованих онлайн-інструментів для науковців. Інструменти згруповано за 7 зрозумілими категоріями і біля кожного елементу розміщено лаконічний опис. Щоб такий скарб не зник – зробив архівну копію сторінки на WebCite, але перелік час від часу змінюється, доповнюється, тому краще працювати безпосередньо в *Connected Researchers*.

Digital tools for researchers

Find out how digital tools can help you:

Вражає, що у світі створено вже стільки англійських інструментів для дослідників! Україномовних наукових та науково-популярних могло би бути немало.

НОВА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА TIND від ЦЕРН

З'явилась нова бібліотечна система *TIND* від Європейської організації з ядерних досліджень, що пропонує бібліотекам зменшити залежність від внутрішніх ІТ-співробітників та зберігати свої записи безпечно в «хмарі», на серверах CERN. Зважаючи на об'єми даних, з якими щоденно працюють у ЦЕРНі, зберегти записи з бібліотечних каталогів їм заввиগ্রашки. Система розростається навколо відкритого ядра, відтак, теоретично, кожен може розробляти та вдосконалювати систему. Усі модулі TIND поки переглянути ніде не можна, але варто скористатися електронними каталогами бібліотек, які не побоялися перейти на нову систему (наприклад, Калтех).

Серед особливостей та переваг електронного каталогу TIND вдалося розгледіти таке: єдине вікно пошуку, відображення результатів за релевантністю, підтримка функцій «Подібні записи» та «Можливо, мали на увазі?», експорт записів у популярних бібліографічних форматах (BibTeX, EndNote, RefWorks), збереження записів у «хмарі», постійна URL-адреса для записів каталогу, індексації записів пошуковими системами, гіперактивні елементи запису, робота з цитуваннями документів (пошук, «цитовано автором», створення сповіщень), інтерфейс для роботи зі смартфонів та планшетів, відображення поряд із записами обкладинок документів (зображення «підтягуються» з Інтернету за ISBN).

Поки немає доступу до усіх модулів системи, важко сказати, наскільки практичний у використанні TIND. Про свою готовність проекспериментувати TIND заявили в бібліотеці НаУКМА, решта вітчизняних книгозбірень витримують гросмейстерську паузу.

<http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2016/04/tind.html#more>

НАУКОВА ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НАН УКРАЇНИ

Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України є бібліотекою відкритого доступу і передбачає безкоштовний доступ читачів до наукової інформації в Інтернет з правом читати, завантажувати, копіювати, розповсюджувати, друкувати, проводити пошук, посилатися на повнотекстові статті, індексувати, тобто використовувати її з законною ціллю без фінансових, юридичних і технічних перешкод, що відповідає Будапештській Ініціативі Відкритого Доступу. ISSN: 2310-8479

Розділи бібліотеки

Тим, хто бажає пізнати більше, потрібно вибрати той розділ для перегляду його колекцій, який найбільше цікавить.

- Видання регіональних наукових центрів
- Західний науковий центр
- Кримський науковий центр
- Загальнонаукова періодика
 - Вісник Національної академії наук України
 - Доповіді Національної академії наук України
 - Досягнення біології та медицини
 - Інтелектуальна власність
 - Космічна наука і технологія
 - Наука та інновації
 - Наука України у світовому інформаційному просторі
- Суспільні та гуманітарні науки
 - Відділення економіки
 - Відділення історії, філософії та права
- Відділення літератури, мови та мистецтвознавства
- Фізико-технічні та математичні науки
 - Відділення інформатики
 - Відділення математики
 - Відділення механіки
 - Відділення наук про Землю
 - Відділення фізики і астрономії
 - Відділення фізико-технічних проблем енергетики
 - Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства
 - Відділення ядерної фізики та енергетики
- Хімічні та біологічні науки
 - Відділення біохімії, фізіології та молекулярної біології
 - Відділення загальної біології
 - Відділення хімії

<http://dspace.nbuiv.gov.ua/>

«КЛАВІАТУРНЕ» ВІРТУОЗЗЯ ПОШУКАЧА

Скомпоновано за матеріалами сайту ЦеНеБлог. Забутий щоденник люмпен-програміста [Інтернет-ресурс]. – Режим доступу: <http://palm.nash.net.ua/blog/index.php>

До послуг сучасного науковця (та й не тільки) пропонуються дві розкладки комп'ютерної клавіатури, що дозволяють набирати довільний текст практично будь-якою з мов, де використовується кирилиця чи латиниця. Широко застовуються комбінації з AltGr (він же – правий Alt) і «мертві клавіші» (клавішні комбінації, що змінюють вигляд наступної

літери – це дозволяє на порядок збільшити кількість доступних символів). При цьому основний набір клавіш (без використання AltGr) не відрізняється від стандартного англійського чи українського (з виправленням проблеми апострофа).

Оскільки ці дві розкладки охоплюють більшість кириличних і латиничних алфавітів, після їх встановлення нема необхідності користуватись окремими розкладками для російської, французької, польської та інших мов – достатньо української, англійської. Обидві розкладки розраховані на ОС Windows XP чи сумісну з нею (NT, 2000, Vista і под.)

15.08.2013 вийшли нові версії обох розкладок. Зокрема, латинська розкладка дозволяє тепер вводити літери грецького та єврейського алфавітів, додаткові римські цифри (D Q @), математичні знаки та ін.; українська містить усі три можливі коди апострофа (‘ ‘ ’), літери з діапазону Cyrillic Extended-B, астрономічні й астрологічні символи та ін.

Latin by Python. Англійська розкладка з додатковими клавішними комбінаціями. Особливості:

- основний набір клавіш не відрізняється від стандартної англійської розкладки;
- додаткові літери для мов із латинським письмом (æ ß œ lj dž þ)
- знаки транскрипції (ε λ ρ ε η);
- комбінаційні діакритики (á â ã ä å);
- літери з діакритиками (ï ü w ã é š ç Ł ů);
- давні літери (z p 7 Γ);
- знаки валют та фізичних величин, математичні знаки та ін. (£ £ °F ° ' ≤ ≈ ™ ®);
- знаки пунктуації (‘ « « ‹ « « ; ;).

[Скачати версію 13ИХ](#) (установочні пакети, початковий код, перелік клавішних комбінацій).

Ukrainian by Python. Розкладка на основі української з клавішними комбінаціями для літер більшості сучасних кирилиць (у т. ч., неслов'янських), старослов'янської кирилиці, максимовичівки. За основу було взято [Strange Ukrainian](#), тому багато комбінацій з неї (але не всі) набираються так само й тут.

- Основний набір клавіш – стандартна українська розкладка з апострофом на місці ё;
- літери російської та інших слов'янських мов (ё ъ ѓ ы ѣ);
- літери [максимовичівки](#), дореволюційної російської абетки та старослов'янської кирилиці (Ѡ Ѣ Ѧ Ѩ);
- знак наголосу та деякі інші надрядкові знаки (ó ò õ ö õ ı ö) у вигляді комбінаційних діакритиків;

- літери з діакритиками (á ú ó í ô);
- літери неслов'янських кирилиць (ЁЖӖЎ);
- спецсимволи з латинської розкладки (` @ # \$ ^ &);
- додаткові математичні символи (° • ≥ ≠), знак гривні та інших валют (₴ \$ €);
- знаки пунктуації (« « « « § ... [-] } {).

[Скачати версію 13ПХ](#) (установочні пакети, початковий код, перелік клавішних комбінацій).

«Клавіатурознавчий» (майже сократівський) діалог Пошукача з Віртуозом-комп'ютерником

Пошукач. Що таке AltGr?

Віртуоз. Те ж саме, що й правий Alt. Також замість цієї клавіші можна використовувати комбінацію Ctrl+Alt. При наборі символа AltGr тримається в натиснутому положенні (так само, як Shift).

Пошукач. Що таке мертві клавіші?

Віртуоз. Це символні клавіші (чи клавішні комбінації), що змінюють наступний набраний символ. Після натискання такої клавіші нічого не відбувається, але наступний набраний символ змінюється. На відміну від AltGr та Shift, мертві клавіші натискаються перед набором символа і відпускаються. У ролі мертвої клавіші також може використовуватись комбінація з AltGr і/або Shift та символної клавіші. В обох опублікованих тут розкладках усі мертві клавіші вводяться як комбінації за участю AltGr.

Пошукач. Що таке діакритики?

Віртуоз. Діакритики – надрядкові, підрядкові та ін. значки (наприклад, наголос), що не займають окремої позиції в тексті. Є два варіанти комп'ютерного відображення діакритиків: використання послідовностей із літери й комбінаційного діакритика та використання готових літер з діакритиками. Якщо в першому випадку літера й діакритик вважаються окремими символами (при редагуванні можна видалити діакритик, залишивши саму літеру), то в другому – і літера, і діакритик є одним цілим. Недоліком першого способу є те, що далеко не всі шрифти правильно розміщують діакритик відносно літери. Крім того, у багатьох шрифтах є готові літери з діакритиками, а комбінаційні діакритики відсутні. Недоліком другого способу є менша гнучкість: якщо будь-який комбінаційний діакритик можна прилаштувати до будь-якого символа, то другий спосіб вимагає обов'язкової наявності символа з діакритиком у шрифті. На жаль, кириличні літери з наголосом не входять до набору Unicode і відсутні у шрифтах, тому доводиться або друкувати їх як послідовність з літери й знака наголосу (á, ú, ý, Ю, í), або замінювати на аналогічні їм латинські (Á, é, í, ó), що неможливо для букв И, Я, Є та ін.

Розкладка *Ukrainian by Python* забезпечує обидві можливості.

Пошукач. Як встановити клавіатурні розкладки?

Віртуоз. Для цього необхідно виконати таку послідовність дій:

1. Скачуємо архіви з розкладками і розпаковуємо їх.

2. Запускаємо інсталяційний файл з кожного архіву.
3. Клацаємо правою кнопкою на індикаторі мови на панелі задач, вибираємо в меню «Параметри» .
4. У відкритому вікні тиснемо кнопку «Добавить» .
5. У діалозі, що відкрився, обираємо англійську мову (США), ставимо галочку навпроти «Раскладки клавиатуры» , вибираємо розкладку «Latin by Python». Тиснемо «ОК» .
6. Виконуємо пункти 4–5, але при цьому вибираємо українську мову і розкладку « Ukrainian by Python» .
7. Решту розкладок можна видалити – у них немає необхідності.
8. Тиснемо «ОК» . Перезавантажуємо комп'ютер. Користуємося.

Пошукач. Я вводжу текст, але замість деяких символів з'являються квадратики. Що робити?

Віртуоз. Ймовірно, шрифт, яким ви набираєте текст, не підтримує обрані вами символи. Спробуйте вибрати той шрифт, де символи, які ви вводите, наявні в наборі. Також може бути, що у шрифті використовується нестандартне кодування деяких символів (це, у першу чергу, стосується старослов'янських шрифтів, розроблених до того, як історичні кириличні літери було внесено в стандарт Unicode).

Пошукач. Під час введення тексту або після його повторного відкриття з файлу замість деяких символів з'явилися знаки питання. У чому причина?

Віртуоз. Імовірно, програма чи формат файлу не підтримує роботу з символами Unicode, і ці символи відсутні у використовуваному кодуванні. Щоб скористатися можливостями клавіатури в повному обсязі, працюйте з програмами, що підтримують Unicode, зберігайте текст у форматі utf-8. Програми, що працюють в консольному вікні (наприклад, FAR), використовують набір символів Codepage 866, де є всі російські, українські й білоруські літери, крім І. У цьому випадку Ukrainian by Python дозволяє вводити латинську І замість кириличної за допомогою комбінації AltGr(+Shift)+ш. Інша можлива причина появи знаків питання навіть у Unicode-сумісних програмах – специфічний баг Windows Vista.

Пошукач. Деякі символи не друкуються взагалі, під час набору інших програма виконує сторонні дії. Що робити?

Віртуоз. Деякі програми (наприклад, Агент mail.ru та ін. месенджери) сприймають комбінації з AltGr не як символні, а як керуючі послідовності. Єдиний вихід із проблеми – користування програмами, що не мають таких проблем сумісності. Тим більше, навіть стандартна українська розкладка клавіатури передбачає використання комбінації AltGr+г для літери г.

Пошукач. Як набирати апостроф і літеру г на розкладці Ukrainian by Python?

Віртуоз. Апостроф набирається клавішею на місці російської ё

(«програмістський» апостроф – ‘) або Shift+ë (« типографічний» апостроф – ‘). Г г – AltGr(+Shift)+г – так само, як у стандартній українській

розкладці чи в Strange Ukrainian. Також на деяких клавіатурах наявна клавіша [] поблизу лівого шифта – для друку літери г можна використати і її.

Пошукач. Як друкувати російські літери?

Віртуоз. Ё ё – AltGr(+Shift)+e; Ї ї – AltGr(+Shift)+i; Ъ ъ – AltGr(+Shift)+i; Э э – AltGr(+Shift)+e.

Пошукач. Як поставити знак наголосу над літерою?

Віртуоз. Є два способи. По-перше, можна ввести літеру, після чого натиснути AltGr+p – наголос з’явиться над літерою. По-друге, для деяких літер можна використовувати латинські графічні відповідники: для цього тиснемо AltGr+(апостроф), після чого вводимо літеру – замість літер *A a E e I i Ī ī O o u u* буде виведено *Á á É é Í í Ī ĩ Ó ó ú ú*.

Пошукач. Що змінилось у другій версії Ukrainian by Python?

Віртуоз. Для введення українського тексту (у т. ч. літер з наголосом) нічого не змінилось. Зміни стосувались, у першу чергу, літер неслов’янських мов, що набираються за допомогою мертвих клавіш. Також було зміщено деякі спецсимволи: @, #, \$ тепер набираються з AltGr+Shift.

У Ukrainian by Python 2.0 є такі мертві клавіші: AltGr+’ (літери з наголосом, комбіновані діакритики), AltGr+1 (стара кирилиця, неслов’янські літери, спецсимволи), AltGr+2 (літери з дієрезисом), AltGr+6 (літери з циркумфлексом), AltGr+7 (літери з «завитками»), AltGr+8 (літери з бревісом чи додатковим горизонтальним елементом), AltGr+= (перекреслені літери, математичні знаки), AltGr+щ (літери з хвостиком). Деякі знаки набираються з утриманням AltGr після натиску т. зв. мертвої клавіші (напр., *л* = AltGr+щ *л*, тоді як *л* = AltGr+щ AltGr+л).

ЯКІ Ж ВОНИ, ПРАВИЛЬНІ ЛАПКІ, «КЛАВІАТУРНОГО ХАРАКТЕРУ» ?

Так у світі повелося, що у кожного, хто вважає себе трохи розумнішим за інших, обов’язково існує своя окрема думка щодо лапок, тире, апострофа і букви г, і тому кожен прагне нав’язати цю думку іншим.

Отже, почнемо з того, що не може бути правильним за визначенням. »Програмістські лапки« наявні в кожній розкладці клавіатури і кожному наборі символів, але відсутні в більшості орфографій. Єдиний випадок, коли їх використання є орфографічно правильним, – написання програм (звідси й назва). Комп’ютерна клавіатура еволюціонувала від клавіатури друкарської машинки, а більшість комп’ютерних мов розробляються з розрахунком, що для роботи з ними достатньо стандартної клавіатури. Ще один випадок, коли

використання програмістських лапок якось виправдане, – текст у застарілому кодуванні, де інші лапки відсутні, або текст, набраний на

морально застарілій клавіатурі, якщо неможливо встановити іншу. Стандартна українська віндова розкладка, навіть після появи в ній апострофа (нарешті!) і знака гривні, лишається морально застарілим творінням, що повертає нас в епоху друкарських машинок і без додаткових інструментів непридатне для правильного відтворення пунктуації. Використовуйте [Ukrainian Unicode](#) чи [Ukrainian by Python](#) – там є все необхідне для відтворення української типографіки.

«Верхні парні лапки». Правильні з точки зору англійської орфографії, але що вони забули в українській? Їх використання в нашій мові – така ж помилка, як «англійська» пунктуація з пропущеними комами чи «англійські» великі букви на початку назв мов і народів. Верхні лапки візуально майже не відрізняються від програмістських, і якщо ви вирішили сягнути своїм «знанням пунктуації» в такий спосіб, ваших зусиль просто ніхто не помітить. Зазвичай люди взагалі не знають, які з парних верхніх лапок є початковими, а які кінцевими, і ніхто не бачить різниці між «правильними», «непарними» чи «вивернутими» верхніми лапками.

«Неправильне використання» «правильних лапок». Існує думка, що два види лапок розраховані на вкладення їх одні в одні (наприклад, «для передачі «іронії» всередині цитати»), і навіть Вікіпедія підтверджує цю думку, але чи так це насправді? Практика використання двох видів лапок в одному шрифті є мавпуванням англійського чергування подвійних та одинарних лапок. У жодній із книжок, виданих до початку 90-х, такого явища нема: зовнішні та внутрішні лапки там пишуться ідентично, більше того, якщо двоє початкових чи кінцевих лапок опиняються поруч, одні з них опускаються (те саме – з дужками). Натомість існує досить чітка залежність між шрифтом (прямим чи курсивним) та видом лапок («ялинками» чи «комами»), що логічно: у рукописному тексті існує лише один вид лапок, і курсив, що повторює особливості рукописного почерку, повторює й рукописні лапки. Друкований еквівалент курсивно-рукописних лапок – лише «ялинки»: не може бути два види лапок у тексті, який є посимвольним відтворенням рукопису, де ніякого чергування звичайних лапок та «ялинок» нема.

На жаль, у юнікодi нема символів для лапок, які б правильно змінювали форму залежно від курсивності, а тому необхідність стежити за їх вибором перекладається на того, хто пише. Як наслідок, будь-яке автоматичне перетворення прямого тексту в курсив вимагає й автоматичної корекції лапок, чого, звичайно, ніхто не робить.

На щастя, курсив використовується досить обмежено, а тому наслідки цієї проблеми рідко виявляються на практиці. Як й інше

дискусійне питання: **якими мають бути кінцеві курсивні лапки – «перевернутими» чи «прямими»?** Ситуація ускладнюється тим, що

різні шрифти по-різному їх перевертають, і те, що мало б виглядати як дві перевернуті коми, інколи замінюється відображеними комами (подібні коливання цілком прийнятні в англійській пунктуації, на яку й орієнтуються розробники шрифтів). І якщо верхні прямі лапки ще мають за собою якийсь досвід використання в українській мові, то „щось ось таке” – вже не правильні лапки. Втім, невеликий розмір курсивних лапок робить цей дефект непомітним.

Отже, у друкованому тексті без курсиву використовувати лише «ялинки». У курсиві – «курсивні лапки» (тут «верхні прямі кінцеві лапки» є небажаними, але в інших випадках їх використання доцільне). Справжнє вирішення проблеми потребує створення шрифтів спеціально для української мови. У юнікодівському стандарті нема «правильних східнослов'янських лапок», які правильно змінюють свою форму залежно від прямого чи курсивного накреслення. Але можна зробити простіше: у курсивному варіанті шрифту лапки-ялинки замінити правильними курсивними. Звичайно, такий шрифт буде непридатним для мов, у яких «ялинки» використовуються і в курсиві – так само, як шрифти, зроблені з розрахунком на англійську пунктуацію, можуть бути непридатними для української. Нарешті, ідеальним варіантом було б запровадження східнослов'янських лапок як символів з окремою кодовою позицією. Що для цього потрібно? Лише переконати юнікодівську комісію в необхідності таких змін. Навіть у разі успіху, процес цей довготривалий, а тому слід очікувати, що шрифти з потрібними нам символами з'являться не одразу. Можна, звичайно, і самостійно розмістити правильні лапки в користувацькому діапазоні кодів, але в цьому випадку для роботи з ними доведеться використовувати наш власний саморобний шрифт і власну саморобну клавіатурну розкладку: у будь-якому іншому шрифті наші саморобні лапки перетворяться на квадратики, тому шрифтове вдосконалення вже існуючих символів лапок, що наявні в юнікоді, видається доцільним.

УКРАЇНСЬКІ РЕПОЗИТАРІЇ – REPOSITORIES OF UKRAINE

РепозитАрій чи репозитОрій? Пропоную – репАзитОрій!

Слово «репозиторій» почало тіснити слово «репозитарій». Як правильно? Мабуть, це відбувається тому, що в англійській «repository» читається як «репазіторі».

http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2010/09/blog-post_510.html

Репозиторій – спеціальний сервер, з якого можна завантажити програмне забезпечення. На сервері зберігається архів програмних продуктів, які доступні для завантаження. Це місце, де зберігаються й підтримуються які-небудь дані. Найчастіше дані в репозиторії зберігаються у вигляді файлів, доступних для подальшого розповсюдження в мережі.

Прикладом репозиторію може слугувати репозиторій вільного програмного забезпечення Сізіф команди ALT Linux Team.

Репозиторії використовуються в системах керування версіями, у них зберігаються всі документи разом з історією їх зміни та іншою службовою інформацією. Термін «репозиторій» можна дослівно перекласти – «сховище».

Розробляється автоматизована система створення репозиторіїв на CD/DVD – ARTonCD.

<https://uk.wikipedia.org/wiki/>

УКРАЇНСЬКІ РЕПОЗИТАРІЇ

- Електронна бібліотека Житомирського державного університету імені І. Франка
- Central and Eastern European Marine Repository
- Електронний архів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
- Інститут програмних систем Національної академії наук України
- Електронний архів Національного університету «Києво-Могилянська академія»
- IBSS Institutional Repository
- Репозитарій Тернопільського національного технічного університету імені І. Пулюя
- Відкритий гуманітарний архів «Антропос»
- Цифрової репозиторій Харьковской національної академії городского хозяйства
- Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України
- Електронний науковий архів НТБ НУ «Львівська політехніка»
- Мультидисциплінарний Відкритий електронний архів ELibUkr-OA
- Репозитарій Севастопольського національного технічного університета
- Електронний архів Донецького національного університету
- Електронні документи НТУУ «КПІ»
- Електронний архів Сумського державного університету

- Інституційний репозитарій Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»
- Old Printed Books - digital repository of european rarities
- Електронний архів Харківського національного університету радіоелектроніки
- Електронний архів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
- Електронний архів Донецького національного технічного університету
- Інституційний репозитарій Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича
- Інституційний репозитарій Української академії банківської справи Національного банку України
- Репозитарій Хмельницького національного університету
- Інституційний репозиторій Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля
- Еврика
- Внутрішня Бібліотека НУБІП
- Репозитарій Харківського національного медичного університету
- Електронний архів Національного університету харчових технологій
- Електронний архів Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту
- Електронний архів Національного фармацевтичного університету
- Цифровий архів Національного університету «Острозька академія»
- Електронний архів наукових публікацій Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
- Репозиторій Вінницького національного аграрного університету
- Електронний інституційний репозиторій Приазовського державного технічного університету
- Електронний архів Харківського національного автомобільно-дорожнього університету
- Інституційний репозитарій Керчинського державного морського технологічного університету
- Електронний архів Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»
- eScriptorium
- Інституційний репозитарій Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки

- Репозиторій Луганського національного університета імені Тараса Шевченка
- Електронний архів Полтавського університету економіки і торгівлі
- Електронний архів Житомирського державного технологічного університету
- Електронний архів Української інженерно-педагогічної академії
- Електронний архів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
- Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка
- Інтелектуальні Фонди Буковинського державного медичного університету
- Електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
- Електронна бібліотека Національної академії педагогічних наук України
- Бібліотека Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
- Електронний репозиторій Сумського національного аграрного університету
- Репозитарій Національного гірничого університету
- Електронний архів-репозитарій Херсонського державного університету
- Інституційний репозитарій Вінницького національного технічного університету
- Електронний архів Українського католицького університету ErUCU
- Інституційний репозитарій Одеського національного економічного університету eONEUIR
- Інституційний репозитарій Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
- Інституційний репозитарій бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету (IrVSPU)
- Електронний архів Харківського національного економічного університету (HNEU)
- Електронний архів Одеського національного економічного університету (eONEU)
- Електронний архів Житомирського національного агроекологічного університету
- Електронний архів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди»
- Електронний репозитарій Тернопільського національного економічного університету

- Репозитарій наукових матеріалів бібліотеки Одеської державної академії будівництва та архітектури
- Репозитарій Кіровоградського національного технічного університету

<http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2010/04/repositories-of-ukraine.html>

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ЖУРНАЛИ В GOOGLE SCHOLAR METRICS

Улітку 2016 року українські наукові журнали напружували на свої наукометричні оцінки від Google Академія. Заходимо у відповідний розділ *Scholar Metrics* і знайомимося з сотнею вітчизняних видань із найвищим показником h5-index. Крім українців, уперше рейтинги своїх видань отримали також росіяни, корейці, поляки та індонезійці. Найвищі (h5-index = 14) показники в журналів «Управління розвитком складних систем» та «Маркетинг і менеджмент інновацій». Приємно, що відразу 2 бібліотечних журнали, дотичні до наукової гуманітарії, потрапили в національний ТОП-100 – «Бібліотечний вісник» (18 місце) і «Вісник Книжкової палати» (25 місце), але прикро, що серед них немає жодного з української філології чи інших гуманітарних дисциплін.

Про що свідчать позиції журналу в цьому рейтингу? Що він такий є і його статті більш-менш успішно індексуються в Google Академії. Сказати, що періодичне видання з першої десятки публікує статті кращі, ніж із другої півсотні, ми не можемо, і взагалі факт потрапляння чи непотрапляння журналу в рейтинг не пов'язаний із його науковим рівнем. До слова, найближчим часом лише англомовні вітчизняні журнали, схоже, не мають шансів потрапити до цієї сотні.

Незабаром Норвегія збирається представити можливості використання Google Scholar у процесі оцінки наукової продуктивності. Можливо, щось вдасться запозичити в норвежців для українських потреб.

<http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2016/07/google-scholar-metrics.html>

SCHOLAR INCLUSIONS: ЯК ДОДАТИ САЙТ У GOOGLE АКАДЕМІЮ

Добре, коли ваш академічний веб-сайт гарно індексується у Google. Ще краще, якщо веб-сайт

гарно індексується і в Google, і в **Google Академія**. Однак, трапляється, що через невиконання рекомендацій, пошукові павуки приходять на сайт рідко й неохоче, а відтак тисячі наукових документів можуть назавжди

потонути у глибокому невидимому вебі. Дізнатися про основні принципи індексування сайтів у Google Академії можна, почитавши спеціальний розділ **Inclusion Guidelines for Webmasters**.

Якщо ж ви впевнені, що сайт чи окремі веб-сторінки не індексуються не з вашої вини, то завдяки формі *Scholar Inclusions* можна повідомити розробникам Google про статті, матеріали конференцій, звіти, дисертації, препринти, анотації, що повинні опинитися в Google Академії.

Переходите за покликанням і обираєте тип веб-сайту (репозитарій, журнал, персональна сторінка), проходитье контрольний список і вказуєте необхідні дані про веб-ресурс та про себе. Обіцяють, що впродовж найближчих 6 тижнів заявку буде розглянуто і, можливо, з усіма

приємними наслідками.

<http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2016/08/scholar-inclusions-google.html>

СОЦІАЛЬНА МЕРЕЖА НАУКОВЦІВ LOOP

Творці спеціалізованої соціальної мережі для науковців *Loop* не лише прагнуть створити Open Science платформу, але й уже можуть похвалитися певними здобутками. Унікальну відкриту мережу Loop інтегровано з сайтами Nature Publishing Group та журналами Frontiers, тож якщо **створити профіль Loop** і опублікувати статтю в одному з цих журналів, на веб-сторінці статті засяє красивий бейдж з профілями юних українських авторів. Ось як це реалізовано в **Research Metrics and Analytics (RMA)**.

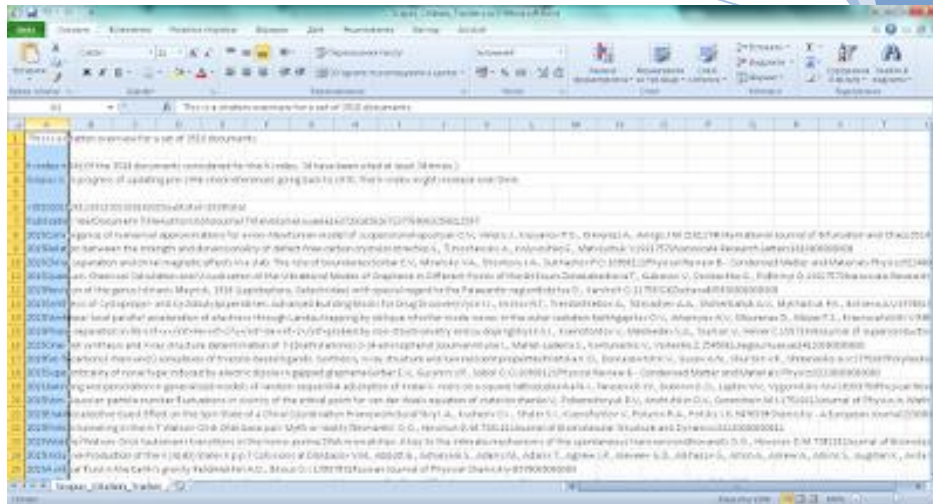
Звичайно, Loop має свої переваги та недоліки, але ж зовсім не складно зробити гіперактивне покликання на профіль автора в соціальній мережі (а ще краще, мабуть, лінкувати ORCID) і більше не потрібно розшукувати інформацію про авторів, доповідачів.

ЯК ПРАЦЮВАТИ з CSV-файлами

Як правило, перше знайомство з **CSV** – не з приємних. Ви запускаєте Excel, усі дані потрапляють у перший стовпець і далі не зрозуміло, що робити з цією цифровою мішаниною?

Розпочинаємо роботу. Відкриваємо файл в **Excel**. Далі виділяємо той перший стовпець, у котрий потрапили всі наші дані.

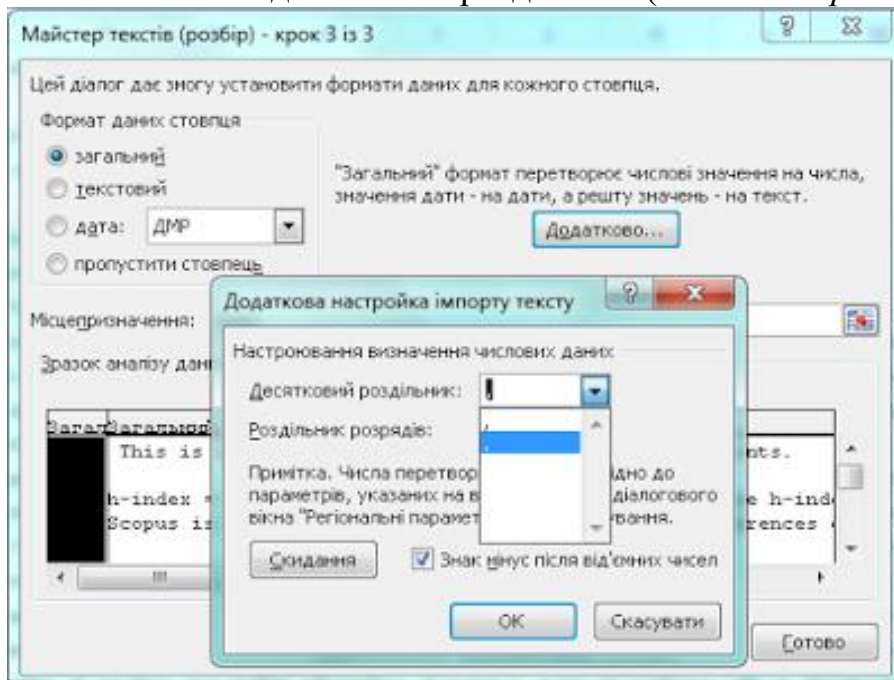

Обираємо пункт головного меню «Дані» і натискаємо кнопку «Текст за стовпцями».

З'явиться діалогове вікно «Майстер текстів», з яким потрібно пройти 3 кроки.

Тиснемо кнопку «Далі» аж до кроку 3. На цьому кроці – кнопку «Додатково» і змінюємо десятковий роздільник (з коми на крапку).

Натискаємо «Готово», і дані розставлено в різні стовпці.

Опісля варто перевірити документ, бо інколи дані в клітинках можуть бути вписані криво, тож кілька рядків, можливо, доведеться поправити вручну.

<http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2016/09/csv.html>

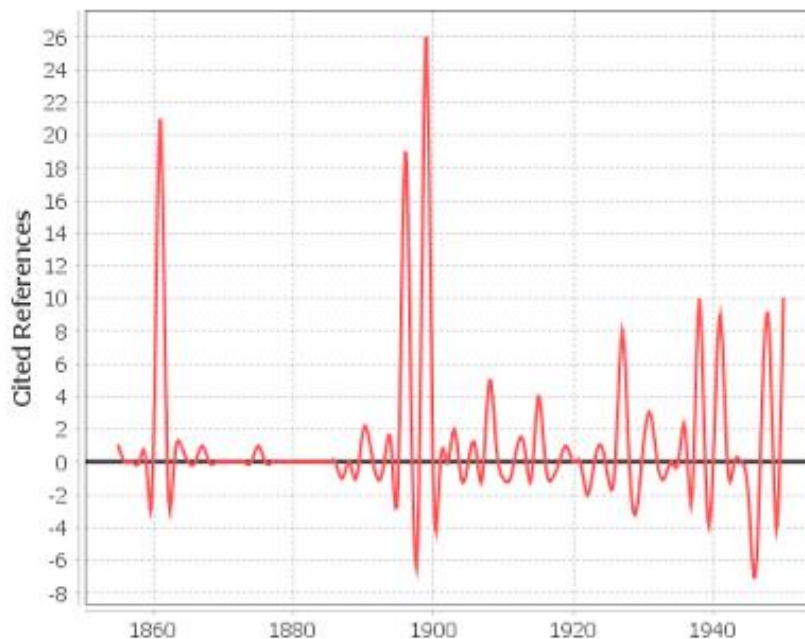
CREXPLORER: ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КОРЕНІВ

Як виявити найважливіші наукові публікації певної галузі за всю її історію? На плечах яких титанів стоять теперішні науковці? Де шукати інтелектуальне коріння сучасних напрямків досліджень? На всі ці питання можна відповісти за допомогою програми **Citedtt Referencest Explorer (CRExplorer)**, яка

використовує дані з Web of Science, або Scopus. Просто встановіть програму та завантажте у неї дані про публікації разом з цитуваннями.

CRExplorer використовує запропонований Вернером Марксом метод **Reference Publication Year Spectroscopy (RPYS)** і укладе для вас «спектрограму» з піками, де кожна з вершин відповідатиме певній публікації, що мала в минулому вплив на розвиток усієї галузі.

Ось, наприклад, як отримали спектрограму найвпливовіших публікацій щодо « зміни клімату» . У WoS задали запит «вуглекислий газ» + « клімат» і завантажили 1413 записів, що містили 35679 покликань. CRExplorer проаналізував результати й уклав двовимірний графік, що

чітко показує піки в 1861, 1896 і 1899 роках. Щоб довідатись, яким саме публікаціям відповідають ці три піки, перейдіть за **покликанням** <http://www.crexplorer.net/>.

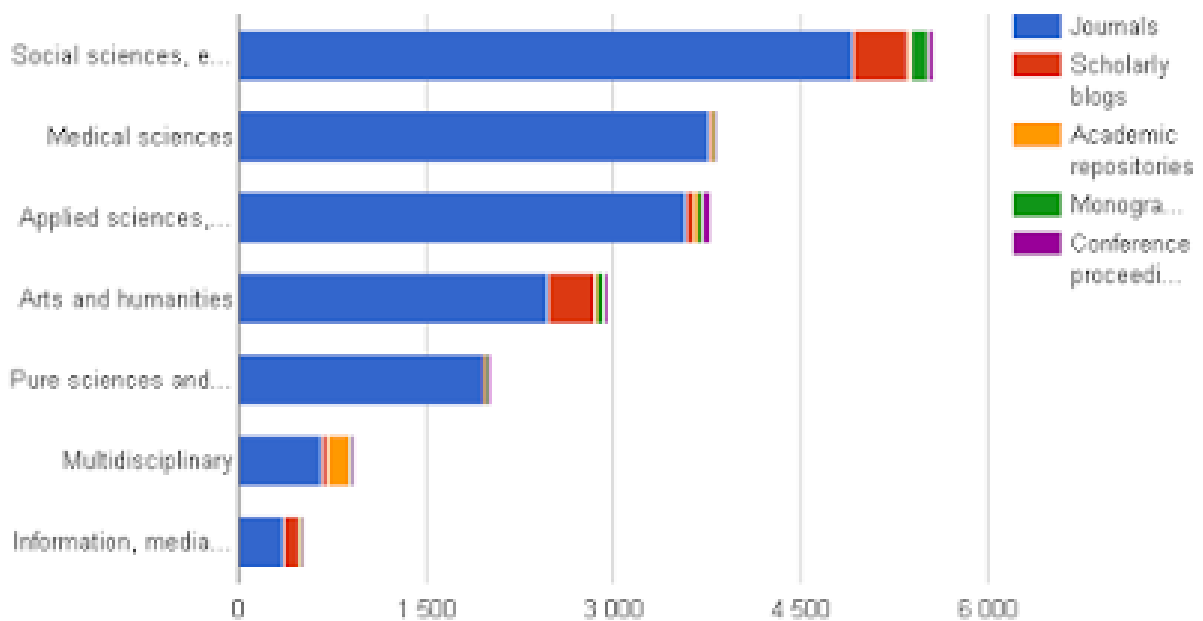
<http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2016/11/crexplorer.html>

ROAD: ТУТ ПОВИНЕН БУТИ ВАШ ВІДКРИТИЙ ЖУРНАЛ

Оригінальний ресурс **Directory of Open Access scholarly Resources (ROAD)** містить бібліографічні записи відкритих ресурсів, яким було присвоєно унікальний ідентифікатор періодичного видання **ISSN**. Кожен науковий журнал повинен мати ISSN,

і, відповідно, якщо відкритий журнал отримав ISSN, то він автоматично відображається в каталозі ROAD. Перевірте, якщо не знайдете своє видання в каталозі, можливо, із вашим ISSN щось не так. Також у ROAD можна подивитись різну цікаву статистику про Відкритий доступ у світі ISSN. За тематикою в нас беззаперечно лідирують суспільні науки, економіка та політика. Найчастіше ідентифікатори ISSN присвоювали відкритим журналам, але на другому місці зовсім не матеріали конференцій чи академічні репозитарії, а наукові блоги (*scholarly blogs*).

Більшість наукових блогів, які представлені в ROAD, ведуться французькою мовою. Міжнародний центр періодичних видань, який присвоює ISSN, знаходиться в Парижі. Мабуть, тут існує певний зв'язок,

але для нас важливіше, що в ROAD не зареєстровано жодного україномовного наукового блогу.

<http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2016/11/road.html#more>

НАПИСАННЯ НАУКОВОЇ СТАТТІ: КРОКИ й ПРИКЛАДИ

Коли стикаємося з необхідністю представити результати своєї роботи у вигляді повноцінної наукової статті, розгублюємося. І пояснюється це не відсутністю знань або матеріалів, а банальним невмінням писати наукові роботи.

КРОК 1

Насправді написати наукову статтю не складно, коли добре знайомий зі змістом і алгоритмом її створення. Основне призначення будь-якої наукової публікації – ознайомити наукову громадськість із

результатами дослідницької роботи автора й позначити ті нововведення, які він привніс у науку своїми працями. Відповідно до цього завдання і вибудовується вся логіка й форма статті.

КРОК 2

Зміст будь-якої наукової статті має включати в себе опис досліджуваної проблеми, короткий виклад проведеного дослідження, а також об'єктивне трактування його висновків і значення для відповідного наукового напрямку. Крім власне отриманих результатів, звіт про проведене дослідження повинен містити необхідну кількість покликань на опубліковані джерела з відповідної проблематики, щоб колеги могли порівняти існуючі досягнення з висновками автора.

КРОК 3

Наукова стаття повинна бути написана відповідно до чіткого, добре структурованого плану. Відсутність внутрішньої логіки викладу може стати великою помилкою і викликати численні непорозуміння. Тому план варто ретельно продумати, перш ніж приступати до написання. Це дозволить більш якісно і стисло викласти наявний матеріал.

КРОК 4

Велике значення має назва статті. Саме за нею судитимуть про зміст тексту і його наукову цінність. Заголовок не повинен бути занадто довгим (2–4 слова) і складним. Його не треба перевантажувати спеціальними термінами, навіть якщо стаття готується для спеціалізованого наукового видання. Назва повинна бути глибинною і відображати основну думку роботи.

КРОК 5

Для наукової статті дуже важлива стилістична одноманітність. У тексті не допустимі просторічні і сленгові звороти. Необхідно уникати надмірної емоційності, гіпербол і словесних прикрас. Стиль викладу повинен бути логічним, об'єктивним і безпристрасним. Основна увага має приділятися фактам та аналізу їх логічних взаємозв'язків.

КРОК 6

Цитати в тексті мають бути абсолютно точними, а покликання оформлені згідно зі стандартом. У кінці статті обов'язково повинен бути представлений список цитованих джерел із зазначенням повної назви, прізвища, імені й по батькові автора, а також року й місця видання.